

Αποτύπωση της κοινωνικής ταυτότητας
και εντοπισμός των ομάδων σε κοινωνικό αποκλεισμό
στο Νομό Δωδεκανήσου

Copyright © 2007 ΕΘΝΙΚΟ ΚΕΝΤΡΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΕΡΕΥΝΩΝ
Μεσογείων 14-18, 115 27 Αθήνα
Τηλ.: 210 7491717, Fax: 210 7488435
e-mail: ekdosis@ekke.gr
<http://www.ekke.gr>

© 2007 NATIONAL CENTRE FOR SOCIAL RESEARCH
14-18, Messoghion Av., 115 27 Athens-Greece
Tel.: +302107491717, Fax: +302107488435

Κεντρική διάθεση των εκδόσεων:
Μεσογείων 14-18, 115 27 Αθήνα
Τηλ.: 2107491705, Fax: 2107488435
e-mail: ekdosis@ekke.gr
<http://www.ekke.gr>

ISBN 978-960-7093-95-0

Εικόνα εξωφύλλου:
Βασιλι Καντίνσκι, «Σύνθετο-Απλό», 1939, Παρίσι, Εθνικό Μουσείο Μοντέρνας Τέχνης, Κέντρο Ζωρζ Πομπιντού,
εκδ. Taschen, σελ. 85.

Αποτύπωση της κοινωνικής ταυτότητας και εντοπισμός των ομάδων σε κοινωνικό αποκλεισμό στο Νομό Δωδεκανήσου

A. Σισσούρας

N. Μπούζας

Δ. Μπαλούρδος

X. Καραγιάννη

I. Μυριζάκης

ΕΘΝΙΚΟ ΚΕΝΤΡΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΕΡΕΥΝΩΝ
NATIONAL CENTRE FOR SOCIAL RESEARCH

ΑΘΗΝΑ 2007

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Αντί προλόγου	11
Εισαγωγικό σημείωμα	13
ΕΙΣΑΓΩΓΗ	15
ΜΕΡΟΣ Ι	
ΚΟΙΝΩΝΙΚΕΣ – ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΕΣ ΕΞΕΛΙΞΕΙΣ	
ΣΤΟ ΝΟΜΟ ΔΩΔΕΚΑΝΗΣΟΥ	
Έρευνα πεδίου και μεθοδολογία	21
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1	
ΟΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ-ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΕΣ ΕΞΕΛΙΞΕΙΣ	
ΣΤΟ ΝΟΜΟ ΔΩΔΕΚΑΝΗΣΟΥ	23
1.1 Εισαγωγή	23
1.2 Πληθυσμιακή εξέλιξη	24
1.3 Επίπεδο εκπαίδευσης	31
1.4 Εργατικό δυναμικό	32
1.5 Στοιχεία οικονομίας και απασχόλησης	34
1.6 Ανεργία	38
1.7 Περιγραφή της κοινωνικο-οικονομικής κατάστασης των νησιών Νομού Δωδεκανήσου	46
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2	
ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ ΤΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ	59
2.1 Στόχος της έρευνας: Εισαγωγικές παρατηρήσεις	59
2.2 Μέθοδοι προσδιορισμού του μεγέθους του δείγματος	62
2.3 Σχέδιο δειγματοληψίας	63
2.4 Επιλογή δείγματος για την ταυτότητα υγείας	73
2.5 Οργάνωση και διενέργεια της επιτόπιας έρευνας	73
2.6 Περιγραφή του ερωτηματολογίου	77

ΜΕΡΟΣ ΙΙ	
Η ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ-ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΤΑΥΤΟΤΗΤΑ	
ΤΟΥ ΝΟΜΟΥ ΔΩΔΕΚΑΝΗΣΟΥ	81
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3	
ΤΑ ΔΗΜΟΓΡΑΦΙΚΑ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ ΤΟΥ ΠΛΗΘΥΣΜΟΥ	83
3.1 Το νοικοκυριό	84
3.2 Φύλο και ηλικία	87
3.3 Οικογενειακή κατάσταση	90
3.4 Πολιτιστική και θρησκευτική ταυτότητα	92
3.5 Εκπαιδευτική κατάσταση (άτομα άνω των 15 ετών)	94
3.6 Εργασιακή κατάσταση (άτομα 15 ετών και άνω)	100
3.7 Συμπεράσματα	103
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4	
ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΑΠΑΣΧΟΛΗΣΗΣ ΚΑΙ ΑΝΕΡΓΙΑΣ	105
4.1 Γενικά στοιχεία	105
4.2 Κύριο επάγγελμα	106
4.3 Δευτερεύον επάγγελμα	111
4.4 Θέση στο κύριο επάγγελμα	112
4.5 Θέση στο δευτερεύον επάγγελμα	115
4.6 Εργασιακή σχέση στο κύριο επάγγελμα	116
4.7 Εργασιακή σχέση στο δευτερεύον επάγγελμα	118
4.8 Κλάδος οικονομικής δραστηριότητας	119
4.9 Εποχικότητα εργασίας	123
4.10 Ικανοποίηση από την εργασία	124
4.11 Δείκτες αγοράς εργασίας: Ανεργία	126
4.12 Διάρκεια ανεργίας	130
4.13 Λόγοι ανεργίας	132
4.14 Αιτίες ανεργίας	133
4.15 Ενέργειες ανεύρεσης εργασίας	134
4.16 Ενέργειες και μέτρα καταπολέμησης της ανεργίας	136
4.17 Συμπεράσματα	138
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5	
ΣΤΕΓΑΣΤΙΚΕΣ ΣΥΝΘΗΚΕΣ	141
5.1 Συνθήκες κατοίκησης	141
5.2 Ιδιοκτησιακό καθεστώς	142
5.3 Μέγεθος κατοικίας	143
5.4 Εξοπλισμός και ανέσεις κατοίκων	146
5.5 Συμπεράσματα	147

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 6	
ΠΡΟΣΒΑΣΗ ΚΑΙ ΧΡΗΣΗ ΥΠΗΡΕΣΙΩΝ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΠΡΟΝΟΙΑΣ ΚΑΙ ΥΓΕΙΑΣ	149
6.1 Χρήση κοινωνικών υπηρεσιών από τα μέλη του νοικοκυριού	149
6.2 Ανάπτυξη κοινωνικών υπηρεσιών	152
6.3 Διερεύνηση του ρόλου της αυτοδιοίκησης ως προς την παροχή του «δικτύου» κοινωνικών υπηρεσιών	158
6.4 Συμπεράσματα	167
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 7	
ΔΙΑΝΟΜΗ ΕΙΣΟΔΗΜΑΤΟΣ ΚΑΙ ΦΤΩΧΕΙΑ ΣΤΟ ΝΟΜΟ ΔΩΔΕΚΑΝΗΣΟΥ	171
7.1 Εισαγωγή	171
7.2 Μέσο εισόδημα νοικοκυριών και κατά κεφαλή εισόδημα στο Νομό Δωδεκανήσου	177
7.3 Μεθοδολογίες υπολογισμού του ορίου φτώχειας	183
7.4 Ανάλυση της φτώχειας στο Νομό και τα Επαρχεία Δωδεκανήσου	189
7.5 Συμπεράσματα	227
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 8	
ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ – ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ	233
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Ι (ΓΙΑ ΤΟ ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1)	245
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ ΙΙ (ΓΙΑ ΤΟ ΚΕΦΑΛΑΙΟ 7)	255
ΕΝΔΕΙΚΤΙΚΗ ΕΛΛΗΝΟΓΛΩΣΣΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	273
ΕΝΔΕΙΚΤΙΚΗ ΞΕΝΟΓΛΩΣΣΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	276
ΕΡΩΤΗΜΑΤΟΛΟΓΙΟ ΤΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ	281

Αντί προλόγου

Οι κοινωνίες μας συνεχίζουν να παρουσιάζουν ποικίλες και σύνθετες κοινωνικο-οικονομικές ανισότητες. Τα φαινόμενα της φτώχειας και του κοινωνικού αποκλεισμού πολλών πληθυσμιακών ομάδων παραμένουν κρίσιμα. Μόνο η αντίληψη για μια προωθημένη κοινωνική πολιτική μπορεί να αμβλύνει τις κοινωνικές ανισότητες. Διαπιστώνεται ότι η οικονομική πρόοδος δε μειώνει την ανασφάλεια των πολιτών και γι' αυτό απαιτούνται νέες μορφές αναδιανεμητικών πολιτικών και αποτελεσματικές δράσεις για κοινωνική δικαιοσύνη.

Στην πράξη όμως για να σχεδιασθούν πολιτικές για την καταπολέμηση της φτώχειας και του κοινωνικού αποκλεισμού απαιτείται η *τεκμηρίωση* του εύρους αυτών των ανισοτήτων και, ιδιαίτερα, ο προσδιορισμός των πληθυσμιακών ομάδων και των παραγόντων που συνδέονται με αυτές τις ανισότητες. Μας χρειάζεται, λοιπόν, η αποτύπωση της *κοινωνικής ταυτότητας* κάθε περιοχής (π.χ. η τοπική κοινωνία στα γεωγραφικά όρια μιας νομαρχίας). Η τεκμηρίωση αυτή θα επιτρέψει να εντοπίσουμε και το εύρος των υπηρεσιών και των μορφών στήριξης των ευπαθών ομάδων (όπως είναι οι επίσημες κοινωνικές υπηρεσίες –κρατικές και δημοτικές–, τα άτυπα δίκτυα– οικογένεια κ.λπ.).

Ακριβώς αυτή την αποτύπωση παρουσιάζουμε στην παρούσα μελέτη. Πρόκειται για τη μελέτη-έρευνα για την «*Κοινωνική ταυτότητα του Νομού Δωδεκανήσου και τον εντοπισμό των ομάδων σε κοινωνικό αποκλεισμό*» που πραγματοποίησε το Ινστιτούτο Κοινωνικής Πολιτικής του ΕΚΚΕ μετά από ανάθεση του Δήμου Ροδίων στα πλαίσια του ΠΕΠ Νοτίου Αιγαίου (Υποπρόγραμμα ΙΙΙ). Αξίζει να σημειωθεί ότι στην έρευνα συμπεριλάβαμε και την «*Αποτύπωση της ταυτότητας υγείας των Δήμων Ρόδου, Κω, Καρπάθου και Καλύμνου*», σε συνεργασία με το Δίκτυο Υγιών Πόλεων. Ειδικότερα, αναζητήσαμε γι' αυτές τις τοπικές κοινωνίες τους παράγοντες –παράγοντες κοινωνικοοικονομικούς, συμπεριφοράς και τρόπου ζωής (life styles), χρήση υπηρεσιών υγείας– που προσδιορίζουν και συνθέτουν την «*υγεία των πολιτών*» με την ευρύτερη έννοια της ποιότητας ζωής και εντοπίσαμε τις ομάδες σε κατάσταση φτώχειας και κοινωνικού αποκλεισμού.

Θα θέλαμε να επισημάνουμε τη σημασία της ανάθεσης τέτοιων μελετών από φορείς οι οποίοι είναι υπεύθυνοι για το σχεδιασμό και την εφαρμογή δράσεων για μια αποτελεσματική κοινωνική πολιτική, ιδιαίτερα στο επίπεδο των τοπικών κοινωνιών όμως είναι οι πόλεις, οι νομαρχίες και οι περιφέρειες. Η τεκμηρίωση και η αξιολόγηση των φαινομένων μέσα από μια αναλυτική επεξεργασία των δεδομένων αποτελεί σήμερα κλειδί στη διαδικασία λήψης αποφάσεων. Βρισκόμαστε στην εποχή της «τεκμηριωμένης πολιτικής» (evidence-based policy making), και ερευνητικά κέντρα όπως το ΕΚΚΕ έχουν ως σκοπό και την ανάδειξη αυτών των υποστηρικτικών μεθοδολογιών.

Η παρούσα έκδοση είναι προϊόν της μελέτης που πραγματοποιήθηκε το 2000 και το αντικείμενό της είναι πάντα επίκαιρο· αντανάκλα τους προβληματισμούς και προσανατολισμούς των προτεραιοτήτων των τοπικών κοινωνιών στα ζητήματα της κοινωνικής ένταξης και τη διερεύνησή τους – προτεραιότητα που συνεχίζει να προωθεί και να υποστηρίζει και η Ευρωπαϊκή Ένωση με τα προγράμματα για την καταπολέμηση της φτώχειας και του κοινωνικού αποκλεισμού.

Καθηγητής Άρης Σισσούρας
Επιστημονικός Υπεύθυνος

Εισαγωγικό σημείωμα

Η παρούσα έκθεση αποτελεί τμήμα των παραδοτέων της έρευνας «Αποτύπωση της Κοινωνικής Ταυτότητας και Εντοπισμός των Ομάδων σε Κοινωνικό Αποκλεισμό του Νομού Δωδεκανήσου». Τα άλλα παραδοτέα είναι η έκθεση «Προφίλ υγείας των Δήμων Ρόδου, Κω, Καρπάθου και Καλύμνου» και η «Βάση Δεδομένων» η οποία περιέχει τα ταξινομημένα πρωτογενή στοιχεία της έρευνας.

Η έρευνα ανατέθηκε στο Ινστιτούτο Κοινωνικής Πολιτικής (ΙΝΚΠΟ) του Εθνικού Κέντρου Κοινωνικών Ερευνών (ΕΚΚΕ) από το Δήμο Ροδίων και εντάσσεται στα πλαίσια του ΠΕΠ Ν. Αιγαίου, Υποπρόγραμμα ΙΙΙ, Μέτρο 3 «Καταπολέμηση του αποκλεισμού από την Αγορά Εργασίας» δράση Α΄ «Αποτύπωση της Κοινωνικής Ταυτότητας και Δημιουργία Κέντρου Πληροφόρησης και Προώθησης στην Αγορά Εργασίας των Αποκλεισμένων Κοινωνικά Ομάδων του Νομού Δωδεκανήσου», με επιστημονικό υπεύθυνο την Π. Φτακλάκη, από το Δήμο Ροδίων. Αντιστοιχεί δε στη δράση Α1 «Αποτύπωση της Κοινωνικής Ταυτότητας του Νομού Δωδεκανήσου». Η αποδοχή της ανάθεσης έγινε με απόφαση (αρ. πρωτ. 47) του υπ' αριθμ. 6 Διοικητικού Συμβουλίου του ΕΚΚΕ στις 20/1/2000. Η έγκριση σύναψης Προγραμματικής Σύμβασης μεταξύ του Δήμου Ροδίων και του ΕΚΚΕ έγινε στη Συνεδρίαση του Δημοτικού Συμβουλίου της Ρόδου (26/1/2000) και αναφέρεται στο Πρακτικό υπ' αριθμ. 1/26-01-2000 και στην Απόφαση 4/2000.

Το Ινστιτούτο Κοινωνικής Πολιτικής (ΙΝΚΠΟ) συνέστησε ερευνητική ομάδα με υπεύθυνο τον καθηγητή Α. Σισσούρα, διευθυντή του ΙΝΚΠΟ, συνυπεύθυνο τον Ν. Μπούζα, ερευνητή του ΕΚΚΕ (Ειδικό Λειτουργικό Επιστήμονα Β΄ βαθμίδας) και μέλη τους ερευνητές του ΕΚΚΕ Δ. Μπαλούρδο, υπεύθυνο για το σχεδιασμό της μεθοδολογίας και Ι. Μυριζάκη. Η ερευνητική ομάδα πλαισιώθηκε από την Χρ. Καραγιάννη, κοινωνιολόγο και τον Χρ. Σκαμνάκη, στατιστικολόγο, ενώ συνεργάστηκε με το Δίκτυο Υγιών Πόλεων και κυρίως με τον Ι. Γρηγορίου, κοινωνιολόγο και την Ειρ. Αρβανίτη-Daillon, ειδική παιδαγωγό. Στο αρχικό στάδιο της έρευνας συμμετείχε ο ερευνητής του ΕΚΚΕ Ν. Φακιολάς, ο οποίος στη συνέχεια αποχώρησε λόγω υπηρεσια-

κού κωλύματος. Ο Θ. Φωτίου, Διοικητικός Διευθυντής του ΕΚΚΕ, ανέλαβε την ευθύνη της οικονομικής διαχείρισης της έρευνας.

Η εκπόνηση της έρευνας αποφασίσθηκε να στηριχθεί στη διενέργεια επιτόπιας έρευνας σε προεπιλεγμένο δείγμα του συνόλου των νοικοκυριών όλων των νησιών του νομού και τη συμπλήρωση ερωτηματολογίου μέσω προσωπικών συνεντεύξεων. Έτσι, επιλέχθηκε ένα δείγμα 2.054 νοικοκυριών, τα οποία επισκέφθηκαν οι 29 συνεντευκτές/τριες (κατά κανόνα κοινωνικοί επιστήμονες από την Ρόδο, Κω, Κάλυμνο και Κάρπαθο) για τη συμπλήρωση ανάλογου αριθμού ερωτηματολογίων κατά το χρονικό διάστημα Απριλίου-Ιουνίου 2000.

Η συλλογή, επεξεργασία και ανάλυση των πρωτογενών στατιστικών στοιχείων διεκπεραιώθηκαν με ευθύνη των Ν. Μπούζα και Δ. Μπαλούρδου, ενώ την ευθύνη της επιτόπιας έρευνας και τον συντονισμό των συνεντευκτών/τριών ανέλαβε η Χρ. Καραγιάννη. Ο στατιστικός αναλυτής Α. Σπινάκης διενήργησε τη στατιστική ανάλυση των στοιχείων σύμφωνα με τις ταξινομήσεις και κατανομές που του ζητήθηκαν από τους ερευνητές του ΕΚΚΕ.

Όπως είναι φανερό για την επιτυχή διεξαγωγή της έρευνας και την περάτωσή της εργάστηκαν πολλοί επιστήμονες και βοηθητικό προσωπικό και μερικές φορές κάτω από αντίξοες συνθήκες, αλλά δεν θα είχαμε αυτό το αποτέλεσμα εάν έλειπε η αгаστή συνεργασία τόσο του Δήμου Ροδίων, όσο και των κατά τόπους αυτοδιοικητικών αρχών, οι οποίες διευκόλυναν τα μέγιστα τη διεξαγωγή της επιτόπιας έρευνας. Ως ανταπόδοση της συνεισφοράς τους ευελπιστούμε ότι τα ευρήματα/συμπεράσματα της έρευνας θα αποδειχθούν χρήσιμα στο σχεδιασμό και στην υλοποίηση προγραμμάτων κοινωνικής πολιτικής από όλους τους βαθμούς της τοπικής αυτοδιοίκησης.

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Έχει γίνει πλέον συνείδηση ότι η επίτευξη υψηλών οικονομικών επιδόσεων δεν εξασφαλίζει αυτόματα τη βελτίωση του βιοτικού επιπέδου όλων των πληθυσμιακών ομάδων, με αποτέλεσμα το φαινόμενο της φτώχειας και του κοινωνικού αποκλεισμού να παρουσιάζουν εξαιρετική ανθεκτικότητα στις όποιες αυξήσεις του εγχώριου πλούτου.

Η κατάσταση αυτή φυσικά δεν αφορά μόνο τη χώρα μας αλλά και όλες τις χώρες του πλανήτη, ενώ ιδιαίτερη προσοχή έχει δοθεί στη μελέτη των αιτιών της φτώχειας και του κοινωνικού αποκλεισμού στις χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης (ΕΕ) καθώς και στις χώρες του Οργανισμού Οικονομικής Συνεργασίας και Ανάπτυξης (ΟΟΣΑ).

Σύμφωνα με τις εκτιμήσεις των αρμόδιων φορέων της ΕΕ «παρά τις επιτυχίες του ευρωπαϊκού κοινωνικού προτύπου, η φτώχεια και ο αποκλεισμός εξακολουθούν να αποτελούν σημαντικό πρόβλημα στην ΕΕ. Η οικονομική πρόοδος δεν επέφερε μείωση της ανασφάλειας ή των ανισοτήτων στην κοινωνία. Ποσοστό είκοσι έως σαράντα τοις εκατό των κατοίκων της ΕΕ εξακολουθεί να πλήττεται από τη φτώχεια σε τακτά χρονικά διαστήματα. Πάνω από 10 εκατ. άτομα εξαρτώνται από προγράμματα κοινωνικής αρωγής, και από τα τέλη της δεκαετίας του 1980 ο αριθμός τους αυξάνεται. Το βιοτικό επίπεδο και η ποιότητα ζωής ενός στα πέντε νοικοκυριά περίπου παραμένουν κατώτερα από το ήμισυ των επιπέδων της κοινωνίας στην οποία ζουν. Η ανισότητα μεταξύ των ανωτάτων και κατωτάτων εισοδημάτων τείνει να διευρύνεται» (ΕΕ, 1999, σ. 48).

Παρομοίως, πρόσφατη μελέτη του ΟΟΣΑ (OECD, 1998, σ. 29-34) για την εξέλιξη της διανομής του εισοδήματος και της φτώχειας σε 13 χώρες καταλήγει στο συμπέρασμα ότι το εισόδημα και η φτώχεια αυξάνονται ταυτόχρονα στις περισσότερες από τις εξεταζόμενες χώρες.

Η αντιστροφή αυτής της κατάστασης επιχειρείται μέσω της Κοινωνικής Πολιτικής, η οποία είναι «ο μηχανισμός που συμβάλλει στην εξασφάλιση ότι η οικονομική πρόοδος και η ευρωπαϊκή ολοκλήρωση ωφελούν όλους τους πολίτες» (ΕΕ, 1998, σ. 14). Γι' αυτό το λόγο, η νέα ευρωπαϊκή στρατηγική για την απασχόληση εκτιμάται ότι θα συμβάλει στη μείωση της φτώχειας και του

κοινωνικού αποκλεισμού τόσο μέσω της στοχοθεσίας των σχετικών παρεμβάσεων υπέρ των ευρισκομένων ή κινδυνευόντων σε αποκλεισμό από την αγορά εργασίας, όσο και μέσω της υποστήριξης της αναδιάρθρωσης των συστημάτων κοινωνικής προστασίας, έτσι ώστε να βελτιώνουν την απασχολησιμότητα των ατόμων (EC, 1998, σ. 15).

Φυσικά, οι παρεμβάσεις αυτές αφορούν στα άτομα ή ομάδες ατόμων που η «κοινωνική» τους ή η «φυσική» τους κατάσταση επιδέχεται βελτίωση, έτσι ώστε να μπορέσουν να ενταχθούν σε βιώσιμες θέσεις εργασίας και κατ' επέκταση στο κοινωνικό σύνολο. Η μερικότητα αυτής της προσέγγισης έχει δώσει αφορμή για τη συζήτηση γύρω από το τι θα πρέπει να γίνει για τα άτομα που η «φυσική» τους κατάσταση δεν επιδέχεται βελτιώσεις (π.χ. υπερήλικες ή άτομα με ειδικές ανάγκες που πάσχουν από σοβαρές ασθένειες). Οι προτάσεις γύρω από αυτό το πρόβλημα συνοψίζονται στην άποψη: «εργασία γι' αυτούς που μπορούν και ασφάλεια γι' αυτούς που δεν μπορούν» (Report on Round Table Conference, 1999, σ. 2).

Μέσα σε αυτό το πλαίσιο, οι νέες κατευθύνσεις της κοινωνικής πολιτικής στην ΕΕ θέτουν ως στόχο –μεταξύ άλλων– «την πρόληψη και εκρίζωση της φτώχειας και του αποκλεισμού και την προώθηση της ένταξης και συμμετοχής όλων των ατόμων στην οικονομική και κοινωνική ζωή» (EC, 2000, σ. 20).

Η επίτευξη αυτού του στόχου προϋποθέτει τόσο την αποδοχή μιας ολοκληρωμένης και περιεκτικής προσέγγισης η οποία να ενσωματώνει όλες τις σχετικές πολιτικές, όσο και την ισχυρή συνεργασία όλων των φορέων σε όλα τα επίπεδα (CEC, 2000, σ. 21).

Προέχουσα θέση στην καταπολέμηση της φτώχειας και του αποκλεισμού αναμένεται να έχει η Τοπική Αυτοδιοίκηση και οι οργανισμοί της «κοινωνικής οικονομίας» (EC, 1998, σ. 15). Η αναγκαιότητα αυτή φαίνεται να επιτείνεται ακόμη περισσότερο λόγω του ότι το πρόβλημα της φτώχειας και του αποκλεισμού –εκτός του ότι εκδηλώνεται σε τοπικό επίπεδο– ενδέχεται να επεκταθεί όχι μόνο εξαιτίας των νομικών επιπλοκών στην εφαρμογή των προγραμμάτων καταπολέμησης της φτώχειας και του αποκλεισμού (ΕΕ, 1999, σ. 48), οι οποίες καθυστερούν την ολομέτωπη αντιμετώπιση των φαινομένων περιθωριοποίησης, αλλά και των καθυστερήσεων στην εφαρμογή συνολικών πολιτικών που θα συνέβαλαν στη μείωση των επιπτώσεων της φτώχειας και του κοινωνικού αποκλεισμού. Για παράδειγμα, στη χώρα μας ακόμη δεν έχει γίνει η εφαρμογή της σύστασης 92/441/ΕΕC, 24 Ιουνίου 1992, η οποία αφορούσε τα κοινά κριτήρια για την εξασφάλιση ικανοποιητικών πόρων και κοινωνικής αρωγής στα συστήματα κοινωνικής προστασίας.

Με πιο απλά λόγια, ακόμη η χώρα μας δεν έχει εκπονήσει και εφαρμόσει ένα «δίκτυ ασφαλείας» (safety net) για όλους τους πολίτες που θα στηρίζεται σε κρατικούς πόρους (MISSOC, 1999, σ. 503-544), με αποτέλεσμα άτομα ή πληθυσμιακές ομάδες που βρίσκονται σε κατάσταση αποκλεισμού να στερούνται οικονομικής και κοινωνικής υποστήριξης λόγω του ότι δεν είχαν συνεισφέρει στα ασφαλιστικά ταμεία κατά το παρελθόν.

Επιπλέον, σε αυτό το σημείο θα πρέπει να επισημανθεί ότι το υπάρχον σύστημα των κοινωνικών παροχών στη χώρα μας αδυνατεί να προσφέρει ανακούφιση της σχετικής στέρησης και περιορισμό των ανισοτήτων στην κατανομή του εισοδήματος.

Σύμφωνα με την έρευνα του Ευρωπαϊκού Πάνελ Νοικοκυριών (ΕΕ, 1998α, σ. 14-15), οι κοινωνικές παροχές (συμπεριλαμβανομένων των ιδιωτικών συντάξεων) μετά τη λήψη τους και την καταβολή φόρων μειώνουν το ποσοστό των φτωχών νοικοκυριών από 29 ποσοστιαίες μονάδες στο Βέλγιο και τη Δανία μέχρι μόλις 14% στην Ελλάδα και 10% στην Πορτογαλία. Το εύρημα αυτό δείχνει ότι οι παροχές στην Ελλάδα και την Πορτογαλία φαίνεται να επικεντρώνονται λιγότερο στα φτωχότερα άτομα από ό,τι στα άλλα κράτη μέλη (ΕΕ, 1998α, σ. 15) και αυτό είναι περισσότερο εμφανές στην περίπτωση των επιδομάτων ασθένειας και ανικανότητας, οικογενειακών επιδομάτων, επιδομάτων ανεργίας και των υπόλοιπων επιδομάτων εκτός των συντάξεων (Heady, Mitrakos, Tsakloglou, 1999, σ. 9-23).

Επιπλέον, οι προαναφερόμενες κοινωνικές παροχές αντιμετωπίζουν μία όψη του προβλήματος του κοινωνικού αποκλεισμού –την εισοδηματική φτώχεια–, ενώ η παροχή συνοδευτικών υποστηρικτικών υπηρεσιών προς τις ομάδες που βρίσκονται σε δύσκολη κατάσταση είναι γνωστό ότι στη χώρα μας όχι μόνο είναι ανεπαρκής ποιοτικά και ποσοτικά, αλλά συνήθως πραγματοποιείται από φορείς οι οποίοι ενεργούν ανεξάρτητα χωρίς τον απαιτούμενο συντονισμό και συνεργασία, με συνέπεια τη χαμηλή αποτελεσματικότητα των παρεμβάσεων.

Για παράδειγμα, η μελέτη «Άγιοι Απόστολοι: Καταγραφή δημογραφικών και κοινωνικών στοιχείων σε 520 νοικοκυριά» (Ινστιτούτο Υγείας του Παιδιού, 1994) που είχε ως σκοπό την παρουσίαση με αντικειμενικό τρόπο των χαρακτηριστικών του πληθυσμού και των συνθηκών κατοικίας στην περιοχή των Αγίων Αποστόλων (πρώην Μέγγαβλη) του Δήμου Ρόδου καταλήγει στο συμπέρασμα «ότι ο κοινωνικός σχεδιασμός του Υπουργείου Υγείας, Πρόνοιας και Κοινωνικών Ασφαλίσεων για τη στέγαση σε συγκεκριμένη οικιστική περιοχή οικογενειών που έχουν χρόνια εξάρτηση από την Πρόνοια δεν αποδείχτηκε ο καταλληλότερος για τους κατοίκους. Και αυτό, γιατί η συσσώρευση

προβλημάτων σε συνδυασμό με την έλλειψη υποστηρικτικών υπηρεσιών και αναπτυξιακής πολιτικής συνέβαλε στη δημιουργία ενός οικισμού χωρίς διαμορφωμένο κοινωνικό ιστό, με κοινωνική απομόνωση για τους κατοίκους και χαμηλό αίσθημα ικανοποίησης από τις συνθήκες ζωής» (Ινστιτούτο Υγείας του Παιδιού, 1994, σ. 19).

Το εκτενές αυτό απόσπασμα από τα συμπεράσματα της μελέτης δείχνει ανάγλυφα ότι ένα πολυδιάστατο φαινόμενο όπως ο κοινωνικός αποκλεισμός δεν μπορεί να αντιμετωπιστεί με μονοδιάστατη παρέμβαση που συνήθως αρχίζει και τελειώνει σε ένα φορέα. Η παρούσα έρευνα προωθεί την άποψη ότι ο κοινωνικός αποκλεισμός είναι ένα πολυδιάστατο φαινόμενο που η αντιμετώπισή του απαιτεί πολύπλευρη, συντονισμένη και ολοκληρωμένη δράση εκπορευόμενη από τους αρμόδιους φορείς ανεξαρτήτως της νομικής τους υπόστασης.

Η παρουσίαση της έρευνας περιλαμβάνει δύο μέρη: Το πρώτο μέρος «Πεδίο έρευνας και μεθοδολογία» συντίθεται από δύο κεφάλαια τα οποία αναφέρονται στην αναγνώριση του πεδίου έρευνας και στην περιγραφή του τρόπου με τον οποίο θα διενεργηθεί η έρευνα πεδίου, αντίστοιχα. Πιο αναλυτικά:

Στο *πρώτο κεφάλαιο* επιχειρείται η γενική επισκόπηση των κοινωνικο-οικονομικών εξελίξεων στο Νομό Δωδεκανήσου κατά το χρονικό διάστημα 1971-2000. Οι εξελίξεις αυτές αφορούν τόσο τις μεταβολές στο μέγεθος και τη σύνθεση του πληθυσμού- εργατικού δυναμικού, όσο και τις μεταβολές της εμβέλειας των κοινωνικών δομών/υποδομών του νομού.

Το *δεύτερο κεφάλαιο* παρουσιάζει την περιγραφή του δείγματος και την εκτίμηση της αντιπροσωπευτικότητάς του. Ειδικότερα, αναλύεται ο σχεδιασμός της επιτόπιας έρευνας και του ερωτηματολογίου, ενώ επιχειρείται η εκτίμηση του βαθμού προσέγγισης της πραγματικότητας μέσω της σύγκρισης των αποτελεσμάτων της με τα αποτελέσματα από άλλες πηγές στατιστικών στοιχείων.

Το δεύτερο τμήμα της έρευνας «Η κοινωνική-οικονομική ταυτότητα του Νομού Δωδεκανήσου» παρουσιάζει σε έξι κεφάλαια τα ευρήματα/συμπεράσματα της επιτόπιας έρευνας στις επιμέρους ενότητες (δημογραφικά χαρακτηριστικά του πληθυσμού, κατάσταση απασχόλησης, στεγαστικές συνθήκες, πρόσβαση και χρήση κοινωνικών υπηρεσιών, εισοδήματα), οι οποίες από κοινού συνθέτουν την κοινωνικο-οικονομική ταυτότητα του Νομού. Πιο συγκεκριμένα:

Στο *τρίτο κεφάλαιο* αναλύονται τα δημογραφικά χαρακτηριστικά, το εκπαιδευτικό επίπεδο και η εργασιακή κατάσταση του ερευνώμενου πληθυσμού.

Το *τέταρτο κεφάλαιο* παρουσιάζει την κατάσταση απασχόλησης και ανεργίας του πληθυσμού άνω των 15 ετών με ιδιαίτερη έμφαση στην αποτύπωση των ενδοπεριφερειακών διαφοροποιήσεων στους επιμέρους δείκτες της αγοράς εργασίας.

Στο *πέμπτο κεφάλαιο* διερευνώνται οι συνθήκες κατοίκησης των νοικοκυριών κυρίως σε συνάρτηση με το μέγεθος και τον εξοπλισμό των κατοικιών.

Το *έκτο κεφάλαιο* πραγματεύεται την πρόσβαση και χρήση των υπηρεσιών κοινωνικής πρόνοιας και υγείας από τους πολίτες των επαρχιών του νομού, τα κυριότερα προβλήματα που αντιμετωπίζουν, ενώ δίνεται ιδιαίτερη έμφαση στη διερεύνηση των δυνατοτήτων της Τοπικής Αυτοδιοίκησης να αναπτύξει ένα πλαίσιο και αντίληψη για την κοινωνική πολιτική και βεβαίως ένα δίκτυο παροχής κοινωνικών υπηρεσιών προς τους πολίτες.

Το *έβδομο κεφάλαιο* επιχειρεί τον εντοπισμό των πληθυσμιακών ομάδων του Νομού που βρίσκονται σε κατάσταση φτώχειας και κοινωνικού αποκλεισμού. Το εγχείρημα αυτό περιλαμβάνει: i) τη θεωρητική προσέγγιση του φαινομένου της φτώχειας, ii) τα κριτήρια και τη μεθοδολογία που χρησιμοποιούνται για τον εντοπισμό των αποκλεισμένων (φτωχών) ατόμων/ομάδων, και iii) την παρουσίαση των χαρακτηριστικών τους. Για την επίτευξη του στόχου αυτού κρίνεται σκόπιμο να προηγηθεί η ανάλυση σχετικά με εισοδήματα των νοικοκυριών για το σύνολο του Νομού και κατά Επαρχείο.

Το *όγδοο κεφάλαιο* συντίθεται από την παρουσίαση των ευρημάτων και των συμπερασμάτων της έρευνας και αφορούν τις διαπιστούμενες διαφορές/ανισότητες στα επίπεδα διαβίωσης που απολαμβάνουν τα νοικοκυριά στα τέσσερα επαρχεία του Νομού. Επίσης παρουσιάζονται προτάσεις πολιτικής για τη λήψη ολοκληρωμένων μέτρων που στοχεύουν στην αύξηση της απασχόλησης, τη μείωση της ανεργίας και την ανάπτυξη των κοινωνικών/υποστηρικτικών υπηρεσιών, έτσι ώστε τα οφέλη από την οικονομική ευημερία να προσανατολίζονται προς την καταπολέμηση του κοινωνικού αποκλεισμού.

ΜΕΡΟΣ Ι

ΚΟΙΝΩΝΙΚΕΣ - ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΕΣ ΕΞΕΛΙΞΕΙΣ
ΣΤΟ ΝΟΜΟ ΔΩΔΕΚΑΝΗΣΟΥ

Έρευνα πεδίου και μεθοδολογία

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1

ΟΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ-ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΕΣ ΕΞΕΛΙΞΕΙΣ ΣΤΟ ΝΟΜΟ ΔΩΔΕΚΑΝΗΣΟΥ

1.1 Εισαγωγή

Ο Νομός Δωδεκανήσου, με 200 περίπου νησιά και βραχονησίδες, απλώνεται στο νοτιοανατολικό τμήμα του Αιγαίου καταλαμβάνοντας συνολική έκταση 2.579 τ.χλμ. Κατοικήσιμα είναι τα 19 νησιά, με μεγαλύτερα τη Ρόδο, την Κω και την Κάρπαθο.

Είναι κυρίως πεδινός νομός. Η πεδινή περιοχή καταλαμβάνει το 41,5%, η ορεινή το 32,2% και η ημιορεινή το 26,3%. Τα περισσότερα καλλιεργήσιμα εδάφη περιορίζονται κατά προτεραιότητα και κυρίως στη Ρόδο και την Κω.

Διοικητικά ο Νομός διαιρείται σε 4 Επαρχεία (Κάλυμνος, Κάρπαθος, Κως, Ρόδος).

- Στο Επαρχείο Καλύμνου ανήκουν τα νησιά: Αγαθονήσι, Αρκιοί, Αστυπάλαια, Κάλυμνος, Λειψοί, Λέρος, Πάτμος, Τέλενδος και Ψέριμος.
- Στο Επαρχείο Καρπάθου ανήκει η Κάρπαθος και η Κάσος.
- Στο Επαρχείο Κω η Κως και η Νίσυρος, και
- Στο Επαρχείο Ρόδου η Μεγίστη, η Ρόδος, η Ρω, η Σύμη, η Τήλος και η Χάλκη.

Πριν την ανασυγκρότηση της τοπικής αυτοδιοίκησης Α' βαθμού –πρόγραμμα «Καποδίστρια»– ο Νομός ήταν συγκροτημένος σε 14 Δήμους, 60 Κοινότητες και 175 οικισμούς με πρωτεύουσα τη Ρόδο. Σήμερα υπάρχουν 25 Δήμοι και 2 Κοινότητες (Ολύμπου και Αγαθονησίου).

Τα Δωδεκάνησα μόλις το 1947 εντάχθηκαν στον ελληνικό κορμό ύστερα από μακρόχρονη κατοχή, τουρκική μέχρι το 1912 και ιταλική από το 1912 μέχρι το 1947. Η οικονομία της περιοχής μέχρι και τη δεκαετία του 1950 στηριζόταν στη γεωργία, την αλιεία-σπογγαλιεία, την παραδοσιακή βιοτεχνία και το εμπόριο, που ευνοούνταν από το ειδικό δασμολογικό καθεστώς. Από τα μέσα της δεκαετίας του 1960 άρχισε η μεταλλαγή της τοπικής οικονομίας

προς τον τουρισμό. Ήταν η εποχή που η Ρόδος συνδέθηκε με μεγάλες διεθνείς αγορές. Η τουριστική ανάπτυξη του νησιού οφείλεται σε ποικίλους παράγοντες, όπως:

- Ύπαρξη σημαντικής τουριστικής υποδομής
- Ύπαρξη πόλων μεγάλου τουριστικού ενδιαφέροντος (φυσικές ομορφιές και πολιτιστική κληρονομιά)
- Κρατική συμπαράσταση με τη μορφή σημαντικής χρηματοδότησης έργων υποδομής και θέσπισης κατά καιρούς αναπτυξιακών κινήτρων
- Δραστηριοποίηση τοπικών επιχειρηματιών, που πίστεψαν στο τουριστικό μέλλον της περιοχής.

Σήμερα τα Δωδεκάνησα γνωρίζουν τρεις ταχύτητες τουριστικής ανάπτυξης:

1. Η Ρόδος και η Κως αποτελούν το ανεπτυγμένο τμήμα.
2. Η Κάλυμνος, η Λέρος, η Πάτμος, η Σύμη και η Κάρπαθος το υπό ανάπτυξη.
3. Η Αστυπάλαια μαζί με τη Νίσυρο, την Τήλο, τη Χάλκη το Καστελόριζο, την Κάσο, τους Λειψούς και το Αγαθονήσι αποτελούν το «καθυστερημένο» τμήμα.

1.2 Πληθυσμιακή εξέλιξη

Ο Νομός Δωδεκανήσου συγκεντρώνει το 1,6% του πληθυσμού της χώρας, με έντονη τάση αύξησης, αφού είχε τον δεύτερο (μετά την Ξάνθη) υψηλότερο ρυθμό φυσικής αύξησης του πληθυσμού στη χώρα το 1998, με υπεροχή γεννήσεων/1.000 κατοίκους = 5,5.

ΠΙΝΑΚΑΣ 1.1
Εξέλιξη πληθυσμού Δωδεκανήσου – Ν. Αιγαίου – Ελλάδα
απογραφών 1971 – 1991 – 2001

Εξέλιξη πληθυσμού	1971	1981	Μεταβολή '71-'81	1991	Μεταβολή '81-'91	2001	Μεταβολή '91-'01
Νομός Δωδεκανήσου	121.017	145.071	19,9%	163.476	12,7%	188.506	15,3%
Περιφέρεια Ν. Αιγαίου	207.354	233.529	12,6%	257.481	10,15%	298.462	15,9%
Σύνολο χώρας (εκατ.)	8.768,6	9.740,4	11%	10.260	5,37%	10.934	6,6%

Πηγή: ΕΣΥΕ

Με βάση τα στοιχεία των απογραφών της ΕΣΥΕ κατά τα έτη 1971, 1981 και 1991 ο πληθυσμός του Νομού αυξάνεται με μεγαλύτερους ρυθμούς σε σχέση με την Περιφέρεια Ν. Αιγαίου και το σύνολο της χώρας. Επίσης, για το έτος 2001 παρατηρούμε ότι συνεχίζει να αυξάνεται με ρυθμούς μεγαλύτερους από το σύνολο της χώρας, αλλά όχι και από εκείνους της Περιφέρειας (Πίνακας 1.1).

Η αύξηση του πληθυσμού του Ν. Δωδεκανήσου είναι κατά μέσο όρο

ΠΙΝΑΚΑΣ 1.2

*Εξέλιξη πληθυσμού Νομού Δωδεκανήσου απογραφών 1981 – 1991 – 2001
(κατά νησί)*

Νηοί	1981	1991	Μεταβολή % 1981-1991	2001	Μεταβολή % 1991-2001
Επαρχείο Ρόδου					
Ρόδος	87.833	98.181	11,90	115.334	17,47
Μεγίστη	222	275	23,8	403	46,5
Σύμη	2.273	2.332	2,60	2.594	11,2
Χάλκη	334	281	-15,80	295	4,9
Τήλος	301	279	-7,30	521	86,7
Επαρχείο Κω					
Κως	20.350	26.379	29,60	30.828	16,87
Νίσυρος	984	929	-5,50	928	-0,1
Επαρχείο Καλύμνου					
Κάλυμνος	14.457	15.842	9,60	16.576	4,63
Αστυπάλαια	1.034	1.073	0,40	1.385	29,01
Λειψοί	574	606	5,50	687	13,4
Λέρος	8.136	8.061	0,90	8.172	1,4
Πάτμος	2.607	2.715	4,10	3.053	12,4
Αγαθονήσι	133	112	-15,80	152	35,7
Επαρχείο Καρπάθου					
Κάρπαθος	4.649	5.323	14,50	6.565	23,33
Κάσος	1.184	1.088	-8,10	1.013	-6,9
Σύνολο	145.071	163.476	12,70	114.640	

Πηγή: ΕΣΥΕ

ΠΙΝΑΚΑΣ 1.3

Εξέλιξη πληθυσμού Νομού Δωδεκανήσου απογραφών 1981 – 1991 – 2001.
(κατά Επαρχείο)

Επαρχείο	1981	1991	Μεταβολή 1981-1991	2001	Μεταβολή 1991-2001
Ρόδου	90.963	101.348	11,41%	119.147	17,56%
Κω	21.334	27.308	28%	31.756	16,29%
Καλύμνου	26.941	28.409	5,44%	30.025	5,59%
Καρπάθου	5.833	6.411	9,9%	7.578	18,2%
Σύνολο	145.071	163.476	12,68%	114.640	

Πηγή: ΕΣΥΕ

12,68% για την περίοδο 1981–1991, ενώ για την Περιφέρεια Ν. Αιγαίου είναι 10,15% για την ίδια περίοδο, και για το σύνολο της χώρας είναι 5,37%. Αξιοσημείωτο είναι ότι το ποσοστό του Νομού παρουσιάζεται περίπου διπλάσιο από το ποσοστό αύξησης του συνόλου της χώρας για την ίδια περίοδο. Η αύξηση αυτή όμως δεν ισχύει για κάθε νησί του Νομού. Τα μικρά νησιά παρουσιάζουν μείωση του πληθυσμού τους (Κάσος -8,10%, Νίσυρος -5,5%, Αγαθονήσι -15,80%, Χάλκη -15,80% και Τήλος -7,30%), ενώ τα μεγάλα και ανεπτυγμένα νησιά περαιτέρω αύξηση (Κως 29,60%, Κάρπαθος 14,50%, Ρόδος 11,90% και Κάλυμνος 9,60%). Συναντάται, λοιπόν, μια μετακίνηση του πληθυσμού από τα μικρά νησιά προς τα αστικά και ημιαστικά κέντρα της Δωδεκανήσου και πιθανόν και σε άλλους νομούς της χώρας, καθώς και στο εξωτερικό. Όσον αφορά τη μεταβολή για τα έτη 1991-2001 εκείνο που αξίζει να τονίσουμε είναι η συνεχής αύξηση πληθυσμού για το νησί της Ρόδου που ανέρχεται σε ποσοστό 17,47% για τη δεκαετία αυτή. Μείωση του ύψους 6,9% παρουσιάζει το νησί της Κάσου (Πίνακας 1.2).

Τέλος, για τη Νίσυρο η μείωση είναι αμελητέα, καθώς αντιστοιχεί μόλις σε ένα άτομο. Τα υπόλοιπα νησιά εμφανίζουν αύξηση στην ποσοστιαία μεταβολή τους για τη δεκαετία 1991-2001 με πρώτο το νησί της Τήλου, του οποίου η αύξηση ανέρχεται σε ποσοστό 86,7% (Πίνακας 1.2).

Αναφορικά με τον καταμερισμό του πληθυ-

ΠΙΝΑΚΑΣ 1.4

Έτος	Πληθυσμός Ν. Δωδεκανήσου
1993	163.463
1994	164.309
1995	166.978
1996	168.964
1997	170.510
1998	171.860
1999	172.446
2001	188.506

ΠΙΝΑΚΑΣ 1.5

Κατανομή πληθυσμού κατά ομάδες ηλικιών Νομού Δωδεκανήσου,
1991 και 2001

Ηλικιακές ομάδες	Πληθυσμός 1991	Ποσοστό 1991	Πληθυσμός 2001	Ποσοστό 2001
0-14	36.558	22,36%	34.457	18,28%
15-24	29.392	17,97%	30.721	16,3%
25-39	35.713	21,84%	46.307	24,57%
40-54	29.227	17,87%	37.831	20,07%
55-64	14.164	8,70%	17.108	9,08%
65-79	14.605	8,93%	17.620	9,3%
80 και άνω	3.817	2,33%	4.462	2,37%
Σύνολο	163.476	100%	188.506	100%

Πηγή: ΕΣΥΕ

σμού ανά Επαρχείο, το *Επαρχείο της Ρόδου* υπερτερεί πληθυσμιακά, κυρίως λόγω του Δήμου Ροδίων, ο δυναμισμός του οποίου όχι μόνο συγκρατεί τον πληθυσμό του, αλλά προσελκύει πληθυσμό από τις άλλες, λιγότερο ανεπτυγμένες περιοχές του Ν. Δωδεκανήσου. Το *Επαρχείο Κω* παρουσιάζει τη μεγαλύτερη πληθυσμιακή αύξηση (28%) της δεκαετία 1981-1991 από τα υπόλοιπα Επαρχεία (2,5 φορές πάνω από το μέσο όρο του Νομού), αποτέλεσμα επακόλουθο του ιδιαίτερου δυναμισμού που προβάλλει τα τελευταία χρόνια.

Η αύξηση για το Επαρχείο Κω συνεχίζεται και στη δεκαετία 1991 – 2001 και αγγίζει το 16,28%. Το *Επαρχείο Καρπάθου* εμφανίζει αύξηση 9,9%. Το συγκεκριμένο χαμηλό ποσοστό οφείλεται αποκλειστικά στη μεγάλη μείωση του πληθυσμού της Κάσου (-8,10%) και όχι της Καρπάθου (που αυξήθηκε κατά 14,5%). Η αύξηση αυτή του Επαρχείου σχεδόν διπλασιάζεται για τη δεκαετία 1991-2001 και να αγγίζει το 18,2%. Το μικρότερο ποσοστό αύξησης συναντιέται στο *Επαρχείο Καλύμνου* (5,44% για τα έτη 1981-1991 και 5,59% για τα έτη 1991-2001), εξαιτίας των μειωμένων ρυθμών ανάπτυξης στα νησιά που περιλαμβάνει (Πίνακας 1.3).

Σύμφωνα με στοιχεία από το «Οι Νομοί της Ελλάδας»¹ ο πληθυσμός του Νομού από το 1993 μέχρι και το 2001 αυξάνεται συνεχώς (Πίνακας 1.4).

1. «Οι Νομοί της Ελλάδας: Η οικονομική και κοινωνική φυσιογνωμία των 52 Νομών και 13 Περιφερειών», 2000, ALPHA Τράπεζα Πίστωσης, Αθήνα.

Ο αντρικός πληθυσμός του Νομού αποτελεί το 51,80% του συνολικού πληθυσμού και ο γυναικείος το 48,20%.

Με βάση τα στοιχεία της απογραφής της ΕΣΥΕ, ο παιδικός πληθυσμός της Δωδεκανήσου (0-14) βρίσκεται στο ποσοστό του 22,36% για τα έτη 1981-1991 και 18,28%, αντίστοιχα, για τα έτη 1991-2001 (Πίνακας 1.5).

Το συγκεκριμένο ποσοστό είναι καλύτερο από το αντίστοιχο της χώρας (19,3%), όμως απέχει κατά πολύ από το να προσδώσει το χαρακτηρισμό του νέου πληθυσμού, που, σύμφωνα με τα δεδομένα της κοινωνικής δημογραφίας, πρέπει να φτάνει το 40%.

Ο παραγωγικός πληθυσμός (15-64 ετών) στο ποσοστό του 66,38% εμφανίζεται για τη δεκαετία 1991-2001 και απέχει ελάχιστα από τον εθνικό που είναι 64,1%. Το ποσοστό αυτό είναι ικανοποιητικό καθότι θεωρείται ως αποδεκτό ελάχιστο όριο το ποσοστό του 60%. Ακόμα πιο θετικό είναι το ποσοστό για τη δεκαετία 1991-2001, καθώς ανέρχεται στο ύψος του 70,02%. Τέλος, ο γεροντικός πληθυσμός (65 ετών και άνω) βρίσκεται στο 13,6% τα έτη 1981-1991, ξεπερνώντας αρκετά το ανώτατο αποδεκτό όριο του 10%. Ομοίως, και για τα έτη 1991-2001, το ποσοστό αυτό ξεπερνά το 10% και ανέρχεται σε 11,67% (Διαγράμματα 1.1-1.5).

Άλλωστε, εκτιμώντας τους σχετικούς δείκτες γήρανσης, εξάρτησης παιδιών και εξάρτησης ηλικιωμένων για το σύνολο της χώρας συγκριτικά με τον πληθυσμό του Δ. Ροδίων παρατηρούμε ότι (Πίνακας 1.6):

- Ο πληθυσμός του Δήμου Ροδίων είναι νεότερος από το συνολικό πληθυσμό της χώρας.
- Εξετάζοντας ειδικότερα το ποσοστό νέων και ηλικιωμένων στο συνολικό πληθυσμό, καθώς και τις τιμές των δεικτών γήρανσης και εξάρτησης το 2001, φαίνεται ότι η διαφοροποίηση με το συνολικό πληθυσμό της Ελλάδας είναι χαρακτηριστική.
- Η αναλογία ηλικιωμένων στο Δ. Ροδίων μόλις ξεπερνούσε το 10%, ενώ η αντίστοιχη αναλογία παιδιών έφτανε το 18,8%, όταν οι αντίστοιχες τιμές του συνολικού πληθυσμού της χώρας ανέρχονταν σε 17,3% και 15,2%.
- Οι αντίστοιχες αναλογίες του παραγωγικού πληθυσμού ηλικίας 15-64 ετών ανέρχονται πάνω από το 70% και είναι σχετικά υψηλότερες της αναλογίας για το σύνολο της χώρας (67,5%).

ΠΙΝΑΚΑΣ 1.6
Επιλεγμένα ατομικά χαρακτηριστικά και δείκτες, σύνολο χώρας
Δήμος Ροδίων, 2001

	Ηλικιακή ομάδα (%)			Δείκτες		
	Μέχρι 14 ετών	15-64 ετών	65 ετών και άνω	Γήρανσης	Εξάρτησης παιδιών	Εξάρτησης ηλικιωμένων
Σύνολο Δήμος, 2001	18,8	71,1	10,1	54,1	26,4	14,3
Σύνολο χώρας, 2001	15,2	67,5	17,3	113,8	22,5	25,6

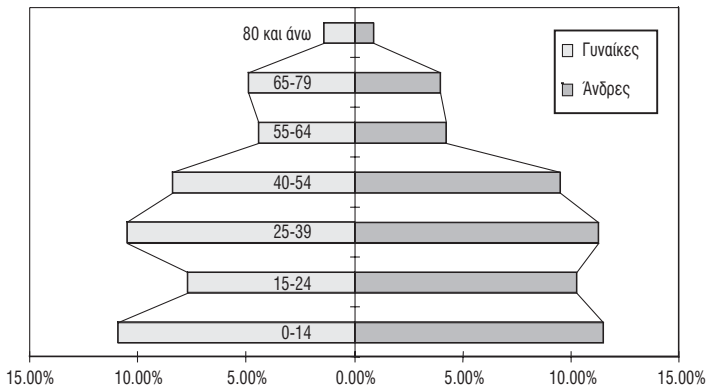
** Μη ασφαλή εκτίμηση*

Δείκτης εξάρτησης ηλικιωμένων= Ποσοστό ηλικιωμένων 65+ ετών προς 100 μέλη του παραγωγικού πληθυσμού (15-64 ετών).

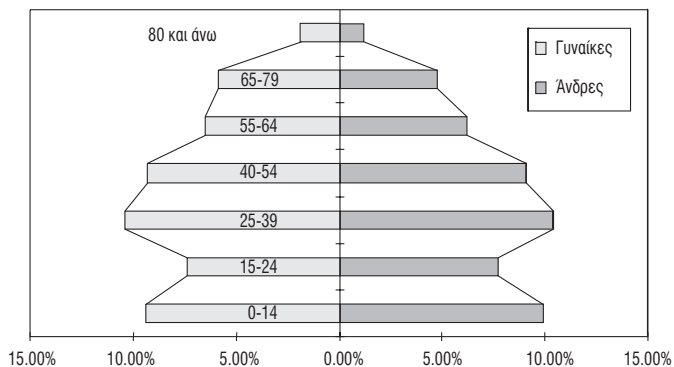
Δείκτης εξάρτησης παιδιών= Ποσοστό παιδιών 0-14 ετών προς 100 μέλη του παραγωγικού πληθυσμού (15-64 ετών).

Δείκτης ή αναλογία γήρανσης= Γεροντικός πληθυσμός προς 100 μέλη του παιδικού πληθυσμού (0-14 ετών)

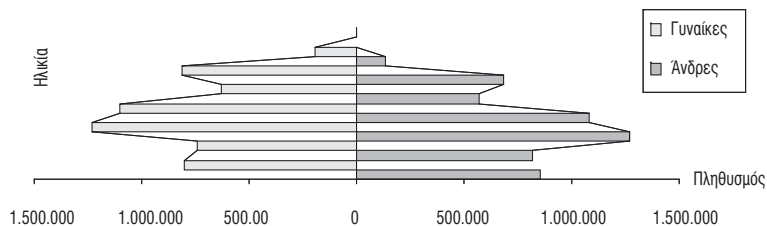
ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 1.1
Πυραμίδα ηλικιών Ν. Δωδεκανήσου, 1991

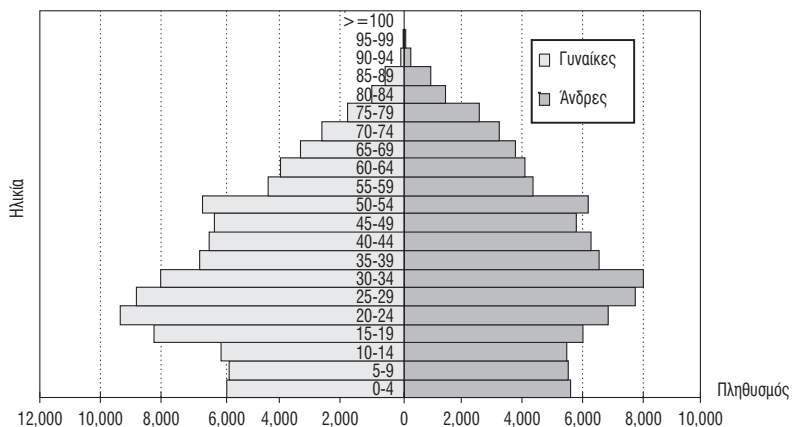
ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 1.2
Πυραμίδα ηλικιών χώρας, 1991

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 1.3
Πυραμίδα ηλικιών χώρας, 2001

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 1.4
Πυραμίδα ηλικιών Ν. Δωδεκανήσου, 2001

Πηγή: ΕΣΥΕ, Απογραφή 2001

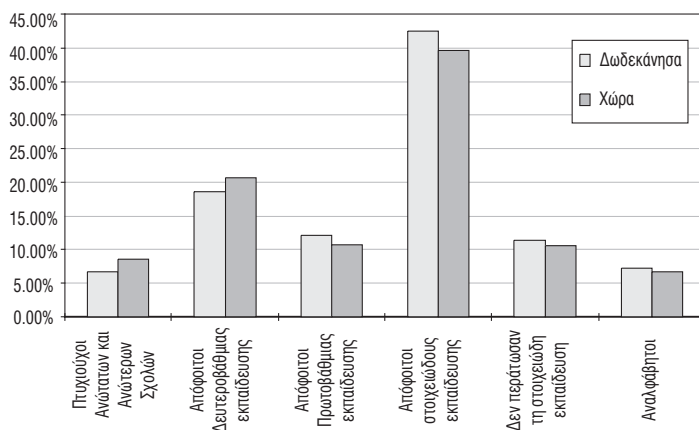
1.3 Επίπεδο εκπαίδευσης

Το επίπεδο εκπαίδευσης του πληθυσμού της Δωδεκανήσου παρουσιάζεται το 1991 χαμηλότερο συγκριτικά με αυτό της Χώρας. Συγκεκριμένα, οι πτυχιούχοι Ανώτατων και Ανώτερων Σχολών στα Δωδεκάνησα αποτελούν το 6,8% του συνολικού της πληθυσμού, ενώ στη Χώρα αποτελούν το 8,6% του πληθυσμού. Οι απόφοιτοι Δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης στο Νομό είναι κατά δύο ποσοστιαίες μονάδες λιγότεροι από αυτούς στο σύνολο της Χώρας (18,7% του Νομού έναντι 20,6% της Χώρας). Αντίθετα, οι απόφοιτοι Πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης του Νομού (12,1%) είναι περισσότεροι σε σχέση με αυτούς της Χώρας (10,8%). Το ίδιο ισχύει για τους απόφοιτους Στοιχειώδους εκπαίδευσης (42,4% στο Νομό έναντι 39,6% στη Χώρα), τους αναλφάβητους (7,3% στο Νομό έναντι 6,8% στη Χώρα) και για όσους δεν περάτωσαν τη Στοιχειώδη εκπαίδευση (11,5% στο Νομό έναντι 10,6% στη Χώρα).

Συνολικά στο Ν. Δωδεκανήσου υπάρχουν 105 Νηπαγωγεία με 3.000 περίπου μαθητές, 122 Δημοτικά σχολεία με 13.500 μαθητές, 42 Γυμνάσια με 7.500 μαθητές και 33 Λύκεια με 6.200 μαθητές.

Στο Επαρχείο της Ρόδου υπάρχουν 60 Νηπαγωγεία με 1.541 μαθητές. Από αυτά τα 55 βρίσκονται στο νησί της Ρόδου, εκ των οποίων τα 22 στο Δήμο Ροδίων. Επίσης, υπάρχουν 67 Δημοτικά σχολεία με 7.600 περίπου μαθητές (από τα

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 1.5
Εκπαιδευτικό επίπεδο Δωδεκανήσου και Ελλάδας

Πηγή: ΕΣΥΕ, 1991

οποία τα 62 βρίσκονται στο νησί της Ρόδου και από αυτά τα 17 βρίσκονται στο Δήμο Ροδίων, τα 2 είναι Ειδικά σχολεία και τα 4 Πειραματικά), 24 Γυμνάσια (από αυτά τα 2 είναι Εσπερινά και το 1 Μουσικό) και 18 Λύκεια (από αυτά τα 14 είναι Γενικά, τα 2 Τεχνικο-Επαγγελματικά και τα 2 Εσπερινά). Στο Επαρχείο της Ρόδου λειτουργούν Τεχνική Επαγγελματική Σχολή (ΤΕΣ), Τεχνική Επαγγελματική Σχολή Τουριστικών Επαγγελμάτων (ΤΕΣΤΕ), Ανώτερη Τουριστική Σχολή (ΑΣΤΕΡ), Ανώτερη Σχολή Νοσηλευτριών, Σχολή Ξεναγών και τμήμα του Πανεπιστημίου Αιγαίου (Παιδαγωγικά και Μεσογειακών Σπουδών).

Στο Επαρχείο Καλύμνου υπάρχουν 18 Νηπιαγωγεία (τα 11 βρίσκονται στην Κάλυμνο) με 595 μαθητές, 25 Δημοτικά σχολεία (τα 14 βρίσκονται στην Κάλυμνο) με 2.500 μαθητές, 7 Γυμνάσια με 1.357 μαθητές και 8 Λύκεια με 1.050 μαθητές.

Στο Επαρχείο Καρπάθου λειτουργούν 10 Νηπιαγωγεία με 170 μαθητές, 13 Δημοτικά σχολεία με 460 μαθητές, 4 Γυμνάσια με 300 μαθητές και 3 Λύκεια με 180 μαθητές. Τέλος στο Επαρχείο Κω υπάρχουν 16 Νηπιαγωγεία (από τα οποία τα 15 βρίσκονται στην Κω) με 600 μαθητές, 15 Δημοτικά σχολεία με 2.300 μαθητές, 7 Γυμνάσια με 1.300 μαθητές και 4 Λύκεια με 900 μαθητές.

1.4 Εργατικό δυναμικό

Ο οικονομικά ενεργός πληθυσμός της Δωδεκανήσου από 46.870 άτομα το 1981 ανήλθε στις 61.111 άτομα το 1991, εμφανίζοντας αύξηση 30,4%. Επιπρόσθετα, το 2001 ο οικονομικά ενεργός πληθυσμός αντιστοιχεί σε ποσοστό 43,24 αγγίζοντας σε απόλυτες τιμές το ύψος των 81.513 ατόμων (Πίνακας 1.6).

Κατά τη διάρκεια της δεκαετίας 1981-1991, ενώ παρουσιάζεται απόλυτη αύξηση των απασχολούμενων, σημειώθηκε μείωση της ποσοστιαίας συμμετοχής τους (της τάξης του 2,4%) στο σύνολο του οικονομικά ενεργού πληθυσμού (ποσοστό μικρότερο του αντίστοιχου μέσου όρου της χώρας, που είναι για την ίδια χρονική περίοδο 3,7%). Ακόμη μεγαλύτερη μείωση παρατηρήθηκε τη δεκαετία 1991-2001, καθώς οι απασχολούμενοι σε απόλυτες τιμές ανέρχονται σε 66.997 με ποσοστό 82,19%.

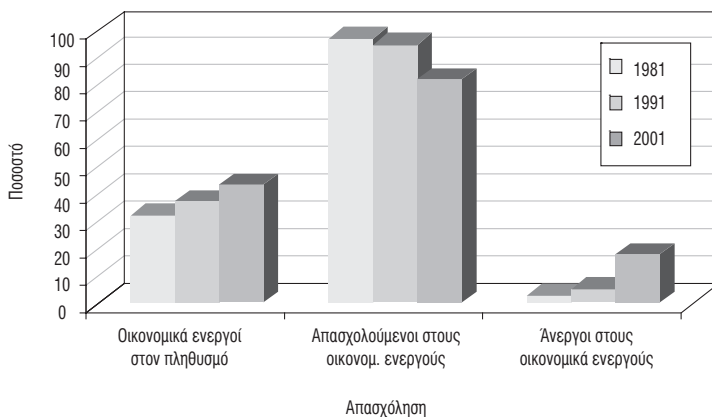
Το ποσοστό ανεργίας σε σύγκριση με τη χώρα παρουσιάζεται χαμηλότερο, 5,3% στη Δωδεκάνησο και 7,7% στο σύνολο της χώρας. Παρόλο που το ποσοστό είναι μικρότερο, παρουσιάζει ένα σημαντικά ανησυχητικό στοιχείο. Τη δεκαετία 1991-2001 φαίνεται να τριπλασιάζεται η αύξηση του ποσοστού της ανεργίας που αγγίζει το 17,8%. Ο αριθμός των ανέργων το 1991 είναι περί-

ΠΙΝΑΚΑΣ 1.6
Συσχέτιση πληθυσμιακής εξέλιξης και απασχόλησης
1981-2001

Πληθυσμιακή εξέλιξη και απασχόληση	% Οικονομικά ενεργοί στον πληθυσμό			% Απασχολούμενοι στους οικονομικά ενεργούς			% Άνεργοι στους οικονομικά ενεργούς			
	Έτη	1981	1991	2001	1981	1991	2001	1981	1991	2001
Δωδεκάνησα		32,31	37,38	43,24	97,16	94,72	82,19	2,93	5,28	17,8

Πηγή: ΕΣΥΕ

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 1.6
Εκπαιδευτικό επίπεδο Δωδεκανήσου και Ελλάδας

Πηγή: ΕΣΥΕ

που τριπλάσιος του αντίστοιχου το 1981, φτάνοντας από τους 1.332 στους 3.237, με αύξηση του ποσοστού ανεργίας μέσα στη συγκεκριμένη δεκαετία κατά 80%. Τέλος, ο αριθμός αυτός ανέρχεται σε 14.516 άτομα για το 2001 με αύξηση του ποσοστού ανεργίας στη συγκεκριμένη δεκαετία κατά 348%.

Τα Επαρχία Κω και Ρόδου και οι δήμοι που τους αναλογούν παρουσιάζουν τα μικρότερα ποσοστά ανεργίας, αποτέλεσμα αναμενόμενο μιας και οι συγκεκριμένες περιοχές παρουσιάζουν τους υψηλότερους δείκτες αστικής και πληθυσμιακής ανάπτυξης. Τα Επαρχία Καρπάθου και Καλύμνου πλήττονται περισσότερο από την ανεργία. Τα ποσοστά ανεργίας για το 1991 και το 2001, αντίστοιχα, παρουσιάζονται στον Πίνακα 1.7.

ΠΙΝΑΚΑΣ 1.7
Ποσοστά ανεργίας στα Επαρχεία κατά τα έτη 1991 και 2001

Νομός και Επαρχεία	Ποσοστό ανεργίας 1991	Ποσοστό ανεργίας 2001
Ν. Δωδεκανήσου	5,3%	17,8%
Επαρχείο Καλύμνου	8,0%	15,75%
Επαρχείο Καρπάθου	9,0%	17,48%
Επαρχείο Κω	4,2%	14,38%
Επαρχείο Ρόδου	4,8%	19,56%

Πηγή: ΕΣΥΕ

1.5 Στοιχεία οικονομίας και απασχόλησης

Ο Νομός Δωδεκανήσου παράγει το 2,2% του Ακαθάριστου Εγχώριου Προϊόντος (ΑΕΠ) της χώρας (η 6η μεγαλύτερη συμμετοχή), από το οποίο το 75% περίπου προέρχεται από τον τομέα παροχής υπηρεσιών (τουρισμός). Με κατά κεφαλή προϊόν 4,83 εκατ. δρχ. (πρώτος στην κατάταξη με 133% του μέσου όρου της Ελλάδας), η θέση του ως προς το μέσο όρο της χώρας σε διάστημα μιας 10ετίας βελτιώθηκε (125% το 1990). Με δηλωθέν εισόδημα 1,3 εκατ. δρχ. ανά κάτοικο το 1999 (88% του μέσου όρου της Ελλάδας) και αποταμιευτικές καταθέσεις 1,8 εκατ. δρχ. ανά κάτοικο το 1998, οι κάτοικοί του πλήρωσαν το 1997 κατά μέσο όρο για άμεσους φόρους 138.000 δρχ. έναντι μέσου όρου της χώρας 253.000 δρχ. (Πίνακας 1.8).

Ο τομέας της οικονομίας που υπερτερεί στο Νομό είναι ο τριτογενής, που καλύπτει πάνω από τα 2/3 της απασχόλησης. Σε σύγκριση με το σύνολο της χώρας ο Νομός υστερεί κατά πολύ στον πρωτογενή και δευτερογενή τομέα (Πίνακας 1.9).

Κατά την περίοδο 1970-1998 παρατηρείται μια αλματώδης αύξηση του τομέα των υπηρεσιών και του τουρισμού. Το 1970 ο πρωτογενής τομέας της Δωδεκανήσου (γεωργία, κτηνοτροφία, δάση, αλιεία) κάλυπτε το 17,5% του συνολικού ΑΕΠ, ο δευτερογενής (ορυχεία, μεταποίηση, ηλεκτρισμός, ύδρευση, κατασκευές) το 24,6% και ο τριτογενής (μεταφορές, εμπόριο, τουρισμός, τράπεζες, υπηρεσίες κ.τ.λ.) το 58,9%. Το 1988, 18 χρόνια αργότερα, ο πρωτογενής τομέας κάλυπτε μόλις το 9%, ο δευτερογενής περιορίστηκε στο 16,6% και ο τριτογενής εκτινάχθηκε στο 74,3% έναντι 16,4%, 28,3% και 55,3% των αντίστοιχων ποσοστών για το ίδιο έτος (1988) σε εθνικό επίπεδο.

ΠΙΝΑΚΑΣ 1.8
Ακαθάριστο εγχώριο προϊόν Δωδεκανήσου και Ελλάδας
1990 – 1999.

Έτος	ΑΕΠ Δωδ/σου κατά κεφαλήν	ΑΕΠ Ελλάδας κατά κεφαλήν
1990	1.611.494	1.293.537
1991	1.894.579	1.583.875
1992	2.308.173	1.818.089
1993	2.794.421	2.036.303
1994	3.171.850	2.300.304
1995	3.373.336	2.605.237
1996	3.629.796	2.857.524
1997	4.034.729	3.145.281
1998	4.541.729	3.414.735
1999	4.830.057	3.641.970

Πηγή: Οι Νομοί της Ελλάδος

ΠΙΝΑΚΑΣ 1.9
Ακαθάριστο εγχώριο προϊόν Δωδεκανήσου και Ελλάδας ανά τομέα

ΑΕΠ ανά τομέα	Ποσοστό ΑΕΠ 1991		
	Πρωτογενής	Δευτερογενής	Τριτογενής
N. Δωδ/σου	8,42%	16,75%	74,83%
Χώρα	17,08%	27,44%	55,49%

Πηγή: ΑΝ.ΔΩ.

δο. Σε σύγκριση με το σύνολο της χώρας για το 1998, δέκα χρόνια αργότερα, η συμμετοχή του πρωτογενούς και του δευτερογενούς τομέα στο ΑΕΠ της Δωδεκανήσου είναι σαφώς ακόμα μικρότερη σε ποσοστό. Και οι δύο τομείς μαζί καλύπτουν το 25% του ΑΕΠ στη Δωδεκάνησο, ενώ για το σύνολο της χώρας το αντίστοιχο ποσοστό είναι της τάξεως του 45%. Αντίθετη είναι η εικόνα σε σχέση με τον τριτογενή τομέα όπου το ποσοστό συμμετοχής στο ΑΕΠ Δωδεκανήσου είναι 75%, σαφώς μεγαλύτερο του αντίστοιχου ποσοστού σε εθνικό επίπεδο, το οποίο είναι της τάξεως του 55%.

Και οι εξελίξεις του οικονομικά ενεργού πληθυσμού οδηγούν στις ίδιες περίπου διαπιστώσεις. Υπολογίζεται ότι κατά τη δεκαετία 1981-1991 ο ενεργ-

γός πληθυσμός της Δωδεκανήσου αυξήθηκε κατά 30,4% και απορροφήθηκε κυρίως στο εμπόριο, τα επισιτιστικά επαγγέλματα και τα ξενοδοχεία, κλάδοι που καλύπτουν το 39,1% της συνολικής απασχόλησης, η οποία εκτιμάται για το 1991 σε 59.220 θέσεις.

1.5.1 Πρωτογενής τομέας παραγωγής

Η έντονη τουριστική ανάπτυξη της τελευταίας 30ετίας συνέβαλε στη συρρίκνωση του πρωτογενούς τομέα. Ο κατακερματισμός του Νομού, η έλλειψη νερού, τα φτωχά και υποβαθμισμένα εδάφη, ο μικρός κλήρος και η μείωση των νέων που ασχολούνται με τον τομέα συνιστούν τους αρνητικούς παράγοντες εξέλιξής του. Οι καλλιεργούμενες εκτάσεις του Νομού αποτελούν μόλις το 15,6% της συνολικής έκτασής του. Το 1999 καλλιεργήθηκαν συνολικά 440.541 στρέμματα. Η συμμετοχή της αρδευόμενης έκτασης στο σύνολο της καλλιεργούμενης έκτασης ανέρχεται σε ποσοστό περίπου 10% (οι αρδευθείσες καλλιέργειες κάλυψαν το 1999 41.357 στρέμματα), όταν στο σύνολο της χώρας είναι 30%. Τα προϊόντα των τελευταίων χρόνων παρουσιάζονται στον Πίνακα 1.10.

ΠΙΝΑΚΑΣ 1.10

Έτη – προϊόντα (τόν.)	1995	1996	1997	1998
Ελαιόλαδο	2.741	2.835	2.745	1.484
Καπνός	7.435	8.300	9.901	9.401
Ρύζι	-	-	1	1
Εσπεριδοειδή	10.924	10.863	8.399	8.558
Μήλα	10	17	48	25
Ροδάκινα	874	879	836	924
Πατάτες	9.767	9.526	10.014	9.724
Τομάτες	17.862	17.857	16.851	16.868
Κρέας	4.555	4.204	3.757	3.940
Γάλα	6.668	7.226	7.074	7.032
Τυρί (μαλακό)	292	301	546	319
Τυρί (σκληρό)	222	254	256	255
Αυγά (χιλ. τεμάχια)	41.493	40.963	42.554	42.637

1.5.2 Δευτερογενής τομέας παραγωγής

Ο δευτερογενής τομέας στη Δωδεκάνησο παρουσιάζει στασιμότητα. Το υψηλό κόστος μεταφοράς πρώτων υλών και τελικών προϊόντων, η έλλειψη εξειδικευμένου προσωπικού και το μικρό μέγεθος της νησιωτικής αγοράς έθεσαν τον τομέα αυτό σε δεύτερη μοίρα σε σχέση με τον τουρισμό.

Σύμφωνα με στοιχεία από το «Οι Νομοί της Ελλάδας», το 1994 υπήρχαν 663 μεταποιητικές και κατασκευαστικές επιχειρήσεις, οι οποίες το 1995 ανήλθαν στις 704. Η μέση ετήσια απασχόληση σε άτομα ήταν 1.887 και 1.922 άτομα για τις δύο χρονιές, αντίστοιχα, ενώ ο κύκλος εργασιών σε εκατ. δρχ. ήταν 47.483 και 51.386, αντίστοιχα.

Ο Δήμος Ροδίων, φιλοδοξώντας να αναβιώσει από τη μια τις παραδοσιακές τέχνες που κάποτε ανθούσαν στη Δωδεκάνησο και από την άλλη να ενισχύσει το δευτερογενή τομέα, δημιούργησε και λειτουργεί το Πρότυπο Χειροτεχνικό Κέντρο. Σκοπός του είναι η στήριξη των χειροτεχνών και η προώθηση των προϊόντων τους στην αγορά, καθώς και η εκπαίδευση νέων ατόμων στην κεραμική, ξυλουργική, αργυροχρυσοκοΐα και υφαντική.

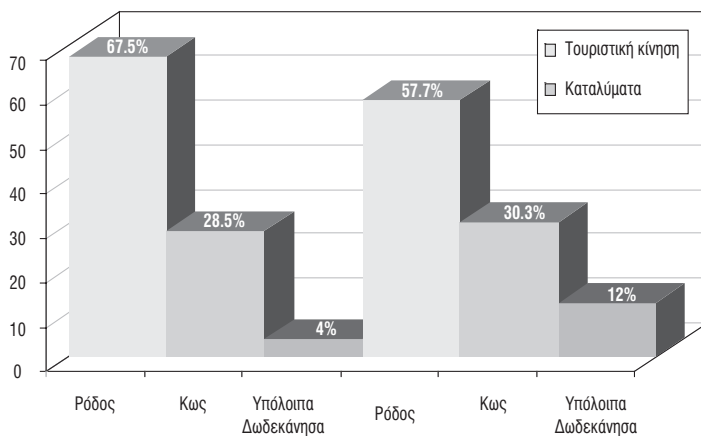
1.5.3 Τριτογενής τομέας παραγωγής

Είναι γεγονός ότι η Δωδεκάνησος αποτελεί τον πρώτο διεθνή τουριστικό προορισμό της Ελλάδας όχι μόνο από άποψη φιλοξενίας επισκεπτών, αφού τα ξενοδοχειακά της καταλύματα το 1998 πραγματοποίησαν το 30% του συνόλου των διανυκτερεύσεων της Χώρας, αλλά, κυρίως, από άποψη τουριστικής πυκνότητας, αφού σε κάθε κάτοικο αντιστοιχούν 8 πελάτες ξενοδοχείων, 0,9 ξενοδοχειακές κλίνες και 76 διανυκτερεύσεις.

Σύμφωνα με τα στοιχεία του ΕΟΤ² για τη διετία 1998-1999, ο αριθμός των επισκεπτών που φιλοξενήθηκαν σε καταλύματα της Δωδεκανήσου ανήλθε σε 3,5 εκ. με περισσότερες από 15,4 εκ. διανυκτερεύσεις, κατά μέσο όρο. Η Ρόδος συγκέντρωσε το 67,5% της συνολικής κίνησης, η Κως γύρω στο 28,5% και το υπόλοιπο 4% κατευθύνθηκε στα άλλα νησιά της Δωδεκανήσου. Από πλευράς τουριστικών καταλυμάτων, η περιοχή το 1999 διαθέτει 140.833 κλίνες από τις οποίες οι 109.348 είναι ξενοδοχειακές και οι 31.485 ενοικιαζόμενα δωμάτια. Από το συνολικό αυτό δυναμικό το 57,7% βρίσκεται στη Ρόδο και το 30,3% στην Κω (Διάγραμμα 1.7).

2. Τουριστική κίνηση του Ν. Δωδεκανήσου 1999, ΕΟΤ – Δωδεκανήσου 1999.

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 1.7

Ο τουρισμός από χώρες του εξωτερικού στη Ρόδο και Κω και τώρα τελευταία και στην Κάρπαθο είναι μαζικά οργανωμένος. Ο τουρισμός ημεδαπών αντιπροσωπεύει μόλις το 11,84% το 1999 και επικεντρώνεται στα μικρά νησιά, που συγκεντρώνουν το 30% των επισκεπτών της κατηγορίας αυτής.

1.6 Ανεργία

Σύμφωνα με στοιχεία της ΕΣΥΕ του 1991 και του ΟΑΕΔ Δωδεκανήσου, ο μέσος όρος ανεργίας στο Νομό κυμαίνεται γύρω στο 5,3%.

Το συγκεκριμένο ποσοστό όμως διαφοροποιείται σημαντικά:

1. Από Επαρχείο σε Επαρχείο και πιο συγκεκριμένα από νησί σε νησί, με το να παρουσιάζεται με πολύ μεγαλύτερα ποσοστά στα μικρά νησιά, όπου ο πληθυσμός τους φθίνει συνεχώς (για το ποσοστό ανεργίας κάθε νησιού, βλ. Παράρτημα, Πίνακας Α).
2. Από τη θερινή στη χειμερινή περίοδο, εξαιτίας της εποχιακής μορφής που διακρίνει την απασχόληση.

Πρόκειται για εκούσια μορφή ανεργίας, γιατί οι περισσότεροι εργαζόμενοι παύουν την εργασία τους κατά τους χειμερινούς μήνες, όταν λήγει και η τουριστική περίοδος και περιμένουν την επαναπρόσληψή τους την άνοιξη. Αυτούς τους πέντε με έξι μήνες συντηρούνται εν μέρει από τα εισοδήματα του καλοκαιριού, από το επίδομα ανεργίας και από τις γεωργικές επιδοτή-

σεις και εκμεταλλεύσεις, που οι περισσότεροι διαθέτουν (κυρίως ελαιόδενδρα, σιτηρά, εσπεριδοειδή κ.τ.λ.).

Αναλύοντας την εργασιακή αγορά είναι αναγκαίο να ληφθούν υπόψη μια σειρά από παράγοντες οι οποίοι επηρεάζουν σημαντικά την επικρατούσα κατάσταση της συγκεκριμένης περιφερειακής αγοράς και τείνουν να διαστρεβλώνουν την εικόνα που παρουσιάζουν τα επίσημα στατιστικά στοιχεία. Συγκεκριμένα, η παράνομη ή αδήλωτη εργασία και η παράνομη μετανάστευση παρουσιάζουν ιδιαίτερη έξαρση στη συγκεκριμένη αγορά εργασίας. Ως αποτέλεσμα του φαινομένου αυτού, τα χρησιμοποιούμενα στατιστικά στοιχεία υποεκτιμούν σε μεγάλο βαθμό τόσο την πραγματική απασχόληση όσο και την ανεργία, της οποίας τα αίτια δεν οφείλονται αποκλειστικά σε παράγοντες οικονομικής φύσεως, αλλά σχετίζονται άμεσα και με τον ανταγωνισμό από την αλλοδαπή εργασία.

Σημαντικό παράγοντα αποτελούν και οι υφιστάμενες κοινωνικοοικονομικές συνθήκες του Νομού, που έχουν να κάνουν με την οικονομική αβεβαιότητα, που οφείλεται στο γεγονός ότι ο τουρισμός, τα ξενοδοχεία και οι υπηρεσίες παίζουν πρωταρχικό ρόλο στο μοντέλο ανάπτυξης της οικονομίας. Η τουριστική βιομηχανία αποτελεί οικονομική δραστηριότητα ιδιαίτερα ανοικτή στους κινδύνους της αγοράς, με σημαντική μεταβλητότητα ανά έτος. Απρόβλεπτοι παράγοντες, όπως υποτίμηση του εθνικού νομίσματος, ταξιδιωτικές οδηγίες, προβλήματα πολιτικής φύσεως, δύνανται να αποτελέσουν δυνάμεις ανατροπής των υφιστάμενων καταστάσεων και να επηρεάσουν το βιοτικό επίπεδο στο συγκεκριμένο γεωγραφικό χώρο.

Αυτοί είναι από τους πιο σημαντικούς παράγοντες που κάνουν το φαινόμενο της ανεργίας στα Δωδεκάνησα να έχει ιδιαίτερη μορφή και να απαιτεί εξειδικευμένες πολιτικές με μακροχρόνιο σχεδιασμό για την αντιμετώπισή του.

1.6.1 Ανεργία και φύλο

Στο Νομό Δωδεκανήσου οι άντρες αντιπροσωπεύουν το 72% του οικονομικά ενεργού πληθυσμού και οι γυναίκες το 28%. Όσον αφορά τη διάρθρωση της ανεργίας κατά φύλο και ανά Επαρχείο σημειώνεται ότι οι γυναίκες πλήττονται περισσότερο, σχεδόν διπλάσια, από τους άντρες. Σημειώνεται ότι η ανδρική ανεργία παρουσιάζεται πιο σταθερή σε σχέση με τη γυναικεία, η οποία διακρίνεται από μεγαλύτερη διακύμανση (Πίνακας 1.11).

ΠΙΝΑΚΑΣ 1.11

Ποσοστό ανεργίας κατά φύλο στα Δωδεκάνησα, 1991 και 2001

Ποσοστό ανεργίας κατά φύλο	Ανεργία 1991		Ανεργία 2001	
	Ποσοστό ανεργίας ανδρών	Ποσοστό ανεργίας γυναικών	Ποσοστό ανεργίας ανδρών	Ποσοστό ανεργίας γυναικών
Δωδεκάνησα	4,3%	7,8%	14,95%	22,85%
Επαρχείο Καλύμνου	6,9%	12,0%	14,89%	17,69%
Επαρχείο Καρπάθου	7,5%	14,4%	13,94%	23,93%
Επαρχείο Κω	3,2%	6,9%	11,38%	19,36%
Επαρχείο Ρόδου	3,9%	7,0%	16,01%	24,60%

Πηγή: ΕΣΥΕ

1.6.2 Ανεργία και ηλικία

Η διάρθρωση της ανεργίας ανά ηλικία στο Νομό εκτιμάται μεγαλύτερη στις ηλικίες 20-24 ετών (29,43%) και ακολουθούν οι ηλικίες 25-29 (15,06%). Η ανεργία στις νεαρές ηλικίες των 20 μέχρι 34 ετών φτάνει το 53,44%. Εξετάζοντας το συγκεκριμένο ποσοστό ανεργίας και ηλικιών ανά Επαρχείο παρατηρείται μεγαλύτερο στα Επαρχεία Κω (54,42%) και Ρόδου (54,23%), δηλ. στο «ανεπτυγμένο» τμήμα του Νομού (Πίνακας 1.12). (Αναλυτικά στοιχεία για το κάθε Επαρχείο ξεχωριστά υπάρχουν στο Παράρτημα, στους Πίνακες Β, Γ, Δ, Ε).

ΠΙΝΑΚΑΣ 1.12

Ποσοστά ανεργίας στις ηλικιακές ομάδες 20-34 και 35-54 στα Δωδεκάνησα

Τόπος	Ηλικιακές ομάδες	
	20 - 34	35-54
Δωδεκάνησα	53,44%	21,01%
Επαρχείο Καλύμνου	52,11%	21,82%
Επαρχείο Καρπάθου	47,43%	28,56%
Επαρχείο Κω	54,42%	20,91%
Επαρχείο Ρόδου	54,23%	20,72%

Πηγή: ΕΣΥΕ

Σχετικά με το ηλικιακό φάσμα της απασχόλησης, οι ηλικίες 30-44 ετών κατέχουν το μεγαλύτερο ποσοστό των θέσεων εργασίας και ακολουθούν οι ηλικίες 45-64 ετών. Αντίθετα, μέχρι την ηλικία των 30 η αναλογία είναι σχετικά περιορισμένη (Πίνακας 1.13).

ΠΙΝΑΚΑΣ 1.13

Ηλικιακή σύνθεση του εργατικού δυναμικού της Δωδεκανήσου, 1991

Ηλικιακές Ομάδες	Σύνολο	Ποσοστό %	Απασχολούμενοι	Ποσοστό %	Άνεργοι	Ποσοστό %
10-14	352	0,58	292	0,50	60	1,86
15-19	3.356	5,49	2.668	4,61	688	21,31
20-24	7.934	12,98	6.984	12,07	950	29,43
25-29	8.283	13,55	7.797	13,47	486	15,06
30-34	8.382	13,72	8.093	13,98	289	8,95
35-39	8.156	13,35	7.915	13,67	241	7,47
40-44	8.696	14,23	8.481	14,65	215	6,66
45-49	5.594	9,15	5.472	9,45	122	3,78
50-54	4.578	7,49	4.478	7,74	100	3,10
55-59	3.124	5,11	3.071	5,31	53	1,64
60-64	1.742	2,85	1.720	2,97	22	0,68
65-69	595	0,97	593	1,02	2	0,06
70-74	215	0,35	215	0,37	0	0,00
75 και άνω	104	0,17	104	0,18	0	0,00
ΣΥΝΟΛΟ	61.111	100,00	57.883	100,00	3.228	100,00

Πηγή: ΕΣΥΕ

Όσα έχουν αναφερθεί μέχρι στιγμής οδηγούν στις ακόλουθες εκδοχές:

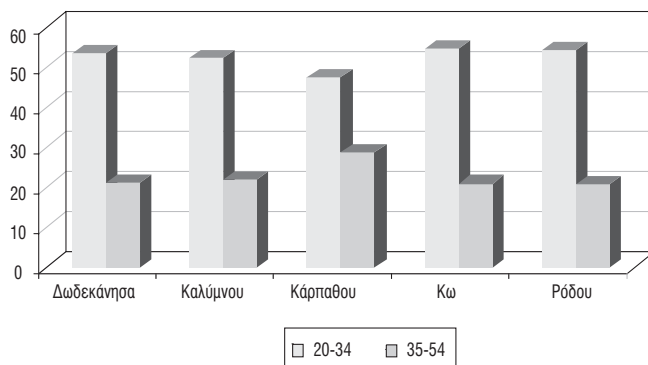
1. Είτε ότι οι νεώτερες ηλικίες, σε μεγαλύτερα ποσοστά από ό,τι παλιότερα, συνεχίζουν την εκπαίδευσή τους σε δευτεροβάθμια και τριτοβάθμια ιδρύματα, με αποτέλεσμα να εντάσσονται στην αγορά εργασίας σε μεγαλύτερη ηλικία.
2. Είτε ότι στη συγκεκριμένη αγορά εργασίας δεν δημιουργούνται καινούριες θέσεις που θα μπορούσαν να απορροφήσουν το νέο εργατικό δυναμικό.

ΠΙΝΑΚΑΣ 1.14

Κατηγορίες οικονομικής δραστηριότητας ανά ομάδες παραγωγικών ηλικιών και φύλο στο Νότιο Αιγαίο, 2004

Κατηγορίες οικονομικής δραστηριότητας	Ομάδες ηλικιών											
	ΑΡΡΕΝΕΣ						ΘΗΛΕΙΣ					
	15-19	20-24	25-29	30-44	45-64	65+	15-19	20-24	25-29	30-44	45-64	65+
Α. Γεωργία, κτηνοτροφία, θήρα και δασοκομία			487	1.354	2.622	220	277		1.766	2.687		
Β. Αλιεία	469	174	752	360	106			161				
Γ. Ορυχεία και λατομεία				897	121							
Δ. Μεταποιητικές βιομηχανίες	289	974	2.844	3.269	106		134	149	149	196		
Ε. Παροχή ηλεκτρικού ρεύματος, φυσικού αερίου και νερού				856	846							
ΣΤ. Κατασκευές	433	1.444	1.981	5.371	4.835							
Ζ. Χονδρικό και λιανικό εμπόριο, επίσκευή αυτο/των	289	433	1.472	5.322	2.743	332	268	1.923	744	5.801	2.438	124
Η. Ξενοδοχεία και εστιατόρια	144	2.492	2.181	5.705	3.438	106	268	1.071	893	3.501	3.095	124
Θ. Μεταφορές, αποθήκευση και επικοινωνίες	156	289	325	2.554	2.600	106		277	893	912	334	
Ι. Ενδιάμεσοι χρηματοπιστωτικοί οργανισμοί				277	469				149	648	213	
Κ. Διαχείριση ακίνητης περιουσίας, εκμισθώσεις και επιχειρήσεις		310	487	1.112	1.679			268		744	744	
Λ. Δημόσια διοίκηση και άμυνα, υποχρεωτική κοινωνική ασφάλιση		433	1.148	4.015	2.356				308	2.158	656	
Μ. Εκπαίδευση				717	804				298	2.050	432	
Ν. Υγεία και κοινωνική μέριμνα				693	821				446	1.034	1.078	
Ξ. Άλλες δραστηριότητες παροχής υπηρεσιών υπέρ του κοινωκ.			162	1.218	1.192	133		134	608	1.429	106	
Ο. Ιδιωτικά νοικοκυριά που απασχολούν οικιακό προσωπικό											106	
Σύνολο	1.023	6.159	9.392	33.687	28.156	1.110	535	4.083	4.648	20.191	12.088	248

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 1.8
Ποσοστό ανέργων κατά επαρχείο και ηλικιακή ομάδα

ΠΙΝΑΚΑΣ 1.15
Κατάσταση απασχόλησης ανά ομάδες παραγωγικών ηλικιών ανδρών
στο Νότιο Αιγαίο, Β' τρίμηνο 2004

Ομάδες ηλικιών ανδρών	Κατάσταση απασχόλησης			Σύνολο
	Απασχολούμενοι	Άνεργοι	Μη οικονομικά ενεργοί	
15-19	1.023	445	6.584	8.053
20-24	6.159	1.177	1.321	8.657
25-29	9.392	1.512	510	11.414
30-44	33.687	1.485	277	35.449
45-64	28.156	569	6.297	35.023
65+	1.110		19.277	20.387
Σύνολο	79.527	5.188	34.267	118.982

ΠΙΝΑΚΑΣ 1.16
Κατάσταση απασχόλησης ανά ομάδες παραγωγικών ηλικιών γυναικών
στο Νότιο Αιγαίο, Β' τρίμηνο 2004

Ομάδες ηλικιών γυναικών	Κατάσταση απασχόλησης			Σύνολο
	Απασχολούμενοι	Άνεργοι	Μη οικονομικά ενεργοί	
15-19	535	410	7.628	8.574
20-24	4.083	959	2.961	8.003
25-29	4.648	1.646	3.942	10.236
30-44	20.191	1.604	12.635	34.430
45-64	12.088	1.501	19.800	33.388
65+	248		22.154	22.402
Σύνολο	41.793	6.120	69.120	117.033

ΠΙΝΑΚΑΣ 1.17

*Χρόνος αναζήτησης εργασίας ανά ομάδες παραγωγικών ηλικιών ανδρών
στο Νότιο Αιγαίο, Β' τρίμηνο 2004*

Ομάδες ηλικιών ανδρών	Τώρα θα αρχίσει να αναζητά εργασία	Λιγό- τερο από 1 μήνα	Χρόνος αναζήτησης εργασίας						4 χρόνια και πάνω	“Νέοι” άνεργοι	Σύνολο	
			1-2 μήνες	3-5 μήνες	6-11 μήνες	12-17 μήνες	18-23 μήνες	24-47 μήνες				
15-19			144		156		144				445	445
20-24	144		445	587							1.033	1.177
25-29		162		487	677			186			514	1.512
30-44		139	139	277	605			162	162		325	1.485
45-64				214	128	107				121		569
Σύνολο	144	301	728	1.565	1.567	107	144	348	283	2.317	5.188	

ΠΙΝΑΚΑΣ 1.18

*Χρόνος αναζήτησης εργασίας ανά ομάδες παραγωγικών ηλικιών γυναικών
στο Νότιο Αιγαίο, Β' τρίμηνο 2004*

Ομάδες ηλικιών γυναικών	Τώρα θα αρχίσει να αναζητά εργασία	Λιγό- τερο από 1 μήνα	Χρόνος αναζήτησης εργασίας						4 χρόνια και πάνω	“Νέοι” άνεργοι	Σύνολο	
			1-2 μήνες	3-5 μήνες	6-11 μήνες	12-17 μήνες	18-23 μήνες	24-47 μήνες				
15-19				268			143				143	410
20-24				134	402	134	134	156			692	959
25-29			298	298	604	149			298		744	1.646
30-44			149	420	517	272		246			517	1.604
45-64				532	447	212	106		205	106	1.501	
Σύνολο			446	1.651	1.970	909	240	402	502	2.202	6.120	

3. Είτε ότι οι οικονομικοί μετανάστες έχουν καταλάβει ένα σημαντικό κομμάτι της αγοράς εργασίας.

1.6.3 Ανεργία και εκπαιδευτικό επίπεδο

Τα στοιχεία που παρατίθενται αφορούν στην περιφέρεια Νοτίου Αιγαίου, άρα δεν εκφράζουν απόλυτα το Νομό, αλλά δίνουν μια εικόνα της γενικότε-

ΠΙΝΑΚΑΣ 1.19
Ποσοστό ανεργίας ανά επίπεδο εκπαίδευσης στο Ν. Αιγαίο

Επίπεδο εκπαίδευσης	Σύνολο 2,74	Άρρενες 2,14	Θήλειες 3,31
Διδακτορικό - Μεταπτυχιακό	0,00	0,00	0,00
ΑΕΙ	2,06	0,59	4,20
Φοίτηση σε ΑΕΙ	0,00	0,00	0,00
ΤΕΙ	7,01	5,03	10,12
Λύκειο	5,81	3,80	7,68
Γυμνάσιο	3,57	3,27	3,90
Δημοτικό	1,66	1,48	1,85
Φοίτηση σε Δημοτικό	0,00	0,00	0,00
Καθόλου εκπαίδευση	0,54	0,00	0,75

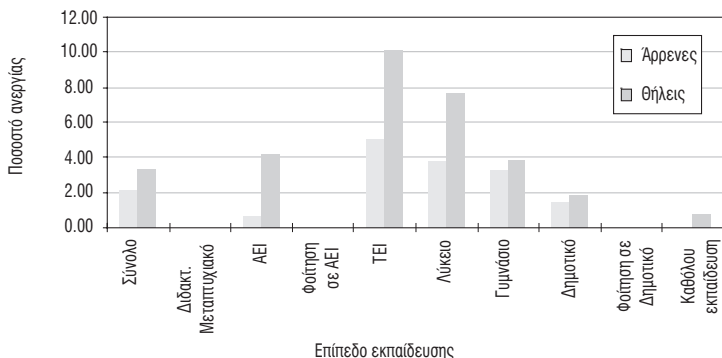
Πηγή: Έρευνα της αγοράς εργασίας στο Ν. Δωδεκανήσου, 1998

ρης κατάστασης. Γίνεται εμφανές ότι το ποσοστό ανεργίας στο Ν. Αιγαίο αυξάνεται όσο το επίπεδο εκπαίδευσης των ανέργων βελτιώνεται. Με εξαίρεση τους αποφοίτους ΑΕΙ, όσο μεγαλώνει το επίπεδο εκπαίδευσης μεγαλώνει και το αντίστοιχο ποσοστό ανεργίας. Τα υψηλότερα από τα ποσοστά παρατηρούνται στους απόφοιτους ΤΕΙ (7,01%) και Λυκείου (5,81%)(Πίνακας 1.19).

Σε σχέση με το επίπεδο εκπαίδευσης και τον παράγοντα φύλο, η γυναικεία ανεργία εμφανίζεται κατά πολύ υψηλότερη από την αντίστοιχη ανδρική. Στους άνδρες, μόνο στην περίπτωση των αποφοίτων ΤΕΙ, το ποσοστό ανεργίας ξεπερνά το 4%, ενώ στις γυναίκες, σε όλες τις βαθμίδες εκπαίδευσης, η ανεργία είναι υψηλή, προσεγγίζοντας το 10 % στις απόφοιτες ΤΕΙ. Η γυναικεία ανεργία αποτελεί τον κύριο λόγο, βάσει του οποίου τα ποσοστά ανεργίας ανά επίπεδο εκπαίδευσης για το σύνολο προσαυξάνονται σημαντικά (Διάγραμμα 1.9).

Αποκλειστικά για τον ανδρικό πληθυσμό τυπικά δεν υφίσταται ανεργία, τα ποσοστά της οποίας παραμένουν κάτω των ορίων του 4% και 4,5%, που προδιαγράφουν τη φυσική ανεργία. Πάντως τα υψηλά ποσοστά της γυναικείας ανεργίας οφείλουν να μας προβληματίσουν έντονα, καθώς πιστοποιούν την ύπαρξη κάποιας μορφής κοινωνικής ανισορροπίας, αλλά και υποαπασχόλησης των υφιστάμενων δυνατοτήτων σε εργατικό δυναμικό.

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 1.9
Ποσοστό ανεργίας ανά επίπεδο εκπαίδευσης για άρρενες
και θήλεις στο Ν. Αιγαίο, 1996

1.7 Περιγραφή της κοινωνικο-οικονομικής κατάστασης των νησιών Νομού Δωδεκανήσου

1.7.1 Επαρχείο Καλύμνου

Στο Επαρχείο Καλύμνου ανήκουν τα νησιά: Αγαθονήσι, Αστυπάλαια, Κάλυμνος, Λειψοί, Λέρος και Πάτμος.

Αγαθονήσι

Το Αγαθονήσι είναι η βορειότερη νησίδα του δωδεκανησιακού συμπλέγματος με έκταση 13,5 τ. κλμ. και μήκος ακτογραμμής 29,4 κλμ. Η απόστασή του από την Πάτμο και η έλλειψη συγκοινωνιακών μέσων δημιουργούσαν δυσκολίες στους κατοίκους του νησιού. Για το λόγο αυτό από το 1954 αποτελεί ανεξάρτητη κοινότητα. Για τους ίδιους λόγους, και μια και δεν υπάρχουν τα πληθυσμιακά δεδομένα για να ανακηρυχθεί σε δήμο, το Αγαθονήσι μαζί με την Όλυμπο της Καρπάθου, εξαιρέθηκαν από τις συνενώσεις του προγράμματος «Καποδίστριας» και παραμένουν οι δύο μοναδικές κοινότητες στα Δωδεκάνησα.

Μεγαλύτερος και παλιότερος οικισμός είναι το Μεγάλο Χωριό (με 80 κατοίκους σήμερα). Εκεί βρίσκεται το Κοινοτικό Κατάστημα, το Αγροτικό Ιατρείο, το Ταχυδρομικό Γραφείο και το Τηλεφωνείο. Υπάρχουν ακόμα δύο οικισμοί, του Μικρού Χωριού και ο νεότερος του Αγίου Γεωργίου, που είναι και ο ενοριακός ναός του νησιού (με 15 περίπου κατοίκους ο καθένας).

Ο πληθυσμός του Αγαθονησίου φθίνει συνεχώς. Σήμερα στο νησί υπάρχει ένα μονοθέσιο Δημοτικό σχολείο, στο οποίο φοιτούν 10 μαθητές. Μετά από την αποφοίτησή τους τα αγόρια πάνε στην Πάτμο, για να συνεχίσουν τις σπουδές τους συνήθως στην Πατμιάδα Σχολή, ενώ τα κορίτσια σταματούν την εκπαίδευση και μένουν στο νησί βοηθώντας την οικογένειά τους. Η οικονομία του νησιού στηρίζεται στην κτηνοτροφία, την αλιεία και τον τουρισμό.

Αστυπάλαια

Η Αστυπάλαια ή Σταμπάλια είναι το πέμπτο κατά σειρά νησί των Δωδεκανήσων. Έχει έκταση 96,7 τ. κλμ. και μήκος ακτών 110 κλμ. Νησί άνυδρο και ξηρό καλύπτεται κατά 97,8% από σκληρόφυλλους θάμνους, που χρησιμοποιούνται για βοσκή και μελισσοκομία. Η επικοινωνία, τόσο με την έδρα της Δωδεκανήσου, τη Ρόδο, όσο και με τα άλλα νησιά και με την Αθήνα είναι ένα από τα μεγαλύτερα προβλήματα του νησιού, επιφέροντας αρνητικές επιπτώσεις στις οικονομικές δραστηριότητες, την κοινωνική ζωή και γενικά την ανάπτυξη του νησιού. Ο πληθυσμός κατανέμεται σε τέσσερις οικισμούς: Αστυπάλαια, Ανάληψη, Λιβάδια και Βαθύ. Το μεγαλύτερο ποσοστό του πληθυσμού (76,4%) βρίσκεται στην Αστυπάλαια. Ο πληθυσμός παρουσιάζει από το 1961 συνεχή μείωση. Μόλις το 1991 παρουσίασε μια μικρή αύξηση φτάνοντας τους 1.082 κατοίκους. Σήμερα στην Αστυπάλαια υπάρχει ένα Νηπιαγωγείο, ένα Δημοτικό σχολείο και ένα Γυμνάσιο-Λύκειο. Συνολικά, σε όλες τις βαθμίδες φοιτούν περίπου 200 μαθητές. Σύμφωνα με τα στοιχεία της απογραφής του 1991, το εργατικό δυναμικό ανέρχεται στα 357 άτομα. Από αυτά 23% απασχολείται στον πρωτογενή τομέα, 25,5% στο δευτερογενή, 38,9% στον τριτογενή και 11,2% δήλωσε άνεργο (1,4% δεν απάντησε).

Κάλυμνος

Η Κάλυμνος είναι το τέταρτο σε έκταση νησί του Νομού Δωδεκανήσου. Είναι ορεινή και σχετικά άγονη. Περιβάλλεται από διάφορα μικρά νησιά, άλλα κατοικήσιμα όπως η Τέλενδος και η Ψέριμος και άλλα ακατοίκητα, όπως η Πλάτη, η Σαρή, το Γαϊδουρονήσι, η Αγία Κυριακή και ο Καλαβρός.

Στο νησί υπάρχουν 12 οικισμοί με συνολικό πληθυσμό 15.842 κατοίκους (σύμφωνα με την απογραφή ΕΣΥΕ 1991). Μεγαλύτεροι είναι η ομώνυμη πρωτεύουσα (ή Πόθια) με 10.543 κατοίκους και το Χωριό (παλιά πρωτεύου-

σα του νησιού) με 3.259 κατοίκους. Στο σύνολο των κατοίκων του νησιού οι 7.604 (48%) είναι άνδρες και οι 8.238 (52%) γυναίκες. Ενδιαφέρον παρουσιάζει το γεγονός ότι ο πληθυσμός της εμφανίζεται νεανικότερος σε σχέση με τον αντίστοιχο πληθυσμό στο Νομό αλλά κυρίως σε σχέση με τη Χώρα.

Στο νησί υπάρχει σαφής υπεροχή της απασχόλησης στον τριτογενή τομέα (48,4%), που υστερεί μιν έναντι του συνολικού ποσοστού του Ν. Δωδεκανήσου (62,8%), είναι όμως ίση του μέσου όρου του συνόλου της Χώρας (48,2%). Τη δεύτερη θέση στην απασχόληση κατέχει ο δευτερογενής τομέας με ποσοστό 28,2% έναντι 21,6% της Δωδεκανήσου και 22,5% του συνόλου της Χώρας. Η δραστηριότητα στη μεταποίηση απασχολεί το 7,3% του ενεργού πληθυσμού της Καλύμνου, ποσοστό ίσο με αυτό του μέσου όρου της Δωδεκανήσου (7,2%) και σχεδόν το μισό του μέσου όρου της Ελλάδας (13,8%). Ιδιαίτερα αυξημένο είναι το ποσοστό απασχόλησης στον τομέα των οικοδομών και δημοσίων έργων (19,1%) έναντι ποσοστού 13,4% στο σύνολο της Δωδεκανήσου και 7,4% στο σύνολο της Ελλάδας. Ερευνητέο είναι κατά πόσο αυτή η δραστηριότητα ασκείται σε τοπικά έργα ή σε έργα εκτός Καλύμνου. Οι δραστηριότητες στο εμπόριο, στα ξενοδοχεία, στα εστιατόρια και στα καφέ μπαρ-αναψυκτήρια παρουσιάζουν ποσοστό απασχόλησης 18,5%, που υπερβαίνει ελαφρά το μέσο όρο της χώρας (17%) και βρίσκεται σε αντιστοιχία με τη σχέση αφίξεις τουριστών προς μόνιμους κατοίκους ($15.000 : 15.000 = 1$).

Ο πρωτογενής τομέας αφορά κυρίως την αλιεία και σπογγαλιεία και ελάχιστα τη γεωργία, την κτηνοτροφία και τη μελισσοκομία.

Λειψοί

Βορειοανατολικά των Δωδεκανήσων, ανάμεσα στην Πάτμο και τη Λέρο, βρίσκεται ένα σύμπλεγμα νησιών, με μεγαλύτερο τους Λειψούς. Έχουν έκταση 15,82 τ. χλμ. (χωρίς τις νησίδες) και μήκος ακτογραμμής 33,13 χλμ. περίπου. Κατά την περίοδο 1951-1981 ο πληθυσμός παρουσιάζει φθίνουσα πτωτική τάση, η οποία αντιστρέφεται και γίνεται θετική μετά την περίοδο αυτή. Στη δεκαετία 1981-1991 παρουσιάζει αύξηση 5,6% με αποτέλεσμα στην απογραφή του 1991 να έχει 606 κατοίκους. Σημαντικό είναι να αναφερθεί ότι ο πληθυσμός αποτελείται από μικρές ηλικίες (0-14 ετών) κατά 23,4%, και από μέσες ηλικίες (15-39) κατά 34,7%. Στους Λειψούς το εργατικό δυναμικό μοιράζεται ισοδύναμα στους τρεις τομείς της παραγωγής. Ειδικότερα, το 31,3% απασχολείται στον πρωτογενή τομέα, το 30,7% στο δευτερογενή και το 34,6% στον τριτογενή. Το ποσοστό ανεργίας ανέρχεται στο 6,8%.

Λέρος

Η Λέρος είναι το ένατο σε έκταση νησί του Νομού Δωδεκανήσου (έκταση 53 τ. χλμ. και μήκος ακτών 71 χλμ.). Είναι βραχώδες νησί με μικρές πεδινές εκτάσεις ανάμεσα στα διάφορα υψώματα. Στο νησί υπάρχουν 10 οικισμοί με συνολικό πληθυσμό 8.061 κατοίκους (σύμφωνα με την απογραφή ΕΣΥΕ 1991). Μεγαλύτερος είναι η πρωτεύουσα του νησιού η Αγία-Μαρίνα με 2.493 κατοίκους και το Λακκί με 2.366 κατοίκους. Στο σύνολο των κατοίκων του νησιού οι 4.341 (54%) είναι άνδρες και οι 3.720 (46%) γυναίκες. Ο πληθυσμός της Νήσου τις τελευταίες δεκαετίες μειώνεται (δεκαετία 1971-1981 κατά -4,41% και δεκαετία 1981-1991 κατά -0,92%).

Στη Λέρο υπάρχει σαφής υπεροχή της απασχόλησης στον τριτογενή τομέα, με ποσοστό αρκετά μεγαλύτερο (78,8%) έναντι του συνολικού ποσοστού του Ν. Δωδεκανήσου (62,8%) και του μέσου όρου του συνόλου της Χώρας (48,2%). Τα άτομα απασχολούνται κυρίως στο Κρατικό Θεραπευτήριο. Οι δραστηριότητες στο εμπόριο, στα ξενοδοχεία, στα εστιατόρια και στα καφέ μπαρ-αναψυκτήρια παρουσιάζουν ποσοστό απασχόλησης 16,7%, λίγο πιο κάτω από το μέσο όρο της χώρας (17%). Τη δεύτερη θέση στην απασχόληση έχει ο δευτερογενής τομέας με ποσοστό 13%. Στον πρωτογενή τομέα απασχολείται μόλις το 6,7% του οικονομικά ενεργού πληθυσμού.

Πάτμος

Η Πάτμος, το νησί της Αποκάλυψης, έχει έκταση 34,55 τ. χλμ. και η περίμετρος των ακτών της έχει μήκος 61 χλμ. περίπου. Μαζί με τα νησιά Αρκιοί και Μάραθος (που βρίσκονται ανατολικά της) αποτελεί ομώνυμο δήμο με έκταση 45 τ. χλμ. Έδρα της είναι η Χώρα και μεγαλύτερος οικισμός της η Σκάλα. Έχει στενόμακρο σχήμα, με μέγιστο μήκος 63 χλμ. και μέγιστο πλάτος 10 χλμ. Τα εδάφη της είναι ηφαιστειογενή, βραχώδη και άδεντρα.

Στο νησί της Πάτμου υπάρχουν 4 οικισμοί (Πάτμος ή Χώρα, Γρίκος, Σκάλα και Κάμπος) με συνολικό πληθυσμό 2.715 κατοίκους (σύμφωνα με την απογραφή ΕΣΥΕ 1991). Μεγαλύτερος είναι η Σκάλα με 1.442 κατοίκους, ακολουθεί η πρωτεύουσα του νησιού η Πάτμος ή Χώρα με 670 κατοίκους. Στην Πάτμο σήμερα υπάρχουν 3 Νηπιαγωγεία, 3 Δημοτικά σχολεία, 1 Γυμνάσιο-Λύκειο και η Πατριάδα Σχολή, που είναι εκκλησιαστικό Γυμνάσιο-Λύκειο. Σε όλες τις βαθμίδες φοιτούν περίπου 500 μαθητές.

Με τα στοιχεία της απογραφής του 1991, το εργατικό δυναμικό ανέρχεται στα 976 άτομα. Από αυτά τα 146 (15%) απασχολούνται στη γεωργία και κτη-

νοτροφία, τα 260 (26,6%) στη μεταποίηση (κυρίως κεραμικά) και τα 505 (51,7%) στον τουρισμό και στην παροχή υπηρεσιών, ενώ 46 άτομα (4,7%) δήλωσαν άνεργοι. Σύμφωνα με τα επίσημα στοιχεία του ΕΟΤ υπάρχουν 41 ξενοδοχειακές μονάδες δυναμικότητας 1.720 κλινών, και με στοιχεία του Δήμου υπάρχουν 78 μονάδες ενοικιαζόμενων δωματίων δυναμικότητας 776 κλινών.

1.7.2 Επαρχείο Καρπάθου

Το Επαρχείο Καρπάθου περιλαμβάνει την Κάρπαθο και την Κάσο.

Κάρπαθος

Η Κάρπαθος, απλωμένη μεταξύ της Ρόδου και της Κρήτης, είναι το δεύτερο σε μέγεθος νησί της Δωδεκανήσου με έκταση 301 τ. χλμ. Περιλαμβάνει συνολικά 12 χωριά (Πηγάδια, Απέρι, Αρκάσα, Φοινίκι, Βωλάδα, Μενετές, Μεσοχώρι, Όθος, Όλυμπος, Διαφάνι, Πυλές και Σπόα) και εννέα οικισμούς (Μερτώνας, Κατόδιο, Κυρά Παναγιά, Λακκί, Άη Γιάννης, Κήπος Αφιάρτη, Λευκός, Αυλώνα, Άγιος Νικόλαος).

Κατά την περίοδο του Μεσοπολέμου η μεταναστευτική τάση των Καρπάθιων για την Αμερική ήταν έντονη, ενώ πολλοί είναι και αυτοί που κατευθύνονται σε χώρες του νότιου ημισφαιρίου (Αυστραλία – Νότια Αφρική). Η μετανάστευση συνεχίστηκε και μετά τον πόλεμο με μεγαλύτερους ρυθμούς, κυρίως τις δεκαετίες του 1960 και 1970. Το άμεσο αποτέλεσμα αυτής της πληθυσμιακής μετακίνησης είναι ορατό στην απογραφή του 1971, όπου η Κάρπαθος έχει 5.433 κατοίκους (σημειώνοντας μείωση της τάξης του 18,9%), η οποία συνεχίζεται και μέσα στη δεκαετία του 1970 με αποτέλεσμα η απογραφή του 1981 να εμφανίζει την Κάρπαθο με ακόμη μικρότερο πληθυσμό (4.649 κατοίκους). Αυτός είναι ο μικρότερος αριθμός πληθυσμού που έχει καταγραφεί στο νησί, τη στιγμή που η Δωδεκάνησος ως σύνολο παρουσίαζε αύξηση του πληθυσμού της τάξεως του 19,8%. Κατά τη διάρκεια του 1980 παρατηρείται μια αντίστροφη πορεία αύξησης του πληθυσμού στο νησί. Η βελτίωση των οικονομικών συνθηκών, η δημιουργία νέων θέσεων εργασίας, λόγω κυρίως της τουριστικής ανάπτυξης, η θέσπιση κινήτρων αποκέντρωσης από την πολιτεία και η καλύτερευση του βιοτικού επιπέδου είχε ως άμεσο αποτέλεσμα τον επαναπατρισμό των Καρπάθιων. Το 1991 ο πληθυσμός της νήσου ανέρχεται στους 5.323 κατοίκους και παρουσιάζει μετά από πολλές δεκαετίες ανοδικές τάσεις σε ποσοστό 14,5%.

Το εργατικό δυναμικό της Καρπάθου ανέρχεται στα 1.503 άτομα. Ο πρωτογενής τομέας απασχολεί 209 άτομα (13,9%), που δραστηριοποιείται κυρίως στους κλάδους της γεωργίας, αλιείας, μελισσοκομίας και κτηνοτροφίας, χωρίς όμως ιδιαίτερες αξιώσεις όσον αφορά το παραγωγικό αποτέλεσμα. Ο δευτερογενής τομέας απασχολεί 465 άτομα (29,5%), κυρίως στους κλάδους βιοτεχνικών ειδών βιοτικής ανάγκης και στον κλάδο του κυκλώματος οικοδομικής δραστηριότητας. Ο τριτογενής τομέας απασχολεί το μεγαλύτερο αριθμό ενεργού πληθυσμού του νησιού (759 άτομα, 48,1%), περιλαμβάνοντας τα μεταποιητικά επαγγέλματα, τον τουρισμό και τον κλάδο των υπηρεσιών.

Κάσος

Η Κάσος αποτελεί το νοτιότερο τμήμα του Δωδεκανησιακού συμπλέγματος και βρίσκεται μεταξύ Καρπάθου και Κρήτης. Η συνολική έκταση του νησιού είναι 62 τ. χλμ. και έχει μήκος ακτών 50 χλμ. Αποτελεί ενιαίο Δήμο με πρωτεύουσα το Φρυ και οικισμούς-χωριά την Αγια-Μαρίνα, το Αρβαντοχώρι, την Παναγιά και το Πόλι. Όλα τα χωριά βρίσκονται στο βόρειο-κεντρικό μέρος του νησιού και σε απόσταση από το Φρυ από 1 έως 3,5 χλμ. Σε όλα τα χωριά του νησιού υπάρχουν παραδοσιακοί πυρήνες και παλιά αρχοντικά σπίτια, τα περισσότερα από τα οποία είναι εγκαταλειμμένα, δεδομένου ότι οι σημερινοί μόνιμοι κάτοικοι της Κάσου (915 άτομα) αντιπροσωπεύουν μόλις το 13,6% των κατοίκων που ζούσαν στο νησί (6.700) το 1912, όταν κατέλαβαν τα νησιά οι Ιταλοί.

Οι δυσμενείς δημογραφικές εξελίξεις έχουν αρνητικές επιπτώσεις και στον τομέα του μαθητικού πληθυσμού, ο οποίος παρουσιάζει φθίνουσα πορεία, σύμφωνα με τα δεδομένα της περιόδου 1989-1994. Η μεγάλη κινητικότητα που παρατηρείται στις μεταθέσεις των καθηγητών, σε σημείο που σχεδόν κανένας καθηγητής δεν υπηρετεί στο νησί δεύτερο χρόνο, επηρεάζει αρνητικά το επίπεδο της παρεχόμενης εκπαίδευσης.

Οι απασχολούμενοι σε όλους τους κλάδους της οικονομικής δραστηριότητας του νησιού ανέρχονται σε 331 άτομα και αντιπροσωπεύουν το 36,2% του μόνιμου πληθυσμού. Ως προς την επαγγελματική σύνθεση του ενεργού πληθυσμού, ο πρωτογενής τομέας (γεωργία, κτηνοτροφία, μελισσοκομία, αλιεία) καλύπτει το 51,7%, ο δευτερογενής το 10,9% και ο τριτογενής το 37,4%. Στον τριτογενή τομέα, το 56,5% απασχολείται στο εμπόριο και το 43,5% σε δημόσιες υπηρεσίες και υπηρεσίες του ευρύτερου δημόσιου τομέα. Η ανεργία φτάνει το 17%. Υπάρχει μεγάλος αριθμός συνταξιούχων και απο-

δεκτών μεταβιβαζόμενων εισοδημάτων (εμβάσματα ναυτιλλομένων ή μεταναστών), που συντηρεί σε μεγάλο βαθμό την οικονομία του νησιού.

1.7.3 Επαρχείο Κω

Στο Επαρχείο της Κω ανήκουν τα νησιά Κως και Νίσυρος.

Κ ω ς

Το νησί της Κω συνορεύει βόρεια με την Κάλυμνο, νότια με τη Νίσυρο, ανατολικά με την Τουρκία και τον Κεραμεικό κόλπο και δυτικά με την Αστυπάλαια. Βόρεια βρέχεται από το Ικάριο πέλαγος και νότια από το Καρπάθιο. Η συνολική έκταση του νησιού είναι 282,5 τ. χλμ. και το σχήμα του είναι μακρόστενο. Το ΒΑ μέρος του αποτελείται από εδάφη γόνιμα και πεδινά, ενώ το ΝΔ του μέρος από εδάφη άγονα και ορεινά (ή ημιορεινά), με εξαίρεση την εύφορη πεδιάδα της περιοχής της Καρδάμαινας και τη μικρή πεδιάδα στον όρμο της περιοχής Κεφάλου. Πέρα από την πόλη της Κω υπήρχαν και οι κοινότητες Ασφενδίου, Πυλί, Αντιμάχεια, Καρδάμαινα και Κέφαλος. Με το πρόγραμμα «Καποδίστριας» έχουν συνενωθεί στους Δήμους Κω, Δικαίου και Ηρακλειδών. Τα τελευταία είκοσι χρόνια λόγω της τουριστικής ανάπτυξης, ο πληθυσμός αυξάνεται με πολύ γρήγορους ρυθμούς (1,99% την περίοδο 1971-1981 και 2,58% την περίοδο 1981-1991) με αποτέλεσμα να κατοικούν στο νησί περίπου 26.500 άτομα (ΕΣΥΕ 1991).

Στο νησί υπάρχει σαφής υπεροχή της απασχόλησης στον τριτογενή τομέα (63,84%). Το εμπόριο είναι αρκετά αυξημένο και αποτελεί ζωτικό μέρος της επαγγελματικής δραστηριότητας. Οι ξενοδοχειακές κλίνες στην 5ετία 1989-1994 αυξήθηκαν κατά 64,6%, ποσοστό διπλάσιο σχεδόν από εκείνο του Ν. Δωδεκανήσου (36,8%) και σχεδόν τριπλάσιο από το ποσοστό αύξησης του συνόλου της χώρας (22,6%). Σύμφωνα με στοιχεία του ΕΟΤ η συνολική δυναμικότητα της Κω ανέρχεται σε 30.086 ξενοδοχειακές κλίνες και 13.500 κλίνες σε ενοικιαζόμενα δωμάτια. Τη δεύτερη θέση στην απασχόληση έχει ο δευτερογενής τομέας με ποσοστό 22,94% και αναφέρεται κυρίως σε μεταποιητικές μονάδες, στον τομέα των κατασκευών, στη λαϊκή τέχνη και στη μεταποίηση του γεωργικού και κτηνοτροφικού τομέα. Στον πρωτογενή τομέα απασχολείται το 7,78% του οικονομικά ενεργού πληθυσμού. Οι κυριότερες καλλιέργειες είναι τα κτηνοτροφικά φυτά, κηπευτικά, μπουσττανικά, πατάτες και η βιομηχανική τομάτα. Η κτηνοτροφία στο νησί της Κω, παρά τη μεγάλη παράδοση που έχει, έχει δεχτεί πολλές πτώσεις, κυρίως από την ταχύτατη ανάπτυξη του τουρισμού.

Νίσυρος

Η Νίσυρος βρίσκεται νότια της Ικαρίας, βόρεια της Τήλου και δυτικά των τουρκικών ακτών. Έχει έκταση 41,4 τ.χλμ. και περίμετρο ακτών 28 χλμ. Έχει οχήμα σχεδόν κυκλικό και οι ακτές της δεν παρουσιάζουν πλούσιο διαμελισμό.

Στη Νίσυρο ανήκουν η νησίδα Γυαλί και οι βραχονησίδες Στρογγυλή, Άγιος Αντώνιος, Παχειά, Περγούσα και Κανδελιούσα. Την ύπαρξη και την ειδυλλιακή όψη της την οφείλει στο ηφαιστειο, αφού αναδύθηκε από τη θάλασσα μετά από ισχυρές υποθαλάσσιες ηφαιστειακές εκρήξεις. Από κει προέρχονται και τα παλιά ορυχεία των μυολίθων, η κίσσηρις, τα θειούχα πετρώματα, τα ιαματικά της φυτά και νερά και η εξαιρετική γονιμότητα του εδάφους της. Στο κέντρο του νησιού υπάρχει η τεράστια καλντέρα του ηφαιστείου, που έχει μήκος 2.400 μ. και πλάτος 950 μ. Σε πολλά σημεία του νησιού υπάρχουν θερμές ιαματικές πηγές, οι ονομαστότερες από τις οποίες βρίσκονται σε μικρή απόσταση από το Μαντράκι, πρωτεύουσα και λιμάνι του νησιού. Στο νησί υπάρχουν τρεις οικισμοί (Μαντράκι, Εμπορείο και Νικιά) και ζουν 929 άτομα. Από το 1951 και μετά ο πληθυσμός της Νισύρου μειώνεται συνεχώς. Σήμερα στη Νίσυρο υπάρχουν ένα Νηπαγωγείο, δύο Δημοτικά Σχολεία, ένα Γυμνάσιο και ένα Λύκειο με 133 μαθητές.

Το εργατικό δυναμικό του νησιού εκτιμάται στα 313 άτομα αποτελώντας το 33,8% του πληθυσμού. Στον πρωτογενή τομέα (γεωργία, κτηνοτροφία) απασχολείται το 18,5%, στο δευτερογενή τομέα (ορυχεία κυρίως στη νησίδα Γυαλί) το 34,5% του οικονομικά ενεργού πληθυσμού και στον τριτογενή (εμπόριο, εστιατόρια- αναψυκτήρια) το 42,2%.

1.7.4 Επαρχείο Ρόδου

Το Επαρχείο της Ρόδου περιλαμβάνει τα νησιά: Μεγίστη, Ρόδος, Σύμη, Τήλος και Χάλκη.

Μεγίστη

Η νήσος Μεγίστη ή Καστελλόριζο είναι το νοτιο-ανατολικότερο νησί της Δωδεκανήσου και βρίσκεται 72 ναυτικά μίλια από τη Ρόδο. Έχει έκταση 9,45 τετρ. χλμ., χωρίς τα νησάκια Ρω, Στρογγυλή, Άγιος Γεώργιος, Ψαραδιά και Αγρελιά. Το μήκος ακτογραμμής είναι 18,3 χλμ. περίπου. Το όνομα Μεγίστη

οφείλεται είτε επειδή είναι η μεγαλύτερη του συμπλέγματος των νησιών είτε επειδή, κατά αρχαία μαρτυρία, πρώτος οικιστής του ήταν ο Μεγιστεύς. Η ονομασία Καστελλόριζο είναι δυτικής προέλευσης και σημαίνει κόκκινο φρούριο.

Τον Νοέμβριο του 1946 ο πληθυσμός του νησιού ήταν 800 άτομα, όπως αναφέρεται στο βιβλίο «Δωδεκάνησος - Α' Γενική Περιγραφή Αθήναι 1947» του τότε Υπουργείου Ανοικοδομήσεως. Ο πληθυσμός, σύμφωνα με την απογραφή του 1991, ανέρχεται σε 275 άτομα. Ο πραγματικός πληθυσμός σήμερα έχει αυξηθεί λίγο και είναι 300 άτομα. Στο Καστελλόριζο υπάρχουν Νηπιαγωγείο, Δημοτικό Σχολείο, Γυμνάσιο και Λύκειο με 43 μαθητές.

Οι λίγοι κάτοικοι του νησιού ασχολούνται με την αλιεία και τις υπηρεσίες που έχουν σχέση με τον τουρισμό, όπως εστιατόρια, πανσιόν, εκδρομές με καΐκια, εμπορικά και τουριστικά καταστήματα, εργασίες δημοτικών έργων και λιγότερο με την κτηνοτροφία και τη γεωργία, οι οποίες γίνονται για αυτοκατανάλωση.

Ρόδος

Η Ρόδος είναι το μεγαλύτερο νησί της Δωδεκανήσου και το τέταρτο στην Ελλάδα μετά την Κρήτη, την Εύβοια και τη Μυτιλήνη (Λέσβος). Η έκτασή της είναι 1.398 τ.χλμ. και το σχήμα της είναι στενόμακρο με μέγιστο μήκος 77 χλμ. και μέγιστο πλάτος 37 χλμ. Το νησί μπορεί να χαρακτηριστεί ημιορεινό με ψηλότερα βουνά τον Ατάβυρο (1.210μ.), τον Αρταμύτη (825μ.) και τον Προφήτη Ηλία (800μ.). Είναι πλούσια σε βλάστηση και σε φυσικά νερά και οι ακτές της έχουν μήκος 220 χλμ.

Διοικητικά η Ρόδος είναι η πρωτεύουσα του νομού Δωδεκανήσου. Στο νησί πριν την εφαρμογή του προγράμματος «Ι. Καποδίστριας», για την ανασυγκρότηση της τοπικής αυτοδιοίκησης υπήρχαν 4 Δήμοι και 39 Κοινότητες. Σήμερα υπάρχουν 10 Δήμοι: Αρχαγγέλου, Αταβύρου, Αφάντου, Ιαλυσού, Καλλιθέας, Καμίρου, Λινδίων, Νότιας Ρόδου, Πεταλούδων και Ροδίων.

Σύμφωνα με την απογραφή του πληθυσμού του 1991 (ΕΣΥΕ), ο πληθυσμός της νήσου ήταν 98.181 άτομα. Ο πληθυσμός της αποτελεί το 60% του πληθυσμού της Δωδεκανήσου και πλησιάζει το 1% του συνολικού πληθυσμού της Ελλάδας. Μετά το 1951 παρατηρείται μια αξιόλογη αύξηση της τάξεως του 67%. Ρυθμοί ανάπτυξης πολύ υψηλότεροι από άλλες περιοχές της χώρας με ανάλογο μέγεθος, αλλά και από το μέσο όρο του συνόλου της χώρας. Ο μεγαλύτερος πληθυσμιακά Δήμος στη νήσο είναι των Ροδίων με

43.558 κατοίκους, ακολουθεί ο Δήμος Πεταλούδων με 10.637 κατοίκους και ο Δήμος Αρχαγγέλου με 7.715 κατοίκους.

Στο νησί της Ρόδου υπάρχουν 55 Νηπιαγωγεία, 62 Δημοτικά Σχολεία, 21 Γυμνάσια και 12 Λύκεια. Στο Δήμο Ροδίων, επίσης, λειτουργούν Τεχνική Επαγγελματική Σχολή (ΤΕΣ), Τεχνική Επαγγελματική Σχολή Τουριστικών Επαγγελμάτων (ΤΕΣΤΕ), Ανώτερη Τουριστική Σχολή (ΑΣΤΕΡ), Ανώτερη Σχολή Νοσηλευτριών, Σχολή Ξεναγών και τμήμα του Πανεπιστημίου Αιγαίου (Παιδαγωγικά και Μεσογειακών Σπουδών).

Στο σύνολο των οικονομικών δραστηριοτήτων της Ρόδου, ο τουρισμός, οι υπηρεσίες και οι κατασκευές (οικοδομές, οδοποιία, ξενοδοχεία) αποτελούν τον κυριότερο κλάδο. Στον τομέα αυτό απασχολείται περισσότερο από τα δύο τέταρτα του οικονομικά ενεργού πληθυσμού (74%) και ως ποσοστό αντιπροσωπεύει περισσότερο από το διπλάσιο του εθνικού μέσου όρου. Ο τουρισμός (υπό την έννοια του τομέα Ξενοδοχεία και Εστιατόρια της ΕΣΥΕ) παράγει το 34% του Ακαθάριστου Εγχώριου Προϊόντος και απασχολεί, συμπεριλαμβανομένων των μεταφορών, περί τα 16.700 άτομα (ποσοστό 42% της συνολικής απασχόλησης). Το 1990 ο τουρισμός στη Ρόδο εμφάνισε έσοδα 67,5 δις δραχμών έναντι 139 δις το 1996. Το 1997 οι αφίξεις έφθασαν τις 1.018.000 και οι διανυκτερεύσεις τις 8.932.000, που αντιστοιχούν σε ετήσιο ρυθμό αύξησης (1990-1997) της τάξης του 3,0% για τις αφίξεις και 1,5% για τις διανυκτερεύσεις. Η μέση διάρκεια παραμονής στα ξενοδοχεία είναι 8,8 ημέρες (1,6 ημέρες περισσότερο από το μέσο όρο της χώρας). Η πληρότητα των τουριστικών καταλυμάτων είναι πολύ υψηλή (76%). Την περίοδο 1990-1997 ο αριθμός των κλινών στα ξενοδοχεία αυξήθηκε από 45.059 σε 65.500, αύξηση 6,5% περίπου ετησίως. Τα νοικοκυριά υπολογίζονται από τον ΕΟΤ ότι διαθέτουν 13.000-14.000 κλίνες, αλλά πιθανότατα είναι περισσότερες.

Ο αριθμός των απασχολούμενων στο δευτερογενή τομέα παρουσιάζεται σχετικά στάσιμος. Οι μεταποιητικές δραστηριότητες είναι μικρής σημασίας για την οικονομία της Ρόδου, συμμετέχοντας μόνο 6% στο Ακαθάριστο Εγχώριο Προϊόν. Στον τομέα αυτό απασχολούνται, σύμφωνα με την απογραφή πληθυσμού της ΕΣΥΕ του 1991, συνολικά 3.009 άτομα, αριθμός μικρότερος από το 19% του συνόλου των απασχολούμενων. Οι κυριότερες μεταποιητικές δραστηριότητες της νήσου παράγουν προϊόντα για την τουριστική εν γένει κατανάλωση, όπως η ποτοποιία οινοπνευματωδών και μη, η παραγωγή ειδών ένδυσης κ.ά. Αυτές οι δραστηριότητες εξυπηρετούν ως επί το πλείστον την τοπική αγορά, ενώ υπάρχει σαφής εξάρτηση της νήσου από τις εισαγωγές για επίπλωση, οικοδομικά υλικά και μηχανολογικό εξοπλισμό, που χρησιμοποιούνται στον τομέα του τουρισμού.

Οι απασχολούμενοι στον πρωτογενή τομέα συρρικνώνονται, όπως άλλωστε στο σύνολο της χώρας την τελευταία 15ετία. Ο τομέας συμμετέχει μόνο 6%-7% στο Ακαθάριστο Εγχώριο Προϊόν και αριθμεί περί το 6% της απασχόλησης. Μεγάλο μέρος αυτής της δραστηριότητας είναι εποχικό και μερικής απασχόλησης, συνήθως σε συνδυασμό με την τουριστική απασχόληση.

Σύμη

Η Σύμη είναι το όγδοο σε μέγεθος νησί της Δωδεκανήσου με έκταση 58,1 τ.χλμ. και μήκος ακτών 85 χλμ. Είναι ορεινή και βραχώδης. Γύρω της υπάρχουν νησίδες και βραχονησίδες. Η μεγαλύτερη νησίδα είναι η Νίμος και ακολουθεί η Σισκιά. Η διαμόρφωση των ακτών της παρουσιάζει ένα πλήθος από ακρωτήρια, όρμους και λιμάνια. Τα λιμάνια του νησιού είναι η Σκάλα στον όρμο της Σύμης, το Πέδι στον ομώνυμο όρμο και ο Πάνορμος ή Πανορμίτης, όπου βρίσκεται η Μονή του Αρχαγγέλου Μιχαήλ. Από τη δεκαετία του 1980 αρχίζει να αναπτύσσεται τουριστικά το νησί και μετεξελίσσεται σε ενδιαμέσο τουριστικό προορισμό της Ρόδου, με αποτέλεσμα να μεταβληθεί σε τουριστικό της «δορυφόρο». Σήμερα στο νησί υπάρχουν 5 οικισμοί: της Σύμης, του Εμπορείου, της Μαραθούνας, του Πεδίου και του Πανορμίτη και κατοικούν περίπου 2.500 άτομα.

Στη Σύμη υπάρχουν 2 Νηπαγωγεία, 2 Δημοτικά Σχολεία (6θέσιο και 4θέσιο), 1 Γυμνάσιο και 2 Λύκεια (Γενικό και ΤΕΛ). Σύμφωνα με τα στοιχεία της απογραφής του 1991 οι οικονομικά ενεργοί κάτοικοι της Σύμης ανέρχονται σε 667, από τους οποίους οι 608 απασχολούνται και οι 59 είναι άνεργοι. Το ποσοστό του οικονομικά ενεργού πληθυσμού αντιπροσωπεύει μόλις το 34,5% του συνόλου του πληθυσμού ηλικίας άνω των 10 ετών, όταν το αντίστοιχο ποσοστό για τη Δωδεκάνησο είναι 45,3% και για την Ελλάδα 43,5% δηλ. μόνο το 1/3 του πληθυσμού ηλικίας άνω των 10 ετών εργάζεται ή ζητά εργασία (άνεργοι).

Ο πρωτογενής τομέας καλύπτει το 7,1% και περιλαμβάνει σχεδόν αποκλειστικά αλιείες, δεδομένου ότι η υποτυπώδης γεωργία ασκείται ως δευτερεύουσα-περιθωριακή απασχόληση για αυτοκατανάλωση. Ο δευτερογενής τομέας καλύπτει το 26,2% και περιλαμβάνει τις παραδοσιακές δραστηριότητες εξυπηρετώντας τις βιοτικές και στεγαστικές ανάγκες των κατοίκων. Ο τριτογενής τομέας καλύπτει το 54,4% (οικοδομικές εργασίες, εμπόριο, εστιατόρια, ξενοδοχεία, μεταφορές και επικοινωνίες). Το 1995 ο αριθμός των επισκεπτών μιας μέρας ανήλθε σε 199.105, που αντιστοιχεί σε 930 κατά μέσο όρο την ημέρα. Ο τουρισμός πολυήμερης παραμονής παρουσιάζει ανο-

δική πορεία τα τελευταία 10 χρόνια. Υπολογίζεται ότι οι αφίξεις τουριστών πολυήμερης παραμονής το 1995 ανέρχονταν σε 12.600 με 63.000 διανυκτερεύσεις. Στο νησί υφίστανται 163 μονάδες με 1.437 κλίνες. Από το δυναμικό αυτό 457 κλίνες ανήκουν σε 13 ξενοδοχειακές μονάδες και 590 κλίνες σε ενοικιαζόμενα διαμερίσματα και δωμάτια.

Τήλο ς

Το έβδομο σε έκταση (61,49 τ.χλμ.) νησί της Δωδεκανήσου βρίσκεται στο βορειοανατολικό Αιγαίο, ανάμεσα στα νησιά Νίσυρο, Χάλκη και Κνίδο. Το έδαφος είναι ορεινό, με ψηλότερη κορυφή τον Προφήτη Ηλία. Οι οικισμοί είναι τρεις, του Μεγάλου Χωριού, των Λειβαδιών και του Αγίου Αντωνίου. Ο πληθυσμός της Τήλου συνεχώς φθίνει με αποτέλεσμα σήμερα να κατοικούν στο νησί μόνο 272 κάτοικοι. Στην Τήλο λειτουργεί ένα Νηπιαγωγείο, στο οποίο φοιτούν (1999) 10 παιδιά, ένα Δημοτικό Σχολείο με 14 μαθητές και ένα Γυμνάσιο και Λύκειο με 20 μαθητές.

Το εργατικό δυναμικό του νησιού ανέρχεται στα 123 άτομα. Από αυτά τα 9 δήλωσαν άνεργοι (ποσοστό 7,3%). Το 37,8% ασχολείται με τον πρωτογενή τομέα, κυρίως με την γεωργία και με την παραγωγή οπωροκηπευτικών (πορτοκαλιές, ελιές, αμυγδαλιές, μανταρινιές, συκιές, ντομάτες, αγγούρια, κρεμμύδια, λάχανα, κολοκύθια κ.ά). Τα προϊόντα διατίθενται στην τοπική αγορά, στη Ρόδο και τη Σύμη. Στο νησί υπάρχουν περίπου 2.200 αιγοπρόβατα. Το 19,8% του εργατικού δυναμικού απασχολείται στο δευτερογενή και το 42,4% στον τριτογενή τομέα. Σήμερα στην Τήλο, σύμφωνα με στοιχεία του Δήμου, υπάρχουν στο Μεγάλο Χωριό 3 εστιατόρια (το 1 βρίσκεται στον Άγιο Αντώνιο), 2 καφενεία και 79 κλίνες (οι 30 κλίνες βρίσκονται στον Άγιο Αντώνιο), στα Λιβάδια υπάρχουν 7 εστιατόρια, 5 ξενοδοχεία με 162 κλίνες, 2 studio με 20 κλίνες, 19 ενοικιαζόμενα δωμάτια με 209 κλίνες, 1 καφενείο και 9 snack bar. Τέλος, στην περιοχή της Ερίστου υπάρχει 1 ξενοδοχείο με 19 κλίνες, 2 bungalows με 7 κλίνες και 1 εστιατόριο.

Χάλκη

Η Χάλκη βρίσκεται δυτικά από το μέσο της Ρόδου, σε απόσταση 10χλμ. περίπου από το ακρωτήριο Αρμενιστής και 15χλμ. από την Κάμειρο – Σκάλα. Έχει έκταση 28,5 τετρ. χλμ., μήκος ακτογραμμής 34,78χλμ. και πληθυσμό 300

κατοίκους. Το νησί ονομάστηκε Χάλκη (αρχ. Χαλκή, Χάλκεια και Χαλκία) από τα ορυχεία χαλκού, που υπήρχαν στην αρχαιότητα. Από το 1983 έχει χαρακτηριστεί σαν νησί Ειρήνης και Φιλίας και τόπος συνάντησης των νέων όλου του κόσμου. Στο μοναδικό οικισμό του νησιού, το Νημποριό, βρίσκεται το γραφικό λιμάνι και σε ένα από τα υψώματα βρίσκεται το ερειπωμένο χωριό Κάστρο, από όπου βλέπεις την παραλία του Πόνταμου.

Σήμερα στη Χάλκη υπάρχουν Νηπαγωγείο, Δημοτικό Σχολείο, Γυμνάσιο και Λύκειο στο οποίο φοιτούν συνολικά 32 μαθητές. Το εργατικό δυναμικό του νησιού, σύμφωνα με την απογραφή του 1991, ανέρχόταν στα 113 άτομα. Από αυτά οι 31 (27,4%) απασχολούνται στον πρωτογενή τομέα, τα 21 (18,6%) στο δευτερογενή, τα 38 (33,6%) στον τριτογενή και 11 (9,7%) άτομα δήλωσαν άνεργα.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2

ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ ΤΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ

2.1 Στόχος της έρευνας: Εισαγωγικές παρατηρήσεις

Λόγω έλλειψης διαθέσιμων στατιστικών δεδομένων, για την εκτίμηση της φτώχειας και του κοινωνικού αποκλεισμού και τον προσδιορισμό των ομάδων υψηλού κινδύνου, κρίθηκε απαραίτητη η διενέργεια δειγματοληπτικής έρευνας σε όλα τα επαρχεία του Νομού.

Ακολουθώντας τη μεθοδολογία που εφαρμόζεται από τη Eurostat, στα πλαίσια της Έρευνας Πάνελ των Νοικοκυριών (ECHP), ο σχεδιασμός του ερωτηματολογίου και η έρευνα πεδίου σχεδιάστηκαν έτσι ώστε να καταστεί δυνατή η αποτύπωση της οικονομικής κατάστασης των νοικοκυριών της περιοχής και ιδιαίτερα να εκτιμηθεί η αναλογία των φτωχών, με έμφαση στο εισόδημα του νοικοκυριού.³ Η φτώχεια δεν εκλήφθηκε ως στατική, αλλά ως δυναμική κατάσταση, η οποία ορίζεται ως:

- I. Απόκλιση από ένα κοινωνικά αποδεκτό επίπεδο διαβίωσης. Η κλασική μέθοδος που συνήθως χρησιμοποιείται είναι να χαραχθεί η γραμμή ή το όριο της φτώχειας στο 60% του διάμεσου συνολικού διαθέσιμου εισοδήματος ή των καταναλωτικών δαπανών.
- II. Αποστέρηση και σε άλλους παράγοντες (εκτός του χαμηλού εισοδήματος) εκ των οποίων οι πλέον τυπικοί είναι:
 - Η αδυναμία απασχόλησης (ανεργία)

3. Σύμφωνα με τον S. Ringen (1998), η φτώχεια μπορεί να μετρηθεί κατά δύο τρόπους:

ΑΜΕΣΑ: σε όρους επιπέδου διαβίωσης και καταναλωτικών προτύπων ή σε όρους αποστέρησης, δηλαδή ενός καταναλωτικού προτύπου το οποίο βρίσκεται κάτω από ένα γενικότερα αποδεκτό ελάχιστο πρότυπο.

ΕΜΜΕΣΑ: σε όρους διαθέσιμου χρηματικού εισοδήματος και εισοδηματικών γραμμών φτώχειας. Δηλαδή, η φτώχεια εκτιμάται όχι στο πλαίσιο των πραγματικών συνθηκών διαβίωσης, αλλά σε έναν από τους παράγοντες προσδιορισμού των συνθηκών αυτών.

- Οι κακές συνθήκες στέγασης
- Η κακή κατάσταση υγείας
- Η ανεπαρκής εκπαίδευση.

Με βάση την εννοιολογική αυτή προσέγγιση, εκτός των στοιχείων εισοδήματος στο ερωτηματολόγιο της έρευνας συμπεριλήφθηκαν επιπλέον ερωτήματα σχετικά με τις ανέσεις κατοικίας, τη διαθεσιμότητα διαρκών αγαθών στο νοικοκυριό και άλλα συναφή ερωτήματα.

Στο ερωτηματολόγιο συμπεριλήφθηκαν και επιπλέον στοιχεία, τα οποία είχαν ως στόχο να προσεγγίσουν καταστάσεις κοινωνικού αποκλεισμού, που είναι μία περισσότερο πολυδιάστατη διαδικασία, η οποία ορίζεται ως (Ringen, 1998) μη πρόσβαση ή αποκλεισμό από:

- Την αγορά εργασίας, μέσω της οποίας προάγεται η οικονομική ενσωμάτωση.
- Το σύστημα κοινωνικής πρόνοιας, μέσω του οποίου προάγεται η κοινωνική ενσωμάτωση.
- Τα άτυπα δίκτυα στήριξης (οικογένεια, φίλοι, γείτονες, δημοτικές – τοπικές υπηρεσίες κ.λπ.), μέσω των οποίων προάγεται η διαπροσωπική ενσωμάτωση.
- Το δημοκρατικό σύστημα, μέσω του οποίου προάγεται η ενσωμάτωση και η ισότητα στην κοινωνία των πολιτών.

Περισσότερο απλοποιημένα, οι βασικές διαστάσεις του κοινωνικού αποκλεισμού μπορούν να οριστούν ως:

- Φτώχεια, ως αποκλεισμός από την κατανάλωση
- Ανεργία, ως αποκλεισμός από την παραγωγική διαδικασία
- Αποκλεισμός από τις βασικές κοινωνικές σχέσεις (έλλειψη οικογένειας, απομόνωση από συγγενείς, φίλους, γείτονες, τοπικές αρχές κ.λπ.).

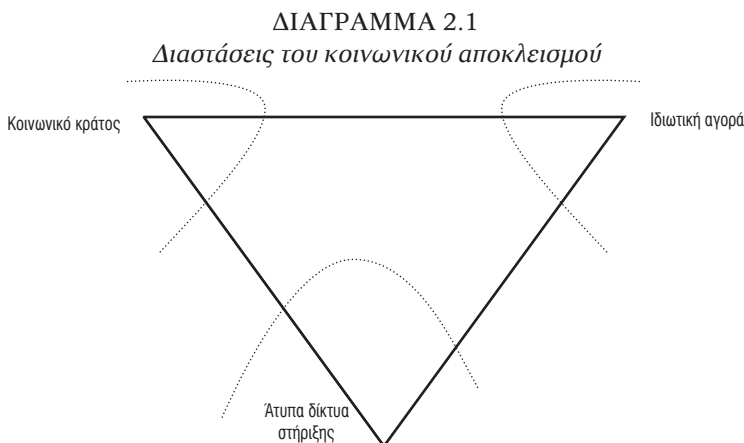
ΠΙΝΑΚΑΣ 2.1

Φτώχεια και κοινωνικός αποκλεισμός: εννοιολογική διασαφήνιση

	Στατική έκβαση	Δυναμική διαδικασία
Εισόδημα	Φτώχεια	Εξασθένιση
Πολυδιάσταση	Αποστέρηση	Κοινωνικός αποκλεισμός

Εννοιολογικά η φτώχεια περιορίζεται στο να αποτελεί ένδειξη έλλειψης διαθέσιμου εισοδήματος, ενώ η έννοια του κοινωνικού αποκλεισμού αναφέρεται σε ευρύτερες (κοινωνικές) καταστάσεις. Μεταξύ φτώχειας και κοινωνικού αποκλεισμού παρεμβάλλεται η σχετική αποστέρηση. Θεωρητικά, η σχετική αποστέρηση περίπου ταυτίζεται με τον κοινωνικό αποκλεισμό, στον οποίο η φτώχεια αποτελεί μία διάσταση ή μία ειδική περίπτωση αποκλεισμού.

Πηγή: Room, 1995. Μπαλούρδος, Χρυσάκης, 2005.

Σε κοινωνικό αποκλεισμό, οδηγεί ο ταυτόχρονος αποκλεισμός από τους κύριους μηχανισμούς παραγωγής και διανομής πόρων όπως είναι:

- η ιδιωτική αγορά,
- το κοινωνικό κράτος,
- τα άτυπα δίκτυα στήριξης.

Εννοιολογικά, η φτώχεια περιορίζεται στο να αποτελεί ένδειξη έλλειψης διαθέσιμου εισοδήματος, ενώ η έννοια του κοινωνικού αποκλεισμού αναφέρεται σε ευρύτερες δυναμικές κοινωνικές καταστάσεις. Μεταξύ φτώχειας και κοινωνικού αποκλεισμού παρεμβάλλεται η σχετική αποστέρηση. Θεωρητικά, η σχετική αποστέρηση περίπου ταυτίζεται με τον κοινωνικό αποκλεισμό, αλλά πρακτικά αποτιμάται ως φτώχεια.

Η έννοια του κοινωνικού αποκλεισμού και η συσχέτισή του με την έννοια της φτώχειας και την έννοια της σχετικής αποστέρησης κατανοούνται καλύτερα με βάση τα κάτωθι στοιχεία (Διάγραμμα 2.1).

Στο πλαίσιο της δυναμικής αυτής προσέγγισης του κοινωνικού αποκλεισμού, το ερωτηματολόγιο της έρευνας πλαισιώθηκε από μία σειρά ερωτήσεων που αφορούσαν τη σχέση των μελών του νοικοκυριού με την αγορά εργασίας, τις κοινωνικές υπηρεσίες, τους συγγενείς, φίλους κ.λπ. (βλ. Κεφάλαιο 2.6).

Η πρωταρχική και σχετικά σύντομη αποσαφήνιση της έννοιας της φτώχειας και με δεδομένη τη σχέση της με τον κοινωνικό αποκλεισμό ήταν απαραίτητη για τον περαιτέρω σχεδιασμό της δειγματοληψίας και τη θέσπιση των κριτηρίων πάνω στα οποία θα γινόταν η τελική επιλογή του δείγματος, διότι η Νομαρχία Ρόδου θεωρείται Νομαρχία με υψηλό βιοτικό επίπεδο και έντονη ανάπτυξη οικονομικών και κοινωνικών δραστηριοτήτων. Ωστόσο, η κατάσταση στα επιμέρους Επαρχεία δεν φαίνεται να είναι ομοιόμορφη καθώς εμφανίζο-

νται έντονες γεωγραφικές διαφοροποιήσεις. Για το λόγο αυτό, κρίθηκε σκόπιμη η στρωματοποίηση του πληθυσμού της Νομαρχίας κατά επαρχείο.

Ακόμη, όπως έχει ήδη αναφερθεί, κρίθηκε σκόπιμο η έρευνα να έχει ως μονάδα αναφοράς το νοικοκυριό, και ως μονάδα ανάλυσης και εκτίμησης της φτώχειας το οικογενειακό εισόδημα.⁴ Αν και υπάρχουν πολλοί λόγοι οι οποίοι μπορεί να αναφερθούν στη μεταβλητή του εισοδήματος ως της πλέον κατάλληλης για την εκτίμηση της φτώχειας (βλ. π.χ. Μπαλούρδος, 1997), εντούτοις έπρεπε να ληφθούν υπόψη πολλές τοπικές ιδιομορφίες. Ενδεικτικά αναφέρεται η περίπτωση της αυτοκατανάλωσης, η οποία δύσκολα μπορεί να αποτιμηθεί σε όλα τα νοικοκυριά καθώς και η περίπτωση της εποχικής απασχόλησης, εφόσον υπάρχουν άτομα τα οποία εργάζονται εντατικά μόνο τη θερινή περίοδο και υποαπασχολούνται ή δεν εργάζονται καθόλου τον υπόλοιπο χρόνο.

2.2 Μέθοδοι προσδιορισμού του μεγέθους του δείγματος

Υπάρχουν πολλές εναλλακτικές μεθοδολογίες προσδιορισμού του μεγέθους του δείγματος. Σύμφωνα με μία αδρή ταξινόμηση κατ' αρχάς μπορεί ένα δείγμα να βασίζεται σε πιθανότητες ή να επιλέγεται με κάποιο άλλο κριτήριο (δίχως πιθανότητες).

Σε κάθε περίπτωση διακρίνουμε:

I. Δείγμα δίχως το κριτήριο των πιθανοτήτων

1. *Αυθαίρετη προσέγγιση.* Βασίζεται σε κάποιον αυθαίρετο «κανόνα», σύμφωνα με τον οποίο το μέγεθος του δείγματος πρέπει να είναι τουλάχιστον 5% του συνολικού πληθυσμού για να είναι έγκυρο.
2. Εφαρμογή κάποιου αυθαίρετου *κριτηρίου συμβατότητας*, με βάση το οποίο προσεγγίζεται το «σωστό» ή το «απαιτούμενο» μέγεθος του δείγματος.
3. Προσέγγιση η οποία βασίζεται σε *κριτήρια και περιορισμούς κόστους και χρόνου*.
4. *Κριτήριο στατιστικής ανάλυσης.* Δηλαδή το μέγεθος του δείγματος προσαρμόζεται στις ανάγκες των ειδικότερων αναλύσεων που απαιτούνται και σχεδιάζονται σε μία έρευνα.

4. Εκτενής ορισμός δίνεται παρακάτω.

5. *Κριτήριο διαστήματος εμπιστοσύνης*. Το επιθυμητό στατιστικό σφάλμα (standard error) σχετίζεται με το προεπιλεγμένο επίπεδο εμπιστοσύνης.

II. Δείγμα επιλεγμένο με πιθανότητες

Υπάρχουν αρκετές μεθοδολογίες, με βάση τις οποίες μπορεί να επιλεγθεί ένα δείγμα. Χαρακτηριστικότερες είναι:

1. Απλή τυχαία δειγματοληψία
2. Συστηματική δειγματοληψία
3. Δειγματοληψία κατά ομάδες
4. Δειγματοληψία κατά στρώματα
5. Δειγματοληψία κατά στάδια.

Από τις παραπάνω μεθοδολογίες, κρίθηκε σκόπιμο να ακολουθηθεί μία σύνθετη στρωματοποιημένη δειγματοληψία κατά στάδια. Διότι, αφενός, σε κάθε στάδιο γίνεται προσεκτική επιλογή των εκάστοτε μονάδων δειγματοληψίας (πρωτογενών, δευτερογενών κοκ). Αφετέρου, είναι αναγκαία η εν λόγω προσέγγιση επειδή δεν υπήρχαν τα απαραίτητα πληθυσμιακά στοιχεία (π.χ. ονομαστικοί κατάλογοι κ.λπ.) σε επίπεδο επαρχείου. Με την εν λόγω μεθοδολογία, θεωρήθηκε ότι το δείγμα και η ανάλυση των στοιχείων που θα προέκυπτε θα ήταν αξιόπιστα σε επίπεδο επαρχείου.

2.3 Σχέδιο δειγματοληψίας

Κύριος αντικειμενικός στόχος της δειγματοληπτικής έρευνας ήταν η συλλογή αξιόπιστων στοιχείων που ήταν αναγκαία για την εκτίμηση της φτώχειας και του κοινωνικού αποκλεισμού των νοικοκυριών –σε επίπεδο επαρχείου– από τα τέσσερα Επαρχεία του Νομού. Για επίτευξη του στόχου αυτού, μεταξύ άλλων, κρίθηκε απαραίτητη η συλλογή αξιόπιστων δεδομένων εισοδήματος, απασχόλησης και χρήσης κοινωνικών υπηρεσιών από τα μέλη των νοικοκυριών. Ο Νομός, εκτός από τα τέσσερα Επαρχεία που αντιστοιχούν σε τέσσερα σχετικά μεγάλα νησιά, περιλαμβάνει και μία σειρά από άλλα μικρότερα νησιά. Με την προοπτική ότι ορισμένα από αυτά, εκτός των άλλων για ορισμένα χρονικά διαστήματα εμφανίζουν αποκλεισμό, π.χ., λόγω της γεωγραφικής τους θέσης, κρίθηκε σκόπιμο να πραγματοποιηθεί η έρευνα σε όλα αυτά τα νησιά.

Στο πλαίσιο αυτό, ο σχεδιασμός και η επιλογή του δείγματος της έρευνας στηρίχθηκε στις εξής αρχές:

α) Η συνολική διασπορά των περιπτώσεων να είναι ικανοποιητική για την

ασφαλή εξαγωγή συμπερασμάτων και χωρίς ιδιαίτερα αυξημένο χρονικό και οικονομικό κόστος.

- β) Την εξασφάλιση ικανοποιητικής στρωματοποίησης και ταξινόμησης του ερευνώμενου πληθυσμού. Δειγματοληπτικό πλαίσιο ήταν το σύνολο των νοικοκυριών που διέμεναν στο Νομό Δωδεκανήσου.
- γ) Την επιλογή δείγματος από όλα τα Επαρχεία καθώς και από όλα τα νησιά της Νομαρχίας.
- δ) Την αξιοποίηση κατάλληλου υλικού από την Εθνική Στατιστική Υπηρεσία Ελλάδας καθώς και από την υπηρεσία πολεοδομικού σχεδιασμού του Νομού Δωδεκανήσου και κυρίως του Δήμου Ροδίων.

Ως δειγματοληπτικό πλαίσιο, χρησιμοποιήθηκαν τα στοιχεία για τα νοικοκυριά σύμφωνα με τα αποτελέσματα της (τότε) πιο πρόσφατης απογραφής (1991). Επίσης χρησιμοποιήθηκαν:

- Χαρτογραφικό υλικό (σκαριφήματα) στα οποία η έκταση του κάθε οικισμού απεικονίζεται σε αριθμημένα οικοδομικά τετράγωνα.
- Πληθυσμιακοί κατάλογοι οι οποίοι δίνουν τον αριθμό νοικοκυριών κατά οικοδομικό τετράγωνο σύμφωνα με την τελευταία απογραφή.

Τα νησιά του νομού στα οποία διενεργήθηκε η έρευνα είναι τα εξής:

1. ΡΟΔΟΣ
2. ΜΕΓΙΣΤΗ
3. ΣΥΜΗ
4. ΧΑΛΚΗ
5. ΤΗΛΟΣ
6. ΚΩΣ
7. ΝΙΣΥΡΟΣ
8. ΚΑΛΥΜΝΟΣ
9. ΑΣΤΥΠΑΛΛΙΑ
10. ΛΕΙΨΟΙ
11. ΛΕΡΟΣ
12. ΠΑΤΜΟΣ
13. ΑΓΑΘΟΝΗΣΙ
14. ΚΑΡΠΑΘΟΣ
15. ΚΑΣΟΣ

Μονάδα δειγματοληψίας αποτέλεσε το νοικοκυριό:

- Ένα πολυπρόσωπο νοικοκυριό αποτελείται από δύο ή περισσότερα άτομα (συγγενή ή/και μη συγγενή) που διαμένουν μαζί, προμηθεύονται από κοινού τα απαραίτητα για τη συντήρησή τους και τρώνουν κατά κανόνα μαζί.
- Ένα μονοπρόσωπο νοικοκυριό αποτελεί κάθε άτομο που μένει μόνο του

σε μία χωριστή κατοικία ή διαμένει μαζί με άλλα άτομα σε μία κατοικία, αλλά δεν συνδέεται μαζί τους (δηλαδή δεν αποτελούν πολυπρόσωπο νοικοκυριό).

Όπως έχει ήδη αναφερθεί, ακολουθήθηκε η μέθοδος της πολυσταδιακής κατά στρώματα δειγματοληψίας. Αρχικά κατά το πρώτο στάδιο, μέσα από κάθε στρώμα (δηλαδή από κάθε Επαρχείο) επιλέγονται τυχαία οι περιοχές (αστικές, ημιαστικές, αγροτικές), στις οποίες θα διενεργηθεί η στοιχειοληψία. Στη συνέχεια, κατά το δεύτερο στάδιο από κάθε περιοχή επιλέγονται τυχαία και συστηματικά τα οικοδομικά τετράγωνα. Τέλος κατά το τελευταίο στάδιο, μέσα από κάθε επιλεγμένο οικοδομικό τετράγωνο επιλέγονται τυχαία και συστηματικά 5 νοικοκυριά.

Κριτήρια για την επιλογή του δείγματος απετέλεσαν:

- α) Η ταξινόμηση των δήμων και κοινοτήτων του Νομού, ανάλογα με το μέγεθος του πληθυσμού που είχαν. Σημειώνεται ότι ως αστική χαρακτηρίζεται μία περιοχή με πληθυσμό άνω των 10.000 κατοίκων. Ως ημιαστική χαρακτηρίζεται μία περιοχή με μέγεθος πληθυσμού που κυμαίνεται από 2.000–9.999 κατοίκους. Αντίστοιχα, ως αγροτική χαρακτηρίζεται μία περιοχή με πληθυσμό κάτω από 2.000 κατοίκους.
- β) Η ταξινόμηση των δήμων και κοινοτήτων με βάση το σχέδιο «ΚΑΠΟΔΙΣΤΡΙΑΣ». Συνεπώς στρώματα απετέλεσαν οι δήμοι και οι κοινότητες της περιοχής, ανάλογα με το μέγεθος του πληθυσμού που είχαν κατά την τελευταία απογραφή (1991).
- γ) Η επιλογή δείγματος από όλα τα νησιά του νομού.

Σύμφωνα με την ταξινόμηση αυτή πήραμε (15 x3) συνολικά 45 στρώματα (υποπληθυσμούς): N_{ij} : $i=1, 2, \dots, 15$ (νησιά) και $j=1, 2, 3$ ($1=$ αστική περιοχή, $2=$ ημιαστική, $3=$ αγροτική). Με τον τρόπο αυτό, αφού πρώτα επιλέχθηκαν οι δήμοι και οι κοινότητες με κριτήριο το βαθμό αστικότητας, στη συνέχεια ακολούθησε η τυχαία επιλογή οικοδομικών τετραγώνων, με βάση τους καταλόγους από την ΕΣΥΕ. Οι περιοχές (οικοδομικά τετράγωνα) επιλέχθηκαν με συστηματικό τρόπο και με πιθανότητες αναλογίας μεγέθους (Proportional Probability Sampling- PPS) με βάση τον αριθμό των νοικοκυριών της απογραφής του 1991. Με τον τρόπο αυτό η τυχαία επιλογή έγινε με βάση τους καταλόγους, ενώ στη συνέχεια η επιτόπια αναγνώριση της επιφάνειας έγινε πρώτα από τους χάρτες.

Το δειγματοληπτικό κλάσμα ορίστηκε ως 0,04 (4:100 ή 4%), το οποίο πιστευόταν ότι ήταν αντιπροσωπευτικό για τους αντικειμενικούς σκοπούς της έρευνας και θα έδινε αξιόπιστα αποτελέσματα. Επειδή η στρωματοποίηση ήταν αναλογική, το δείγμα (n) ήταν αυτοσταθμιζόμενο, δηλαδή:

$$N_{ij}/N = n_{ij}/n \text{ και } \eta_{ij} = N_{ij}/100$$

Το συνολικό μέγεθος του δείγματος σύμφωνα με τα στοιχεία της απογραφής του 1991 (ήταν τα μόνα διαθέσιμα, εφόσον ακόμη δεν είχε διενεργηθεί η απογραφή του 2001) ανήλθε σε 2.054 νοικοκυριά (Πίνακας 2.2).

Με τη μέθοδο αυτή της αυτοστάθμισης του δείγματος (που ήταν σχετικά υψηλό) τα αποτελέσματα που προέκυπταν από τις επιμέρους εκτιμήσεις των

ΠΙΝΑΚΑΣ 2.2
Πληθυσμός Δωδεκανήσου 1991 και μέγεθος δείγματος:
α) κατά επαρχείο, β) κατά νησί

Νηοί	Πληθυσμός 1991	Μέγεθος δείγματος (%)	Αριθμός νοικοκυριών δείγματος (Αναλογική επιλογή)	Αριθμός νοικοκυριών δείγματος
Ρόδος	98.181	60,0	1.200	1.200
Μεγίστη	275	0,15	3	10
Σύμη	2.332	1,4	28	28
Χάλκη	281	0,15	3	10
Τήλος	279	0,15	3	10
Σύνολο 1 (Επαρχείο Ρόδου)			1.237	1.258
Κως	26.379	16,0	320	320
Νίσυρος	929	0,5	10	15
Σύνολο 2 (Επαρχείο Κω)			330	335
Κάλυμνος	15.842	10	200	200
Αστυπάλαια	1.073	0,68	14	20
Λειψοί	606	0,3	7	13
Λέρος	8.061	5,0	100	100
Πάτμος	2.715	1,7	34	34
Αγαθονήσι	112	0,07	1	10
Σύνολο 3 (Επαρχείο Καλύμνου)			356	377
Κάρπαθος	5.323	3,2	64	64
Κάσος	1.088	0,7	13	20
Σύνολο 4 (Επαρχείο Καρπάθου)			77	84
Σύνολο	163.476	100	2.000	2.054

παραμέτρων ήταν αντιπροσωπευτικά για κάθε Επαρχείο ξεχωριστά. Κατ' επέκταση τα αποτελέσματα κατά Επαρχείο αυτόματα (λόγω του ότι ήταν σταθμισμένα) αντιπροσώπευαν τις επιμέρους αθροίσεις για τα συνολικά αποτελέσματα, σε επίπεδο Νομαρχίας.

Ειδικότερα η μέθοδος δειγματοληψίας κατά Επαρχείο έχει ως εξής.

2.3.1 Δειγματοληψία για Επαρχείο Ρόδου

Με βάση το σχέδιο δειγματοληψίας που αναπτύχθηκε πριν, από το πρώτο Επαρχείο που είναι η Ρόδος, διατηρώντας τη στρωματοποίηση κατά αστικότητα, η μοναδική περιοχή που μπορεί να θεωρηθεί ως αστική με κριτήριο το μέγεθος του πληθυσμού ήταν η ευρύτερη περιοχή της Ρόδου η οποία και προεπιλέγεται. Κατόπιν, σύμφωνα με την ταξινόμηση που έχει γίνει με βάση το σχέδιο «ΚΑΠΟΔΙΣΤΡΙΑΣ» όσον αφορά τα όρια των δήμων, εκτός από το Δήμο Ρόδου, υπάρχουν ακόμη οι εξής Δήμοι:

- ΑΡΧΑΓΓΕΛΟΥ
- ΑΦΑΝΤΟΥ
- ΚΑΛΛΙΘΕΑΣ
- ΛΙΝΔΙΩΝ
- ΠΕΤΑΛΟΥΔΩΝ
- ΑΤΑΒΥΡΟΥ
- ΙΑΛΥΣΟΥ
- ΚΑΜΕΙΡΟΥ
- Ν. ΡΟΔΟΥ

Σε κάθε δήμο έχουν ενταχθεί παλαιότεροι ή/και νέοι δήμοι ή κοινότητες. Με βάση την ταξινόμηση αυτή, εκτός από το Δήμο Ρόδου,⁵ προεπιλέγονται όλοι οι δήμοι ή κοινότητες με πληθυσμό 2.000 – 9.999 άτομα, και χαρακτηρίζονται ως ημιαστικές (βλ. Πίνακες 2 και 3).

- ΑΡΧΑΓΓΕΛΟΣ
- ΑΦΑΝΤΟΥ
- ΙΑΛΥΣΟΥ
- ΚΡΕΜΑΣΤΗ
- ΠΑΡΑΔΕΙΣΙ

Στη συνέχεια, από τις εναπομείνουσες κοινότητες με πληθυσμό μέχρι 2.000 άτομα επιλέγονται τυχαία οι:

- ΜΑΛΩΝΑ
- ΜΟΝΟΛΙΘΟΣ
- ΑΠΟΛΛΩΝΑ
- ΦΑΝΕΣ
- ΠΥΛΩΝΑ
- ΙΣΤΡΙΟΣ
- ΘΕΟΛΟΓΟΣ
- ΕΜΠΩΝΑ
- ΚΑΛΥΘΙΕΣ
- ΠΛΑΤΑΝΙΑ
- ΛΑΕΡΜΑ
- ΑΣΚΛΗΠΕΙΟ
- ΜΕΣΑΝΑΓΡΟΣ

5. Που είναι ο μοναδικός που πληρεί το κριτήριο του αστικού στρώματος.

ΠΙΝΑΚΑΣ 2.3
Δείγμα Ρόδου, κατά αστικότητα

Περιοχές	Δήμος ή κοινότητα	Πληθυσμός 1991	% στο συνολικό πληθυσμό	% στο στρώμα
Αστικές				
Σύνολο 1	Ρόδος	43.558	44	
Ημιαστικές (2 -9.999)				
Δήμος	Ιαλυσός	7.193		29
Κοινότητα	Αρχάγγελος	5.872		24
Κοινότητα	Αφάντου	5.634		23
Κοινότητα	Κρεμαστή	3.604		14
Κοινότητα	Παραδείσι	2.531		10
Σύνολο 2		24.834	25	
Αγροτικές (1-1.999)				
Όλες οι υπόλοιπες περιοχές εκτός: Τήλου, Μεγίστης, Σύμης, Χάλκης (σύνολο: 3.167)				
Συνολικός				
Πληθυσμός		98.181	100	

Επισημαίνεται ότι αν και η τυχαία επιλογή πραγματοποιήθηκε με κριτήριο το βαθμό αστικότητας, εντούτοις το δείγμα σταθμίστηκε και προσαρμόστηκε στις ποσοστιαίες αναλογίες που αντιστοιχούν σε κάθε Δήμο σύμφωνα με το σχέδιο «ΚΑΠΟΔΙΣΤΡΙΑΣ».

Επισημαίνεται ότι από κάθε οικοδομικό τετράγωνο επιλέγονται τυχαία και συστηματικά 5 νοικοκυριά. Για παράδειγμα, σε ένα οικοδομικό τετράγωνο με 120 κατοίκους αναλογούν περίπου $(120/3 =)$ 40 νοικοκυριά. Επειδή θέλουμε να επιλέξουμε 5 νοικοκυριά διαιρούμε το $40/5 = 8$. Στη συνέχεια από τους πίνακες με τους τυχαίους αριθμούς επιλέγουμε έναν μεταξύ των αριθμών 1-8. Έστω ότι έχουμε επιλέξει τον αριθμό 5. Τότε το πρώτο νοικοκυριό είναι αυτό που στην αρίθμηση που έχει προηγηθεί αντιστοιχεί στον αριθμό 5. Στη συνέχεια το επόμενο νοικοκυριό είναι αυτό που αντιστοιχεί στον αριθμό $5+8=13$, το επόμενο στον αριθμό $13+8=21$, το αμέσως επόμενο είναι αυτό που αντιστοιχεί στον αριθμό $21+8=29$, ενώ το τελευταίο είναι αυτό το οποίο έχει τον αριθμό $29+8 = 37$.

Επίσης στον Πίνακα 2.3, φαίνεται η κατανομή κατά αστικότητα στην πε-

ΠΙΝΑΚΑΣ 2.4
*Ρόδος: Επιλογή από Δήμους ή Κοινότητες Ρόδου
 (μη ημιαστικές ή αστικές)*

Κωδ.	A/A	Περιοχή	Πληθυσμός 1991	% στον πληθυσμό	Δείγμα	Επιλογή περιοχής (1: 3) (τυχαίος 1)
1.0		Δήμος Αργαγγέλου	7.715	8	96 (82+14)	
1.1		Αργάγγελος	5.872		82	√
1.2	1	Μαλώνα	965		14	√
1.3	2	Μάσαρη				
2.0		Δήμος Ατάβυρου	3.584	4	48	
2.1	3	Αγ. Ισίδωρος				
2.2	4	Έμπωνας	1.469	84	39	√
2.3	5	Κρητηγία				
2.4	6	Μονόλιθος				
2.5	7	Σιάννα	280	16	9	√
3.0		Δήμος Αφάντου	6.306	6	72	
3.1	8	Αρχίπολη				
3.2	9	Αφάντου	(5.634)		72	√
4.0		Δήμος Ιαλυσού	7.193	7	84	
5.0		Δήμος Καλλιθέας	6.150	6	72	
5.1	10	Καλυθιές	2.532		72	√
5.2	11	Κοσκινού				
5.3	12	Ψίνθος				
6.0		Δήμος Καμείρου	5.122	5	60 (20+22+18)	
6.1	13	Απόλλωνα	1.038	32	20	√
6.2	14	Διμυλιά				
6.3	15	Καλαβάρδα				
6.4	16	Πλατάνια				
6.5	17	Σορωνή	1.238	38	22	√
6.6	18	Σάλακος				
6.7	19	Φάνες	972	30	18	√

(συνεχίζεται)

(συνέχεια Πίνακα 2.4)

Κωδ.	A/A	Περιοχή	Πληθυσμός 1991	% στον πληθυσμό	Δείγμα	Επιλογή περιοχής (1: 3) (τυχαίος 1)
7.0		Δήμος Λινδίων	3.461	3	36 (17+19)	
7.1	20	Κάλαθος				
7.2	21	Λάερμα	646	48	17	√
7.3	22	Λάρδος				
7.4	23	Λίνδος	724	52	19	√
7.5	24	Πυλώνα				
8.0		Δήμος Ν. Ρόδου	4.455	4	48 (16+15+17)	
8.1	25	Απολλακιά				
8.2	26	Αρνίθα				
8.3	27	Ασκλημειό	544	32	16	√
8.4	28	Βάτι				
8.5	29	Γεννάδι	542	32	15	√
8.6	30	Ίστριος				
8.7	31	Κατταβιά	603	36	17	√
8.8	32	Λαχανιά				
8.9	33	Μεσαναγρός				
8.10	34	Προφίλια				
9.0		Δημος Πεταλούδων	10.167	11	132 (79+11+42)	
9.1	35	Δαμάρτια				
9.2	36	Θεολόγος				
9.3		Κρεμαστή	(3.604)	46	79	√
9.4	37	Μαρίτσα		22	11	√
9.5		Παραδείσι	(2.531)	32	42	√
9.6	38	Παστίδα				
Σύνολο 1			50.923	54	648	
10.0		Δήμος Ρόδου	43.558	46	552	
Σύνολο			94.481	100	1.200	

Προεπιλέγονται οι περιοχές Ιαλυσός, Αρχάγγελος, Αφάντου, Κρεμαστή, Παραδείσι, ως ημιαστικές (το 1991). Οι υπόλοιπες επιλέγονται τυχαία, με τη μέθοδο της συστηματικής δειγματοληψίας.

ριοχή της Ρόδου. Όπως διαπιστώνεται η κατανομή αυτή στην ουσία λειτουργεί υποστηρικτικά για την τελική επιλογή του δείγματος όπου λήφθηκε υπόψη η συνένωση με βάση το σχέδιο «ΚΑΠΟΔΙΣΤΡΙΑΣ». Συνεπώς διατηρώντας το κριτήριο της ασικότητας, παρατηρούμε ότι ακολουθείται η νέα ταξινόμηση πάνω στην οποία σταθμίζεται η τελική επιλογή και το μέγεθος του δείγματος (Πίνακας 2.3). Όπως προκύπτει, το τελικό μέγεθος για την περιοχή της Ρόδου (αναλογική επιλογή) ανέρχεται σε 1.200 νοικοκυριά εκ των οποίων 552 κατανέμονται στην πόλη της Ρόδου.

Στους Πίνακες 2.4 και 2.5 γίνεται εκτενέστερη περιγραφή σχετικά με το μέγεθος του δείγματος το οποίο, όπως έχει αναφερθεί, προκύπτει ύστερα από αναλογική επιλογή.⁶

2.3.2 Δειγματοληψία για τα Επαρχία Κω, Καρπάθου, Καλύμνου

Αντίστοιχη διαδικασία ακολουθήθηκε και για τα υπόλοιπα επαρχία, ενώ για τα νησιά που είχαν χαμηλό μέγεθος πληθυσμού το δείγμα αυξήθηκε έτσι ώστε να μπορέσει να γίνει περισσότερο σε βάθος ανάλυση, με βάση τα στοιχεία που θα συλλεγούν.

Ειδικότερα στον Πίνακα 2.5 φαίνεται το συνολικό μέγεθος του δείγματος που ανέρχεται σε 335 νοικοκυριά. Εκτός από τον δήμο με την ομώνυμη ονομασία Κω, επιπλέον επιλέγονται οι κοινότητες: Αντιμαχεία, Ζηπαρίου, Κεφάλου και Πυλίου.

Επίσης από τα στοιχεία του Πίνακα 2.6, φαίνεται το μέγεθος του δείγματος και οι επιλεγείσες περιοχές στην Κάλυμνο, ενώ στους υπόλοιπους Πίνακες (2.7 και 2.8) εμφανίζονται ορισμένα στοιχεία για τα υπόλοιπα νησιά.

Σημειώνεται ότι σε πολύ περιορισμένες περιπτώσεις, όταν τα διαθέσιμα πληθυσμιακά στοιχεία και το χαρτογραφικό ήταν ελλιπή (για κοινότητες με χαμηλό αριθμό κατοίκων) η μεθοδολογία που ακολουθήθηκε ήταν προσανατολισμένη στην εξασφάλιση ικανοποιητικής διασποράς στα επιλεγθέντα νοικοκυριά. Πρακτικά, επιλέγεται ένα κεντρικό σημείο της κοινότητας (π.χ. η κεντρική πλατεία), και με χωροθέτηση των νοικοκυριών σε τέσσερις διευθύνσεις (βόρεια, νότια, ανατολικά και δυτικά) όπως νοητά θα μπορούσαν να

6. Στη στατιστική ανάλυση που ακολούθησε, οι ελάχιστες διαφοροποιήσεις από την αναλογική επιλογή του δείγματος παρακάμφθηκαν με τις κατάλληλες σταθμίσεις. Άλλωστε σταθμίσεις στο συνολικό δειγματοληπτικό πληθυσμό πραγματοποιήθηκαν με βάση τις κατανομές κατά φύλο και ηλικία, σύμφωνα με τα στοιχεία της τελευταίας διαθέσιμης απογραφής. Αν και η εν λόγω απογραφή είχε πραγματοποιηθεί αρκετά χρόνια πριν, σύμφωνα με εκτιμήσεις η αύξηση που σημειώθηκε στο μέγεθος του πληθυσμού ήταν επουσιώδης.

ΠΙΝΑΚΑΣ 2.5
Κως: Επιλογή από δήμους ή κοινότητες

Κωδ.	A/A	Περιοχή	Πληθυσμός 1991	% στον πληθυσμό	Δείγμα
1.0	1	Δήμος Κω	147.14	64	205
		Κοινότητα Αντιμαχείας			
2.1	3	Αντιμάχεια	2.089	9	29
3.0		Κοινότητα Ασφандίου			
3.1	4	Ζηπάριον	1.625	7	22
4.0		Κοινότητα Κεφάλου			
4.1.	5	Κέφαλος	2.281	10	32
5.0		Κοινότητα Πυλίου			
6		Πύλιον	2.435	10	32

ΠΙΝΑΚΑΣ 2.6
Επαρχία Καλύμνου: Επιλογή από δήμους ή κοινότητες

Κωδ.	A/A	Περιοχή	Πληθυσμός 1991	% στον πληθυσμό	Δείγμα
1.0		Δήμος Καλύμνου			
1.1.	1	Κάλυμνος	10 543	70	140
1.2.	2	Χωρίον	3 259	21	42
1.3	3	Πάνορμος	793	5	10
1.4	4	Βαθύς	591	4	8

ΠΙΝΑΚΑΣ 2.7
Κάρπαθος: Μέγεθος δείγματος και επιλεγμένες περιοχές

Μέγεθος δείγματος: 64
Κάρπαθος : 38
Απέριον: Δείγμα 10
Μενετών: Δείγμα 16

ταξινομηθούν πάνω σε δύο κάθετα τεμνόμενους άξονες, επιλέγονται τυχαία και συστηματικά (για να υπάρχει ικανοποιητική διασπορά) ο αριθμός των νοικοκυριών του δείγματος.

ΠΙΝΑΚΑΣ 2.8
Δείγμα για τα υπόλοιπα νησιά

Λέρος: Μέγεθος δείγματος: 100
Σκάλα: 24
Λακκί : 39
Ξηρόκαμπος : 19
Πάτμος- Δείγμα: 34
Σύμη: Δείγμα 28
Μεγίστη, Χάλκη, Τήλος, Λειψοί, Αγαθονήσι, Νίσυρος
(Μέγεθος δείγματος πολύ χαμηλό)
Δείγμα με άζονες διότι ο πληθυσμός των νησιών είναι πολύ χαμηλός

2.4 Επιλογή δείγματος για την ταυτότητα υγείας

Στα πλαίσια της παραπάνω μεθοδολογίας, αναπτύχθηκε ταυτόχρονα η επιλογή ενός ατόμου από κάθε νοικοκυριό, για το οποίο συμπληρωνόταν το ερωτηματολόγιο για την Υγεία. Δηλαδή, διατηρήθηκε η τυχαία επιλογή του νοικοκυριού, αλλά συμπληρώθηκε με την επιπρόσθετη, επίσης τυχαία επιλογή, ενός ατόμου-μέλους του νοικοκυριού. Για τον σκοπό αυτό, δημιουργήθηκαν κατάλογοι με τυχαίους αριθμούς, ανάλογα με το μέγεθος του νοικοκυριού.

Στον Πίνακα 2.9 για παράδειγμα, στα δύο πρώτα νοικοκυριά με μέγεθος 1-3, επιλέγονται στην πρώτη περίπτωση το τρίτο μέλος ενώ στο αμέσως επόμενο νοικοκυριό επιλέγεται το δεύτερο μέλος. Με τον τρόπο αυτό, αποφεύγεται κάθε φορά η αυθαίρετη επιλογή ή η περίπτωση να επιλέγεται κάθε φορά ο υπεύθυνος του νοικοκυριού.

2.5 Οργάνωση και διενέργεια της επιτόπιας έρευνας

Η συλλογή δεδομένων έγινε με βάση γραπτό- δομημένο ερωτηματολόγιο το οποίο συντάχτηκε από τα μέλη της ερευνητικής ομάδας και με βάση μεθοδολογικές προσεγγίσεις που χρησιμοποιούνται στην Ευρωπαϊκή Ένωση⁷ σχετι-

7. Με τη συλλογή και επισκόπηση σχετικών δημοσιευμάτων της Eurostat ή από άλλες πηγές.

ΠΙΝΑΚΑΣ 2.9
Τυχαίοι αριθμοί και αριθμός ατόμων ανά νοικοκυριό

Μέγεθος νοικοκυριού						
1 έως 2	1 έως 3	1 έως 4	1 έως 5	1 έως 6	1 έως 7	1 έως 8
Τυχαίοι αριθμοί						
(αφορούν το μέλος του νοικοκυριού που κάθε φορά επιλέγεται σύμφωνα με την καταγραφή στο ερωτηματολόγιο)						
2	3	2	3	4	5	8
2	2	4	2	5	6	2
1	2	4	5	4	3	5
2	3	2	4	5	3	8
1	3	2	5	5	4	7
2	3	4	4	6	2	7
1	3	3	5	2	7	4
2	2	2	3	6	6	5
1	3	3	4	3	5	8
1	2	2	4	6	2	3
2	2	2	4	4	3	3
2	2	3	5	2	7	3
2	3	3	4	4	5	4
2	3	4	5	4	4	3
2	3	3	5	3	4	4
1	2	2	5	5	6	2
1	2	4	4	5	6	7
1	2	4	3	5	6	2
1	2	4	2	2	7	2
1	3	2	3	6	2	7
2	3	4	3	4	3	5

Κατά τη διενέργεια της έρευνας, οι σειρές με τους τυχαίους αριθμούς ήταν πολύ περισσότερες.

κά με τον ορισμό της φτώχειας και τον κοινωνικό αποκλεισμό. Το αρχικό βήμα που κρίθηκε αναγκαίο να γίνει ήταν η δημιουργία κάποιου δοκιμαστικού-πilotικού ερωτηματολογίου και η επιλογή και εκπαίδευση ενός αριθμού εμπειρων συνεντευκτών οι οποίοι θα πραγματοποιούσαν δοκιμαστικές συνεντεύξεις και παρατηρήσεις για τη βελτίωση και την τελική διαμόρφωση του ερωτηματολογίου.

Αρχικά συμμετείχαν περίπου πενήντα συνεντευκτές για την έρευνα-πilotο (προέρευνα), η οποία έγινε μόνο στην περιοχή της Ρόδου. Ύστερα από μία περίοδο κατάρτισης,⁸ καθένας ήταν υποχρεωμένος να πραγματοποιήσει τουλάχιστον δύο ή περισσότερα δοκιμαστικά ερωτηματολόγια σε προκαθορισμένα και τυχαία επιλεγμένα νοικοκυριά και να κάνει παρατηρήσεις σχετικά με τον τύπο των προβλημάτων και τις δυσκολίες που τυχόν προέκυψαν κατά τη διάρκεια της συνέντευξης. Σε κοινή συνάντηση, όλοι οι συνεντευκτές παρουσίασαν τις παρατηρήσεις τους οι οποίες, μεταξύ άλλων, βοήθησαν στην προσαρμογή και στη διαμόρφωση του τελικού ερωτηματολογίου.⁹

Οι συνεντευκτές που είχαν επιτυχή αποτελέσματα στις πιλοτικές φάσεις συμμετείχαν και στην επόμενη φάση που ήταν η κυρίως έρευνα πεδίου. Διαμορφώθηκαν ξεχωριστές ομάδες με κριτήριο το επαρχείο διαμονής. Λόγω της ιδιαιτερότητας και του μεγάλου μεγέθους του δείγματος, οι συνεντευκτές της Ρόδου ήταν περισσότεροι από ό,τι στα υπόλοιπα Επαρχεία. Οι κυρίως εργασίες στην έρευνα πεδίου άρχισαν με την ταυτοποίηση των τυχαία επιλεγμένων οικοδομικών τετραγώνων στους χάρτες της ΕΣΥΕ. Με την επιτόπια επίσκεψη των συνεντευκτών άρχιζε η διαδικασία της επιλογής των νοικοκυριών, σύμφωνα με οδηγίες που είχαν δοθεί στη διάρκεια της εκπαίδευσης.

Αρχικά γινόταν η αρίθμηση των νοικοκυριών σε κάθε οικοδομικό τετράγωνο, με ομοιόμορφη μεθοδολογία. Δηλαδή με αρχή ένα προκαθορισμένο σημείο (νοτιοανατολικό σημείο του τετραγώνου) και αρίθμηση των νοικοκυριών με κατεύθυνση αντίστοιχη με τη φορά-κατεύθυνση των δεικτών του ρολογιού. Σε πολυκατοικίες, η αρίθμηση ξεκινούσε από κάτω προς τα πάνω, ενώ σε περίπτωση που δυσκολευόταν η αρίθμηση, ο συνεντευκτής χρησιμοποιούσε άλλη πρόσθετη πληροφόρηση.

8. Η οποία είχε διάρκεια δύο ημερών και διενεργήθηκε στη Ρόδο από μέλη της ερευνητικής ομάδας και στελέχη από το Δήμο Ροδίων.

9. Η βασική δομή του ερωτηματολογίου, αναπτύχθηκε από την ερευνητική ομάδα σε συνεργασία με στελέχη του Δήμου Ροδίων.

Η έρευνα πεδίου ξεκίνησε ταυτόχρονα σε όλα τα Επαρχεία, με βάση προκαθορισμένο χρονοδιάγραμμα. Σε περίπτωση αλλαγών, οι επόπτες¹⁰ ήταν υποχρεωμένοι να συνεργαστούν με τα μέλη της ερευνητικής ομάδας. Όπως διαπιστώθηκε, η συνεργασία των νοικοκυριών με τους συνεντευκτές ήταν διαφορετική από περιοχή σε περιοχή και αυτό δυσκόλεψε την όλη διαδικασία. Στη Ρόδο και τις πόλεις η δυσκολία συμμετοχής ενός νοικοκυριού ήταν σαφώς μικρότερη από την αντίστοιχη συμμετοχή των νοικοκυριών στις υπόλοιπες περιοχές και κυρίως στην περιοχή της Κω.

Ο έλεγχος για την ποιότητα του οργάνου μέτρησης (ερωτηματολογίου) κατευθύνθηκε (α) προς την ελλιπή κατανόηση ορισμένων ερωτήσεων και (β) προς τις τυχόν παραλήψεις συμπλήρωσης επιμέρους «δύσκολων» ερωτήσεων.

Με βάση τους άξονες αυτούς πρώτα γινόταν έλεγχος της ποιότητας του ερωτηματολογίου από τον επόπτη, ο οποίος ήταν ο συνδεδεικός κρίκος μεταξύ συνεντευκτών και μελών της ερευνητικής ομάδας. Σε περίπτωση μη ανταποκρισιμότητας ο ίδιος ο επόπτης επικοινωνούσε ή επισκεπτόταν το νοικοκυριό με σκοπό την οικειοθελή και καλόπιστη συμμετοχή του. Όταν προέκυπταν συστηματικά σφάλματα ο συνεντευκτής είχε οδηγίες να πραγματοποιήσει νέα επίσκεψη στο ίδιο το νοικοκυριό για τη βελτίωσή τους. Ένας δεύτερος έλεγχος γινόταν από τα ίδια τα μέλη της ερευνητικής ομάδας, τα οποία παρακολουθούσαν την εξέλιξη για τον άριστο συντονισμό της έρευνας.

Ιδιαίτερη βαρύτητα δόθηκε στα δεδομένα του εισοδήματος. Εκτός από τη ζήτηση του εκκαθαριστικού σημειώματος της Εφορίας και τις απαντήσεις που είχαν ήδη δοθεί, σε τόνο εμπιστευτικό,¹¹ οι συνεντευκτές προσπαθούσαν να αποσπάσουν κάποια επιπρόσθετα στοιχεία.

Με τη συμπλήρωση των ερωτηματολογίων άρχισε η κωδικογράφηση μετά το πέρας της οποίας ακολούθησε η διάτρηση και η μηχανογραφική επεξεργασία των δεδομένων.

Σύμφωνα με τα αποτελέσματα που προέκυψαν, η αξιοπιστία του δείγματος κρίθηκε ιδιαίτερα αξιόπιστη. Συγκρίνοντας το μέγεθος του νοικοκυριού και την κατά ηλικία και φύλο κατανομή από τα στοιχεία του δείγματος, με τις αντίστοιχες κατανομές από την απογραφή του 1991, οι διαφορές δεν προέ-

10. Κατά τη διάρκεια της κατάρτισης επιλέχθηκε ένα άτομο σε κάθε επαρχείο το οποίο θα ήταν επόπτης, δηλαδή ο συνδεδεικός κρίκος με την ερευνητική ομάδα. Στη Ρόδο, λόγω της βαρύτητας που έχει από πλευράς μεγέθους στην όλη διαδικασία, ο συντονισμός και η εποπτεία ανατέθηκαν σε μέλος της ερευνητικής ομάδας.

11. Εφόσον υπήρχαν οι απαραίτητες διευκρινίσεις ότι η έρευνα δεν έχει σχέση με την Εφορία, ότι τα στοιχεία είναι απόρρητα κ.λπ.

κυψαν ιδιαίτερα έντονες. Άλλωστε, σύμφωνα με εκτιμήσεις (βλέπε: *Οι νομοί της Ελλάδος*, έκδοση 2000), αν και στη δεκαετία του 1990 η φυσική αύξηση του πληθυσμού¹² ήταν από τις υψηλότερες της χώρας, εντούτοις δεν υπάρχουν κάποιες ενδείξεις ότι έχουν προκύψει κάποιες αξιοσημείωτες μεταβολές στην κατά φύλο και ηλικία σύνθεση του πληθυσμού. Παρ' όλα αυτά, για να εξανεμιστούν οι οποιεσδήποτε διαφοροποιήσεις πραγματοποιήθηκαν σταθμίσεις στο δείγμα με βάση τις κατανομές των εν λόγω μεταβλητών.¹³

Επιπλέον, από την ανάλυση των εισοδημάτων προέκυψε από την έρευνα ότι το μέσο κατά κεφαλήν εισόδημα στο Νομό ανέρχεται σε 1,802 εκατομμύρια δραχμές, ενώ από άλλες πηγές το ανάλογο εισόδημα έχει εκτιμηθεί σε 1,33 εκατομμύρια δραχμές. Η διαφοροποίηση οφείλεται στο γεγονός ότι το ποσό των 1,33 εκατομμυρίων δραχμών αφορά το δηλωθέν εισόδημα το οποίο υποεκτιμά το μέσο συνολικό κατά κεφαλήν εισόδημα. Άλλωστε στα στοιχεία της έρευνας έχει επιπλέον συνυπολογιστεί τόσο η αξία του τεκμαρτού ενοικίου όσο και η αξία της αυτοκατανάλωσης.

2.6 Περιγραφή του ερωτηματολογίου

Το ερωτηματολόγιο το οποίο χρησιμοποιήθηκε για τη συλλογή των στοιχείων (βλ. Παράρτημα II) βασίστηκε στην άποψη ότι ο κοινωνικός αποκλεισμός είναι ένα πολυδιάστατο φαινόμενο, το οποίο εννοιολογικά ορίζεται ως διαδικασία που εμποδίζει άτομα ή ομάδες ατόμων να συμμετέχουν πλήρως στην οικονομική και κοινωνική ζωή, δηλαδή στην κοινωνία (EUROSTAT, 2000, σ. 1).

Σε ένα περισσότερο πρακτικό επίπεδο, «ο κοινωνικός αποκλεισμός μπορεί να θεωρηθεί ως η κατάσταση αποξένωσης ενός ατόμου ή μιας ομάδας ατόμων από έναν ή περισσότερους κύριους μηχανισμούς: α) την αγορά εργασίας, β) την οικογένεια και τα άλλα άτομα δίκτυα (συγγενείς, φίλοι, κοινότητα) και γ) το κράτος. Κατ' αυτό τον τρόπο οι κοινωνικά αποκλεισμένοι είναι άτομα τα οποία για κάποιο λόγο παρουσιάζουν κάποια εκτόπιση, είτε μόνιμη είτε παροδική, από τους παραπάνω μηχανισμούς (Karantinos et al., 1992, σ. 4-5).

Υπό αυτό το πρίσμα, το ερωτηματολόγιο συγκροτήθηκε σε έξι ενότητες εκτός των στοιχείων αναγνώρισης.

12. Που προσδιορίζεται ως η διαφορά των γεννήσεων με τους θανάτους.

13. Όπως προκύπτουν από τα στοιχεία της τελευταίας απογραφής (1991).

Η πρώτη ενότητα «Σύνθεση και γενικά χαρακτηριστικά του νοικοκυριού» καταγράφει τα δημογραφικά χαρακτηριστικά όλων των μελών του νοικοκυριού (φύλο, ηλικία, θέση στο νοικοκυριό, κ.λπ.), ενώ για τα μέλη του νοικοκυριού 15 ετών και άνω καταγράφεται το επίπεδο εκπαίδευσής τους, το εάν έχουν διαρρεύσει από την υποχρεωτική εκπαίδευση, το εάν έχουν παρακολουθήσει προγράμματα κατάρτισης και, τέλος, τη δραστηριότητά τους (εάν εργάζονται, ζητούν εργασία, δεν ζητούν εργασία, κ.λπ.). Τα στοιχεία της ενότητας αυτής δίνουν μια πρώτη εικόνα της κοινωνικής υπόστασης των μελών των νοικοκυριών.

Η δεύτερη ενότητα αφορά στις σχέσεις των μελών του νοικοκυριού 15 ετών και άνω με την αγορά εργασίας. Το κάτω ηλικιακό όριο αντικατοπτρίζει τις διατάξεις του νόμου που δεν επιτρέπει την εργασία σε παιδιά που δεν έχουν συμπληρώσει το 15ο έτος της ηλικίας τους –εκτός σπάνιων εξαιρέσεων– ενώ το ανοικτό άνω ηλικιακό όριο αφορά στα άτομα –κυρίως αυτά που απασχολούνται με δραστηριότητες του πρωτογενούς τομέα– τα οποία κατά κανόνα εργάζονται μέχρι τα βαθιά γεράματα.

Η ενότητα συγκροτείται από δύο τμήματα. Το πρώτο «Στοιχεία για την απασχόληση των μελών του νοικοκυριού» καταγράφει όχι μόνο το επάγγελμα, τη θέση στο επάγγελμα, την εργασιακή σχέση, τον κλάδο οικονομικής δραστηριότητας στον οποίο απασχολούνται τα άτομα, αλλά και την ικανοποίηση από την εργασία του κάθε εργαζόμενου. Το δεύτερο τμήμα της ενότητας «Στοιχεία ανεργίας για τα μέλη του νοικοκυριού» καταγράφει τις αιτίες, τους λόγους, τη διάρκεια της ανεργίας κάθε μέλους του νοικοκυριού που δήλωσε άνεργος, ενώ ταυτόχρονα διερευνά τόσο τις ενέργειες που κάνουν για ανεύρεση εργασίας, όσο και τις απόψεις τους για τα μέτρα που πρέπει να ληφθούν για την εξασφάλιση εργασίας στους άνεργους.

Η τρίτη ενότητα «Στοιχεία για την κατοικία του νοικοκυριού» συλλέγει στοιχεία για το μέγεθος και τον εξοπλισμό των κατοικιών, έτσι ώστε να είναι δυνατή η αποτύπωση των συνθηκών κατοίκησης των διαφόρων πληθυσμιακών ομάδων του νομού.

Η τέταρτη ενότητα «Στοιχεία σχέσεων του νοικοκυριού με την κοινότητα» περιέχει ερωτήσεις οι οποίες προσεγγίζουν τόσο τις σχέσεις του νοικοκυριού με τα άτυπα κοινωνικά δίκτυα (συγγενείς, φίλοι, γείτονες, κ.λπ.), όσο και με τις κοινωνικές υπηρεσίες του κράτους (υπηρεσίες υγείας, πρόνοιας, κ.λπ.). Παράλληλα, συλλέγονται στοιχεία για τη χρήση κοινωνικών υπηρεσιών από τα νοικοκυριά, καθώς και οι απόψεις τους για τα σημαντικότερα προβλήματα στη χρήση αυτών των υπηρεσιών και για το ποιες υπηρεσίες θεωρούν απαραίτητες στον τόπο διαμονής τους.

Η πέμπτη ενότητα «Χρήση υπηρεσιών υγείας από τον ερωτώμενο» συγκεντρώνει πλήθος στοιχείων τόσο για την ασφαλιστική κάλυψη των ατόμων, όσο και για τους λόγους χρήσης των υπηρεσιών υγείας. Ακόμη, η ενότητα αυτή περιλαμβάνει ερωτήσεις που αποκαλύπτουν το επίπεδο υγείας του ερωτώμενου και τις συνήθειες διαβίωσής του. Θα πρέπει να σημειωθεί ότι αυτή η ενότητα έχει σχεδιασθεί ως προς το περιεχόμενο και τη μέθοδο δειγματοληψίας με τέτοιο τρόπο ώστε να δώσει συγκρίσιμα αποτελέσματα με ανάλογες έρευνες που αποτύπωσαν το «προφίλ» υγείας στην Πάτρα, τον Βόλο και την Νέα Ιωνία. Οι έρευνες αυτές έχουν διεξαχθεί από το «Δίκτυο Υγιών Πόλεων». Η ενότητα αυτή θα αποτελέσει τη βάση για την εκπόνηση ξεχωριστής έκθεσης που θα πραγματεύεται το προφίλ υγείας στους Δήμους Ρόδου, Καλύμνου, Κω και Καρπάθου.

Τέλος, η έκτη ενότητα του ερωτηματολογίου «Στοιχεία δαπανών και εισοδημάτων του νοικοκυριού» καταγράφει *α)* τις μέσες μηνιαίες δαπάνες του 1999 για ενοίκιο, τρόφιμα, ένδυση-υπόδηση, κ.λπ., *β)* το ετήσιο εισόδημα του 1998 καθώς και το μηνιαίο εισόδημα του 1999 που αποκομίζει κάθε μέλος του νοικοκυριού από όλες τις πηγές (μισθωτή απασχόληση, ελεύθερο επάγγελμα, εκμίσθωση κατοικιών, κ.λπ.) και *γ)* το θετικό ή αρνητικό φόρο εισοδήματος για τα εισοδήματα του 1998.

Κατ' αυτό τον τρόπο εξασφαλίζεται η δυνατότητα υπολογισμού εναλλακτικών μορφών εισοδήματος και δεικτών φτώχειας (Tsakloglou, Panopoulou, 1997). Το μεγαλύτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει το διαθέσιμο (καθαρό) εισόδημα του νοικοκυριού το οποίο μπορεί να υπολογισθεί από τα στοιχεία της έκτης ενότητας και αποτελεί κατά κανόνα τη βάση υπολογισμού των ορίων και δεικτών φτώχειας. Στην παρούσα έρευνα το χαμηλό εισόδημα (φτώχεια) αποτελεί το σημείο εκκίνησης για την ανάλυση με σκοπό τη σύνδεση της εισοδηματικής φτώχειας με τον κοινωνικό αποκλεισμό.

Επιπλέον, τόσο το περιεχόμενο του ερωτηματολογίου όσο και η διενέργεια της έρευνας σε δείγμα του συνολικού πληθυσμού του νομού επιτρέπει τη θεώρηση του κοινωνικού αποκλεισμού ως ένα «σχετικό φαινόμενο» με την έννοια ότι ο χαμηλού εισοδήματος πληθυσμός του νομού και τα χαρακτηριστικά του είναι συγκρίσιμα με τα χαρακτηριστικά του υπόλοιπου πληθυσμού (EUROSTAT, 2000, σ. 1).

ΜΕΡΟΣ ΙΙ

Η ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ-ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΤΑΥΤΟΤΗΤΑ
ΤΟΥ ΝΟΜΟΥ ΔΩΔΕΚΑΝΗΣΟΥ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3

ΤΑ ΔΗΜΟΓΡΑΦΙΚΑ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ ΤΟΥ ΠΛΗΘΥΣΜΟΥ

Η ανάλυση στο τμήμα που ακολουθεί αφορά τα δημογραφικά στοιχεία του ερευνώμενου πληθυσμού. Ως μονάδα ανάλυσης εκλαμβάνεται το νοικοκυριό, αλλά κατά περίπτωση τα στοιχεία εξετάζονται και κατά άτομο σε συνολικό επίπεδο και σε επίπεδο Επαρχείου. Ειδικότερα εξετάζεται η θέση του ατόμου στο νοικοκυριό, το φύλο, η ηλικία, η οικογενειακή κατάσταση, η πολιτιστική και θρησκευτική ταυτότητα, το επίπεδο εκπαίδευσης των ερωτώμενων και η εργασιακή τους κατάσταση.

Με βάση τον Πίνακα 3.1, φαίνεται ότι το μέγεθος του δείγματος ανέρχεται σε 6.415 άτομα. Τα άτομα αυτά αντιπροσωπεύουν 2.018 νοικοκυριά και, σύμφωνα με τα στοιχεία της τελευταίας απογραφής, περίπου το 4% του αντίστοιχου συνολικού πληθυσμού του Νομού Δωδεκανήσων. Επίσης, επειδή το δείγμα είναι αναλογικό φαίνεται ότι τα περισσότερα άτομα κατανέμονται στο Επαρχείο Ρόδου (62%)· ακολουθεί το Επαρχείο Καλύμνου (17,4%) και έπονται τα Επαρχεία Κω (16,7%) και Καρπάθου (3,9%). Το γεγονός ότι το μέγεθος του πληθυσμού στο Επαρχείο Καλύμνου υπερέχει του αντίστοιχου μεγέθους στο Επαρχείο Κω, που είναι και το δεύτερο σε πληθυσμιακό μέγεθος, σύμφωνα με τα στοιχεία της απογραφής, σχετίζεται περισσότερο με το μέγε-

ΠΙΝΑΚΑΣ 3.1

Συνολικός δειγματοληπτικός πληθυσμός, κατά Επαρχείο

Επαρχείο	Άτομα-πληθυσμός	Ποσοστό	Αθροιστική συχνότητα
Ρόδου	3.977	62,0	62,0
Κω	1.072	16,7	78,7
Καλύμνου	1.115	17,4	96,1
Καρπάθου	252	3,9	100,0
Σύνολο	6.415	100,0	

θος και την ηλικιακή κατανομή των νοικοκυριών. Αναμένεται δηλαδή το Επαρχείο Καλύμνου να έχει κάποια «ιδιομορφία» η οποία θα χαρακτηρίζεται από υψηλό αριθμό παιδιών ή/και ηλικιωμένων.

3.1 Το νοικοκυριό

Θέση του ατόμου στο νοικοκυριό

Εξετάζοντας εκτενέστερα την κατανομή που αφορά τη θέση του ατόμου στο νοικοκυριό, το σχετικό ερώτημα και οι κατηγορίες που εξετάστηκαν στο ερωτηματολόγιο ήταν:

Υπεύθυνος,	Συγγενής,
Σύζυγος,	Συγκάτοικος,
Παιδί,	Φιλοξενούμενος,
Γονιός,	Άλλο
Πεθερός,	
Εγγονός/ή,	

ΠΙΝΑΚΑΣ 3.2

Θέση στο νοικοκυριό (όλα τα μέλη του νοικοκυριού)

Θέση στο νοικοκυριό	Άτομα	Ποσοστό	Αθροιστική συχνότητα
Υπεύθυνος στο νοικοκυριό	1.884	29,4	29,4
Σύζυγος	1.460	22,8	52,2
Παιδί	2.771	43,2	95,4
Γονιός/πεθερός	174	2,7	98,2
Εγγονός/ή	37	,6	98,7
Συγγενής	59	,9	99,6
Συγκάτοικος	14	,2	99,9
Φιλοξενούμενος	6	,1	100,0
Άλλο	3	,0	100,0
Σύνολο	6.408	99,9	
Missing System	7	,1	
Σύνολο	6.415	100,0	

Missing System = Μη διαθέσιμα στοιχεία (δεν απάντησαν, λάθη καταγραφής κ.ο.κ)

Όπως προκύπτει από τα στοιχεία του Πίνακα 3.2, στο σύνολο του δείγματος το 29,4% του συνόλου καταγράφηκαν ως υπεύθυνοι νοικοκυριού, το 22,8% του συνόλου αφορούσαν τη σύζυγο, ενώ τα παιδιά αποτελούσαν το 43,2%. Λιγότερες είναι οι περιπτώσεις που καταγράφηκαν στο νοικοκυριό και αφορούσαν, εκτός από τον/την σύζυγο και τα παιδιά, κάποιους άλλους συγγενείς, συγγάτοικους ή φιλοξενούμενους. Συνεπώς φαίνεται ότι η πλειονότητα των νοικοκυριών έχουν την παραδοσιακή πυρηνική μορφή: *ο/η σύζυγος και τα παιδιά*. Το γεγονός ότι η αναλογία των υπευθύνων υπερέχει της αντίστοιχης αναλογίας των περιπτώσεων που κατανέμονται στην κατηγορία του/της συζύγου, υποδηλώνει ότι υπάρχει μία αξιόλογη αναλογία μονομελών ή/και νοικοκυριών με συζύγους διαζευγμένους, σε διάσταση ή σε κηρεία.

Αναλύοντας τα στοιχεία κατά Επαρχείο (Πίνακας 3.3) φαίνεται ότι οι ποσοστιαία κατανομή των ατόμων που δηλώνουν ως υπεύθυνοι του νοικοκυριού εμφανίζεται υψηλότερη στη Ρόδο (30,1%) και χαμηλότερη στην Κάρπαθο (27,1%), ενώ η αναλογία παιδιών εμφανίζεται υψηλότερη στην Κω (45,3%) και χαμηλότερη στην Κάρπαθο (38,2%).

Οι τάσεις αυτές είναι μεν χαρακτηριστικές αλλά μόνον ως προς τη σύνθεση των νοικοκυριών. Δηλαδή δεν παρέχεται η δυνατότητα εκτενέστερης

ΠΙΝΑΚΑΣ 3.3
Θέση στο νοικοκυριό κατά Επαρχείο (%)

Θέση στο νοικοκυριό	Επαρχείο				
	Ρόδου	Κω	Καλύμνου	Καρπάθου	Σύνολο
Υπεύθυνος	30,1%	28,8%	28,0%	27,1%	29,4%
Σύζυγος	23,0%	23,6%	21,5%	21,5%	22,8%
Παιδί	42,8%	45,3%	43,8%	38,2%	43,2%
Γονιός/πεθερός	2,1%	1,2%	4,7%	10,4%	2,7%
Εγγονός/ή	,7%	,1%	,5%	1,6%	,6%
Συγγενής	,9%	1,0%	1,0%	1,2%	,9%
Συγγάτοικος	,3%		,3%		,2%
Φιλοξενούμενος	,1%		,1%		,1%
Άλλο	,1%				,0%
Σύνολο	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%

ανάλυσης, η οποία θα αφορά την ηλικιακή και την κατά φύλο κατανομή του πληθυσμού. Συνεπώς, το γεγονός ότι στο σύνολο των απαντήσεων περισσότερα παιδιά εμφανίζονται στο Επαρχείο Κω και λιγότερα στο Επαρχείο Καρπάθου μπορεί να αντιστραφεί, αν εξεταστεί η σχέση τους με τον αριθμό των ηλικιωμένων ή με το μέγεθος του παραγωγικού πληθυσμού.

Επισημαίνεται ότι στα Επαρχεία Καρπάθου και Καλύμνου εμφανίζεται η τάση να υπάρχουν στο νοικοκυριό εκτός από τον/την σύζυγο και τα παιδιά και ο γονιός ή ο πεθερός. Σημαντική είναι μάλιστα η περίπτωση στην Κάρπαθο, όπου 10,4% των απαντήσεων αφορούν γονιό ή πεθερό, ενώ η αντίστοιχη αναλογία στην Κάλυμνο ανέρχεται σε 4,7%, ενώ στη Ρόδο και στην Κω είναι 2,1% και 1,2%, αντίστοιχα.

Συνεπώς αν και η πλειονότητα των νοικοκυριών, όσον αφορά τη σύνθεσή τους, είναι πυρηνική, εντούτοις στα Επαρχεία Καρπάθου και Κω εμφανίζεται μία αξιόλογη αναλογία εκτεταμένων νοικοκυριών στα οποία, εκτός από τον/την σύζυγο και τα παιδιά, υπάρχουν ο γονιός/πεθερός.

ΠΙΝΑΚΑΣ 3.4
Μέγεθος νοικοκυριού κατά Επαρχείο (%)

Μέγεθος νοικοκυριού	Επαρχείο					Σύνολο Δωδεκανήσου	
	Ρόδου	Κω	Καλύμνου	Καρπάθου	%	N*	
	1	17,4	17,4	14,5	24,7	17,2	249
2	25,1	22,8	24,2	25,8	24,6	496	
3	20,3	20,1	19,9	16,1	20	405	
4	24	26,6	21,2	18,3	23,7	479	
5	9,8	9,6	12,1	9,7	10,1	203	
6	2,8	3	5,7	4,3	3,4	67	
7	0,6	0,6	1,8	1,1	0,8	15	
8	-	-	0,6	-	0,1	2	
9	0,1	-	-	-	0,0	1	
10	0	0	0	0	0	-	
Σύνολο	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	2018	

* N = Αριθμός περιπτώσεων

Αριθμός μελών νοικοκυριού

Εξάλλου με βάση τα δεδομένα που αφορούν το μέγεθος ή την κατανομή των νοικοκυριών ανάλογα με τον αριθμό των μελών τους προκύπτει (Πίνακας 3.4) ότι στο σύνολο των 2.019 νοικοκυριών η πλειονότητα επικεντρώνεται στα διμελή και τριμελή νοικοκυριά. Αξιοσημείωτη είναι ωστόσο η περίπτωση των μονομελών νοικοκυριών (17,2%) καθώς και των νοικοκυριών με πολλά μέλη (πέντε μέλη). Οι διαφοροποιήσεις κατά Επαρχείο εμφανίζονται όχι ιδιαίτερα σημαντικές.

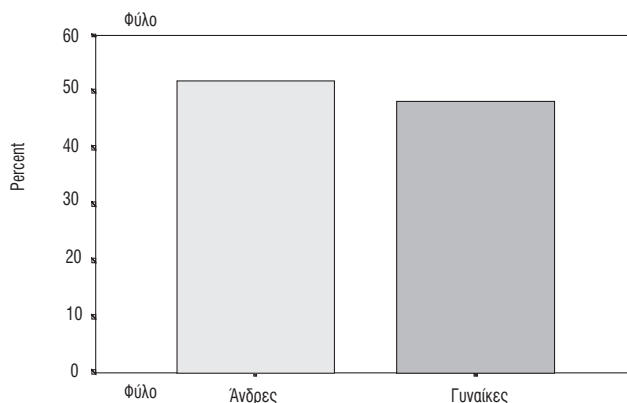
3.2 Φύλο και ηλικία

Επίσης, με βάση τον Πίνακα 3.5α και το σχετικό Διάγραμμα φαίνεται η κατά φύλο κατανομή του δειγματοληπτικού πληθυσμού και όπως διαπιστώνεται

ΠΙΝΑΚΑΣ 3.5α
Φύλο μελών νοικοκυριού (σύνολο νομού)

Φύλο	Ποσοστό
Άντρες	51,8
Γυναίκες	48,2
Σύνολο	100,0

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 3.1
Διάγραμμα με βάση τα στοιχεία του Πίνακα 3.5α

ΠΙΝΑΚΑΣ 3.5β
Φύλο μελών νοικοκυριού κατά Επαρχείο

Φύλο	Επαρχείο				Σύνολο
	Ρόδου	Κω	Καλύμνου	Καρπάθου	
Άντρες	51,6%	54,9%	50,0%	49,4%	51,8%
Γυναίκες	48,4%	45,1%	50,0%	50,6%	48,2%
Σύνολο	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%

στο σύνολο του δείγματος η ποσοστιαία αναλογία των ανδρών (51,8%) είναι υψηλότερη της αντίστοιχης αναλογίας των γυναικών (48,2%).

Εξετάζοντας ειδικότερα τα στοιχεία κατά Επαρχείο (Πίνακας 3.5β) φαίνεται ότι η υπεροχή των ανδρών είναι ιδιαίτερα έντονη στο Επαρχείο της Κω (54,9%) και της Ρόδου (51,6%). Αντίθετα, η τάση αυτή εξισώνεται στο Επαρχείο Καλύμνου όπου οι άνδρες αποτελούν το 50% του δείγματος και οι γυναίκες το υπόλοιπο 50%, και αντιστρέφεται στο Επαρχείο Καρπάθου όπου οι άνδρες αποτελούν το 49,4% του συνολικού δειγματοληπτικού πληθυσμού της περιοχής και οι γυναίκες το 50,6%.

ΠΙΝΑΚΑΣ 3.6α
Ηλικία μελών νοικοκυριού (σύνολο νομού)

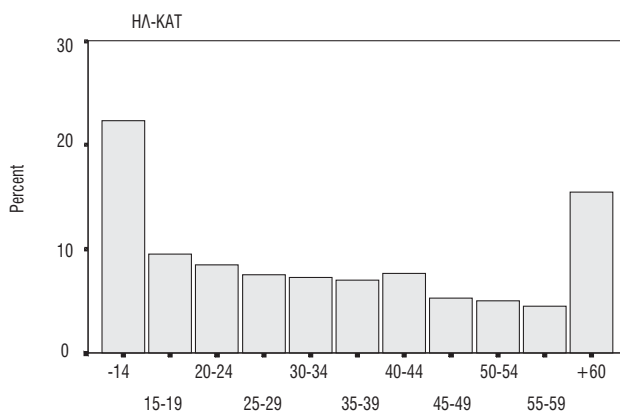
Ηλικία	N*	Ποσοστό	Αθροιστική συχνότητα
-14	1.435	22,4	22,4
15-19	614	9,6	31,9
20-24	539	8,4	40,3
25-29	480	7,5	47,8
30-34	468	7,3	55,1
35-39	453	7,1	62,2
40-44	491	7,7	69,9
45-49	337	5,3	75,1
50-54	318	5,0	80,1
55-59	286	4,5	84,5
60+	992	15,5	100,0
Σύνολο	6.415	100,0	

N= Αριθμός περιπτώσεων

Οι διαφοροποιήσεις αυτές θα πρέπει να οφείλονται σε τοπικές ιδιομορφίες και μετακινήσεις για επαγγελματικούς ή άλλους λόγους.

Με βάση την *ηλικιακή κατανομή*, από τα στοιχεία του σχετικού Πίνακα 3.6α καθώς και του αντίστοιχου Διαγράμματος φαίνεται ότι στο σύνολο των ατόμων του δείγματος το 22,4% αφορά παιδιά ηλικίας μέχρι 14 ετών. Στο άλλο άκρο της ηλικιακής πυραμίδας φαίνεται ότι οι ηλικιωμένοι (60 ετών και άνω) αποτελούν το 15,5% του συνολικού πληθυσμού, ενώ το υπόλοιπο 62,1% κατανέμεται στον παραγωγικό πληθυσμό (15-64 ετών). Η κατανομή αυτή είναι ιδιαίτερα ικανοποιητική και προσομοιάζει στην αντίστοιχη πραγματική κατανομή του πληθυσμού του Νομού.¹

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 3.2
Διάγραμμα με βάση τα στοιχεία του Πίνακα 3.6α
Η μεταβλητή αναφέρεται στις ομάδες ηλικιών

Εξετάζοντας εκτενέστερα τα στοιχεία κατά Επαρχείο (Πίνακας 3.6β) διαπιστώνεται η υψηλότερη αναλογία ηλικιωμένων (60 ετών και άνω) στο Επαρχείο Καρπάθου (26,6%) στο οποίο εμφανίζεται αντίστοιχα και η χαμηλότερη αναλογία παιδιών (20,6%). Αντίθετα η περίπτωση της Καλύμνου είναι χαρακτηριστική διότι εμφανίζεται σχετικά υψηλή αναλογία ηλικιωμένων

1. Σημειώνεται ότι αν και το δείγμα έχει σταθμιστεί με κριτήριο την ηλικιακή κατανομή και τη σύνθεση του πληθυσμού ή των νοικοκυριών, εντούτοις οι αντίστοιχες κατανομές –πριν τη στάθμιση– ήταν ιδιαίτερα ικανοποιητικές λόγω αξιόπιστου σχεδιασμού της δειγματοληψίας και της στοιχειοληψίας που διενεργήθηκε.

ΠΙΝΑΚΑΣ 3.6β
Ηλικία μελών νοικοκυριού κατά Επαρχείο (%)

Ηλικία	Επαρχείο				
	Ρόδου	Κω	Καλύμνου	Καρπάθου	Σύνολο
-14	22,0	21,1	25,2	20,6	22,4
15-19	9,5	11,7	8,6	6,3	9,6
20-24	8,6	9,5	7,2	6,3	8,4
25-29	7,6	8,1	6,5	7,3	7,5
30-34	7,3	7,9	6,6	6,7	7,3
35-39	7,2	7,3	6,7	6,0	7,1
40-44	8,0	7,1	7,4	6,3	7,7
45-49	5,5	4,9	4,8	4,4	5,3
50-54	5,5	4,1	5,2	4,4	5,0
55-59	4,5	3,8	4,8	5,2	4,5
60+	14,6	14,4	17,0	26,6	15,5
Σύνολο	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

17% ενώ παράλληλα εμφανίζεται η υψηλότερη αναλογία παιδιών (25,2%) με αποτέλεσμα ο παραγωγικός πληθυσμός να εμφανίζεται σχετικά συρρικνωμένος (57,8%). Προφανώς με την «ιδιομορφία» αυτή της Καλύμνου δείχνεται η διαφοροποίηση που αφορά την ηλικιακή σύνθεση του πληθυσμού και των νοικοκυριών. Επειδή, όπως έχει αναφερθεί, ο αριθμός των ατόμων που εμφανίζεται να υπερέχει του αντίστοιχου αριθμού των ατόμων από το Επαρχείο Κω, αν και η επιλογή του δείγματος ήταν αναλογική, δείχνει ότι υπάρχουν νοικοκυριά με διαφορετική δομή-σύνθεση σε σχέση με ό,τι εμφανίζεται στα υπόλοιπα Επαρχεία. Αντίθετα οι τάσεις που διαμορφώνονται στα Επαρχεία Ρόδου και Κω είναι πανομοιότυπες με τις τάσεις που αφορούν το σύνολο της χώρας. Συνεπώς, σχετικά πιο «γερασμένος» εμφανίζεται ο πληθυσμός της Καρπάθου, ενώ η Κάλυμος έχει την ιδιομορφία να εμφανίζει ταυτόχρονα υψηλό αριθμό ηλικιωμένων και παιδιών.

3.3 Οικογενειακή κατάσταση

Στη συνέχεια εξετάζονται τα στοιχεία για την *οικογενειακή κατάσταση*

του συνολικού δειγματοληπτικού πληθυσμού, τα οποία συλλέχθηκαν με βάση την κατηγοριοποίηση:

Άγαμος/η,
Έγγαμος/η,
Διαζευγμένος/η,
Σε διάσταση,
Χήρος/α,
ΔΕ/ΔΑ

Όπως φαίνεται από τον σχετικό Πίνακα 3.7α τα περισσότερα μέλη ανήκουν στην κατηγορία των έγγαμων (47,9%), ενώ το 45,3% έχει δηλώσει ότι είναι άγαμοι. Αξιοσημείωτη είναι η περίπτωση της κατηγορίας των διαζευγμένων (1,3%) και των ατόμων που είναι σε διάσταση (0,4%) οι οποίοι είναι ελάχιστοι. Το αποτέλεσμα ήταν αναμενόμενο διότι ανάμεσα στις περιπτώσεις των ατόμων που έχουν δηλώσει ως άγαμοι υπάρχει και η μεγάλη αναλογία των παιδιών.

Άλλωστε φαίνεται η τάση, η πλειονότητα των δεδομένων να συγκαταλέγεται ανάμεσα στους έγγαμους για το Επαρχείο Καρπάθου (49%) ενώ οι άγαμοι αντιπροσωπεύουν το 40,2% του ερευνώμενου πληθυσμού. Στο ίδιο Επαρχείο φαίνεται ωστόσο και μία αξιόλογη αναλογία περιπτώσεων (2,9%) που δήλωσαν διαζευγμένοι, ενώ σε διάσταση εμφανίζεται μόλις το 1,7% (Πίνακας 3.7β). Σε χαμηλότερη αναλογία εμφανίζονται οι περιπτώσεις των διαζευγμένων στα υπόλοιπα Επαρχεία, ενώ τα άτομα σε διάσταση δεν ξεπερ-

ΠΙΝΑΚΑΣ 3.7α

Οικογενειακή κατάσταση μελών νοικοκυριού

Οικογενειακή κατάσταση	N*	Ποσοστό	Αθροιστική συχνότητα
Άγαμος/η	2.907	45,3	45,9
Έγγαμος/η	3.038	47,9	93,8
Διαζευγμένος/η	82	1,3	95,1
Σε διάσταση	25	,4	95,5
Χήρος/α	287	4,5	100,0
Σύνολο	6.339	98,8	
Missing System*	76	1,2	
Σύνολο	6.415	100,0	

* N= Αριθμός περιπτώσεων,
Missing System = Μη διαθέσιμα στοιχεία για 76 περιπτώσεις (δεν απάντησαν κ.λπ.)

ΠΙΝΑΚΑΣ 3.7β
Οικογενειακή κατάσταση μελών νοικοκυριού κατά Επαρχείο

Οικογενειακή κατάσταση	Επαρχείο				
	Ρόδου	Κω	Καλύμνου	Καρπάθου	Σύνολο
Άγαμος/η	45,8%	47,2%	46,0%	40,2%	45,9%
Έγγαμος/η	48,2%	47,4%	47,2%	49,0%	47,9%
Διαζευγμένος/η	1,3%	,9%	1,4%	2,9%	1,3%
Σε διάσταση	,3%	,3%	,4%	1,7%	,4%
Χήρος/α	4,4%	4,2%	5,0%	6,2%	4,5%
Σύνολο	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%

νούν το 0,4%. Επισημαίνεται ότι και στα Επαρχεία Ρόδου, Κω και Καλύμνου η αναλογία των εγγάμων υπερέχει της αντίστοιχης αναλογίας των αγάμων.

3.4 Πολιτιστική και θρησκευτική ταυτότητα

Για τη διερεύνηση της πολιτιστικής και θρησκευτικής ταυτότητας του δειγματοληπτικού πληθυσμού, διαμορφώθηκαν οι εξής κατηγορίες:

Τσιγγάνος,
Μουσουλμάνος,
Καθολικός, προτεστάντης,
Εβραίος,
Παλινοστούντες,
Νόμιμος μετανάστης από χώρα ΕΕ
Νόμιμος μετανάστης από χώρα εκτός ΕΕ
ΔΞ/ΔΑ

Όπως ήταν προφανές και αναμενόμενο, όσον αφορά το θρήσκευμα, τα περισσότερα άτομα είναι Χριστιανοί (Πίνακας 3.8α). Για τον λόγο αυτό άλλωστε με βάση το ερώτημα που διαμορφώθηκε πριν, στόχος ήταν αφενός να συλλεγούν στοιχεία από άτομα άλλου θρησκευματος αφετέρου να υπάρχει η δυνατότητα συλλογής στοιχείων για κάποιο άλλο πρόσθετο χαρακτηριστικό ή ιδιαιτερότητα (π.χ. αν είναι τσιγγάνοι, παλινοστούντες κ.λπ.). Συνεπώς η ερώτηση επιδέχεται πολλαπλή απάντηση.

Με βάση τα στοιχεία του σχετικού Πίνακα φαίνεται ότι υπάρχουν αρκετές θρησκευτικές μειονότητες καθώς και άλλες περιπτώσεις ατόμων, τα οποία εί-

ΠΙΝΑΚΑΣ 3.8α
Πολιτισμική, θρησκευτική ταυτότητα

Πολιτισμική, θρησκευτική ταυτότητα	Περιπτώσεις	Ποσοστό
Τσιγγάνος	7	2,99
Μουσουλμάνος	79	33,76
Καθολικός, Προτεστάντης	33	14,10
Παλινοστούντες	22	9,40
Νόμιμος μετανάστης από χώρα ΕΕ	20	8,55
Νόμιμος μετανάστης από χώρα εκτός ΕΕ	60	25,64
ΔΞ/ΔΑ	3	1,28
Ευαγγελικοί-Λουθηρανοί	4	1,71
Μάρτυρας του Ιεχωβά	6	2,56
Σύνολο	234	100

ΠΙΝΑΚΑΣ 3.8β
Πολιτισμική, θρησκευτική ταυτότητα κατά Επαρχείο

Πολιτισμική Θρησκευτική Ταυτότητα	Επαρχείο			Σύνολο
	Ρόδου	Κω	Καλύμνου	
Τσιγγάνος	3,87%			2,99
Μουσουλμάνος	32,60%	65,50%		33,76
Καθολικός, Προτεστάντης	12,15%	24,10%	17,40%	14,10
Παλινοστούντες	4,97%		56,50%	9,40
Νόμιμος μετανάστης από χώρα ΕΕ	9,94%	8,70%	8,55	
Νόμιμος μετανάστης από χώρα εκτός ΕΕ	30,94%	10,30%	4,30%	25,64
ΔΞ/ΔΑ	13,00%			1,28
Ευαγγελικοί-Λουθηρανοί	2,21%			1,71
Μάρτυρας του Ιεχωβά	3,31%			2,56
Σύνολο	100,00%	100,00%	100,00%	100,00%

ναι παλιννοστούντες ή προέρχονται από χώρα της ΕΕ. Ειδικότερα όσον αφορά το θρήσκευμα εκτός από τις αναγραφόμενες κατηγορίες: μουσουλμάνος, καθολικός-προτεστάντης προέκυψαν και κάποιες άλλες κατηγορίες οι οποίες καταγράφηκαν.

Από τις συνολικά 234 καταγραφείσες περιπτώσεις ή το 3,63% του πληθυσμού του δείγματος, οι Μουσουλμάνοι φαίνεται να αποτελούν το 33,76% του συνόλου, ενώ σε χαμηλότερη αναλογία εμφανίζεται η περίπτωση των καθολικών-προτεστάντων (14,1%). Άλλωστε, καταγράφηκαν 60 άτομα οι οποίοι είναι νόμιμοι μετανάστες από χώρα που δεν ανήκει στην ΕΕ και άλλα 20 άτομα που προέρχονται από χώρα της ΕΕ. Οι υπόλοιπες περιπτώσεις μειονοτήτων που καταγράφηκαν είναι εποσιώδεις: 7 Τσιγγάνοι, 4 Ευαγγελικοί-Λουθηρανοί, 6 μάρτυρες του Ιεχωβά και 3 περιπτώσεις δεν διευκρίνισαν.

Επίσης όσον αφορά τα Επαρχία Ρόδου και Κω προκύπτει ότι η πλειοψηφία των περιπτώσεων είναι Μουσουλμάνων (Πίνακας 3.8β). Αντίθετα στην Κάλυμνο υπήρχε ένας αξιόλογος αριθμός παλιννοστούντων, ενώ στην Κάρπαθο οι περιπτώσεις που προέκυψαν είναι ελάχιστες.

3.5 Εκπαιδευτική κατάσταση (άτομα άνω των 15 ετών)

3.5.1 Επίπεδο εκπαίδευσης

Στη συνέχεια εξετάζεται το επίπεδο εκπαίδευσης που διαθέτουν τα μέλη του νοικοκυριού. Συνολικά στο σχετικό ερώτημα υπήρχαν έντεκα διαφορετικές κατηγορίες:

- Μεταπτυχιακό,
- Πτυχίο ΑΕΙ,
- Πτυχίο ΤΕΙ- ΚΑΤΕΕ,
- Πτυχίο ΙΕΚ-Στρατιωτικών Σχολών,
- Απολυτήριο Γενικού Λυκείου, Εξατάξιου Γυμνασίου,
- Απολυτήριο Τεχνικού Λυκείου,
- Ενδεικτικό Τριτάξιου Γυμνασίου,
- Ενδεικτικό Μέσης Τεχνικής Σχολής,
- Απολυτήριο Δημοτικού,
- Ούτε Δημοτικό,
- ΔΕ/ΔΑ

Αφαιρώντας από την ανάλυση τις απαντήσεις που αφορούν το σχετικό ερώτημα τις 1.392 περιπτώσεις που δεν έχουν απαντηθεί, διότι το σχετικό

ΠΙΝΑΚΑΣ 3.9α
Επίπεδο εκπαίδευσης μελών νοικοκυριού

Επίπεδο εκπαίδευσης	Περιπτώσεις	Ποσοστό	Αθροιστική συχνότητα
Μεταπτυχιακό	38	,6	,7
Πτυχίο ΑΕΙ	347	5,4	7,6
Πτυχίο ΤΕΙ-ΚΑΤΕΕ	197	3,1	11,6
Πτυχίο ΙΕΚ-Στρατ. Σχολών	226	3,5	16,1
Απολ. Γενικ. Λυκείου-διτάξιου Γυμν.	1.109	17,3	38,1
Απολ. Τεχνικού Λυκείου	196	3,1	42,0
Ενδ. 3τάξιου Γυμνασίου	765	11,9	57,3
Ενδ. Μέσης Τεχνικής Σχολής	74	1,2	58,7
Απολυτήριο Δημοτικού	1.513	23,6	88,9
Ούτε Δημοτικό	554	8,6	99,9
ΔΞ/ΔΑ	1	,0	99,9
Αξίωματικός Εμπορικού Ναυτικού	2	,0	99,9
Μαθήτρια ειδικού Σχολείου	3	,0	100,0
Υπο-σύνολο	5.023	78,3	
Missing System (Δεν απάντησαν κ.λπ.)	1.392	21,7	
Σύνολο	6.415	100,0	

ερώτημα απευθύνεται μόνον στα άτομα άνω των 15 ετών (δηλαδή εξετάζονται οι περιπτώσεις που κατανέμονται στη στήλη: valid percent), τα αποτελέσματα έχουν ως εξής (Πίνακας 3.9α).

Τα περισσότερα άτομα δήλωσαν ότι εγκατέλειψαν το Δημοτικό (30,1%), ενώ το 11% δεν τελείωσε ούτε το Δημοτικό σχολείο. Υψηλό είναι επίσης το ποσοστό των ατόμων με απολυτήριο Γενικού Λυκείου ή εξατάξιου Γυμνασίου (22,1%) καθώς και των ατόμων με ενδεικτικό τριτάξιου Γυμνασίου (15,2%). Από ΙΕΚ ή κάποια στρατιωτική σχολή φαίνεται να έχουν αποφοιτήσει μόνον 226 άτομα.

Όσον αφορά τις περιπτώσεις με υψηλά εκπαιδευτικά προσόντα φαίνεται ότι πτυχίο ΑΕΙ κατέχουν μόνον 347 άτομα (το 6,9% των περιπτώσεων), ενώ 197 άτομα κατέχουν πτυχίο ΤΕΙ-ΚΑΤΕΕ και μόνον 38 άτομα δήλωσαν ότι είναι κάτοχοι μεταπτυχιακού τίτλου σπουδών.

Επισημαίνεται ότι οι παραπάνω παρατηρήσεις εμφανίζουν έντονη διαφοροποίηση κατά Επαρχείο (Πίνακας 3.9β). Ειδικότερα στο σύνολο των έγκυρων απαντήσεων (valid percent), η πλειονότητα (62,9%) συγκεντρώνεται στη Ρόδο. Ωστόσο το ποσοστό αυτό του Επαρχείου, ιεραρχικά κατανέμεται ως εξής: απολυτήριο Δημοτικού (18,3%), απολυτήριο Γενικού Λυκείου, εξατάξιου Γυμνασίου (14,5%), ενδεικτικό τριτάξιου Γυμνασίου (9,8%), ούτε Δημοτικό (6,9%), πτυχίο ΑΕΙ (4,6%), λοιπές περιπτώσεις (8,8%). Συνεπώς πρόκειται για μια κατανομή η οποία είναι σχετικά «κανονική» και αναμενόμενη εφόσον η πλειονότητα συγκεντρώνεται στις χαμηλές εκπαιδευτικές βαθμίδες και η μειονότητα στην κατηγορία με μεταπτυχιακό (0,5%) ή στην κατηγορία με ενδεικτικό μέσης τεχνικής σχολής (0,9%).

Η ταξινόμηση ή η ποσοστιαία κατανομή των ατόμων ανάλογα με το επίπεδο εκπαίδευσης που διαθέτουν διατηρείται πανομοιότυπη και για τα υπόλοιπα Επαρχεία. Ειδικότερα στο Επαρχείο Κω, στο σύνολο των έγκυρων απαντήσεων που αποτελούν μόλις το 16,7% του συνόλου, ιεραρχικά η κατα-

ΠΙΝΑΚΑΣ 3.9β
Επίπεδο εκπαίδευσης μελών νοικοκυριού κατά Επαρχείο

Επίπεδο Εκπαίδευσης	Επαρχείο				
	Ρόδου	Κω	Καλύμνου	Καρπάθου	Σύνολο
Μεταπτυχιακό	,5%	,1	,2%	,0%	,7%
Πτυχίο ΑΕΙ	4,6%	1,1%	,9%	,4%	6,9%
Πτυχίο ΤΕΙ-ΚΑΤΕΕ	2,5%	,6%	,6%	,1%	3,9%
Πτυχίο ΙΕΚ-Στρατ. Σχολών	2,4%	1,3%	,6%	,2%	4,5%
Απολ. Γενικού Λυκείου-Εξατάξιου Γυμνασίου	14,5%	3,8%	2,9%	,8%	23,1%
Απολυτήριο Τεχνικού Λυκείου	2,4%	,8%	,7%	,0%	3,9%
Ενδ. Τριτάξιου Γυμνασίου	9,8%	2,7%	2,2%	,6%	15,2%
Ενδ. Μέσης Τεχνικής Σχολής	,9%	,3%	,2%	,0%	1,5%
Απολυτήριο Δημοτικού	18,3%	4,4%	6,0%	1,5%	30,1%
Ούτε Δημοτικό	6,9%	1,5%	2,3%	,4%	11,0%
ΔΕ/ΔΑ			,0%		,0%
Αξιωματικός εμπορικού Ναυτικού				,0%	,0%
Μαθήτρια Ειδικού Σχολείου		,1%			,1%
Σύνολο	62,9%	16,7%	16,4%	4,0%	100,0%

νομή έχει ως εξής: Απολυτήριο Δημοτικού (4,4%), απολυτήριο Γενικού Λυκείου, εξατάξιου Γυμνασίου (3,8%), ενδεικτικό Τριτάξιου Γυμνασίου (2,7%), ούτε Δημοτικό (1,5%), λοιπές περιπτώσεις (4,4%).

Αντίστοιχα στο Επαρχείο Καλύμνου όπου οι απαντήσεις καλύπτουν το 16,4% του συνόλου έχουμε την εξής ιεραρχική κατανομή: Απολυτήριο Δημοτικού (6%), απολυτήριο Γενικού Λυκείου, εξατάξιου Γυμνασίου (2,9%), ούτε Δημοτικό (2,3%), ενδεικτικό τριτάξιου Γυμνασίου (2,2%), λοιπές περιπτώσεις (3%).

Στο Επαρχείο Καρπάθου, όπου το σύνολο των απαντήσεων εμφανίζει τη χαμηλότερη αναλογία (4%), η κατανομή είναι επίσης παρόμοια με τις κατανομές που σημειώθηκαν στα υπόλοιπα Επαρχεία. Ενδεικτικά αναφέρονται: απολυτήριο Δημοτικού (1,5%), απολυτήριο Γενικού Λυκείου, εξατάξιου Γυμνασίου (0,8%), ενδεικτικό Τριτάξιου Γυμνασίου (0,6%), λοιπές περιπτώσεις (1,1%).

Συνεπώς οι τάσεις που εμφανίζονται για το σύνολο του δείγματος σε γενικές γραμμές διατηρούνται και κατά Επαρχείο. Δηλαδή τα περισσότερα άτομα στο νομό έχουν τελειώσει το Δημοτικό, ενώ η αμέσως μεγαλύτερη σε μέγεθος αναλογία εντοπίζεται στην κατηγορία των ατόμων που έχουν απολυτήριο Γενικού Λυκείου ή εξατάξιου Γυμνασίου. Οι περιπτώσεις ατόμων με πτυχίο ΑΕΙ ή μεταπτυχιακό τίτλο σπουδών είναι σημαντικά περιορισμένες.

3.5.2 Εγκατάλειψη υποχρεωτικής εκπαίδευσης

Με ειδικό ερώτημα εξετάστηκε η περίπτωση των ατόμων (άνω των 15 ετών) που για κάποιο λόγο έχουν εγκαταλείψει την υποχρεωτική εκπαίδευση:

«Έχει εγκαταλείψει την υποχρεωτική εκπαίδευση;

Στο Δημοτικό,

ΠΙΝΑΚΑΣ 3.10α

Εγκατάλειψη της υποχρεωτικής εκπαίδευσης μελών νοικοκυριού (σύνολο νομού)

Εγκατάλειψη υποχρεωτικής εκπαίδευσης	Περιπτώσεις	Ποσοστό	Αθροιστική συχνότητα
Στο Δημοτικό	456	7,1	27,7
Από το Δημοτικό στο Γυμνάσιο	948	14,8	85,3
Στο Γυμνάσιο	242	3,8	100,0
Υπο-σύνολο	1.646	25,7	
Missing System (Δεν απάντησαν κ.λπ.)	4.769	74,3	
Σύνολο	6.415	100,0	

Από το Δημοτικό στο Γυμνάσιο,
Στο Γυμνάσιο».

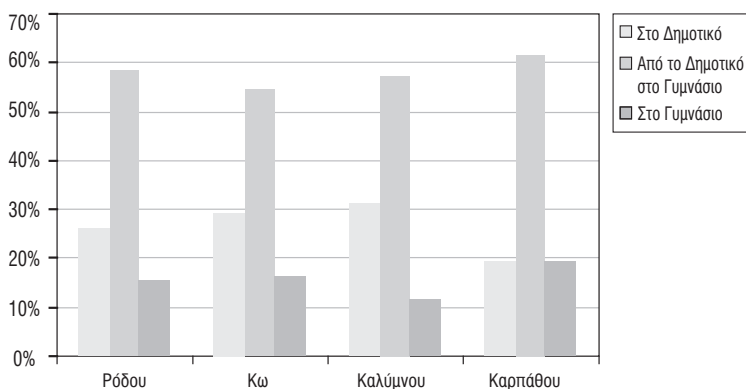
Συγκεντρώθηκαν συνολικά 1.646 περιπτώσεις οι οποίες αποτελούν το 25,7% των απαντήσεων (βλ. Πίνακα 3.10β). Από τις περιπτώσεις αυτές 456 άτομα (27,7%) εγκατέλειψαν στο Δημοτικό, 948 άτομα (57,6%) από Δημοτικό στο Γυμνάσιο και 242 άτομα (14,8%) εγκατέλειψαν στο Γυμνάσιο. Οι περιπτώσεις αυτές είναι ιδιαίτερα υψηλές για τον νομό και όπως αναμενόταν παρατηρείται έντονη διαφοροποίηση κατά Επαρχείο.

Πράγματι, όπως φαίνεται από τα στοιχεία του σχετικού Πίνακα, στη Ρόδο η μεγαλύτερη διαρροή παρατηρείται από το Δημοτικό στο Γυμνάσιο (58,5%) και ακολουθεί η περίπτωση των ατόμων που σταμάτησαν στο Δη-

ΠΙΝΑΚΑΣ 3.10β
Εγκατάλειψη υποχρεωτικής εκπαίδευσης κατά Επαρχείο

Εγκατάλειψη υποχρεωτικής εκπαίδευσης	Επαρχείο				Σύνολο
	Ρόδου	Κω	Καλύμνου	Καρπάθου	
Στο Δημοτικό	26,0%	29,2%	31,4%	19,2%	27,7%
Από το Δημοτικό στο Γυμνάσιο	58,5%	54,6%	57,3%	61,5%	57,6%
Στο Γυμνάσιο	15,6%	16,2%	11,3%	19,2%	14,8%
Σύνολο	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 3.3
Εγκατάλειψη υποχρεωτικής εκπαίδευσης

μοτικό (26%), ενώ το υπόλοιπο 15,6% των περιπτώσεων του Επαρχείου εγκατέλειψε στο Γυμνάσιο.

Σε γενικές γραμμές η ίδια τάση σημειώνεται και στα υπόλοιπα Επαρχεία. Χαρακτηριστικές είναι οι περιπτώσεις που εγκατέλειψαν από το Δημοτικό στο Γυμνάσιο (61,5%) στο Επαρχείο Καρπάθου, καθώς και το υψηλό ποσοστό των ατόμων που διέκοψαν στο Δημοτικό (31,4%) στο Επαρχείο Καλύμνου και στο Επαρχείο Κω (29,2%).

3.5.3 Συμμετοχή σε προγράμματα κατάρτισης

Με προκαθορισμένη τη χρονική διάρκεια σε κατηγορίες υπήρχε ειδικό ερώτημα σχετικά με την παρακολούθηση κάποιου προγράμματος κατάρτισης. Το ερώτημα αφορούσε τα άτομα άνω των 15 ετών και είχε ως εξής:

«Έχει παρακολουθήσει πρόγραμμα κατάρτισης διάρκειας;

< 1 μηνός

1-6 μήνες

7-12 μήνες

> 12 μήνες

ΔΕ/ΔΑ»

Όπως προέκυψε συνολικά, 325 άτομα είχαν παρακολουθήσει κάποιο πρόγραμμα κατάρτισης (5,1% του συνόλου), εκ των οποίων τα 149 άτομα (45,9%) παρακολούθησαν πρόγραμμα διάρκειας 1-6 μηνών, ενώ τα 77 παρακολούθησαν πρόγραμμα διάρκειας μικρότερης του ενός μηνός (Πίνακας 3.11α)

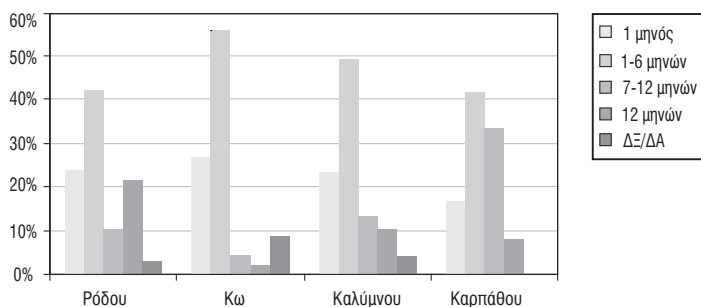
ΠΙΝΑΚΑΣ 3.11α
Πρόγραμμα κατάρτισης μελών νοικοκυριού

Διάρκεια κατάρτισης	Περιπτώσεις	Ποσοστό	Αθροιστική συχνότητα
<1 μηνός	77	1,2	23,6
1-6 μήνες	149	2,3	69,5
7-12 μήνες	36	,6	80,6
>12 μήνες	48	,8	95,5
ΔΕ/ΔΑ	15	,2	100,0
Υπο-σύνολο	325	5,1	
Missing System (Δεν απάντησαν κ.λπ.)	6090	94,9	
Σύνολο	6415	100,0	

ΠΙΝΑΚΑΣ 3.11β
Πρόγραμμα κατάρτισης μελών νοικοκυριού

Διάρκεια κατάρτισης	Επαρχείο				Σύνολο
	Ρόδου	Κω	Καλύμνου	Καρπάθου	
<1 μηνός	23,7%	26,7%	23,5%	16,7%	23,8%
1-6 μήνες	42,0%	55,6%	49,0%	41,7%	46,0%
7-12 μήνες	10,1%	4,4%	13,3%	33,3%	11,1%
>12 μήνες	21,3%	2,2%	10,2%	8,3%	14,8%
ΔΞ/ΔΑ	3,0%	8,9%	4,1%		4,0%
	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 3.11β
Πρόγραμμα κατάρτισης

Ειδικότερα στο Επαρχείο Ρόδου από τα άτομα που έχουν παρακολουθήσει κάποιο πρόγραμμα κατάρτισης, σε ποσοστό 42% ήταν διάρκειας 1-6 μηνών, ενώ σε ποσοστό 23,7% ήταν διάρκειας μικρότερης του ενός μήνα. Σε γενικές γραμμές η ίδια τάση εμφανίζεται και για τα υπόλοιπα Επαρχεία, δηλαδή η πλειονότητα των περιπτώσεων επικεντρώνεται στη χρονική διάρκεια 1-6 μηνών και < 1 μηνός (Πίνακας 3.11β).

3.6 Εργασιακή κατάσταση (άτομα 15 ετών και άνω)

Με ειδικό ερώτημα του ερωτηματολογίου καταγραφόταν η δραστηριότητα για όλα τα άτομα 15 ετών και άνω:

Ειδικότερα υπήρχαν οι εξής αναλυτικές κατηγορίες:

Δραστηριότητα:

Εργάζεται
 Ζητά εργασία
 Δεν ζητά εργασία
 Συνταξιούχος
 Μαθητής/φοιτητής
 Οικιακά
 Εισοδηματίας
 Στρατιώτης
 ΔΕ/ΔΑ

Όπως προέκυψε, συγκεντρώθηκαν απαντήσεις για 5.084 άτομα, και από αυτές οι 1.331 αφορούσαν άτομα κάτω των 15 ετών. Από το σύνολο αυτό των απαντήσεων και εξετάζοντας στον Πίνακα 3.12α τη στήλη με τις έγκυρες περιπτώσεις, 2.435 άτομα (47,9%) αφορούσαν εργαζόμενα άτομα. Επίσης 218 άτομα (4,3% του συνόλου του δείγματος) ζητούσαν εργασία ενώ 67 άτομα (1,3%) δεν ζητούσαν εργασία. Υψηλές ήταν επίσης και οι αντίστοιχες αναλογίες για τους συνταξιούχους (14,6%), τους μαθητές/φοιτητές (15,2%) και τους απασχολούμενους με οικιακά (14,6%).

ΠΙΝΑΚΑΣ 3.12α
Δραστηριότητα μελών νοικοκυριού

Δραστηριότητα	Περιπτώσεις	Ποσοστό	Αθροιστική συχνότητα
Εργάζεται	2.435	38,0	47,9
Ζητά εργασία	218	3,4	52,2
Δεν ζητά εργασία	67	1,1	53,5
Συνταξιούχος	742	11,6	68,1
Μαθητής/φοιτητής	770	12,0	83,3
Οικιακά	744	11,6	97,9
Εισοδηματίας	28	,4	98,4
Στρατιώτης	72	1,1	99,9
ΔΕ/ΔΑ	8	,1	100,0
Total	5.084	79,2	
Missing System (Δεν απάντησαν κ.λπ.)	1.331	20,8	
Σύνολο	6.415	100,0	

ΠΙΝΑΚΑΣ 3.12β
Δραστηριότητα μελών νοικοκυριού κατά Επαρχείο

Δραστηριότητα	Επαρχείο				
	Ρόδου	Κω	Καλύμνου	Καρπάθου	Σύνολο
Εργάζεται	49,0%	55,1%	38,8%	37,7%	47,9%
Ζητά εργασία	3,6%	2,1%	9,0%	4,0%	4,3%
Δεν ζητά εργασία	1,4%	,8%	1,7%	,5%	1,3%
Συνταξιούχος	13,5%	12,3%	18,4%	25,6%	14,6%
Μαθητής/ φοιτητής	17,0%	13,9%	10,4%	11,1%	15,1%
Οικιακά	13,6%	12,3%	19,4%	20,6%	14,6%
Εισοδηματίας	,5%	,4%	1,0%		,5%
Στρατιώτης	1,2%	3,1%	1,1%	,5%	1,4%
ΔΕ/ΔΑ	,2%		,2%		,2%
Σύνολο	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Η δραστηριότητα των μελών του νοικοκυριού εμφανίζεται έντονα διαφοροποιημένη κατά Επαρχείο. Στη Ρόδο στο σύνολο των απαντήσεων οι απασχολούμενοι αποτελούν το 49% του συνόλου, ενώ υψηλό εμφανίζεται και το ποσοστό των φοιτητών/σπουδαστών (17%), καθώς τα αντίστοιχα ποσοστά για την περίπτωση αυτών που δήλωσαν «οικιακά» (13,6%) και των συνταξιούχων (13,5%).

Για τα υπόλοιπα Επαρχεία χαρακτηριστική είναι η περίπτωση της Κω, όπου οι απασχολούμενοι αποτελούν το 55,1% του συνόλου, οι φοιτητές/μαθητές το 13,9% ενώ οι συνταξιούχοι εμφανίζονται με ποσοστό 12,3% όπως και η περίπτωση της κατηγορίας «οικιακά» (12,3%).

Αντίθετα στην Κάλυμνο και στην Κάρπαθο οι τάσεις διαφοροποιούνται σε σύγκριση με τα δύο προηγούμενα Επαρχεία. Ειδικότερα, όσον αφορά την Κάλυμνο, οι εργαζόμενοι αποτελούν το 38,8% του συνόλου, ενώ υψηλές εμφανίζονται και οι περιπτώσεις για τα οικιακά (19,4%) και τους συνταξιούχους (18,4%).

Στην Κάρπαθο, σε σύγκριση με τα υπόλοιπα Επαρχεία, η αναλογία των απασχολούμενων που εμφανίζεται είναι η χαμηλότερη (37,7%), ενώ των συνταξιούχων (25,6%) και των «οικιακών» (20,6%) είναι οι υψηλότερες.

Οι τάσεις αυτές είναι χαρακτηριστικές για τη διαφορετική σύνθεση της

δραστηριότητας του πληθυσμού των Επαρχιών. Συμπερασματικά εκεί όπου οι αναλογίες απασχολούμενων και φοιτητών/σπουδαστών στο συνολικό πληθυσμό εμφανίζονται υψηλές (Κω και Ρόδο), οι αντίστοιχες αναλογίες συνταξιούχων καθώς και της περίπτωσης των οικιακών είναι σχετικά μειωμένες. Αντίθετα, στην περίπτωση των Επαρχιών Καρπάθου και Καλύμνου, υπάρχει χαμηλότερη αναλογία απασχολούμενων, σημαντικά υψηλότερες αναλογίες συνταξιούχων, ατόμων που ζητούν εργασία καθώς και έχουν ως κύρια δραστηριότητά τους τα οικιακά.

3.7 Συμπεράσματα

Από την ανάλυση των στοιχείων που κύρια αφορούν τα δημογραφικά χαρακτηριστικά και την εκπαιδευτική υπόσταση του ερευνηθέντος πληθυσμού, προέκυψαν οι εξής παρατηρήσεις και συμπεράσματα.

- Υπάρχει μια σημαντική διαφοροποίηση κατά Επαρχείο και συγκροτούνται δύο ομάδες: από τη μία η Ρόδος μαζί με την Κω και από την άλλη η Κάλυμνος με την Κάρπαθο.
- Οι διαφοροποιήσεις εντοπίζονται σε όλες τις περιπτώσεις και κατηγορίες μεταβλητών. Κάπως αδρά μπορεί να υποστηριχθεί ότι οι διαφοροποιήσεις στα δημογραφικά χαρακτηριστικά του πληθυσμού των δύο ομάδων αντανακλούν κατά προέκταση και διαφοροποιήσεις στα υπόλοιπα χαρακτηριστικά καθώς και στα ποσοστά φτώχειας και στον κοινωνικό αποκλεισμό, όπου οι διαφοροποιήσεις θα ενταθούν και μέσα σε κάθε ομάδα. Αναλυτικότερα, στην πρώτη ομάδα η Ρόδος φαίνεται να διαφοροποιείται κάπως από την Κω, ενώ η Κάρπαθος φαίνεται να είναι πιο συντηρητική και παραδοσιακή από τα υπόλοιπα Επαρχεία.
- Ειδικότερα στα Επαρχεία Καρπάθου και Καλύμνου εμφανίζεται η τάση να υπάρχουν νοικοκυριά όπου εκτός από το/τη σύζυγο και τα παιδιά υπάρχουν και ο γονιός ή ο πεθερός. Η τάση αυτή σηματοδοτεί μια διαφοροποίηση από τα Επαρχεία Ρόδου και Κω όπου τα νοικοκυριά είναι κατά βάση πυρηνικά.
- Επίσης οι πληθυσμοί της Καρπάθου και κατόπιν της Καλύμνου είναι περισσότερο γερασμένοι σε σύγκριση με τους αντίστοιχους της Ρόδου και της Κω. Ένα ακόμη άλλο χαρακτηριστικό διαφοροποίησης εμφανίζεται στη μεταβλητή για τον (σχετικό) αριθμό παιδιών. Όπως διαπιστώθηκε, υπάρχει σχετικά υψηλή συγκέντρωση παιδιών κυρίως στην Κάλυμνο, αλλά και στο Επαρχείο Ρόδου.

- Επίσης η υπεροχή των ανδρών είναι ιδιαίτερα έντονη στα Επαρχεία Κω (54,9%) και Ρόδου (51,6%). Αντίθετα η τάση αυτή εξισώνεται στο Επαρχείο Καλύμνου (50% άνδρες και 50% γυναίκες) και αντιστρέφεται στο Επαρχείο Καρπάθου, όπου οι άνδρες αποτελούν το 49,4% και οι γυναίκες το υπόλοιπο 50,6% του πληθυσμού.
- Σχετικά με την πολιτισμική και θρησκευτική ταυτότητα στην περίπτωση των Επαρχείων Ρόδου και Κω φαίνεται ότι η υπάρχουν περιπτώσεις ατόμων που είναι Μουσουλμάνοι ως προς το θρήσκευμα. Αντίθετα, στην Κάλυμνο υπήρχε ένας αξιόλογος αριθμός παλιννοσοτούντων, ενώ στην Κάρπαθο οι περιπτώσεις που προέκυψαν είναι ελάχιστες.
- Οι τάσεις που εμφανίζονται όσον αφορά το επίπεδο εκπαίδευσης των ατόμων άνω των 15 ετών είναι πανομοιότυπες για το σύνολο του δείγματος και δεν διαφοροποιούνται σημαντικά κατά Επαρχείο. Δηλαδή τα περισσότερα άτομα έχουν τελειώσει το Δημοτικό, ενώ η αμέσως μεγαλύτερη σε μέγεθος αναλογία εντοπίζεται στην κατηγορία των ατόμων που έχουν Απολυτήριο Γενικού Λυκείου ή εξαταξίου Γυμνασίου. Οι περιπτώσεις ατόμων με πτυχίο ΑΕΙ ή μεταπτυχιακό τίτλο σπουδών είναι σημαντικά περιορισμένες.
- Επίσης φαίνεται ότι η μεγαλύτερη διαρροή από τις υποχρεωτικές βαθμίδες εκπαίδευσης παρατηρείται από το Δημοτικό στο Γυμνάσιο και στο Δημοτικό. Σε γενικές γραμμές η ίδια τάση σημειώνεται για όλα τα Επαρχεία.
- Τα άτομα που έχουν παρακολουθήσει κάποιο πρόγραμμα κατάρτισης είναι περιορισμένα, ενώ η χρονική διάρκεια συνήθως δεν υπερβαίνει τους 6 μήνες. Συνεπώς, φαίνεται να υπάρχει «χώρος» για παρέμβαση από την πλευρά των δημοτικών αρχών, στον τομέα αυτό.
- Οι διαφοροποιήσεις στην περίπτωση της δραστηριότητας των μελών του νοικοκυριού είναι ιδιαίτερα έντονες και χαρακτηριστικές. Στην περίπτωση της Ρόδου και της Κω οι αναλογίες απασχολούμενων και φοιτητών/σπουδαστών στο συνολικό πληθυσμό εμφανίζονται υψηλές με αποτέλεσμα οι αντίστοιχες αναλογίες των συνταξιούχων καθώς και των ατόμων που δηλώνουν ως δραστηριότητα τα οικιακά να είναι σχετικά μειωμένες. Αντίθετα, στην περίπτωση των Επαρχείων Καρπάθου και Καλύμνου, υπάρχει χαμηλότερη αναλογία απασχολούμενων, σημαντικά υψηλότερες αναλογίες συνταξιούχων, ατόμων που ζητούν εργασία καθώς και ατόμων που έχουν ως κύρια δραστηριότητα τα οικιακά.

Οι διαφοροποιήσεις αυτές (δημογραφικές, κοινωνικές, οικονομικές, πολιτισμικές κ.λπ.) διαμορφώνουν δύο ασύμπτωτες καταστάσεις που χαρακτηρίζουν και διαφοροποιούν τα Επαρχεία μεταξύ τους.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4

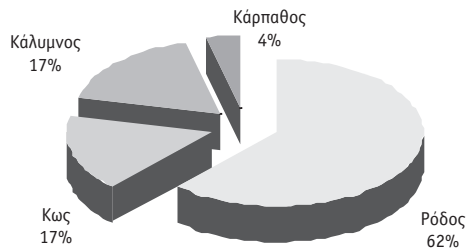
ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΑΠΑΣΧΟΛΗΣΗΣ ΚΑΙ ΑΝΕΡΓΙΑΣ

4.1 Γενικά στοιχεία

Τα 2.056 ερωτηματολόγια που απαντήθηκαν από τα νοικοκυριά αντιστοιχούσαν σε 6.415 άτομα και κατανεμήθηκαν στα τέσσερα Επαρχεία του νομού ως εξής:

1. Το 62% των ατόμων στο Επαρχείο Ρόδου
2. Το 17,4% στο Επαρχείο Καλύμνου
3. Το 16,7% στο Επαρχείο Κω
4. Το 3,9% στο Επαρχείο Καρπάθου

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 4.1
Ποσοστό ερωτημένων κατα επαρχείο

ΠΙΝΑΚΑΣ 4.1
Δείγμα ανά Επαρχείο

Επαρχείο	Δείγμα	Ποσοστό %
Ρόδου	3.977	62%
Κω	1.072	16,7%
Καλύμνου	1.115	17,4%
Καρπάθου	252	3,9%
Σύνολο	6.415	100%

4.2 Κύριο επάγγελμα

Από τα 6.415 άτομα του δείγματος του Νομού Δωδεκανήσου, τα 2.451 δήλωσαν ότι εργάζονται και τα 192 ότι είναι άνεργα. Οι εργαζόμενοι του δείγματος σε όλο το Νομό απασχολούνται κατά μέσο όρο 68,96% στον τριτογενή τομέα, κατά 22,53% στο δευτερογενή και κατά 8,51% στον πρωτογενή.

Τα ποσοστά αυτά είναι περίπου ίδια για το Επαρχείο Ρόδου και Καρπάθου. Ειδικότερα, στο Επαρχείο Ρόδου το 69,6% των εργαζόμενων απασχολείται στον τριτογενή τομέα, το 21,7% στο δευτερογενή και το 8,7% στον πρωτογενή. Στο Επαρχείο Καρπάθου το 66,3% απασχολείται στον τριτογενή, το 24,6% στο δευτερογενή και το 9,1% στον πρωτογενή τομέα. Διαφοροποίηση παρατηρείται στα Επαρχεία Κω και Καλύμνου. Πιο συγκεκριμένα, στην περιφέρεια του Επαρχείου Κω το 72,8% των εργαζομένων απασχολείται στον τριτογενή τομέα. Θα πρέπει να σημειωθεί ότι το συγκεκριμένο ποσοστό είναι το μεγαλύτερο ποσοστό απασχόλησης σ' αυτόν τον τομέα που παρατηρείται σε όλα τα Επαρχεία. Στο δευτερογενή τομέα απασχολείται το 22,3% ενώ στον πρωτογενή το 4,3%, που αποτελεί το μικρότερο ποσοστό απασχόλησης σ' αυτόν τον τομέα σε όλα τα Επαρχεία. Η εικόνα αυτή πιθανόν να οφείλεται στο ότι τα τελευταία χρόνια το Επαρχείο, και πιο συγκεκριμένα το νησί της Κω, γνωρίζει ραγδαία ανάπτυξη στον τομέα του τουρισμού και των επαγγελματιών παροχής υπηρεσιών. Αντίθετη εικόνα παρουσιάζει το Επαρχείο Καλύμνου, στο οποίο συναντάται το μικρότερο ποσοστό απασχόλησης (62,1%) στον τριτογενή τομέα σε επίπεδο Νομού, χωρίς αυτό να σημαίνει ότι δεν είναι αρκετά υψηλό αν συγκριθεί με το αντίστοιχο ποσοστό σε επίπεδο χώρας (55,49%). Στο ίδιο Επαρχείο συναντάται και το μεγαλύτερο ποσοστό απασχόλησης στο πρωτογενή τομέα 13,2%. Ο δευτερογενής τομέας κινείται στα ίδια ποσοστά (24,7%) που ισχύουν σε όλο το Νομό.

Το 11,9% του οικονομικά ενεργού πληθυσμού απασχολείται στον ιδιωτικό τομέα (μοντέλα, πωλητές και ασκούντες συναφή επαγγέλματα), το 10,6%

ΠΙΝΑΚΑΣ 4.2

Ποσοστό απασχόλησης ανά τομέα στα Επαρχεία

Τομέας οικονομίας	Νομός	Επαρχεία			
		Δωδεκανήσου	Ρόδου	Κω	Καλύμνου
Πρωτογενής	8,5%	8,7%	4,3%	13,2%	9,1%
Δευτερογενής	22,5%	21,7%	22,9%	24,7%	24,6%
Τριτογενής	69%	69,6%	72,8%	62,1%	66,3%

στον τομέα παροχής προσωπικών υπηρεσιών και το 9,6% εργάζονται ως τεχνίτες ανέγερσης και αποπεράτωσης κτιρίων. Αυτοί που απασχολούνται αποκλειστικά στη γεωργία και την αλιεία κατέχουν το μικρότερο ποσοστό στην κατηγορία επαγγελματών, πλησιάζοντας κατά μέσο όρο το 2,6%. Οι δέκα κατηγορίες επαγγελματών του Νομού με το μεγαλύτερο ποσοστό εργαζομένων παρουσιάζονται στον Πίνακα 4.3.

ΠΙΝΑΚΑΣ 4.3

Ποσοστό οικονομικά ενεργού πληθυσμού ανά κατηγορία επαγγέλματος

Επαγγέλματα	Άτομα	Ποσοστό ανα οικ. ενεργού πληθυσμού
Μοντέλα, πωλητές και ασκούντες συναφή επαγγέλματα	291	11,9%
Απασχολούμενοι στην παροχή προσωπικών υπηρεσιών	260	10,6%
Τεχνίτες ανέγερσης και αποπεράτωσης κτιρίων	236	9,6%
Πλανόδιοι πωλητές, οικιακοί βοηθοί κ.π.α.ε.	207	8,5%
Υπάλληλοι γραφείου	202	8,3%
Υπάλληλοι εξυπηρέτησης πελατών	200	8,2%
Διευθύνοντες επιχειρηματίες και προϊστάμενοι	129	5,3%
Εκπαιδευτικοί	118	4,8%
Οδηγοί μέσων μεταφοράς και χειριστές κινητού εξοπλισμού	111	4,5%
Μηχανικοί, εφαρμοστές και συντηρητές μηχανών και ηλεκτρικού	75	3%
Γεωργοί ειδικευμένοι κυρίως στην καλ/γεια δένδρων	73	3%
Ειδικευμένοι αλιείς και ασκούντες συναφή επαγγέλματα	53	2,1%
Ειδικευμένοι επί των πωλήσεων	50	2,1%

Οι κύριες κατηγορίες επαγγελματών που ασκούνται στην περιφέρεια του Επαρχείου Ρόδου ανήκουν στον τριτογενή τομέα. Το 13,1% των εργαζομένων δραστηριοποιείται στον ιδιωτικό τομέα (μοντέλα, πωλητές και ασκούντες συναφή επαγγέλματα), το 10,1% υπάλληλοι εξυπηρέτησης πελατών και

το 9,9% απασχολούνται στον τομέα παροχής προσωπικών υπηρεσιών. Οι τεχνίτες ανέγερσης και αποπεράτωσης κτιρίων αποτελούν το 9,2% των εργαζομένων, οι διευθυντές, επιχειρηματίες και προϊστάμενοι το 4,9% και, τέλος, οι γεωργοί (ειδικευμένοι στην καλλιέργεια δέντρων) το 4,2%.

ΠΙΝΑΚΑΣ 4.3α
Επάγγελμα (κύριο) Επαρχείο Ρόδου

Επάγγελμα	Ποσοστό
Μοντέλα, πωλητές και ασκούντες συναφή επαγγέλματα	13,1%
Υπάλληλοι εξυπηρέτησης πελατών	10,1%
Απασχολούμενοι στην παροχή προσωπικών υπηρεσιών	9,9%
Τεχνίτες ανέγερσης και αποπεράτωσης κτιρίων	9,2%
Υπάλληλοι γραφείου	8,3%
Πλανόδιοι πωλητές, οικιακοί βοηθοί κ.π.α.ε.	7,1%
Διευθυντές επιχειρηματίες και προϊστάμενοι	4,9%
Εκπαιδευτικοί	4,8%
Γεωργοί ειδικευμένοι κυρίως στην καλλιέργεια δένδρων	4,2%
Οδηγοί μέσων μεταφοράς και χειριστές κινητού εξοπλισμού	4,0%

Στο Επαρχείο Κω οι δέκα συχνότερες κατηγορίες επαγγελμάτων που συναντώνται αφορούν τον τριτογενή τομέα. Ένα πολύ μικρό ποσοστό ανήκει στο δευτερογενή τομέα. Αξιοσημείωτη είναι η έλλειψη επαγγελμάτων του πρωτογενούς τομέα ανάμεσα στις πρώτες δέκα κατηγορίες. Το 13,4% του οικονομικά ενεργού πληθυσμού απασχολείται στην παροχή προσωπικών υπηρεσιών, το 13,2% είναι πλανόδιοι πωλητές, οικιακοί βοηθοί και το 11,0% μοντέλα, πωλητές και ασκούντες συναφή επαγγέλματα. Οι διευθυντές, επιχειρηματίες και προϊστάμενοι καλύπτουν το 5,8% και οι τεχνίτες ανέγερσης και αποπεράτωσης κτιρίων το 9,1%.

Το Επαρχείο Καλύμνου διαφοροποιείται από τα άλλα Επαρχεία του Νομού ως προς τις κατηγορίες επαγγελμάτων που ακολουθεί ο οικονομικά ενεργός πληθυσμός του. Πρώτοι με ποσοστό 12,6% είναι οι τεχνίτες ανέγερσης και αποπεράτωσης κτιρίων, δεύτεροι, με 10,2%, οι απασχολούμενοι

ΠΙΝΑΚΑΣ 4.3β
Επάγγελμα (κύριο) Επαρχείο Κω

Επάγγελμα	Ποσοστό
Απασχολούμενοι στην παροχή προσωπικών υπηρεσιών	13,4%
Πλανόδιοι πωλητές, οικιακοί βοηθοί κ.π.α.ε.	13,2%
Μοντέλα, πωλητές και ασκούντες συναφή επαγγέλματα	11,0%
Τεχνίτες ανέγερσης και αποπεράτωσης κτιρίων	9,1%
Υπάλληλοι γραφείου	8,4%
Οδηγοί μέσων μεταφοράς και χειριστές κινητού εξοπλισμού	6,5%
Διευθυντές επιχειρηματίες και προϊστάμενοι	5,8%
Υπάλληλοι εξυπηρέτησης πελατών	4,5%
Εκπαιδευτικοί	3,5%
Μηχανικοί εφαρμοστές και συντηρητές μηχανών και ηλεκτρικού	3,2%

ΠΙΝΑΚΑΣ 4.3γ
Επάγγελμα (κύριο) Επαρχείο Καλύμνου

Επάγγελμα	Ποσοστό
Τεχνίτες ανέγερσης και αποπεράτωσης κτιρίων	12,6%
Απασχολούμενοι στην παροχή προσωπικών υπηρεσιών	10,5%
Ειδικευμένοι αλιείς και ασκούντες συναφή επαγγέλματα	9,9%
Μοντέλα, πωλητές και ασκούντες συναφή επαγγέλματα	9,0%
Υπάλληλοι γραφείου	9,0%
Πλανόδιοι πωλητές, οικιακοί βοηθοί κ.π.α.ε.	8,4%
Εκπαιδευτικοί	7,2%
Διευθυντές επιχειρηματίες και προϊστάμενοι	3,9%
Μηχανικοί εφαρμοστές και συντηρητές μηχανών και ηλεκτρικού	3,3%
Οδηγοί μέσων μεταφοράς και χειριστές κινητού εξοπλισμού	3,0%
Υπάλληλοι εξυπηρέτησης πελατών	3,0%

στον τομέα παροχής προσωπικών υπηρεσιών και τρίτοι με ποσοστό 9,9% οι ειδικευμένοι αλιείς. Από τα συγκεκριμένα στοιχεία διαφαίνεται ότι το Επαρχείο Καλύμνου δεν έχει διαβρωθεί ακόμη έντονα από τη «τουριστική βιομηχανία» που είναι εξαπλωμένη σε όλο το Νομό. Οι κατηγορίες επαγγελματιών που ασκούν οι κάτοικοι παρουσιάζουν μια συνέχεια μέσα στο χρόνο, χωρίς βέβαια αυτό να προεξοφλεί ότι τα επόμενα χρόνια θα εξακολουθεί να υπάρχει η ίδια εικόνα. Η ενασχόληση με τον τριτογενή τομέα και την παροχή υπηρεσιών σταδιακά και συνεχώς αυξάνει. Από την άλλη πλευρά, τεχνίτες και κυρίως αλιείς αντιμετωπίζουν μεγάλα προβλήματα εξεύρεσης εργασίας.

Στο Επαρχείο Καρπάθου οι περισσότεροι εργαζόμενοι, σε ποσοστό 14,3%, δήλωσαν διευθυντές, επιχειρηματίες και προϊστάμενοι, το 13% υπάλληλοι εξυπηρέτησης πελατών και το 9,1% οδηγοί μέσων μεταφοράς και χειριστές κινητού εξοπλισμού. Οι γεωργοί (πολυκαλλιεργητές) καλύπτουν το 5,2%. Παρατηρείται ένα αρκετά υψηλό ποσοστό διευθυντών και επιχειρηματιών, που πιθανότατα οφείλεται στο ότι οι περισσότεροι Καρπάθιοι παλιννοστούντες αυτοαπασχολήθηκαν δημιουργώντας δικές τους επιχειρήσεις και ξενοδοχεία. Οι γεωργοί είναι πολυκαλλιεργητές, διότι τα προϊόντα τους προορίζονται κυρίως για αυτοκατανάλωση.

ΠΙΝΑΚΑΣ 4.3δ
Επάγγελμα (κύριο) Επαρχείο Καρπάθου

Επάγγελμα	Ποσοστό
Διευθυντές επιχειρηματίες και προϊστάμενοι	14,3%
Υπάλληλοι εξυπηρέτησης πελατών	13,0%
Οδηγοί μέσων μεταφοράς και χειριστές κινητού εξοπλισμού	9,1%
Απασχολούμενοι στην παροχή προσωπικών υπηρεσιών	7,8%
Τεχνίτες ανέγερσης και αποπεράτωσης κτιρίων	7,8%
Πλανόδιοι πωλητές, οικιακοί βοηθοί κ.π.α.ε.	6,5%
Γεωργοί πολυκαλλιεργητές	5,2%
Μοντέλα, πωλητές και ασκούντες συναφή επαγγέλματα	3,9%
Εκπαιδευτικοί	3,9%

Συγκρίνοντας τα τέσσερα Επαρχεία ως προς τη διάρθρωση των κατηγοριών επαγγέλματος συμπεραίνεται ότι:

- Στο Νομό επικρατούν οι κατηγορίες επαγγελματιών που ανήκουν στον τριτογενή τομέα. Εξαιρέση αποτελεί το Επαρχείο Καλύμνου στο οποίο οι τεχνίτες ανέγερσης και αποπεράτωσης κτιρίων και οι αλιείς παρουσιάζονται σε μεγαλύτερα ποσοστά από τους απασχολούμενους του συγκεκριμένου Επαρχείου στον τριτογενή τομέα.
- Στο Επαρχείο Καρπάθου με μεγάλη διαφορά προηγούνται οι διευθυντές, επιχειρηματίες και προϊστάμενοι, λόγω της επιστροφής των μεταναστών και της ενασχόλησης αυτών με δικές τους επιχειρήσεις.
- Το μεγαλύτερο ποσοστό γεωργών συναντάται στο Επαρχείο Ρόδου και Καρπάθου. Αντίθετα, αλιείς υπάρχουν κυρίως στο Επαρχείο Καλύμνου. Οι κτηνοτρόφοι αντιπροσωπεύουν μόλις το 0,9% των εργαζομένων σε όλο το Νομό.
- Στο δευτερογενή τομέα έχουν αναπτυχθεί κυρίως οι κατασκευές. Συναντώνται τεχνίτες κτιρίων και χειριστές μηχανημάτων στην επικράτεια του Νομού, ωστόσο υπάρχει έλλειψη ειδικευμένου προσωπικού στο μεταποιητικό και βιοτεχνικό τομέα (ξυλουργία, υφαντουργία, κεραμική κ.τ.λ.).

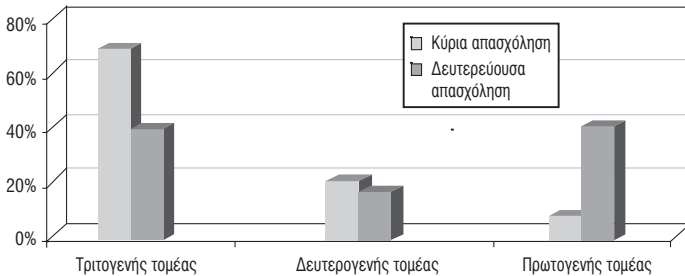
4.3 Δευτερεύον επάγγελμα

Από τους 2.451 εργαζόμενους του Νομού, το 5% (δηλ. 128 άτομα) δήλωσε ότι ασκεί δεύτερο επάγγελμα. Οι περισσότεροι (19%) απασχολούνται στη δεντροκαλλιέργεια (ελιές, εσπεριδοειδή κ.τ.λ.), το 11,6% στην παροχή προσωπικών υπηρεσιών, το 10,2% στην παροχή υπηρεσιών προστασίας και το 8,4% είναι τεχνίτες ανέγερσης και αποπεράτωσης κτιρίων.

Αν γίνει κατηγοριοποίηση κατά τομείς παραγωγικότητας διαπιστώνεται ότι οι περισσότεροι εργάζονται στον τριτογενή τομέα. Πιο συγκεκριμένα, το 43,75% των ατόμων που ασκεί δεύτερη εργασία απασχολείται στον τριτογενή τομέα, το 39,06% στον πρωτογενή τομέα και το 17,19% στο δευτερογενή. Η διαφορά που προκύπτει από την κύρια και τη δευτερεύουσα απασχόληση σε επίπεδο Νομού είναι ότι στο δευτερεύον επάγγελμα τη δεύτερη θέση καταλαμβάνει ο πρωτογενής τομέας και όχι ο δευτερογενής. Οι περισσότεροι, όπως διαπιστώθηκε, έχουν στην κατοχή τους κάποια έκταση, με την οποία ασχολούνται κατά τους χειμερινούς μήνες για να αυξήσουν τα εισοδήματά τους.

Το μεγαλύτερο ποσοστό των εργαζομένων που ασκεί δεύτερο επάγγελμα στο Επαρχείο Ρόδου απασχολείται στον πρωτογενή τομέα. Το 22,2%

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 4.2
 Τομείς παραγωγικότητας στην κύρια και δευτερεύουσα απασχόληση
 στο Ν. Δωδεκανήσου

των εργαζομένων δηλώνουν γεωργοί, ειδικευμένοι κυρίως στην καλλιέργεια δένδρων (ελιές, εσπεριδοειδή, κτλ), το 11,1% γεωργοί, ειδικευμένοι σε μια ετήσια καλλιέργεια (σιτηρά, πατάτες, καρπούζια κ.τ.λ.) και το 8,9% απασχολούνται στην παροχή προσωπικών υπηρεσιών.

Στο Επαρχείο Κω παρατηρείται και στο δεύτερο επάγγελμα η ίδια τάση που υπάρχει και στο κύριο, δηλαδή η ενασχόληση με τον τριτογενή τομέα. Πιο συγκεκριμένα, το 18,8% των ερωτωμένων δηλώνουν ότι απασχολούνται στην παροχή υπηρεσιών προστασίας, το 12,5% στην παροχή προσωπικών υπηρεσιών, το 12,5% είναι τεχνίτες ανέγερσης και αποπεράτωσης κτιρίων και το 12,5% πλανόδιοι πωλητές, οικιακοί βοηθοί κ.τ.λ.

Οι κατηγορίες επαγγελμάτων που ασκούνται ως δεύτερη απασχόληση στο Επαρχείο Καλύμνου αφορούν τον τριτογενή και πρωτογενή τομέα. Το 22,7% απασχολείται στον τομέα παροχής προσωπικών υπηρεσιών, το 18,2% δήλωσε ειδικευμένος κτηνοτρόφος, το 13,6% απασχολείται στην παροχή υπηρεσιών προστασίας και, τέλος, το 13,6% δήλωσε γεωργός ειδικευμένος κυρίως στην καλλιέργεια δέντρων.

Στο Επαρχείο Καρπάθου όλα τα άτομα που δήλωσαν ότι ασκούν δεύτερη εργασία ανήκουν στο κλάδο των εκπαιδευτικών.

4.4 Θέση στο κύριο επάγγελμα

Το 53,6% των εργαζομένων στο Ν. Δωδεκανήσου είναι μισθωτοί, ακολουθούν οι αυτοαπασχολούμενοι-ελεύθεροι επαγγελματίες με ποσοστό 25,9% και μετά οι ημερομίσθιοι με 9,5%. Οι εργοδότες αποτελούν το 6,8% των εργαζομένων, ενώ το 4,2% δήλωσε ότι εργάζεται χωρίς αμοιβή. Από τους τελευταίους, το 90,8% παρέχει τις υπηρεσίες του σε οικογενειακή επιχείρηση.

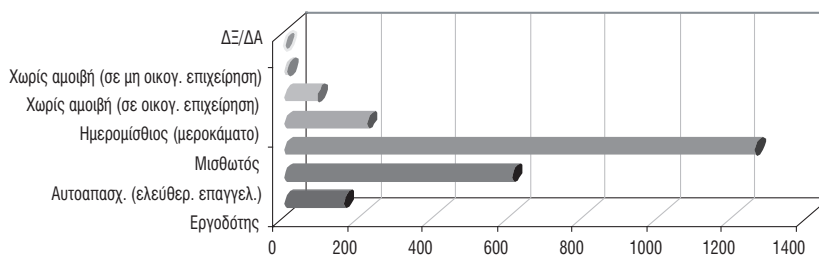
ΠΙΝΑΚΑΣ 4.4
Θέση στο επάγγελμα Ν. Δωδεκανήσου

Θέση στο κύριο επάγγελμα	Άτομα	Ποσοστό %
Εργοδότης	159	6,8
Ελεύθερος επαγγελματίας	609	25,9
Μισθωτός	1.259	53,6
Ημερομίσθιο	222	9,5
Χωρίς αμοιβή σε οικογενειακή επιχείρηση	89	3,8
Χωρίς αμοιβή σε μη οικογενειακή επιχείρηση	9	0,4
ΔΞ/ΔΑ	1	0,0
Σύνολο	2.348	100%

Το 53,7% των εργαζομένων στην περιφέρεια του Επαρχείου Ρόδου είναι μισθωτοί, το 23,9% αυτοαπασχολούμενοι – ελεύθεροι επαγγελματίες και το 10,4% ημερομίσθιοι. Το ποσοστό των εργοδοτών είναι 7,4%, ενώ το 4,0% εργάζεται σε οικογενειακή επιχείρηση χωρίς αμοιβή και μόλις το 0,5% εργάζεται χωρίς αμοιβή σε μη οικογενειακή επιχείρηση.

Το 60% των εργαζομένων στο Επαρχείο Κω είναι μισθωτοί. Το συγκεκριμένο ποσοστό είναι το μεγαλύτερο από όλα τα Επαρχεία και συγκριτικά με το μέσο όρο του Νομού (53,6%) ιδιαίτερα αυξημένο. Το 24,9% είναι αυτοαπασχολούμενοι – ελεύθεροι επαγγελματίες και το 5,7% ημερομίσθιοι (ποσοστό πολύ πιο χαμηλό από το μέσο όρο των ημερομισθίων του Νομού που φτάνει το 9,5%). Το 4,8% είναι εργοδότες και το 4,6% δουλεύουν σε οικογενειακή επιχείρηση χωρίς αμοιβή.

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 4.3
Θέση στο κύριο επάγγελμα Ν. Δωδεκανήσου

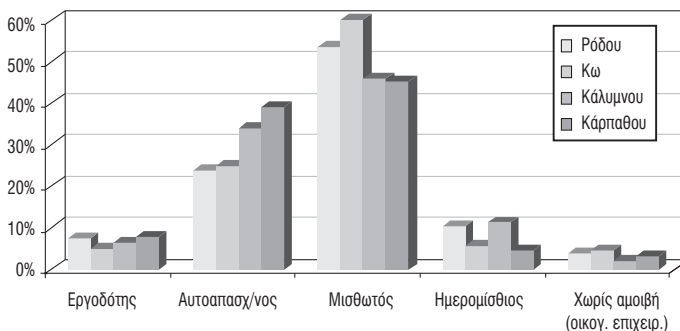
Στο Επαρχείο Καλύμνου οι μισθωτοί αποτελούν το 45,9% των εργαζομένων, οι αυτοαπασχολούμενοι – ελεύθεροι επαγγελματίες το 34% και οι ημερομίσθιοι το 11,6%. Οι εργοδότες το 6,3%, οι εργαζόμενοι σε οικογενειακή επιχείρηση χωρίς αμοιβή το 1,9% και, τέλος, οι εργαζόμενοι χωρίς αμοιβή σε μη οικογενειακή επιχείρηση το 0,6% του συνολικού αριθμού των εργαζομένων.

Οι μισθωτοί εκπροσωπούν το 45,3% των εργαζομένων στο Επαρχείο Καρπάθου, οι αυτοαπασχολούμενοι – ελεύθεροι επαγγελματίες το 39,1%, και οι εργοδότες το 7,8%, αποτελώντας το υψηλότερο ποσοστό από όλα τα Επαρχεία. Οι ημερομίσθιοι αποτελούν το 4,7% και οι εργαζόμενοι σε οικογενειακή επιχείρηση χωρίς αμοιβή το 3,1%.

Συνοψίζοντας:

- Το μεγαλύτερο ποσοστό εξαρτημένης εργασίας (65,7%) συναντιέται στο Επαρχείο Κω, ακολουθεί το Επαρχείο Ρόδου (64,1%) και το Επαρχείο Καλύμνου (57,2%). Το μικρότερο ποσοστό εξαρτημένης εργασίας στο Νομό παρουσιάζεται στο Επαρχείο Καρπάθου (50%).
- Στα Επαρχεία Ρόδου, Κω και Καλύμνου το μεγαλύτερο ποσοστό των εργαζομένων είναι μισθωτοί, ακολουθούν με αρκετά μεγάλη διαφορά (πάνω από 10 ποσοστιαίες μονάδες) οι αυτοαπασχολούμενοι – ελεύθεροι επαγγελματίες και στο τέλος βρίσκονται οι ημερομίσθιοι. Μόνο στο Επαρχείο Καρπάθου διαφοροποιείται η συγκεκριμένη κατάταξη. Υπερέχουν οι μισθωτοί, με μικρή διαφορά από τους αυτοαπασχολούμενους – ελεύθερους επαγγελματίες. Τρίτοι στη σειρά ακολουθούν οι εργοδότες, και όλοι οι ημερομίσθιοι όπως συμβαίνει στα άλλα Επαρχεία.
- Στο Επαρχείο Καρπάθου παρατηρείται το μεγαλύτερο ποσοστό εργοδοτών (7,8%) και αυτοαπασχολούμενων – ελεύθερων επαγγελματιών

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 4.4
Θέση στο κύριο επάγγελμα ανά Επαρχείο

(39,1%). Τα μικρότερα ποσοστά εμφανίζονται στο Επαρχείο Κω (4,8%) και Επαρχείο Ρόδου (23,9%).

- Οι εργαζόμενοι χωρίς αμοιβή σε οικογενειακή επιχείρηση συναντώνται με το μεγαλύτερο ποσοστό (4,6%) στο Επαρχείο Κω και με το μικρότερο στο Επαρχείο Καλύμνου (1,9%). Σε γενικές γραμμές στο Νομό το συγκεκριμένο ποσοστό είναι χαμηλό (3,8%).
- Εργαζόμενοι χωρίς αμοιβή σε μη οικογενειακή επιχείρηση παρατηρούνται μόνο στο Επαρχείο Ρόδου (0,5%) και στο Επαρχείο Καλύμνου (0,6%).

4.5 Θέση στο δευτερεύον επάγγελμα

Όσον αφορά τη θέση των ατόμων στη δεύτερη εργασία τους, η εικόνα είναι τελείως διαφορετική με αυτή της κύριας εργασίας. Οι περισσότεροι (το 56,6%) είναι αυτοαπασχολούμενοι, το 20,7% είναι ημερομίσθιοι και το 12,2% μισθωτοί. Οι εργαζόμενοι χωρίς αμοιβή σε οικογενειακή επιχείρηση αποτελούν το 5,3% και οι εργοδότες το 5,2%.

Στο Επαρχείο Ρόδου οι εργαζόμενοι κατά 60,6% στη δεύτερη απασχόλησή τους είναι αυτοαπασχολούμενοι, το 15,5% ημερομίσθιοι, το 12,7% μισθωτοί και το 7% εργοδότες. Τα άτομα που εργάζονται χωρίς αμοιβή σε οικογενειακή επιχείρηση αποτελούν το 4,2% του συνόλου των εργαζομένων που ασκούν δεύτερη εργασία.

Στο Επαρχείο Κω το 36,4% των εργαζομένων που δήλωσαν ότι ασκούν και δεύτερη εργασία είναι ημερομίσθιοι, το 27,3% αυτοαπασχολούμενοι, το 18,2% μισθωτοί και 18,2% εργάζονται χωρίς αμοιβή σε οικογενειακή επιχείρηση. Η κατηγορία των εργοδοτών απουσιάζει πλήρως.

ΠΙΝΑΚΑΣ 4.5

Θέση στο δεύτερο επάγγελμα	Άτομα	Ποσοστό %
Εργοδότης	5	5,2
Ελεύθερος επαγγελματίας	58	56,6
Μισθωτός	13	12,2
Ημερομίσθιο	21	20,7
Χωρίς αμοιβή σε οικογενειακή επιχείρηση	6	5,3
Σύνολο	103	100%

Το 55% των ατόμων που κάνουν δεύτερη δουλειά στο Επαρχείο Καλύμνου είναι αυτοαπασχολούμενοι – ελεύθεροι επαγγελματίες, το 30% ημερομίσθιοι, το 5% εργοδότες, το 5% μισθωτοί και τέλος το υπόλοιπο 5% εργάζονται χωρίς αμοιβή σε οικογενειακή επιχείρηση.

Όλοι οι εργαζόμενοι που ασκούν και δεύτερη εργασία στο Επαρχείο Καρπάθου είναι αυτοαπασχολούμενοι – ελεύθεροι επαγγελματίες.

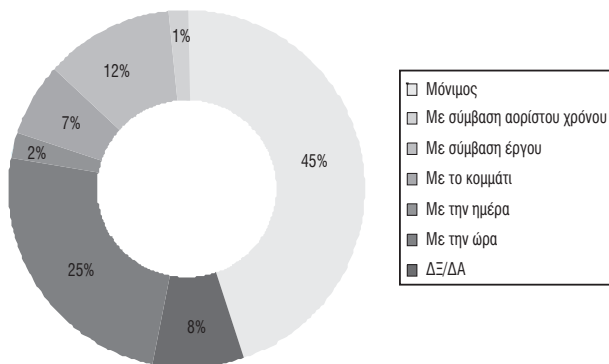
Συνοψίζοντας όσον αφορά τη δευτερεύουσα απασχόληση:

- Σε επίπεδο Νομού το μεγαλύτερο ποσοστό (56,3%) στο δευτερεύον επάγγελμα κατέχουν οι αυτοαπασχολούμενοι – ελεύθεροι επαγγελματίες. Το υψηλότερο ποσοστό εμφανίζεται στο Επαρχείο Καρπάθου (100%) και το χαμηλότερο στο Επαρχείο Κω (27,3%)
- Στα Επαρχεία Ρόδου, Καλύμνου τη πρώτη θέση κατέχουν οι αυτοαπασχολούμενοι, τη δεύτερη οι ημερομίσθιοι και τη τρίτη οι μισθωτοί. Στο Επαρχείο Κω τη πρώτη θέση λαμβάνουν οι ημερομίσθιοι, ακολουθούν οι αυτοαπασχολούμενοι και τέλος στη τρίτη βρίσκονται με ίδιο ποσοστό οι μισθωτοί και αυτοί που εργάζονται χωρίς αμοιβή σε οικογενειακή επιχείρηση.
- Στο Επαρχείο Κω εμφανίζεται το μεγαλύτερο ποσοστό αυτών που εργάζονται σε οικογενειακή επιχείρηση χωρίς αμοιβή (18,2%) σε αντίθεση με τα Επαρχεία Ρόδου και Καλύμνου που τα ποσοστά είναι πολύ μικρά (4,2% και 5% αντίστοιχα) και με το Επαρχείο Καρπάθου που εκλείπουν εντελώς.

4.6 Εργασιακή σχέση στο κύριο επάγγελμα

Το 44,6% των εργαζομένων στο κύριο επάγγελμα τους στο Νομό Δωδε-

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 4.5
Θέση στο κύριο επάγγελμα ανά Επαρχείο

κανήσου εργάζεται σε μόνιμη βάση, το 24,7% με σύμβαση ορισμένου χρόνου, το 11,5% με την ημέρα και το 8,4% με σύμβαση αορίστου χρόνου. Αυτό που μπορεί να επισημανθεί είναι ότι πάνω από το μισό εργατικό δυναμικό (53%) του Νομού εργάζεται σε μόνιμη και σταθερή βάση. Το 6,7% των εργαζομένων εργάζεται κατ' αποκοπή (με το κομμάτι), το 2,4% με σύμβαση έργου και, τέλος, το 1,4% με την ώρα.

Το 44,2% των εργαζομένων στο Επαρχείο Ρόδου στο κύριο επάγγελμα τους είναι μόνιμοι υπάλληλοι, το 26,6% έχει προσληφθεί με σύμβαση ορισμένου χρόνου, το 12,3% εργάζεται με ημερήσια αποζημίωση (ημερομίσθιο), το 8,3% απασχολείται με σύμβαση αορίστου χρόνου, το 5,5% εργάζεται κατ' αποκοπή (με το κομμάτι), το 1,7% είναι ωρομίσθιοι και τέλος το 1,4% είναι συμβασιούχοι έργου. Συνολικά το 52,5% των εργαζομένων απασχολείται σε μόνιμη και σταθερή βάση.

Στο Επαρχείο Κω το 33,7% των εργαζομένων έχει προσληφθεί με σύμβαση ορισμένου χρόνου, το 32,3% εργάζεται ως μόνιμο προσωπικό, το 11,3% εργάζεται κατ' αποκοπή (με το κομμάτι), το 8,4% απασχολείται με σύμβαση αορίστου χρόνου, το 7,7% είναι ημερομίσθιοι, το 5,1% συμβασιούχοι έργου και το 1,4% ωρομίσθιοι. Το 40,7% των απασχολούμενων εργάζεται σε μόνιμη και σταθερή βάση.

Το 59,1% των εργαζομένων στο Επαρχείο Καλύμνου απασχολείται σε μόνιμη βάση, το 14,6% εργάζεται με ημερήσια αποζημίωση, το 8,1% με σύμβαση αορίστου χρόνου, το 6,8% εργάζεται κατ' αποκοπή (με το κομμάτι), το 6,5% έχει προσληφθεί με σύμβαση ορισμένου χρόνου, το 2,9% με σύμβαση έργου και τέλος το 0,3% είναι ωρομίσθιοι. Το 67,2% απασχολείται σε μόνιμη και σταθερή βάση.

Το 74,4% των εργαζομένων στο Επαρχείο Καρπάθου έχει μόνιμη εργασιακή σχέση, το 11,6% σύμβαση ορισμένου χρόνου, το 9,3% σύμβαση αορίστου χρόνου και, τέλος, το 4,7% εργάζεται ημερομίσθια. Το 83,7% απασχολείται σε μόνιμη και σταθερή βάση.

Καταλήγοντας για την εργασιακή σχέση της κύριας εργασίας:

- Το 52,9% των εργαζομένων στο Νομό απασχολείται σε μόνιμη βάση. Υπάρχει μεγάλη διακύμανση ανάμεσα στα Επαρχεία. Το μεγαλύτερο ποσοστό μόνιμων εργαζομένων (83,7%) βρίσκεται στο Επαρχείο Καρπάθου, ακολουθεί το Επαρχείο Καλύμνου (67,2), το Επαρχείο Ρόδου (52,5%) και τελευταίο με μεγάλη διαφορά το Επαρχείο Κω (40,7%).
- Στο Επαρχείο Κω συναντιέται το μεγαλύτερο ποσοστό εργαζομένων συμβασιούχων ορισμένου χρόνου (33,7%), ενώ το μικρότερο αντίστοιχο ποσοστό στο Επαρχείο Καλύμνου (6,5%). Αποτέλεσμα που συνδυάζεται

και με τους τομείς της οικονομίας που έχουν αναπτυχθεί στα αντίστοιχα Επαρχεία.

- Στο Επαρχείο Κω εμφανίζεται το μεγαλύτερο ποσοστό εργαζομένων (11,3%) στο Νομό που εργάζεται κατ' αποκοπή (με το κομμάτι), ενώ το μικρότερο βρίσκεται στο Επαρχείο Ρόδου (5,5%).
- Στο Επαρχείο Καλύμνου βρίσκεται το μεγαλύτερο ποσοστό των ημερομίσθιων (14,6%), ενώ το μικρότερο στο Επαρχείο Καρπάθου (4,7%).

4.7 Εργασιακή σχέση στο δευτερεύον επάγγελμα

Όσον αφορά τη δεύτερη απασχόληση υπερτερεί στο Νομό η ευκαιριακή εργασία. Πιο συγκεκριμένα, το 36,8% απασχολείται με ημερήσια αποζημίωση, το 17,1% εργάζεται κατ' αποκοπή (με το κομμάτι), 9,9% είναι ωρομίσθιο προσωπικό, 10,9% συμβασιούχοι ορισμένου χρόνου και, τέλος, 3,4% συμβασιούχοι έργου. Με μόνιμη εργασιακή σχέση απασχολείται το 16,5% και με σύμβαση αορίστου χρόνου το 2,4%.

Το 36,4% αυτών που ασκούν δεύτερη εργασία στο Επαρχείο Ρόδου απασχολείται με ημερήσια αποζημίωση, το 18,2% με μόνιμη σύμβαση, το 14,5% εργάζεται κατ' αποκοπή (με το κομμάτι), 12,7% είναι ωρομίσθιοι, 10,9% εργάζονται με σύμβαση ορισμένου χρόνου, 1,8% με σύμβαση αορίστου χρόνου και, τέλος, 1,8% με σύμβαση έργου.

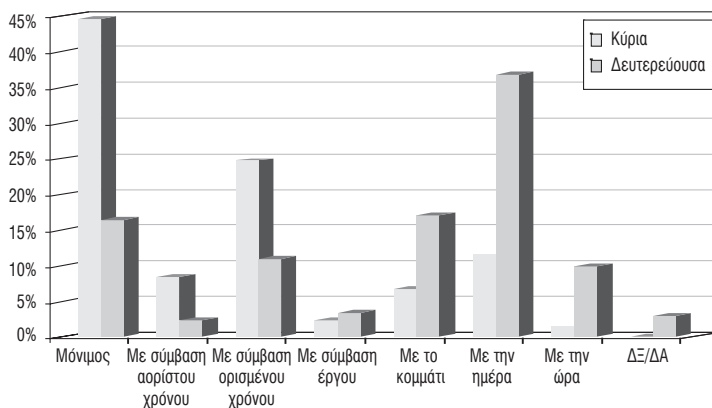
Το 37,5% των εργαζομένων που ασκούν δεύτερη εργασία στο Επαρχείο Κω απασχολείται με ημερομίσθια αποζημίωση, 25% με σύμβαση ορισμένου χρόνου, το 25% με σύμβαση έργου και, τέλος, 12,5% είναι ωρομίσθιο προσωπικό.

Το 38,9% των εργαζομένων του Επαρχείου Καλύμνου απασχολείται με ημερήσια αποζημίωση, το 33,3% εργάζεται κατ' αποκοπή (με το κομμάτι), το 16,7% έχει μόνιμη εργασιακή σχέση, το 5,6% εργάζεται με σύμβαση αορίστου χρόνου και το υπόλοιπο 5,6% με σύμβαση ορισμένου χρόνου.

Όπως διαπιστώνεται:

- Στο κύριο και στο δευτερεύον επάγγελμα η σύμβαση έργου κατέχει το μικρότερο ποσοστό της εργασιακής σχέσης του εργατικού δυναμικού.
- Στο δευτερεύον επάγγελμα επικρατεί η ευκαιριακή σχέση με μεγαλύτερο ποσοστό στο Επαρχείο Κω (100%) και μικρότερο ποσοστό στο Επαρχείο Καλύμνου (77,7%).

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 4.6
Εργασιακή σχέση κυρίας και δευτερεύουσας εργασίας

4.8 Κλάδος οικονομικής δραστηριότητας

Οι δέκα δυναμικότεροι κλάδοι οικονομικής δραστηριότητας του κυρίου επαγγέλματος στο Νομό Δωδεκανήσου είναι: τα ξενοδοχεία και εστιατόρια με ποσοστό 25,5%, το λιανικό εμπόριο (εκτός από το εμπόριο αυτοκινήτων) με 13,1%, ακολουθούν οι κατασκευές και η δημόσια διοίκηση-άμυνα

ΠΙΝΑΚΑΣ 4.6

Κλάδος οικονομικής δραστηριότητας κύριου επαγγέλματος Ν. Δωδεκανήσου

Κλάδος οικονομικής δραστηριότητας	Άτομα	Ποσοστό
Γεωργία, κτηνοτροφία, θήρα	148	6%
Αλιεία, εκμετάλλευση ιχθυοτροφείων	52	2,1%
Κατασκευές	245	10%
Λιανικό εμπόριο εκτός από το εμπόριο αυτοκινήτων	321	13,1%
Ξενοδοχεία και εστιατόρια	625	25,5%
Χερσαίες μεταφορές, μεταφορές μέσω αγωγών	64	2,6%
Βοηθητικές και συναφείς προς τις μεταφορές δραστ/τες	59	2,4%
Δημόσια διοίκηση και άμυνα	183	7,5%
Εκπαίδευση	137	5,6%
Υγεία και κοινωνική μέριμνα	102	4,2%

με 10% και 7,5% αντίστοιχα. Η γεωργία, κτηνοτροφία, θήρα απασχολεί το 6%, η εκπαίδευση το 5,6% και η υγεία – κοινωνική μέριμνα το 4,2% του οικονομικά εργατικού δυναμικού. Στη συνέχεια και με μικρότερα ποσοστά βρίσκονται οι χερσαίες μεταφορές-μεταφορές μέσω αγωγών (2,6%), οι βοηθητικές και συναφείς προς τις μεταφορές δραστηριότητες (2,4%) και, τέλος, η αλιεία και εκμετάλλευση ιχθυοτροφείων (2,1%).

Ο κλάδος οικονομικής δραστηριότητας που επικρατεί στο Επαρχείο Ρόδου, και μάλιστα με μεγάλη διαφορά από τον αμέσως επόμενο, είναι αυτός των ξενοδοχείων και εστιατορίων με 27,5%. Ακολουθεί το λιανικό εμπόριο με 13,9% και οι κατασκευές με 10%. Η γεωργία και η κτηνοτροφία βρίσκονται στην τέταρτη θέση με ποσοστό 7,3%, ακολουθούν η δημόσια διοίκηση και άμυνα με 6,2% και η εκπαίδευση με 5,6%. Οι άλλες επιχειρηματικές δραστηριότητες, υγεία και κοινωνική μέριμνα, χερσαίες μεταφορές και βοηθητικές με τις μεταφορές δραστηριότητες κυμαίνονται από 3,5% μέχρι 2,5%. Όπως διαπιστώνεται και από τα παραπάνω κυριαρχούν οι κλάδοι που εντάσσονται στον τριτογενή τομέα με ποσοστό 59,7%.

Παρόμοια είναι και η κατάσταση που επικρατεί στο Επαρχείο Κω όσον αφορά τους δυναμικότερους κλάδους οικονομικής δραστηριότητας. Ο κλάδος των ξενοδοχείων και εστιατορίων επικρατεί με μεγάλη διαφορά (28%) έναντι του επόμενου κλάδου, που είναι το λιανικό εμπόριο (11,9%). Ακολουθούν η δημόσια διοίκηση και άμυνα με 11,5%, οι κατασκευές με 7,4%

ΠΙΝΑΚΑΣ 4.6 α

Ποσοστά κλάδων οικονομικής δραστηριότητας Επαρχείου Ρόδου

Κλάδος οικονομικής δραστηριότητας	Ποσοστό
Ξενοδοχεία και εστιατόρια	27,5%
Λιανικό εμπόριο εκτός από εμπόριο αυτοκινήτων	13,9%
Κατασκευές	10,3%
Γεωργία, κτηνοτροφία, θήρα	7,3%
Δημόσια διοίκηση και άμυνα	6,2%
Εκπαίδευση	5,6%
Άλλες επιχειρηματικές δραστηριότητες	3,5%
Υγεία και κοινωνική μέριμνα	3,0%
Χερσαίες μεταφορές, μεταφορές μέσω αγωγών	2,5%
Βοηθητικές και συναφείς προς τις μεταφορές δραστηριότητες	2,5%

ΠΙΝΑΚΑΣ 4.6β

Ποσοστά κλάδων οικονομικής δραστηριότητας Επαρχείου Κω

Κλάδος οικονομικής δραστηριότητας	Ποσοστό
Ξενοδοχεία και εστιατόρια	28,0%
Λιανικό εμπόριο εκτός από εμπόριο αυτοκινήτων	11,9%
Δημόσια διοίκηση και άμυνα	11,5%
Κατασκευές	7,4%
Εκπαίδευση	4,1%
Βοηθητικές και συναφείς προς τις μεταφορές δραστηριότητες	3,9%
Γεωργία, κτηνοτροφία, θήρα	3,5%
Υγεία και κοινωνική μέριμνα	2,8%
Χερσαίες μεταφορές, μεταφορές μέσω αγωγών	2,8%
Εμπόριο, συντήρηση και επισκευή οχημάτων- μοτοσ/τών λιανική	2,4%

και η εκπαίδευση με 3,9%. Οι βοηθητικές προς τις μεταφορές δραστηριότητες, η γεωργία – κτηνοτροφία, οι χερσαίες μεταφορές και η εμπορία, συντήρηση και επισκευή οχημάτων κυμαίνονται σε πολύ μικρά ποσοστά, από 3,9% έως 2,5%. Ο τριτογενής τομέας στο Επαρχείο (60,7%) υπεριοχύει των άλλων τομέων. Η ίδια διαπίστωση ισχύει, αν συγκριθεί το συγκεκριμένο ποσοστό με το αντίστοιχο ποσοστό των υπολοίπων Επαρχείων.

Στο Επαρχείο Καλύμνου υπάρχει μια διαφορετική εικόνα, όσον αφορά τους κλάδους οικονομικής δραστηριότητας. Είναι το μοναδικό Επαρχείο στο οποίο δεν επικρατεί ο κλάδος των ξενοδοχείων και εστιατορίων. Πρώτος κλάδος είναι αυτός της υγείας και κοινωνικής μέριμνας με ποσοστό 12,7%. Ακολουθεί με μικρή διαφορά το λιανικό εμπόριο και οι κατασκευές με 12,3% το καθένα. Ο κλάδος των ξενοδοχείων και εστιατορίων είναι τέταρτος με 11,4%. Στη πέμπτη θέση βρίσκεται η αλιεία και η εκμετάλλευση ιχθυοτροφείων με 9,9% και έπεται η εκπαίδευση με 8,1% και η δημόσια διοίκηση και άμυνα με 6,9%. Οι άλλες επιχειρηματικές δραστηριότητες, η γεωργία – κτηνοτροφία και οι υδάτινες μεταφορές κυμαίνονται από 3,3% μέχρι 2,4%. Ο τριτογενής τομέας στο Επαρχείο φτάνει το 54,7%.

Ο κλάδος που υπεριοχύει στο Επαρχείο Καρπάθου είναι αυτός των ξενοδοχείων και εστιατορίων (27,3%). Ακολουθεί η δημόσια διοίκηση και άμυνα με 10,4% και οι κατασκευές με 9,1%. Οι χερσαίες μεταφορές καλύπτουν το 7,8% και η γεωργία, κτηνοτροφία καθώς και το λιανικό εμπόριο το

6,5% το καθένα. Οι υδάτινες μεταφορές και οι άλλες επιχειρηματικές δραστηριότητες φτάνουν στο 5,2% και τέλος από 3,9% έχουν η εκπαίδευση και το εμπόριο, συντήρηση και επισκευή οχημάτων. Το 57,2% των κλάδων οικονομικής δραστηριότητας ανήκει στον τριτογενή τομέα.

ΠΙΝΑΚΑΣ 4.6γ

Ποσοστά κλάδων οικονομικής δραστηριότητας Επαρχείου Καλύμνου

Κλάδος οικονομικής δραστηριότητας	Ποσοστό
Υγεία και κοινωνική μέριμνα	12,7%
Λιανικό εμπόριο εκτός από εμπόριο αυτοκινήτων	12,3%
Κατασκευές	12,3%
Ξενοδοχεία και εστιατόρια	11,4%
Αλιεία, εκμετάλλευση ιχθυοτροφείων	9,9%
Εκπαίδευση	8,1%
Δημόσια διοίκηση και άμυνα	6,9%
Άλλες επιχειρηματικές δραστηριότητες	3,3%
Γεωργία, κτηνοτροφία, θήρα	3,0%
Υδάτινες μεταφορές	2,4%

ΠΙΝΑΚΑΣ 4.6δ

Ποσοστά κλάδων οικονομικής δραστηριότητας Επαρχείου Καρπάθου

Κλάδος οικονομικής δραστηριότητας	Ποσοστό
Ξενοδοχεία και εστιατόρια	27,3%
Δημόσια διοίκηση και άμυνα	10,4%
Κατασκευές	9,1%
Χερσαίες μεταφορές, μεταφορές μέσω αγωγών	7,8%
Γεωργία, κτηνοτροφία, θήρα	6,5%
Λιανικό εμπόριο εκτός από εμπόριο αυτοκινήτων	6,5%
Άλλες επιχειρηματικές δραστηριότητες	5,2%
Υδάτινες μεταφορές	5,2%
Εκπαίδευση	3,9%
Εμπόριο, συντήρηση και επισκευή οχημάτων- μοτοσ/τών λιανική	3,9%

Μπορούν να αναφερθούν οι παρακάτω επισημάνσεις:

- Η επικράτηση, με μεγάλη διαφορά από το αμέσως επόμενο, του κλάδου των ξενοδοχείων και εστιατορίων στα τρία Επαρχεία (Ρόδου, Κω και Καρπάθου). Από τα τρία Επαρχεία το μεγαλύτερο ποσοστό κατέχει η Κως (28%), ακολουθεί η Ρόδος (27,5%) και τέλος η Κάρπαθος (27,3%).
- Η διαφοροποίηση του Επαρχείου Καλύμνου ως προς τη διάρθρωση των κλάδων οικονομίας. Σε αντίθεση με τα άλλα Επαρχεία έχει συγκεντρωμένα τα μεγαλύτερα ποσοστά στους κλάδους της υγείας και κοινωνικής μέριμνας, του λιανικού εμπορίου και των κατασκευών.
- Ο κλάδος της γεωργίας – κτηνοτροφίας κυμαίνεται σε πολύ χαμηλά ποσοστά σε όλο το Νομό. Ξεκινά από 7,3% στο Επαρχείο Ρόδου και φτάνει το 3% στο Επαρχείο Καλύμνου.

Όσον αφορά τους κλάδους οικονομικής δραστηριότητας του δεύτερου επαγγέλματος υπερισχύει στο Νομό η γεωργία, η κτηνοτροφία και η θήρα με 36,2%, ακολουθεί ο κλάδος των ξενοδοχείων και εστιατορίων με 19,8% και τέλος οι κατασκευές που απασχολούν το 9,2% των ατόμων που ασκούν σε δεύτερη εργασία. Στο Επαρχείο Ρόδου επικρατεί ο κλάδος της γεωργίας – κτηνοτροφίας (42%), ακολουθούν τα ξενοδοχεία και εστιατόρια (15,9%) και τέλος οι κατασκευές (8%). Στο Επαρχείο Κω ο κλάδος που υπερισχύει στο δεύτερο επάγγελμα είναι και πάλι των ξενοδοχείων και εστιατορίων (25%). Ακολουθούν με ποσοστό 16,7% οι ψυχαγωγικές, πολιτιστικές, αθλητικές δραστηριότητες και οι δραστηριότητες στον τομέα παροχής υπηρεσιών. Στο Επαρχείο Καλύμνου το 31,8% απασχολείται στο κλάδο της γεωργίας – κτηνοτροφίας, το 31,8% στα ξενοδοχεία και εστιατόρια και το 13,6% στις κατασκευές. Στο Επαρχείο Καρπάθου, όπως αναφέρθηκε προηγουμένως, επικρατεί ο κλάδος των εκπαιδευομένων κατά 100%.

4.9 Εποχικότητα εργασίας

Το 65,20% των εργαζομένων του Νομού στην κύρια εργασία απασχολείται όλο το χρόνο, ενώ το 34,80% εποχικά. Από τους εποχικούς, 9,80% εργάζονται από τον Απρίλιο μέχρι τον Οκτώβριο, 7,40% από τον Μάιο μέχρι τον Οκτώβριο, 3,90% από τον Απρίλιο μέχρι το Νοέμβριο και 3,20% από τον Ιανουάριο μέχρι τον Ιούνιο. Κατά μέσο όρο οι εποχικά εργαζόμενοι απασχολούνται έξι με επτά μήνες το χρόνο, κυρίως τη θερινή περίοδο.

Όσον αφορά τη δεύτερη απασχόληση 52,90% των ατόμων εργάζονται καθόλη τη διάρκεια του χρόνου. Οι υπόλοιποι εποχικά, με μεγαλύτερη συ-

χνότητα πάλι τους θερινούς μήνες και για διάστημα 6 μηνών. Πιο συγκεκριμένα το 8,80% απασχολείται από τον Μάιο μέχρι τον Οκτώβριο, το 6,90% από τον Απρίλιο μέχρι τον Οκτώβριο, το 6,90% από το Μάιο μέχρι τον Αύγουστο και το 3,90% από τον Ιούνιο μέχρι το Δεκέμβριο.

Το 63,90% των εργαζομένων του Επαρχείου Ρόδου απασχολείται στην κύρια εργασία του όλο το χρόνο, το 11,20% εργάζεται από τον Απρίλιο μέχρι τον Οκτώβριο, το 9,70% από τον Μάιο μέχρι τον Οκτώβριο και το 4,5% από τον Απρίλιο μέχρι τον Νοέμβριο.

Το 59% των απασχολούμενων του Επαρχείου Κω εργάζεται σε 12μηνη βάση, ενώ οι υπόλοιποι εποχικά. Πιο συγκεκριμένα το 14,10% εργάζεται από τον Ιανουάριο μέχρι τον Ιούνιο, το 10,40% από τον Απρίλιο μέχρι τον Οκτώβριο, το 4,60% από τον Απρίλιο μέχρι το Νοέμβριο και το 4,10% από το Μάιο μέχρι τον Οκτώβριο.

Στο Επαρχείο Καλύμνου συναντάται το υψηλότερο ποσοστό εργαζομένων σε ετήσια βάση (79,90%) σε επίπεδο Νομού. Οι εποχικοί υπάλληλοι εργάζονται με ποσοστά 3,20% από τον Ιούνιο μέχρι το Δεκέμβριο, 2,90% από τον Ιανουάριο μέχρι το Σεπτέμβριο και 1,60% από τον Ιανουάριο μέχρι τον Αύγουστο.

Στο Επαρχείο Καρπάθου το 66,70% των εργαζομένων απασχολείται σε δωδεκάμηνη βάση στην κύρια εργασία του. Το 20% απασχολείται από τον Απρίλιο μέχρι τον Οκτώβριο, το 3,30% από το Μάιο μέχρι τον Οκτώβριο και το 3,30% από τον Ιούνιο μέχρι τον Οκτώβριο.

4.10 Ικανοποίηση από την εργασία

Το μεγαλύτερο ποσοστό των εργαζομένων του Νομού δήλωσε μέτρια ικανοποίηση από την εργασία που ασκεί. Συγκεκριμένα, το 58,1% και το 56,5% των εργαζομένων, τόσο στην κύρια όσο και στη δευτερεύουσα απασχόλησή τους αντίστοιχα, δήλωσαν μέτρια ικανοποιημένοι.

Το 28,1% του εργατικού δυναμικού από την κύρια απασχόλησή του και το 24,2% από τη δεύτερη απασχόληση εξέφρασαν μεγάλη ικανοποίηση. Αντίθετη εικόνα παρουσιάζεται στο βαθμό της μικρής ικανοποίησης από την απασχόληση. Το 16,6% των εργαζομένων δήλωσε μικρή ικανοποίηση από τη δεύτερη απασχόληση, ενώ μόλις το 8,9% από την κύρια απασχόληση του. Η ικανοποίηση από την κύρια εργασία για το 60,1% των εργαζομένων στο Επαρχείο Ρόδου είναι μέτρια, για το 26,4% μεγάλη, για το 8,1% μικρή και για το 4,8% είναι ανύπαρκτη. Όσον αφορά τη δεύτερη εργασία το 57,9% αι-

σθάνεται μέτρια ικανοποίηση, το 23,7% μεγάλη, το 17,1% μικρή και το 1,3% καθόλου.

Στο Επαρχείο Κω το 60,7% των εργαζομένων ικανοποιείται μέτρια από την κύρια εργασία του, το 29,1% αισθάνεται μεγάλη ικανοποίηση και το 16,7% μικρή. Το 3,5% δεν ικανοποιείται καθόλου από την απασχόλησή του. Για τη δεύτερη εργασία το 63,6% των εργαζομένων δήλωσε μέτρια ικανοποίηση και το 36,4% μεγάλη.

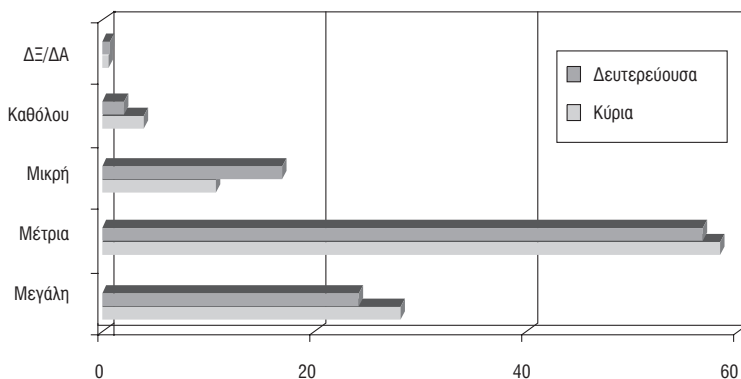
Στο Επαρχείο Καλύμνου, σε σύγκριση με τα άλλα Επαρχεία, μικραίνει το ποσοστό των εργαζομένων που δήλωσε μέτρια ικανοποίηση από τη κύρια εργασία του (47,8%) και αυξάνεται το ποσοστό της μεγάλης ικανοποίησης (29,9%). Το 16,7% δήλωσε μικρή ικανοποίηση και το 5,7% του οικονομικά ενεργού πληθυσμού δήλωσε ότι η απασχόληση του δεν του προσφέρει καμία ικανοποίηση. Διαφοροποίηση υπάρχει και στις απαντήσεις για την ικανοποίηση που απορρέει από τη δεύτερη απασχόληση. Το 47,1% απάντησε μέτρια, το 23,5% μικρή, το 17,6% μεγάλη, το 5,9% καθόλου και το 5,9% δεν ξέρω-δεν απαντώ.

Στο Επαρχείο Καρπάθου το 53,3% των εργαζομένων δήλωσε μεγάλη ικανοποίηση από την κύρια εργασία του, το 38,3% μέτρια και το 8,3% μικρή. Για τη δεύτερη εργασία δεν δίνεται καμία απάντηση.

Από τα παραπάνω γίνεται αντιληπτό ότι:

- Η ικανοποίηση από την κύρια εργασία είναι μέτρια για τους περισσότερους εργαζόμενους στα Επαρχεία Ρόδου, Κω και Καλύμνου. Μόνο στο Επαρχείο Καρπάθου, πάνω από τους μισούς εργαζόμενους (53,3%) δήλωσαν μεγάλη ικανοποίηση από την εργασία τους.

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 4.7
 Ικανοποίηση από κύρια και δευτερεύουσα εργασία

- Η ικανοποίηση από τη δεύτερη εργασία είναι και πάλι για τους περισσότερους εργαζόμενους μέτρια.

4.11 Δείκτες αγοράς εργασίας: Ανεργία²

Οι «δείκτες» αγοράς εργασίας³ περιγράφουν με συνοπτικό τρόπο την κατάσταση απασχόλησης/ανεργίας, καθώς και τη συμμετοχή ή μη συμμετοχή στο εργατικό δυναμικό των ατόμων που βρίσκονται σε εργάσιμη ηλικία (15-64 ετών). Είναι φανερό ότι όσο μεγαλύτερος είναι ο δείκτης μη συμμετοχής (αδράνειας) στο εργατικό δυναμικό του πληθυσμού εργάσιμης ηλικίας, τόσο μεγαλύτερο είναι το εν δυνάμει εργατικό δυναμικό της εκάστοτε εξεταζόμενης πληθυσμιακής ομάδας.

Πιο αναλυτικά, οι δείκτες αγοράς εργασίας είναι:

- Ποσοστό(λόγος) απασχόλησης= απασχολούμενοι/πληθυσμός εργάσιμης ηλικίας x100
- Ποσοστό ανεργίας= άνεργοι/εργατικό δυναμικό x100
- Ποσοστό συμμετοχής= εργατικό δυναμικό/πληθυσμός εργάσιμης ηλικίας x 100
- Ποσοστό μη συμμετοχής(αδράνειας)= πληθυσμός εργάσιμης ηλικίας-εργατικό δυναμικό/πληθυσμός εργάσιμης ηλικίας x 100

Σύμφωνα με τα στοιχεία του Πίνακα 4.7, όπου παρουσιάζονται οι δείκτες απασχόλησης, ανεργίας, συμμετοχής και μη συμμετοχής στο εργατικό δυναμικό του συνολικού πληθυσμού (15-64 ετών) στο σύνολο του νομού προκύπτουν σημαντικές διαφοροποιήσεις ανάμεσα στις γυναίκες και τους άνδρες. Το φύλο αποδεικνύεται ότι παίζει καθοριστικό ρόλο στην απασχόληση του εργατικού δυναμικού. Αυτό φαίνεται καθαρά από την ανάλυση που ακολουθεί:

2. Ο ορισμός της ανεργίας που χρησιμοποιείται στην έρευνα είναι αυτός του αυτοπροσδιορισμού των ερωτωμένων. Ο συγκεκριμένος ορισμός αποτυπώνει καλύτερα την κοινωνική πραγματικότητα, αλλά ενδέχεται να δίνει ελαφρώς μεγαλύτερα ποσοστά ανεργίας σε σχέση με τον ορισμό της ΕΣΥΕ, ο οποίος αποτυπώνει την κατάσταση ανεργίας με βάση συγκεκριμένους περιορισμούς όσον αφορά την διάρκεια της προηγούμενης απασχόλησης του ερωτωμένου.

3. Αναλυτική παρουσίαση των «δεικτών» αγοράς εργασίας στο Καραντίνος Δ., (1988), «Ανοικτή ανεργία και αστικές αγορές εργασίας», *Επιθεώρηση Κοινωνικών Ερευνών*, τεύχ. 70, σ. 65-74.

- Ποσοστό απασχόλησης: Το συνολικό ποσοστό απασχόλησης είναι 55,74%. Το αντίστοιχο ποσοστό των ανδρών υπερβαίνει τις 69 και των γυναικών τις 40 ποσοστιαίες μονάδες. Η διαφορά των 28 περίπου ποσοστιαίων μονάδων είναι υψηλότερη στους άνδρες.
- Ποσοστό ανεργίας: Στο συνολικό πληθυσμό η ανεργία φτάνει στο 7,85%. Εάν συγκρίνουμε το ποσοστό αυτό της ανεργίας των τεσσάρων περιοχών της έρευνας με το αντίστοιχο πανελλαδικό ποσοστό μπορούμε να πούμε ότι βρίσκεται σε ικανοποιητικά επίπεδα. Όμως η διαφορά στα δύο φύλα πλησιάζει τις 9 ποσοστιαίες μονάδες, αφού είναι 4,93% στους άνδρες και 13,02% στις γυναίκες.
- Ποσοστό συμμετοχής: Το ποσοστό συμμετοχής είναι 60,48% στο σύνολο. Στους άνδρες είναι 72,83% και στις γυναίκες 46,50%. Ανάμεσα στα δύο φύλα υπάρχει μία σημαντική διαφορά 26,33% υπέρ των ανδρών.
- Ποσοστό μη συμμετοχής: Το ποσοστό μη συμμετοχής είναι 39,52% στο σύνολο, 27,17% στους άνδρες και 53,50% στις γυναίκες. Η σημαντική διαφορά 26,33% είναι και πάλι η ίδια, όπως και στο ποσοστό συμμετοχής, με μόνη τη διαφορά ότι είναι υπέρ των γυναικών και όχι υπέρ των ανδρών.

Συμπερασματικά καταλήγουμε στα ακόλουθα:

1. Οι άνδρες εργάζονται σε μεγαλύτερη έκταση απ' ό,τι οι γυναίκες.
2. Οι γυναίκες εμφανίζουν τριπλάσιο ποσοστό ανεργίας σε σχέση με τους άνδρες. Το εύρημα αυτό επιβεβαιώνει την άποψη ότι οι γυναίκες αντιμετωπίζουν ιδιαίτερες δυσκολίες στην ανεύρεση εργασίας.
3. Όσο αυξημένο είναι το ποσοστό απασχόλησης τόσο μειωμένο είναι το αντίστοιχο ποσοστό της ανεργίας.
4. Η ίδια ακριβώς τάση υπάρχει και μεταξύ του ποσοστού συμμετοχής και μη συμμετοχής. Επισημαίνεται ότι οι γυναίκες εργάσιμης ηλικίας αποτελούν την κύρια πηγή εργατικού δυναμικού στο μέλλον τόσο γιατί εμφανίζουν χαμηλό ρυθμό απασχόλησης, όσο και γιατί ένα μεγάλο τμήμα του γυναικείου πληθυσμού εργάσιμης ηλικίας παραμένει αδρανές μακριά από το εργατικό δυναμικό.

Όπως προκύπτει από τα στοιχεία των Πινάκων 4.7α έως 4.7δ όπου παρουσιάζονται οι δείκτες αγοράς εργασίας των τεσσάρων Επαρχείων, οι άνδρες είναι πολύ περισσότερο συνδεδεμένοι με την αγορά εργασίας από τις γυναίκες. Όμως αυτή η σημαντική διαφοροποίηση του βαθμού απασχόλησης δεν εμφανίζεται μόνο ανάμεσα στα δύο φύλα, αλλά ταυτόχρονα και ανάμεσα στους κατοίκους των τεσσάρων περιοχών που έγινε η έρευνα. Αυτό αποδεικνύεται από τους δείκτες απασχόλησης που ακολουθούν:

- Ποσοστό απασχόλησης: Στην Κω έχουμε το υψηλότερο ποσοστό (70,66%) απασχόλησης των ανδρών και στην Κάλυμνο το χαμηλότερο (64,51%). Η διαφορά του δείκτη των ποσοστών αυτών είναι 4,5 ποσοστιαίες μονάδες στις τέσσερις περιοχές. Το ποσοστό απασχόλησης των γυναικών είναι πολύ περισσότερο διαφοροποιημένο από εκείνο των ανδρών, επειδή βρίσκεται σε πολύ χαμηλότερα επίπεδα: Είναι 49,84% στην Κω, 43,36% στην Ρόδο, 27,27% στην Κάρπαθο και 24,65% στην Κάλυμνο. Η διαφορά ανάμεσα στις τέσσερις περιοχές της έρευνας είναι 25,19 ποσοστιαίες μονάδες.
- Ποσοστό ανεργίας: Ανάμεσα στα τέσσερα νησιά, η Κάλυμνος πλήττεται κυρίως με το υψηλότερο ποσοστό ανεργίας (πάνω από 32% στις γυναίκες και 10% στους άνδρες). Σε αρκετά χαμηλότερα ποσοστά, τα οποία μειώνονται κατά το ήμισυ περίπου τόσο στους άνδρες τόσο και τις γυναίκες, είναι και η ανεργία των κατοίκων της Καρπάθου. Ακόμα περισσότερο μειωμένα είναι και τα αντίστοιχα ποσοστά ανεργίας των κατοίκων της Ρόδου και πολύ περισσότερο ακόμη των κατοίκων της Κω. Η Κως έχει το χαμηλότερο δείκτη ανεργίας (2,97% στους άνδρες και 4,85% τις γυναίκες) από όλες τις άλλες περιοχές.
- Ποσοστό συμμετοχής: Τα ποσοστά συμμετοχής στο εργατικό δυναμικό ακολουθούν την ανοδική τάση των ποσοστών της απασχόλησης των αν-

ΠΙΝΑΚΑΣ 4.7

Δείκτες αγοράς εργασίας του συνολικού πληθυσμού (15-64 ετών), Ν. Δωδεκανήσου

Δείκτες	Άνδρες	Γυναίκες	Γενικό σύνολο
Ποσοστό απασχόλησης	69,24	40,45	55,74
Ποσοστό συμμετοχής	72,83	46,50	60,48
Ποσοστό ανεργίας	4,93	13,02	7,85
Ποσοστό μη συμμετοχής	27,17	53,50	39,52

ΠΙΝΑΚΑΣ 4.7α

Δείκτες αγοράς εργασίας του συνολικού πληθυσμού (15-64 ετών), Επαρχείο Ρόδου

Δείκτες	Άνδρες	Γυναίκες	Γενικό σύνολο
Ποσοστό απασχόλησης	70,66	43,36	57,79
Ποσοστό συμμετοχής	73,77	48,74	61,96
Ποσοστό ανεργίας	4,21	11,02	6,73
Ποσοστό μη συμμετοχής	26,23	51,26	38,04

δρών και των γυναικών. Έτσι, τα ποσοστά απασχόλησης των ανδρών κυμαίνονται στις τέσσερις περιοχές από 70% στην Κάρπαθο μέχρι 73,77% στη Ρόδο (διαφορά 3,77 ποσοστιαίες μονάδες). Τα αντίστοιχα ποσοστά των γυναικών βρίσκονται μεταξύ 32,47% στην Κάρπαθο μέχρι 52,38% στην Κω (η διαφορά αυξάνεται στις 19,90 ποσοστιαίες μονάδες). Η διαφορά των ποσοστών ανάμεσα στα δύο φύλα αρχίζει από 18,72% στην Κω και φτάνει στο 37,53% στην Κάλυμνο. (Η μειωμένη διαφορά του 18,81% αφορά τις γυναίκες).

ΠΙΝΑΚΑΣ 4.7β

Δείκτες αγοράς εργασίας του συνολικού πληθυσμού (15-64 ετών), Επαρχείο Κω

Δείκτες	Άνδρες	Γυναίκες	Γενικό σύνολο
Ποσοστό απασχόλησης	69,00	49,84	60,89
Ποσοστό συμμετοχής	71,10	52,38	63,17
Ποσοστό ανεργίας	2,97	4,85	3,62
Ποσοστό μη συμμετοχής	28,90	47,62	36,83

ΠΙΝΑΚΑΣ 4.7γ

Δείκτες αγοράς εργασίας του συνολικού πληθυσμού (15-64 ετών), Επαρχείο Καλύμνου

Δείκτες	Άνδρες	Γυναίκες	Γενικό σύνολο
Ποσοστό απασχόλησης	64,51	24,65	44,52
Ποσοστό συμμετοχής	71,83	36,41	54,07
Ποσοστό ανεργίας	10,20	32,31	17,66
Ποσοστό μη συμμετοχής	28,17	63,59	45,93

ΠΙΝΑΚΑΣ 4.7δ

Δείκτες αγοράς εργασίας του συνολικού πληθυσμού (15-64 ετών), Επαρχείο Καρπάθου

Δείκτες	Άνδρες	Γυναίκες	Γενικό σύνολο
Ποσοστό απασχόλησης	66,25	27,27	47,13
Ποσοστό συμμετοχής	70,00	32,47	51,59
Ποσοστό ανεργίας	5,36	16,00	8,64
Ποσοστό μη συμμετοχής	30,00	67,53	48,41

- Τα ποσοστά της μη συμμετοχής (αδράνειας) ακολουθούν την ανοδική τάση της ανεργίας. Η διακύμανσή τους στις τέσσερις περιοχές αρχίζει για τους άνδρες από 26,23% στη Ρόδο και φτάνει το 30% στην Κάρπαθο. Για τις γυναίκες τα αντίστοιχα ποσοστά αυξάνονται από 47,62% στην Κω μέχρι 67,53% στην Κάρπαθο. Εξάλλου η διαφορά των ποσοστών των τεσσάρων περιοχών ανάμεσα στα δύο φύλα ταυτίζεται με εκείνη του ενεργητικού ρυθμού. Η διαφορά είναι ότι η μείωση (18,81%) αφορά τους άνδρες και όχι τις γυναίκες. Με άλλα λόγια, τα ποσοστά αδράνειας των ανδρών δεν παρουσιάζουν έντονες διακυμάνσεις ανάμεσα στα Επαρχεία, ενώ τα αντίστοιχα των γυναικών εκτός του ότι είναι σχεδόν διπλάσια από τα ποσοστά αδράνειας των ανδρών κυμαίνονται σημαντικά ανάμεσα στα Επαρχεία με ακραίες τιμές στα Επαρχεία Καλύμνου και Καρπάθου όπου η πλειονότητα των γυναικών εργάσιμης ηλικίας είναι εκτός εργατικού δυναμικού. Το εύρημα αυτό υπονοεί ότι υπάρχουν κοινωνικές και οικονομικές συνθήκες που «κρατούν» τις γυναίκες μακριά από την επαγγελματική ζωή με συνέπεια –εκτός των άλλων– την μη απόκτηση εισοδήματος. Παρ' όλα αυτά, σε όρους εν δυνάμει εργατικού δυναμικού τα δύο Επαρχεία έχουν μεγάλα περιθώρια αύξησης των ρυθμών απασχόλησης των γυναικών και αυτός φαίνεται να είναι ένας σημαντικός στόχος της πολιτικής για την αγορά εργασίας, η επίτευξη του οποίου θα βελτιώσει την κοινωνική και οικονομική υπόσταση των νοικοκυριών των δύο Επαρχείων.

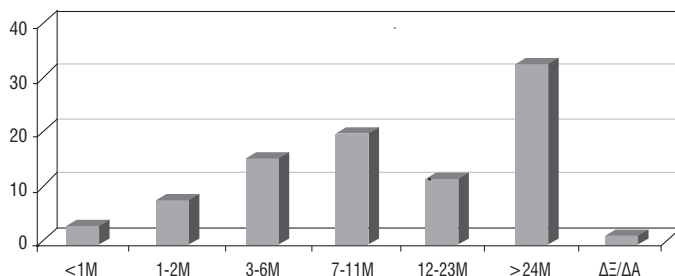
4.12 Διάρκεια ανεργίας

Από τα 192 άτομα που δήλωσαν άνεργα στο Νομό, τα 66 (ποσοστό 34,4%) δεν εργάζονται για περισσότερο από 24 μήνες, τα 42 (ποσοστό 21,7%) είναι άνεργα 7 με 11 μήνες, τα 34 (ποσοστό 17,5%) από 3 μέχρι 6 μήνες, 25 άτομα (ποσοστό 13,1%) δήλωσαν άνεργα για 12-23 μήνες, 15 άτομα (ποσοστό 7,7%) για 1-2 μήνες και, τέλος, 7 άτομα (ποσοστό 3,6%) για λιγότερο από ένα μήνα. Το 2% δεν απάντησε.

Στο Επαρχείο Ρόδου το μεγαλύτερο ποσοστό (35,9%) είναι άνεργοι για διάστημα περισσότερο από 24 μήνες. Το 22,3% είναι άνεργοι από 7 έως 11 μήνες, το 14,6% από 3 έως 6 μήνες, το 10,7% από 1 έως 2 μήνες, το 9,7% από 12 έως 24 μήνες και, τέλος, το 5,8% για διάστημα λιγότερο από ένα μήνα.

Στο Επαρχείο Κω το 41,2% των ανέργων δεν έχουν εργαστεί για διάστημα περισσότερο από 24 μήνες, το 35,3% από 12 έως 23 μήνες, το 17,6% από 7 έως 11 μήνες και το 5,9% από 3 έως 6 μήνες.

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 4.8
Μήνες ανεργίας Ν. Δωδεκανήσου

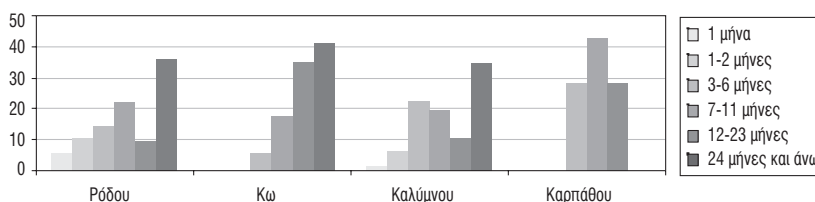
Και στο Επαρχείο Καλύμνου οι περισσότεροι άνεργοι (34,8%) έχουν να εργαστούν για διάστημα περισσότερο από 24 μήνες. Το 22,7% είναι άνεργοι από 3 έως 6 μήνες, το 19,7% από 7 έως 11 μήνες, το 10,6% από 12 έως 23 μήνες, το 6,1% από 1 έως 2 μήνες και το 1,5% για διάστημα λιγότερο από μήνα. Το 4,5% δεν απάντησε στην ερώτηση.

Τέλος, στο Επαρχείο Καρπάθου οι περισσότεροι άνεργοι (42,8%) δεν εργάζονται για διάστημα από 7 έως 11 μήνες. Το 28,6% από 3 με 6 μήνες και το υπόλοιπο 28,6% από 12 έως 23 μήνες.

Παρατηρείται λοιπόν ότι:

- Στα Επαρχεία Ρόδου, Κω και Καλύμνου το μεγαλύτερο ποσοστό είναι μακροχρόνια άνεργοι, και μάλιστα για διάστημα μεγαλύτερο των 2 χρόνων. Στο Επαρχείο Καρπάθου το μεγαλύτερο ποσοστό ανέργων δεν εργάζεται για διάστημα 7 έως 11 μηνών.
- Οι περισσότεροι μακροχρόνια άνεργοι βρίσκονται στο Επαρχείο Κω. Συγκεκριμένα το 76,5% των ανέργων του Επαρχείου δεν έχει απασχοληθεί για διάστημα μεγαλύτερο του ενός έτους.

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 4.9
Μήνες ανεργίας ανά Επαρχείο

4.13 Λόγοι ανεργίας

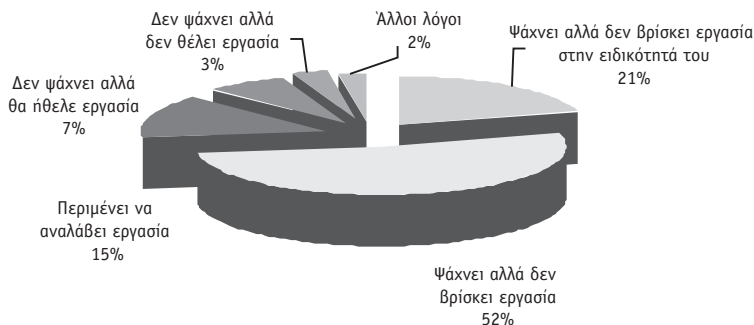
Σύμφωνα με το 52,17% των ατόμων του Νομού που δήλωσαν άνεργα, ο κύριος λόγος ανεργίας είναι η έλλειψη θέσεων εργασίας. Το 20,55% δήλωσε ότι δεν βρίσκει εργασία σχετική με την ειδικότητά του. Το 14,62% περιμένει να αναλάβει εργασία και το 7,11% δεν ψάχνει, αλλά θα ήθελε να εργαστεί και, τέλος, το 3,16% δεν ενδιαφέρεται καθόλου να βρει εργασία.

Το 54,20% των ανέργων του Επαρχείου Ρόδου ψάχνει, αλλά δεν βρίσκει εργασία. Το 16,79% δεν βρίσκει εργασία στην ειδικότητά του, το 15,27% περιμένει να αναλάβει εργασία και το 6,87% δεν ψάχνει αλλά θα ήθελε εργασία. Τέλος το 3,05% δεν ψάχνει και δεν θέλει εργασία και το 3,82% ανέφερε άλλους λόγους. Παρατηρείται ότι πάνω από το μισό πληθυσμό των ανέργων δεν βρίσκει εργασία, ενώ ένα σημαντικό ποσοστό περιμένει να αναλάβει εργασία με την έναρξη της θερινής περιόδου.

Στο Επαρχείο Κω το 39,13% των ανέργων αδυνατεί να βρει εργασία στην ειδικότητά του, το 21,74% ψάχνει αλλά δεν βρίσκει, το 21,74% περιμένει να αναλάβει εργασία και το υπόλοιπο 17,39% δεν ψάχνει αλλά θα ήθελε εργασία. Και εδώ το ποσοστό των ανέργων που περιμένει να αναλάβει εργασία είναι υψηλό.

Το 55,21% των ανέργων ψάχνει αλλά δεν μπορεί να βρει απασχόληση στο Επαρχείο Καλύμνου, το 22,92% αναζητεί εργασία αλλά δεν βρίσκει στην ειδικότητά του, το 11,46% περιμένει να αναλάβει εργασία, το 5,21% δεν ψάχνει αλλά θα ήθελε εργασία και το 4,17% δεν ψάχνει και δεν θέλει εργασία. Τέλος, το 1,04% ανέφερε άλλους λόγους ανεργίας.

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 4.10
Λόγοι ανεργίας Ν. Δωδεκανήσου

Στο Επαρχείο Καρπάθου το 44,44% ψάχνει αλλά δεν βρίσκει εργασία, το 11,11% δεν μπορεί να βρει εργασία στην ειδικότητά του και το υπόλοιπο 44,44% περιμένει να αναλάβει εργασία.

Όσον αφορά τους λόγους ανεργίας παρατηρείται ότι:

- Πάνω από τους μισούς ανέργους στα Επαρχεία Ρόδου και Καλύμνου αναζητούν, αλλά δεν μπορούν να βρουν εργασία.
- Στο Επαρχείο Κω οι περισσότεροι άνεργοι δεν μπορούν να βρουν εργασία στην ειδικότητά τους.
- Στο Επαρχείο Καρπάθου ένα πολύ μεγάλο ποσοστό (44,44%, το μεγαλύτερο από όλα τα Επαρχεία) ήταν άνεργο τη συγκεκριμένη περίοδο που διεξάχθηκε η έρευνα, λόγω του ότι δεν είχε ξεκινήσει η θερινή τουριστική περίοδος και έτσι δεν είχε αναλάβει ακόμη εργασία.

4.14 Αιτίες ανεργίας

Το 46,01% των ανέργων στο Νομό είναι νεοεισερχόμενοι στην αγορά εργασίας. Το 20,19% είναι άνεργοι, γιατί απολύθηκαν από την προηγούμενη εργασία τους και οι υπόλοιποι, 33,80%, ανέφεραν άλλες αιτίες, οι οποίες παρουσιάζονται στον Πίνακα 4.8.

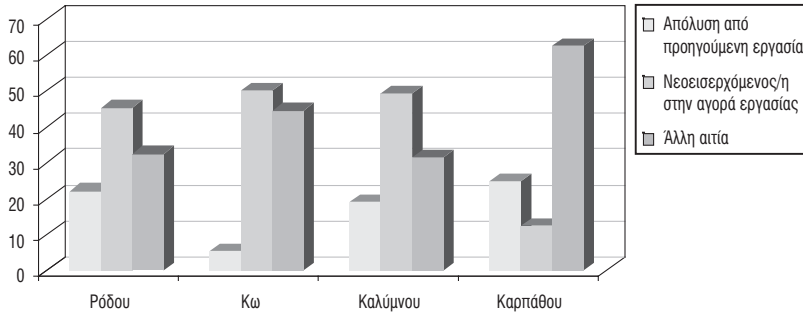
Το 45,30% των ανέργων του Επαρχείου Ρόδου είναι νεοεισερχόμενοι στην αγορά εργασίας, το 22,22% απολύθηκαν από προηγούμενη εργασία τους και οι υπόλοιποι 32,48% ανέφεραν άλλες αιτίες.

Το 50% των ανέργων του Επαρχείου Κω είναι νεοεισερχόμενοι στην αγορά εργασίας, το 5,56% απολύθηκαν από προηγούμενη εργασία τους και οι υπόλοιποι 44,44% ανέφεραν άλλες αιτίες.

ΠΙΝΑΚΑΣ 4.8

Άλλες αιτίες ανεργίας	
Παραίτηση	Προβλήματα υγείας
Ηλικία	Ανικανοποίητος από προηγούμενη εργασία
Εποχική δουλειά	Παλιννόστηση
Περιμένει κάτι καλύτερο	Επετηρίδα
Εγκυμοσύνη	Θάνατος συγγενικού προσώπου
Ατύχημα	Κλείσιμο επιχείρησης
Ανατροφή παιδιών	

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 4.11
Αίτια ανεργίας ανά επαρχείο

Το 49,32% των ανέργων του Επαρχείου Καλύμνου είναι νεοεισερχόμενοι στην αγορά εργασίας, το 19,18% απολύθηκαν από προηγούμενη εργασία τους και το υπόλοιπο 31,51% ανέφεραν άλλες αιτίες.

Το 12,50% των ανέργων του Επαρχείου Καρπάθου είναι νεοεισερχόμενοι στην αγορά εργασίας, το 25% απολύθηκαν από προηγούμενη εργασία τους και οι υπόλοιποι 62,50% ανέφεραν άλλες αιτίες.

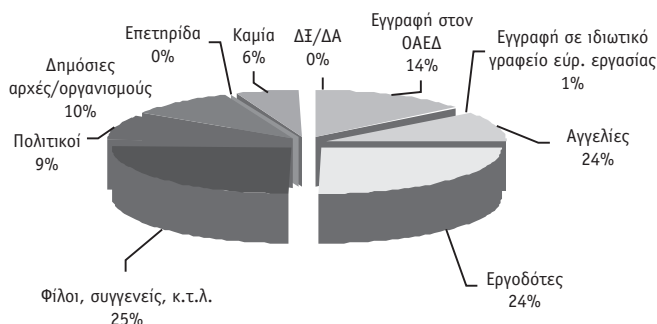
Παρατηρείται ότι:

- Το μεγαλύτερο ποσοστό ανέργων είναι νεοεισερχόμενοι στην αγορά εργασίας. Το μεγαλύτερο ποσοστό συναντιέται στο Επαρχείο Κω (50%) και το μικρότερο (12,50%) στο Επαρχείο Καρπάθου.
- Το μεγαλύτερο ποσοστό ανέργων που απολύθηκαν από προηγούμενη εργασία βρίσκεται στο Επαρχείο Καρπάθου (25%) και το μικρότερο στο Επαρχείο Κω (5,56%).
- Το μεγαλύτερο πρόβλημα των ανέργων είναι η ένταξή τους για πρώτη φορά στην αγορά εργασίας και η απόκτηση πείρας. Στη συνέχεια η επαγγελματική σταδιοδρομία είναι δεδομένη.

4.15 Ενέργειες ανεύρεσης εργασίας

Το 25,06% των ανέργων απευθύνθηκε στους εργοδότες άμεσα και ένα άλλο 25,06% στον κύκλο των γνωστών και συγγενών για εύρεση εργασίας. Το 14,29% γράφτηκε στους καταλόγους του ΟΑΕΔ, το 10,53% έψαξε μέσω αγγελιών για απασχόληση και το 9,77% αναζήτησε εργασία από δημόσιες αρχές και οργανισμούς. Σημαντικό είναι και το ποσοστό ανέρ-

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 4.12
Ενέργειες ανεύρεσης εργασίας

γων (8,77%) που αναζήτησε εργασία από πολιτικά πρόσωπα. Υπάρχει και ένα ποσοστό 5,5% που δεν προέβη σε καμία ενέργεια προκειμένου να βρει εργασία.

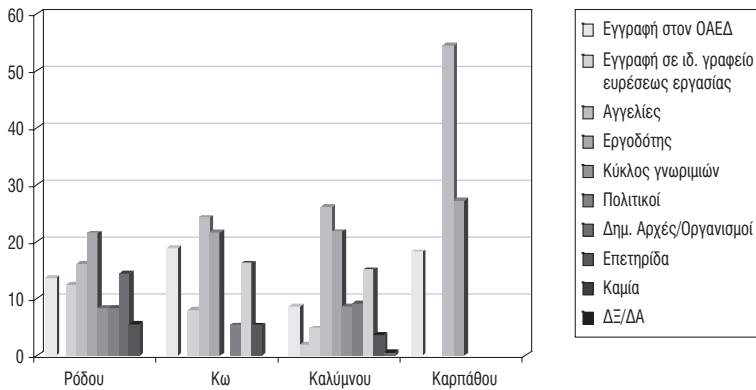
Το μεγαλύτερο ποσοστό ανέργων (21,48%) στο Επαρχείο Ρόδου απευθύνθηκε σε κύκλο γνωστών (φίλοι, γείτονες, συγγενείς κ.τ.λ.) προκειμένου να βρει εργασία, το 16,02% απευθύνθηκε άμεσα σε εργοδότες, το 14,45% περιμένει στην επετηρίδα για το διορισμό τους και το 13,67% γράφτηκε στους καταλόγους του ΟΑΕΔ για εξεύρεση εργασίας. Το 12,50% ψάχνει εργασία μέσα από αγγελίες, το 8,20% απευθύνθηκε σε πολιτικά πρόσωπα και το 8,20% σε δημόσιες αρχές και οργανισμούς. Τέλος, το 5,47% δεν έκανε καμία ενέργεια προκειμένου να απασχοληθεί.

Στο Επαρχείο Κω το μεγαλύτερο ποσοστό ανέργων (24,32%) απευθύνθηκε άμεσα σε εργοδότες για να βρει εργασία, το 21,62% σε φίλους, γνωστούς, συγγενείς, το 18,92% γράφτηκε στον ΟΑΕΔ και το 16,22% περιμένει τη σειρά του στην επετηρίδα. Το 8,11% ψάχνει εργασία μέσω αγγελιών και το 5,41% απευθύνθηκε σε δημόσιες αρχές και οργανισμούς. Τέλος, το 5,41% δεν έκανε καμία ενέργεια.

Στο Επαρχείο Καλύμνου το 26,06% απευθύνθηκε άμεσα σε εργοδότες, το 21,82% σε κύκλο γνωστών (φίλους, συγγενείς κ.τ.λ.) και το 15,15% περιμένει τη σειρά διορισμού του από την επετηρίδα. Το 9,09% απευθύνθηκε σε δημόσιες αρχές/οργανισμούς, το 8,48% γράφτηκε στον ΟΑΕΔ, το 8,48% απευθύνθηκε σε πολιτικούς, το 4,85% απάντησε σε αγγελίες, εφημερίδες κ.τ.λ., το 1,82% γράφτηκε σε ιδιωτικό γραφείο εύρεσης εργασίας και τέλος το 3,64% δεν έκανε καμία απολύτως ενέργεια.

Στο Επαρχείο Καρπάθου το 54,55% των ανέργων απευθύνθηκε σε εργο-

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 4.13
Ενέργειες ανεύρεσης εργασίας

δότες, το 27,27% σε κύκλο γνωστών (φίλοι, συγγενείς, γείτονες κ.τ.λ.) και τέλος το 18,18% γράφτηκε στους καταλόγους του ΟΑΕΔ.

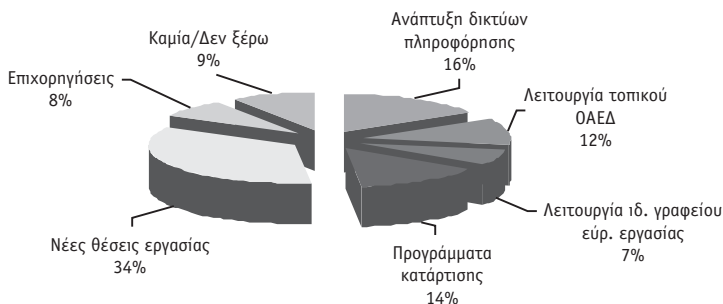
Καταλήγοντας διαπιστώνεται ότι:

- Το μεγαλύτερο ποσοστό ανέργων στα Επαρχεία Κω, Καλύμνου, Καρπάθου απευθύνθηκε άμεσα σε εργοδότες για εξεύρεση εργασίας. Στο Επαρχείο Ρόδου οι πιο πολλοί αναζήτησαν εργασία μέσω του κύκλου γνωστών τους (φίλοι, γείτονες, συγγενείς κ.τ.λ.).
- Το μεγαλύτερο ποσοστό ανέργων που ζήτησε στήριξη από τον ΟΑΕΔ βρίσκεται στο Επαρχείο Κω (18,92%) και το μικρότερο στο Επαρχείο Καλύμνου (8,48%).
- Σημαντικό ποσοστό (18,54%) αναζήτησε εργασία από πολιτικά πρόσωπα και δημόσιες αρχές/οργανισμούς σε όλο το Νομό.
- Οι ενέργειες ανεύρεσης εργασίας είναι «παραδοσιακές» και καλλιεργούν τις πελατειακές σχέσεις με τα πολιτικά πρόσωπα.

4.16 Ενέργειες και μέτρα καταπολέμησης της ανεργίας

Στην ερώτηση ποιες ενέργειες και μέτρα θεωρούνται απαραίτητα να γίνουν για την εύρεση εργασίας το 34,55% των ερωτηθέντων ζητούσε τη δημιουργία νέων θέσεων εργασίας. Το 16,06% πρότεινε την ανάπτυξη δικτύων πληροφόρησης και το 14,11% θεωρεί σημαντικό μέτρο την παροχή προγραμμάτων κατάρτισης. Το 11,68% ζήτησε λειτουργία τοπικού ΟΑΕΔ, το 7,79% επιχορήγηση για την έναρξη ίδιας επιχείρησης και, τέλος, το 6,57% λειτουργ-

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 4.14
Ενέργειες/μέτρα αντιμετώπισης ανεργίας

γία ιδιωτικών γραφείων εύρεσης εργασίας. Το 8,51% των ερωτηθέντων δεν πρότεινε τίποτα.

Το 33,82% των ερωτηθέντων του Επαρχείου Ρόδου θεωρεί αναγκαία τη δημιουργία νέων θέσεων εργασίας για την αντιμετώπιση της ανεργίας, το 15,20% θεωρεί ως σημαντική ενέργεια την ανάπτυξη δικτύων πληροφόρησης, το 15,20% την παροχή προγραμμάτων κατάρτισης και το 14,71% την καλύτερη λειτουργία του τοπικού ΟΑΕΔ για την αντιμετώπιση της ανεργίας. Το 4,41% προτείνει τη λειτουργία ιδιωτικών γραφείων εύρεσης εργασίας και το 4,41% την επιχορήγηση για την έναρξη ίδιας επιχείρησης. Τέλος, το 12,25% δεν προτείνει καμία ενέργεια.

Στο Επαρχείο Κω το 46,67% των ερωτηθέντων θεωρεί απαραίτητη ενέργεια τη δημιουργία νέων θέσεων εργασίας, το 26,67% τη δημιουργία δικτύων πληροφόρησης, το 10% την αναβάθμιση των παρεχόμενων υπηρεσιών του ΟΑΕΔ, το 6,67% τη λειτουργία ιδιωτικών γραφείων εύρεσης εργασίας και, τέλος, το 6,67% την παροχή προγραμμάτων κατάρτισης.

Το 32,93% των ερωτηθέντων του Επαρχείου Καλύμνου προτείνει τη δημιουργία νέων θέσεων για την αντιμετώπιση της ανεργίας, το 14,37% την παροχή προγραμμάτων κατάρτισης, το 14,37% την επιχορήγηση για την έναρξη ίδιας επιχείρησης, το 13,77% την ανάπτυξη δικτύων πληροφόρησης, το 9,58% τη λειτουργία ιδιωτικών γραφείων εύρεσης εργασίας, και το 7,17% τη λειτουργία τοπικού ΟΑΕΔ. Το 7,78% δεν πρότεινε καμία ενέργεια/μέτρο.

Στο Επαρχείο Καρπάθου το 38,46% των ερωτηθέντων πρότεινε τη δημιουργία νέων θέσεων εργασίας, το 30,77% την ανάπτυξη δικτύων πληροφόρησης, το 23,08% τη καλύτερη λειτουργία του ΟΑΕΔ και το 7,69% την παροχή προγραμμάτων κατάρτισης.

Κοινή διαπίστωση είναι η ανάγκη δημιουργίας νέων θέσεων εργασίας, η ανάπτυξη δικτύων πληροφόρησης, η παροχή προγραμμάτων κατάρτισης και η αναβάθμιση των παρεχόμενων υπηρεσιών από τον ΟΑΕΔ.

4.17 Συμπεράσματα

Από την ανάλυση των πινάκων του παραπάνω κεφαλαίου καταλήγουμε στα ακόλουθα συμπεράσματα:

Ως προς τη διάρθρωση των κατηγοριών επαγγεμάτων στην κύρια απασχόληση στο Νομό επικρατούν αυτές που ανήκουν στον τριτογενή τομέα, ακολουθούν του δευτερογενή και τέλος του πρωτογενή. Ειδικότερα, στον τριτογενή τομέα ο οικονομικά ενεργός πληθυσμός απασχολείται ως μοντέλο, πωλητής και σε συναφή επαγγέλματα καθώς και στον τομέα παροχής προσωπικών υπηρεσιών. Στο δευτερογενή τομέα έχουν αναπτυχθεί κυρίως οι κατασκευές. Συναντώνται κυρίως τεχνίτες κτιρίων και χειριστές μηχανημάτων στην επικράτεια του Νομού, ωστόσο υπάρχει έλλειψη ειδικευμένου προσωπικού στο μεταποιητικό και βιοτεχνικό τομέα (ξυλουργία, υφαντουργία, κεραμική κ.τ.λ.). Στον πρωτογενή τομέα, οι περισσότεροι γεωργοί βρίσκονται στα Επαρχεία Ρόδου και Καρπάθου, αλιείς στο Επαρχείο Καλύμνου, ενώ το ποσοστό των κτηνοτρόφων είναι πολύ μικρό (0,9%).

Ως προς τη διάρθρωση των κατηγοριών επαγγεμάτων στη δεύτερη απασχόληση επικρατούν και πάλι αυτές που ανήκουν στον τριτογενή τομέα. Διαφοροποίηση παρατηρείται στη δεύτερη και τρίτη θέση που καταλαμβάνουν ο πρωτογενής και δευτερογενής τομέας αντίστοιχα.

Όσον αφορά τη θέση στο κύριο επάγγελμα, το 53,6% των εργαζομένων στο Νομό έχει σχέση εξαρτημένης εργασίας. Το ποσοστό αυτοαπασχολούμενων – ελεύθερων επαγγελματιών κυμαίνεται στο 25,9%, ενώ των εργοδοτών στο 6,8%. Μικρό είναι και το ποσοστό όσων εργάζονται σε οικογενειακή επιχείρηση χωρίς αμοιβή (3,8%). Σχετικά με τη *δεύτερη απασχόληση* το μεγαλύτερο ποσοστό κατέχουν οι αυτοαπασχολούμενοι (56,6%) και ακολουθούν οι ημερομίσθιοι.

Σταθερότητα παρουσιάζει η *εργασιακή σχέση στο κύριο επάγγελμα*, εφόσον το 52,9% των εργαζομένων απασχολούνται σε μόνιμη βάση. Αντίθετα στη *δεύτερη απασχόληση* επικρατεί η ευκαιριακή σχέση. Οι συμβάσεις έργου κατέχουν τόσο στην κύρια όσο και στη δευτερεύουσα απασχόληση το μικρότερο ποσοστό.

Οι κλάδοι οικονομικής δραστηριότητας του κύριου επαγγέλματος που

κυριαρχούν στο Νομό είναι τα ξενοδοχεία και εστιατόρια, το λιανικό εμπόριο και οι κατασκευές. Όσον αφορά το *δεύτερο επάγγελμα* υπερισχύει η γεωργία, η κτηνοτροφία και η θήρα, ακολουθεί ο κλάδος των ξενοδοχείων και εστιατορίων και, τέλος, οι κατασκευές.

Αναφορικά με την *εποχικότητα* της εργασίας, το 65,20% του οικονομικά ενεργού πληθυσμού απασχολείται όλο το χρόνο και το 34,80% εποχικά στην *κύρια απασχόλησή* του. Το 52,90% των ατόμων που δήλωσε ότι ασκεί *δεύτερη απασχόληση* εργάζεται σε ετήσια βάση, ενώ οι υπόλοιποι εποχικά. Και στο κύριο και στο δευτερεύον επάγγελμα η εποχικότητα καλύπτει κυρίως τους θερινούς μήνες με διάρκεια από έξι έως επτά μήνες. Το μεγαλύτερο ποσοστό των εργαζομένων του Νομού δήλωσε μέτρια ικανοποίηση από τη κύρια (58,1%) και τη δευτερεύουσα (56,5%) απασχόλησή του.

Στο Νομό οι περισσότεροι άνεργοι δεν απασχολούνται για διάστημα παραπάνω από δύο χρόνια. Κύριος *λόγος ανεργίας* είναι η έλλειψη νέων θέσεων εργασίας και θέσεων εργασίας σχετικών με τις ειδικότητές τους. Οι νεοεισερχόμενοι στην αγορά εργασίας (46,01%) αντιμετωπίζουν πιο έντονα στο Νομό το πρόβλημα εύρεσης εργασίας. Οι περισσότεροι από αυτούς αναζητούν απασχόληση απευθυνόμενοι άμεσα στους εργοδότες και σε κύκλο γνωστών και συγγενών, ενώ πιστεύουν ως δραστικά μέτρα για την καταπολέμηση της ανεργίας τη δημιουργία νέων θέσεων εργασίας και την ανάπτυξη δικτύων πληροφόρησης.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5

ΣΤΕΓΑΣΤΙΚΕΣ ΣΥΝΘΗΚΕΣ

5.1 Συνθήκες κατοίκησης

Οι κοινωνικο-οικονομικές και πολιτιστικές συνθήκες διαβίωσης δεν μένουν σταθερές, αλλά συνεχώς μεταβάλλονται, εξαιτίας της τεχνολογικής και βιομηχανικής ανάπτυξης. Έτσι, οι κανόνες και οι αξίες που επικρατούν στο κοινωνικό περιβάλλον και ρυθμίζουν τη συμπεριφορά και τον τρόπο ζωής των ανθρώπων τροποποιούνται και βελτιώνονται.

Οι ραγδαίες αλλαγές που παρατηρούνται στην οργάνωση και λειτουργία της συνολικής κοινωνίας συνέβαλαν στο μετασχηματισμό της. Την ίδια τάση ανάπτυξης και εκσυγχρονισμού ακολούθησε και η κατοικία του κάθε νοικοκυριού των τεσσάρων Επαρχιών του νομού Δωδεκανήσου όπου πραγματοποιήθηκε η έρευνα. Αυτό φαίνεται καθαρά από τις απαντήσεις που έδωσαν τα νοικοκυριά στις σχετικές ερωτήσεις του ερωτηματολογίου, η ανάλυση των οποίων ακολουθεί.

Στην ερώτηση αν το σπίτι που μένει το νοικοκυριό είναι η μόνιμη κατοικία του, η μεγάλη πλειονότητα των απαντήσεων σε όλες τις περιοχές (με μεγαλύτερο ποσοστό 97,8% στην Κάρπαθο και μικρότερο 89,5% στην Κω) απάντησε θετικά (Πίνακας 5.1).

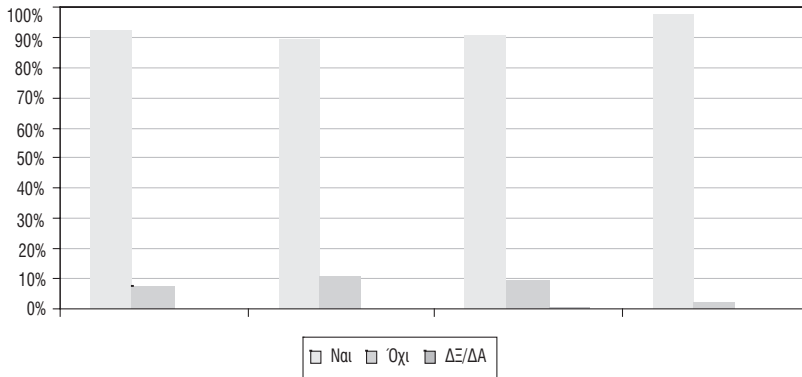
ΠΙΝΑΚΑΣ 5.1

Μόνιμη κατοικία

Απαντήσεις	Επαρχείο				Σύνολο
	Ρόδου	Κω	Καλύμνου	Καρπάθου	
Ναι	92,1%	89,5%	90,3%	97,8%	91,6%
Όχι	7,9%	10,5%	9,4%	2,2%	8,3%
ΔΞ/ΔΑ			,3%		,0%
Σύνολο	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 5.1

Το σπίτι που μένετε τώρα είναι η μόνιμη κατοικία σας;

5.2 Ιδιοκτησιακό καθεστώς

Όσον αφορά στο ιδιοκτησιακό καθεστώς της κατοικίας, η ιδιοκατοίκηση εμφανίζει τα υψηλότερα ποσοστά, αφού περισσότεροι από τους μισούς ερωτώμενους των ίδιων περιοχών (από 60,7% στην Κω μέχρι 68,9% στην Κάρπαθο) δήλωσαν ότι κατοικούν σε ιδιόκτητη κατοικία. Τα αντίστοιχα ποσοστά των νοικοκυριών που δήλωσαν ότι μένουν σε ενοικιαζόμενη κατοικία

ΠΙΝΑΚΑΣ 5.2

Ιδιοκτησιακό καθεστώς κατοικίας κατά Επαρχείο

Ιδιοκτησιακό καθεστώς	Επαρχείο				Σύνολο
	Ρόδου	Κω	Καλύμνου	Καρπάθου	
Ιδιόκτητο	67,9%	60,7%	68,9%	62,4%	66,6%
Ενοικιαζόμενο	19,5%	22,2%	13,6%	36,6%	19,7%
Δωράν παραχώρηση	12,1%	17,1%	17,2%	1,1%	13,2%
ΔΞ/ΔΑ			,3%		,0%
Έχει γίνει κατάληψη	,3%			,2%	
Εργατική εστία	,2%				,1%
Σύνολο	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%

κία, κατά μειούμενη τάξη μεγέθους, είναι 36,6% στην Κάρπαθο, 20,8% στην Ρόδο και στην Κω και 13,6% στην Κάλυμνο. Εξάλλου, η δωρεάν παραχώρηση συγκεντρώνει πάνω από το 17% στην Κω και Κάλυμνο, 12,1% στη Ρόδο και μόλις 1,1% στην Κάρπαθο (Πίνακας 5.2).

5.3 Μέγεθος κατοικίας

Το μέγεθος κατοικίας αναλύεται σε όρους αριθμού δωματίων που χρησιμοποιούν τα νοικοκυριά –εκτός του λουτρού– αλλά συμπεριλαμβανομένης της κουζίνας και σε όρους τετραγωνικών μέτρων.

Στον Πίνακα 5.3 δίνεται ποσοστό των απαντήσεων των κατοίκων όλων των περιοχών που δήλωσε τον αριθμό των δωματίων της μόνιμης κατοικίας του.

Μέχρι 1 δωμάτιο η μόνιμη κατοικία είναι σχεδόν ανύπαρκτη.

Μέχρι 2 δωμάτια το ποσοστό των απαντήσεων των ερωτωμένων στην

ΠΙΝΑΚΑΣ 5.3
Αριθμός δωματίων

Αριθμός	Επαρχείο				Σύνολο
	Ρόδου	Κω	Κάλυμνου	Καρπάθου	
1	1,4%	1,2%		1,1%	
2	8,2%	5,1%	5,4%	19,6%	7,7%
3	21,9%	21,6%	19,6%	35,9%	22,1%
4	39,4%	43,1%	37,8%	20,7%	38,9%
5	22,2%	21,6%	24,2%	9,8%	21,9%
6	4,6%	6,0%	8,5%	7,6%	5,6%
7	1,3%	1,5%	1,5%	2,2%	1,4%
8	,6%		1,8%	2,2%	,8%
9	,1%		,9%	1,1%	,2%
10	,2%		,3%	1,1%	,2%
11	,1%				,0%
12	,1%				,0%
Σύνολο	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%

ΠΙΝΑΚΑΣ 5.4
Τετραγωνικά μέτρα κατοικίας

Τετρ. μέτρα	Επαρχείο				Σύνολο
	Ρόδου	Κω	Καλύμνου	Καρπάθου	
-45	5,7%	6,6%	6,4%	17,2%	6,5%
46-60	13,4%	8,7%	14,1%	18,3%	13,0%
61-75	15,4%	14,7%	17,6%	17,2%	15,7%
76-90	27,4%	22,5%	27,6%	19,4%	26,3%
91-120	30,7%	35,1%	26,9%	19,4%	30,3%
121- 150	4,9%	9,6%	5,1%	7,5%	5,8%
151+	2,5%	2,7%	2,2%	1,1%	2,4%
Σύνολο	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%

Κάρπαθο είναι 19,6%, ενώ στις άλλες τρεις περιοχές πέφτει κάτω του 8,2%.

Μέχρι 3 δωμάτια υψηλότερο και πάλι είναι το αντίστοιχο ποσοστό στην Κάρπαθο (35,9%). Στις υπόλοιπες τρεις περιοχές βρίσκεται στο 20%.

Μέχρι 4 δωμάτια ακόμη υψηλότερα είναι τα ποσοστά των τριών περιοχών: 43,1% στην Κω, 39,4% στη Ρόδο, 37,8% στην Κάλυμνο, ενώ στην Κάρπαθο μειώνονται στο 20,7%.

Μέχρι 5 δωμάτια αξιοσημείωτα είναι τα ποσοστά 22,6% κατά μέσον όρο στις τρεις περιοχές, σε αντίθεση με την Κάρπαθο που μειώνεται στο 9,8%.

Τέλος, 6 ή πάνω από 6 δωμάτια διαθέτει περίπου το 8% του συνόλου των νοικοκυριών του νομού και το ποσοστό αυτό κυμαίνεται από 3% στο Επαρχείο της Ρόδου μέχρι περίπου 12,5% στο Επαρχείο της Καρπάθου.

Το μέγεθος της κατοικίας σε όρους τετραγωνικών μέτρων που διαθέτει η κάθε κατοικία παρουσιάζει κάποια αναλογία με τον αριθμό των δωματίων σε όλες τις διερευνούμενες περιοχές. Τα ποσοστά των κατοικιών ανάλογα με τα τετραγωνικά τους μέτρα παρουσιάζονται στον Πίνακα 5.4.

Ως προς το μέγεθος των κατοικιών και των τεσσάρων περιοχών έχουμε τα ακόλουθα ποσοστά των τετραγωνικών μέτρων: μέχρι 45 τετραγωνικά μέτρα τα ποσοστά είναι 17,2% για την Κάρπαθο και κατά του 6,4% για τις άλλες τρεις περιοχές.

46-60 τετρ. μέτρα: τα αντίστοιχα ποσοστά είναι 18% στην Κάρπαθο, 13,8% κατά μέσον όρο στη Ρόδο και στην Κάλυμνο και 8,7% στην Κω.

- 61-75 τετρ. μέτρα: και στις τρεις περιοχές τα ποσοστά ανέρχονται κατά μέσον όρο στο 16%.
- 76-90 τετρ. μέτρα: για τη Ρόδο και την Κάλυμνο τα ποσοστά αυξάνονται στο 27,5% περίπου, ενώ για την Κω και την Κάρπαθο μειώνονται κατά μέσον όρο στο 21%.
- 91-120 τετρ. μέτρα: στην Κω είναι 35,1%, στη Ρόδο 30,7%, στην Κάλυμνο 26,9% και στην Κάρπαθο 19,4%.
- 121 τετρ. μέτρα και πάνω: η μείωση των ποσοστών των τετραγωνικών μέτρων είναι σημαντική αφού πέφτει κάτω του 9,6% (βλ. Πίνακα 5.4).

Συμπερασματικά τα τετραγωνικά μέτρα που έχει κάθε κατοικία εξαρτώνται από τον αριθμό των δωματίων που χωρίζεται και γι' αυτό υπάρχει κάποια αναλογία των αντίστοιχων ποσοστών (τετραγωνικών μέτρων-δωματίων) σε όλες τις διερευνούμενες περιοχές. Όπως μάλιστα φάνηκε στον Πίνακα 5.3, στην Κάρπαθο οι μόνιμες κατοικίες έχουν τα λιγότερα δωμάτια, συγκριτικά με τρεις άλλες περιοχές, όμως στον Πίνακα 5.4 φαίνεται ότι τα τετραγωνικά τους μέτρα είναι υψηλότερα. Έτσι, όσο αυξάνονται τα δωμάτια των κατοικιών τόσο τα τετραγωνικά τους μέτρα μειώνονται.

Εντύπωση προκαλεί το γεγονός ότι το 46,2% των ερωτωμένων της Καρπάθου απάντησε ότι διαθέτει δεύτερη εξοχική κατοικία. Ακολουθεί με σειρά προτεραιότητας το 30,5% των απαντήσεων των ερωτωμένων της Καλύμνου, το 23,8% της Κω και το 18,8% της Ρόδου. Από τα παραπάνω φαίνεται ότι όσο λιγότερο αστικοποιημένες είναι οι περιοχές τόσο περισσότερο διαθέτουν δεύτερη εξοχική κατοικία (Πίνακας 5. 5).

ΠΙΝΑΚΑΣ 5.5
Κατοχή δεύτερης/εξοχικής κατοικίας

Δεύτερη / εξοχική κατοικία	Επαρχείο				Σύνολο
	Ρόδου	Κω	Καλύμνου	Καρπάθου	
Ναι	18,8%	23,8%	30,5%	46,2%	22,8%
Όχι	81,0%	76,2%	69,5%	53,8%	77,1%
ΔΞ/ΔΑ	,2%				,1%
Σύνολο	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%

5.4 Εξοπλισμός και ανέσεις κατοίκων

Τα ποσοστά των ανέσεων που διαθέτει το σπίτι που μένουν οι κάτοικοι των τεσσάρων περιοχών έχουν ως εξής:

Από το 98,5% στην Κάλυμνο μέχρι το 100% στην Κάρπαθο όλες οι κατοικίες διαθέτουν τρεχούμενο νερό, τηλεόραση και ψυγείο. Ακολουθούν στα ποσοστά (91,85% στην Κάλυμνο μέχρι 97,9% στην Κάρπαθο) το εσωτερικό μπάνιο, η εσωτερική τουαλέτα και η ηλεκτρική κουζίνα.

Αρκετά υψηλά είναι τα ποσοστά των κατοικιών (από 86,9% στη Ρόδο μέχρι

ΠΙΝΑΚΑΣ 5.6
Ανέσεις κατοικίας

Ανέσεις	Ρόδος	Κως	Κάλυμνος	Κάρπαθος
Εσωτερική παροχή νερού	98,80%	100,00%	98,50%	100,00%
Εσωτερικό μπάνιο ή ντους	95,50%	96,70%	96,10%	97,80%
Εσωτερική τουαλέτα	95,30%	96,40%	94,80%	97,80%
Κεντρική θέρμανση (καλοριφέρ)	26,50%	47,10%	19,50%	12,90%
Σόμπα (πετρελαίου, υγραερίου)	60,10%	47,00%	71,00%	81,80%
Τζάκι	23,30%	11,30%	12,70%	9,80%
Τηλεφωνικές γραμμές	92,90%	94,00%	91,50%	86,10%
Κινητό τηλέφωνο	58,60%	66,10%	57,50%	73,10%
Τηλεόραση	99,00%	99,40%	98,70%	100,10%
Video	58,00%	62,30%	54,80%	75,30%
Η/Υ	18,90%	13,90%	16,40%	26,90%
Κλιματιστικό	16,20%	13,90%	18,90%	2,20%
Πλυντήριο πιάτων	26,50%	26,60%	14,00%	4,30%
Πλυντήριο ρούχων	86,90%	92,80%	88,20%	94,60%
Ηλεκτρική κουζίνα	93,80%	95,10%	91,80%	97,90%
Ψυγείο	99,10%	99,40%	99,40%	100,00%
Φούρνος μικροκυμάτων	30,80%	40,50%	33,10%	31,50%
Αυτοκίνητο Ι.Χ.	63,60%	72,50%	52,30%	70,70%
Αυτοκίνητο επαγγελματικό	15,90%	18,10%	13,10%	27,20%
Μοτοσικλέτα	38,00%	46,90%	62,90%	38,50%

94,8% στην Κάρπαθο) που έχουν πλυντήριο ρούχων και (από 81,1% στην Κάρπαθο μέχρι 94% στην Κω) τηλεφωνικές γραμμές. Αλλά πάνω από τις μισές κατοικίες (52,3% στην Κάλυμνο μέχρι 66,1% στην Κω, διότι στην Κάρπαθο τα αντίστοιχα ποσοστά αυξάνονται από 70,7%-75,3%) έχουν στην κατοχή τους αυτοκίνητο ιδιωτικής χρήσης, video και κινητό τηλέφωνο.

Σόμπα (πετρελαίου, υγραερίου κ.λπ.) χρησιμοποιεί το 81,8% των σπιτιών της Καρπάθου, το 71% της Καλύμνου, το 60,1% της Ρόδου και το 47,8% της Κω. Σημαντικό επίσης είναι το 62,9% των σπιτιών της Καλύμνου που έχουν μοτοσυκλέτα, ενώ στις τρεις άλλες περιοχές τα ποσοστά μειώνονται στο 46,9% στην Κω, 38,5% στην Κάρπαθο και 38% στη Ρόδο.

Αξιοπρόσεκτα είναι και τα ποσοστά (30,8% στη Ρόδο μέχρι 40,5% στην Κω) των κατοικιών που χρησιμοποιούν φούρνο μικροκυμάτων. Κεντρική θέρμανση έχουν επίσης 47,1% των κατοικιών της Κω, το 26,5% της Ρόδου, το 19,5% της Καλύμνου και το 12,9% της Καρπάθου. Τα δύο τελευταία ποσοστά βρίσκονται στα ίδια περίπου επίπεδα με τις κατοικίες των τριών περιοχών που διαθέτουν κεντρική θέρμανση, τζάκι, Η/Υ, επαγγελματικό αυτοκίνητο και πλυντήριο πιάτων.

Τα αντίστοιχα ποσοστά όμως των κατοικιών της Καρπάθου διαφοροποιούνται, επειδή εκείνες που έχουν επαγγελματικό αυτοκίνητο και Η/Υ αποτελούν το 27% περίπου. Αντίθετα οι κατοικίες της Καρπάθου που έχουν κεντρική θέρμανση, τζάκι, κλιματιστικό και πλυντήριο πιάτων πέφτουν κάτω του 12,9%.

5.5 Συμπεράσματα

Από την ανάλυση των στοιχείων του παραπάνω κεφαλαίου καταλήγουμε στα ακόλουθα συμπεράσματα:

Τα τέσσερα νησιά της Δωδεκανήσου είναι από τις περισσότερο ανεπτυγμένες τουριστικές περιοχές της χώρας. Για να ικανοποιήσουν οι κάτοικοι τις σύγχρονες απαιτήσεις της οικογενειακής τους ζωής αναγκάζονται να έχουν δεύτερη εργασία στα τουριστικά επαγγέλματα και να εργάζεται και η σύζυγος. Με την άνοδο του μορφωτικού επιπέδου και τον ενεργότερο ρόλο των δύο συζύγων στην επαγγελματική απασχόληση αυξάνεται το εισόδημα των νοικοκυριών. (Γνωρίζουμε δε ότι το μέγεθος και ο εκσυγχρονισμός της μόνιμης ή και της εξοχικής κατοικίας εξαρτώνται από το επίπεδο ευημερίας και εκπαίδευσης των κατοίκων κάθε περιοχής). Η βελτιούμενη οικονομική κατάσταση των κατοίκων των νησιών αυτών προήγαγε την ευημερία αλλά και την ποιότητα της ζωής τους και γι' αυτό απολαμβάνουν σε μεγαλύτερη έκτα-

ση τα υλικά αγαθά του σύγχρονου πολιτισμού μας. Για το λόγο αυτό η μεγάλη πλειονότητα έχει δική της μόνιμη κατοικία με πολλά δωμάτια και αρκετά τετραγωνικά μέτρα, ενώ ένα ικανοποιητικό ποσοστό διαθέτει δεύτερη εξοχική κατοικία. Σημειώνεται, επίσης, ότι το 85%-100% των κατοικιών τους έχουν εσωτερική παροχή τρεχούμενου νερού, εσωτερικό μπάνιο ή ντους, εσωτερική τουαλέτα, τηλεόραση, ηλεκτρική κουζίνα, ψυγείο, πλυντήριο πιάτων και τηλεφωνικές γραμμές. Επίσης, αρκετά πάνω από τις μισές κατοικίες έχουν στη διάθεσή τους αυτοκίνητο ιδιωτικής χρήσης, video και κινητό τηλέφωνο. Πολύ σημαντικά είναι τα ποσοστά των κατοικιών που χρησιμοποιούν σόμπα (πετρελαίου, υγραερίου κ.λπ.) μοτοσικλέτα, φούρνο μικροκυμάτων, κεντρική θέρμανση και επαγγελματικό αυτοκίνητο.

Ως προς τις διαφορές των ανέσεων των νοικοκυριών των τεσσάρων περιοχών προκύπτουν τα ακόλουθα:

1. Σχεδόν στις περισσότερες ανέσεις έχουν το προβάδισμα οι κατοικίες της Καρπάθου. Ιδιαίτερα, στο video, τον Η/Υ, το επαγγελματικό αυτοκίνητο και τη σόμπα (πετρελαίου, υγραερίου κ.λπ.) τα ποσοστά υπερβαίνουν το 91% σε σχέση με τις τρεις άλλες περιοχές. Υπάρχουν όμως και αρκετές άλλες περιπτώσεις που οι κατοικίες της ίδιας περιοχής παρουσιάζουν τα χαμηλότερα ποσοστά. Μάλιστα, στο πλυντήριο πιάτων και στο κλιματιστικό η διαφορά είναι πάνω από το 9,7% σε σχέση με τις τρεις άλλες περιοχές.
2. Εντύπωση προκαλεί το γεγονός ότι μοτοσικλέτα έχει το 62,9% των κατοικιών της Καλύμνου. Με μια διαφορά 16 ποσοστιαίων μονάδων μειώνονται τα αντίστοιχα ποσοστά της Κω. Στη Ρόδο και την Κάρπαθο είναι ακόμα χαμηλότερα.
3. Όσο ο βαθμός αστικότητας ανεβαίνει, τόσο και σε υψηλότερα ποσοστά χρησιμοποιείται στις κατοικίες η κεντρική θέρμανση. Αντίθετα, όσο λιγότερο αστικοποιημένες είναι οι περιοχές τόσο περισσότερο χρησιμοποιείται στις κατοικίες τους η σόμπα (πετρελαίου ή υγραερίου κ.λπ.).
4. Τη δεύτερη/εξοχική κατοικία διαθέτουν σε υψηλότερα ποσοστά τα νοικοκυριά των λιγότερο αστικοποιημένων περιοχών.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 6

ΠΡΟΣΒΑΣΗ ΚΑΙ ΧΡΗΣΗ ΥΠΗΡΕΣΙΩΝ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΠΡΟΝΟΙΑΣ ΚΑΙ ΥΓΕΙΑΣ

6.1 Χρήση κοινωνικών υπηρεσιών από τα μέλη του νοικοκυριού

Η ζήτηση κοινωνικών υπηρεσιών στον τόπο διαμονής αποκαλύπτει τις ανάγκες του τοπικού πληθυσμού ή, διαφορετικά, αποκαλύπτει μέρος των προβλημάτων που απασχολούν τους κατοίκους μιας περιοχής και αδυνατούν να τα αντιμετωπίσουν αποτελεσματικά με τις δικές τους δυνάμεις. Είναι, κατά μία έννοια, ζητήματα τοπικού ενδιαφέροντος που, όμως, επηρεάζουν ευρύτερα την περιφέρεια. Εξάλλου, είναι παραδεκτό ότι τα κοινωνικά προβλήματα δεν έχουν γεωγραφικά όρια. Όμως, όταν η αντιμετώπισή τους μπορεί να οργανωθεί και εφαρμοστεί τοπικά, από τοπικούς φορείς, η αποτελεσματικότητά τους μπορεί να αυξηθεί. Τα ζητήματα κοινωνικού αποκλεισμού, ανεξαρτήτως αιτίας, ανήκουν στο πεδίο αρμοδιότητας της αυτοδιοίκησης, η οποία ήδη δραστηριοποιείται σε ένα, περιορισμένο έστω, φάσμα κοινωνικών υπηρεσιών με αιχμή τα Κέντρα Ανοικτής Προστασίας Ηλικιωμένων. Πιο συγκεκριμένα, το πλαίσιο διαμορφώνεται σήμερα με την αναμόρφωση του συστήματος κοινωνικής φροντίδας στην Ελλάδα και την αναγνώριση σημαντικού ρόλου στην αυτοδιοίκηση σε συνδυασμό με την κοινοτική συνδρομή και τη συμμετοχή της αυτοδιοίκησης σε δράσεις από κοινού με τις τοπικές αρχές άλλων ευρωπαϊκών χωρών, σε προγράμματα τοπικού ή περιφερειακού χαρακτήρα. Η τελευταία μπορεί να συμβάλει σημαντικά στην καταπολέμηση φαινομένων που ενισχύουν την απειλή του αποκλεισμού και να κατοχυρώσει κεντρικό και ουσιαστικό ρόλο στο σύστημα παροχής κοινωνικών υπηρεσιών.

Από τα στοιχεία της έρευνας προκύπτει ότι το Νοσοκομείο και το Κέντρο Υγείας είναι οι κατ' εξοχήν χρησιμοποιούμενες κοινωνικές υπηρεσίες από τα

μέλη του νοικοκυριού. Πιο αναλυτικά, στην Κάρπαθο το ποσοστό χρήσης των υπηρεσιών φτάνει στο 93,15%, στην Κω στο 77,30% και στη Ρόδο και την Κάλυμνο υπερβαίνει το 70%. Ένα αρκετά χαμηλότερο ποσοστό 12,97% στη Ρόδο και 13,89% στην Κάλυμνο χρησιμοποιεί τις υπηρεσίες πρόνοιας του Δήμου ή της Κοινότητας, καθώς και άλλο ένα 11,89% στην Κω τους βρεφονηπιακούς ή παιδικούς σταθμούς. Όλες οι άλλες χρησιμοποιούμενες κοινωνικές υπηρεσίες, π.χ. ΚΑΠΗ, βοήθεια στο σπίτι κ.λπ., συγκεντρώνουν επουσιώδη ποσοστά, τα οποία είναι κάτω του 6,67% (Πίνακας 6.1).

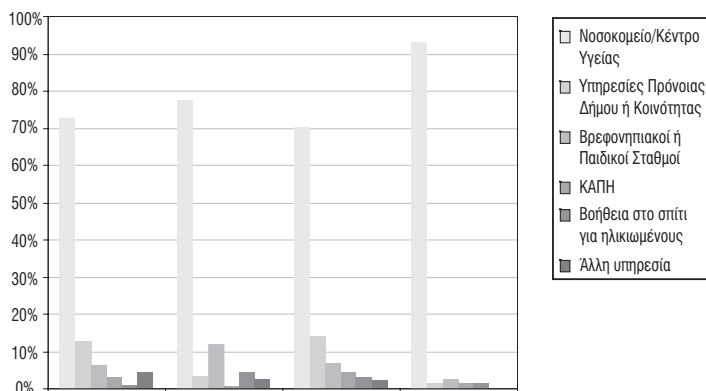
ΠΙΝΑΚΑΣ 6.1

Χρήση κοινωνικών υπηρεσιών, τον τελευταίο χρόνο

Υπηρεσίες	Ρόδου	Κω	Καλύμνου	Καρπάθου
Νοσοκομείο/ Κέντρο Υγείας	72,64%	77,30%	70,28%	93,15%
Υπηρεσίες Πρόνοιας Δήμου ή Κοινότητας	12,97%	3,24%	13,89%	1,37%
Βρεφονηπιακή ή Παιδική σταθμοί	6,38%	11,89%	6,67%	2,74%
ΚΑΠΗ	2,84%	0,54%	4,44%	1,37%
Βοήθεια στο σπίτι για ηλικιωμένους	0,81%	4,32%	2,78%	1,37%
Άλλη υπηρεσία	4,36%	2,70%	1,94%	0,00%

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 6.1

Κοινωνικές υπηρεσίες που έχουν χρησιμοποιήσει το τελευταίο χρόνο τα μέλη του νοικοκυριού

Στις διερευνόμενες περιοχές, τα σημαντικότερα προβλήματα, τα οποία δυσκολεύουν την πρόσβαση των πολιτών και αποτρέπουν τη χρήση των κοινωνικών υπηρεσιών στον τόπο διαμονής είναι τα ακόλουθα (Πίνακας 6.2):

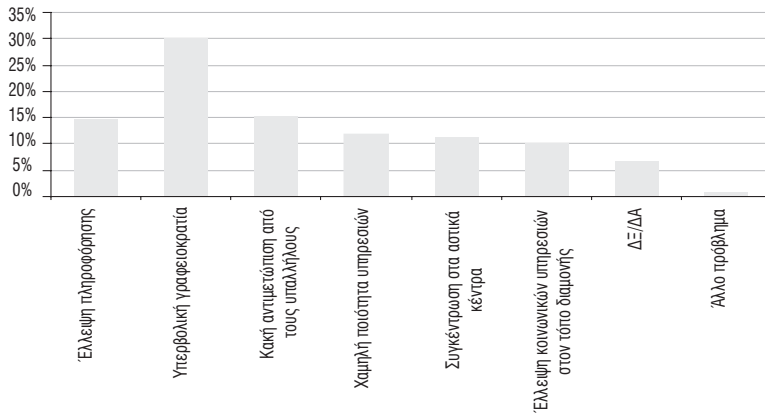
- Υπερβολική γραφειοκρατία (29,28% κατά μέσον όρο στη Ρόδο και στη Κω και πάνω από 19% στην Κάλυμνο και την Κάρπαθο).
- Έλλειψη πληροφόρησης (26,07% στην Κάρπαθο, 19,40% στην Κάλυμνο και 16% κατά μέσον όρο στη Ρόδο και την Κω).
- Έλλειψη κοινωνικών υπηρεσιών στον τόπο διαμονής (19,3% κατά μέσο όρο στην Κάρπαθο και την Κάλυμνο και 10,79% στη Ρόδο και την Κω).
- Κακή αντιμετώπιση από τους υπαλλήλους (16,11% κατά μέσον όρο στη Ρόδο και στην Κω και 8,81% στην Κάρπαθο και την Κάλυμνο).
- Χαμηλή ποιότητα υπηρεσιών (πάνω από 13% στην Κάρπαθο και στην Κάλυμνο και 11% στη Ρόδο και στην Κω).
- Συγκέντρωση στα αστικά κέντρα (18,03% στην Κάλυμνο, 10,86% κατά μέσον όρο στη Ρόδο και στην Κάρπαθο και 7,69% στην Κάλυμνο. Για όλα τα άλλα προβλήματα που αναφέρονται τα ποσοστά είναι τελείως ασήμαντα, δηλαδή κάτω του 6,54% (Πίνακας 6.2, Διάγραμμα 6.2).
- Εάν εξαιρεθεί ένα ποσοστό 11,34% των απαντήσεων των ερωτηθέντων στο Επαρχείο της Καλύμνου που αναγνωρίζει την έλλειψη δημοτικών κοινωνικών υπηρεσιών, για τις άλλες περιπτώσεις τα ποσοστά είναι ασήμαντα.

ΠΙΝΑΚΑΣ 6.2

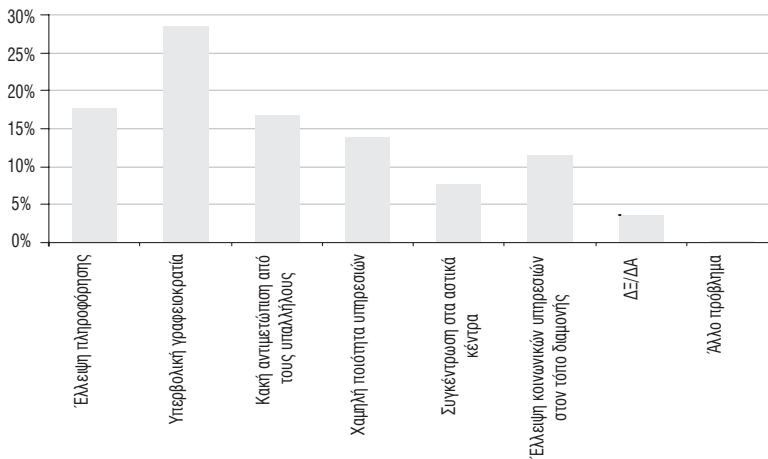
Σημαντικότερο πρόβλημα στη χρήση των κοινωνικών υπηρεσιών

Πρόβλημα	Ρόδου	Κω	Καλύμνου	Καρπάθου
Έλλειψη πληροφόρησης	14,73%	17,65%	19,40%	26,07%
Υπερβολική γραφειοκρατία	30,06%	28,51%	19,81%	19,43%
Κακή αντιμετώπιση από τους υπαλλήλους	15,33%	16,89%	9,56%	8,06%
Χαμηλή ποιότητα υπηρεσιών	11,08%	14,03%	13,39%	13,27%
Συγκέντρωση στα αστικά κέντρα	11,30%	7,69%	18,03%	10,43%
Έλλειψη κοινωνικών υπηρεσιών στον τόπο διαμονής	10,11%	11,46%	16,80%	19,91%
ΔΕ/ΔΑ	6,54%	3,62%	2,60%	0,47%
Άλλο πρόβλημα	0,85%	0,15%	0,41%	2,37%

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 6.2
Σημαντικότερο πρόβλημα στη χρήση των κοινωνικών υπηρεσιών στον τόπο διαμονής. Ρόδος

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 6.3
Σημαντικότερο πρόβλημα στη χρήση των κοινωνικών υπηρεσιών στον τόπο διαμονής. Κως

6.2 Ανάπτυξη κοινωνικών υπηρεσιών

Με ερωτήσεις του ερωτηματολογίου όπως: «Πού απευθυνθήκατε για βοήθεια σε περίπτωση οικονομικής ή κοινωνικής ανάγκης;», γίνεται προ-

σπάθεια για τον εντοπισμό των βασικών αναγκών των κατοίκων της περιοχής της έρευνας για κοινωνικές υπηρεσίες και πιο συγκεκριμένα τον τρόπο που οι πολίτες ιεραρχούν τις ανάγκες αυτές. Ο τρόπος με τον οποίο οι πολίτες καλύπτουν τις ανάγκες αυτές, πού δηλαδή στρέφονται για βοήθεια και ποια είναι τα τυχόν προβλήματα που αντιμετωπίζουν στη σχέση τους με τους φορείς παροχής κοινωνικών υπηρεσιών, αποτελεί σημαντικό θέμα της διερεύνησης των σχέσεων των ατόμων/νοικοκυριών με την κοινότητα.

Επιπλέον, επιχειρείται η διερεύνηση του ρόλου της αυτοδιοίκησης στην παροχή των υπηρεσιών που αξιολογούνται από τους κατοίκους του Νομού ως σημαντικές με στόχο τη βελτίωση των παρεχόμενων υπηρεσιών και την ευκολότερη πρόσβασή τους σε αυτές. Είναι επίσης χρήσιμο να εντοπισθούν τα σημεία εκείνα που θα βελτίωναν τη δράση της αυτοδιοίκησης προσαρμόζοντας την πολιτική της στις απαιτήσεις της τοπικής κοινωνίας αξιοποιώντας πληροφορίες από αυτή ώστε να ανταποκρίνεται αποτελεσματικότερα στο ρόλο της στο πεδίο παροχής κοινωνικών υπηρεσιών. Τελική επιδίωξη είναι η αναζήτηση των δυνατοτήτων της αυτοδιοίκησης σχετικά με τις ανάγκες του τοπικού πληθυσμού στην αντιμετώπιση των συνθηκών εκείνων που μπορούν να οδηγήσουν σε κοινωνικό αποκλεισμό άτομα ή ομάδες σε τοπικό επίπεδο.

Κεντρικό σημείο το οποίο παρουσιάζει ενδιαφέρον είναι η σημασία που κατέχει η οικογένεια, τα οικογενειακά και ευρύτερα συγγενικά δίκτυα, που φαίνεται να καλύπτουν σημαντικό μέρος των έκτακτων αναγκών των ατόμων

ΠΙΝΑΚΑΣ 6.3

Σε περίπτωση οικονομικής ανάγκης πού απευθυνθήκατε;

	Ρόδου	Κω	Καλύμνου	Καρπάθου
Μέλος νοικοκυριού	29,24%	15,68%	22,37%	8,91%
Συγγενή (εκτός νοικοκυριού)	49,59%	53,24%	39,10%	68,32%
Φίλους	12,28%	18,92%	18,05%	14,85%
Γείτονες	0,81%	1,62%	6,20%	2,97%
Κοινωνική λειτουργό	0,00%	0,27%	0,38%	0,00%
Κοινωνική υπηρεσία	2,04%	0,00%	2,82%	0,99%
Υπηρεσία υγείας	0,41%	0,00%	0,00%	0,00%
Δήμο ή Κοινότητα	0,81%	0,81%	3,20%	0,00%
Άλλού	4,82%	9,46%	7,89%	3,96%

ΠΙΝΑΚΑΣ 6.4

Σε περίπτωση κοινωνικής ανάγκης που απευθυνθήκατε;

	Ρόδου	Κω	Καλύμνου	Καρπάθου
Μέλος νοικοκυριού	20,09%	10,97%	8,66%	4,55%
Συγγενείς (εκτός νοικοκυριού)	32,21%	37,24%	17,88%	56,82%
Φίλους	15,13%	17,86%	11,31%	23,86%
Γείτονες	3,26%	1,53%	4,19%	4,55%
Κοινωνική λειτουργό	0,40%	0,26%	3,35%	
Κοινωνική υπηρεσία	1,75%		10,34%	1,14%
Υπηρεσία υγείας	2,10%	1,28%	3,77%	
Δήμο ή κοινότητα	1,75%	3,57%	14,25%	
Πολιτικό πρόσωπο	0,75%	3,32%	2,93%	2,27%
Μέσα μαζικής ενημέρωσης	0,10%		0,14%	
Τράπεζα/δάνειο	22,29%	23,72%	23,18%	6,82%
Υπηρεσία πρόνοιας	0,05%			
Εκκλήσια	0,05%	0,26%		
ΟΑΕΔ	0,05%			

ξεχωριστά αλλά και των νοικοκυριών. Αξιοπρόσεκτη είναι η κατανομή χρήσης κοινωνικών υπηρεσιών, όπου η νοσοκομειακή περίθαλψη αφορά το μεγαλύτερο μέρος, ωστόσο υπάρχει σημαντικό ποσοστό χρήσης υπηρεσιών που παρέχονται από την αυτοδιοίκηση ή, ευρύτερα, ανήκουν στο φάσμα αρμοδιοτήτων της. Ακόμα αποκαλύπτονται παράπονα και ελλείψεις στην παροχή κοινωνικών υπηρεσιών μέρος των οποίων θα μπορούσε να αντιμετωπιστεί αποτελεσματικά εκ μέρους της αυτοδιοίκησης. Σημαντικός όγκος των αναγκών για κοινωνικές υπηρεσίες, όπως εκφράζονται στην έρευνα, ανήκει στο πλαίσιο αρμοδιοτήτων της αυτοδιοίκησης πρώτου και δευτέρου βαθμού και είναι δυνατή η κάλυψή τους σε τοπικό επίπεδο αποτελεσματικά και άμεσα.

Όπως αποκαλύπτεται από την έρευνα, η βοήθεια που λαμβάνει ο πολίτης από το άμεσο οικογενειακό περιβάλλον του είναι σημαντική. Εάν συνυπολογισθούν τα ποσοστά όσων κατέφυγαν σε βοήθεια από το συγγενικό περιβάλλον και τους φίλους προκύπτει η ακόλουθη πρώτη ερμηνεία. Η ανάγκη είτε είναι οικονομική, είτε κοινωνική αντιμετωπίζεται ουσιαστικά από τους

ίδιους, δηλαδή χωρίς την καθοριστική ανάμειξη επίσημων και εξειδικευμένων φορέων και χωρίς τη χρήση των ειδικών υπηρεσιών. Αυτό θα μπορούσε να θεωρηθεί ως ένα βαθμό αναμενόμενο για την κάλυψη της οικονομικής ανάγκης, ωστόσο παρόμοια ποσοστά συναντώνται και στην περίπτωση των κοινωνικών αναγκών (Πίνακας 6.3 και Πίνακας 6.4).

Από τα παραπάνω, δύο είναι τα βασικά συμπεράσματα που εξάγονται. Το πρώτο αφορά στη λειτουργία συγγενικών δικτύων και κοινοτικών δεσμών και τη δυνατότητά τους να καλύπτουν έκτακτες ανάγκες των μελών τους. Το δεύτερο αφορά στις δυνατότητες των παρεχόμενων κοινωνικών υπηρεσιών στην περιοχή της έρευνας, στο βαθμό δηλαδή που ανταποκρίνονται στις ανάγκες του τοπικού πληθυσμού. Είναι πιθανό η αποτελεσματική λειτουργία των δικτύων να εμποδίζει την ανάπτυξη της χρήσης υπηρεσιών που παρέχονται από τους επίσημους φορείς, αλλά, ταυτόχρονα, μπορεί να δοθεί και η ερμηνεία της αδυναμίας των επίσημων φορέων παροχής υπηρεσιών και η εξ ανάγκης στροφή στο οικογενειακό και φιλικό περιβάλλον. Βλέπουμε ότι η κοινότητα προσπαθεί να καλύψει τις ανάγκες της χωρίς ωστόσο να έχουμε την πληροφορία για το βαθμό ικανοποίησης και αντιμετώπισης των αναγκών. Η σημαντική πληροφορία είναι η λειτουργία των δικτύων και δευτερευόντως ο περιορισμένος ρόλος της επίσημης φροντίδας.

Η γενική εικόνα παράγεται από ομοιόμορφη κατανομή απαντήσεων στις επί μέρους περιοχές (Ρόδος, Κάλυμνος, Κως, Κάρπαθος) χωρίς δηλαδή εξαιρετικές διαφοροποιήσεις. Αξίζει ενδεχομένως να σημειωθεί η περίπτωση της Καλύμνου όπου ένα ποσοστό περί το 6% απευθύνθηκε σε θεσμοθετημένους φορείς για οικονομική βοήθεια.

Η εικόνα για την κάλυψη κοινωνικών αναγκών είναι περισσότερο πολύπλοκη, βλέπουμε να διασπάται σε περισσότερες επιλογές και να αδυνατίζει σχετικά η συμμετοχή των συγγενικών δικτύων και της κοινότητας που αθροιστικά συγκεντρώνει μικρότερο ποσοστό από αυτό της οικονομικής βοήθειας. Αξιοσημείωτο είναι ότι το υψηλότερο ποσοστό των ερωτημένων που απευθύνθηκαν στο Δήμο και στην κοινωνική υπηρεσία εμφανίζεται για μία φορά ακόμη στο Επαρχείο Καλύμνου, όπου αντίστοιχα παρουσιάζονται συγκριτικά χαμηλότερα ποσοστά υποστήριξης από τον οικογενειακό και κοινωνικό περίγυρο. Ενδεχομένως, θα ήταν χρήσιμο να αναζητηθούν τα διαφορετικά χαρακτηριστικά των οικογενειών της συγκεκριμένης περιοχής, αφού είναι γνωστό ότι δεν υπάρχουν εξαιρετικές διαφορές στις παρεχόμενες κοινωνικές υπηρεσίες.

Από την έρευνα αποκαλύπτεται ότι η βασική κοινωνική υπηρεσία που χρησιμοποιούν οι κάτοικοι της περιοχής είναι η παροχή νοσοκομειακής πε-

ρίθαλψης. Η συγκεκριμένη κοινωνική υπηρεσία χαρακτηρίζεται από το στοιχείο του αναπόφευκτου. Είναι παροχή που το οικογενειακό περιβάλλον στις περισσότερες περιπτώσεις αδυνατεί να καλύψει και άρα συνοδεύεται, σχεδόν πάντα, από την προσφυγή στους επίσημους φορείς. Οι υπόλοιπες παροχές που αναφέρονται στο ερωτηματολόγιο καλύπτουν μόνο ένα ποσοστό περί το 22% και μοιράζονται σε ένα φάσμα υπηρεσιών που καλύπτονται ή είναι δυνατό να καλυφθούν από την αυτοδιοίκηση. Το σημαντικό είναι να συνδυαστεί το μέγεθος αυτό της χρήσης με τα αποτελέσματα των ακόλουθων ερωτήσεων, κυρίως της τελευταίας (ερώτηση 31), με στόχο το συνδυασμό της προσφοράς υπηρεσιών με τη σχετική ζήτηση. Σήμερα οι υπηρεσίες που χρησιμοποιούνται από τους πολίτες (εκτός της νοσοκομειακής φροντίδας) αφορούν στη φροντίδα των αδύναμων μελών της οικογένειας, παιδιά/ηλικιωμένοι καθώς και ΑΜΕΑ.

Το μεγαλύτερο ποσοστό χρήσης κοινωνικών υπηρεσιών αφορά το νοσοκομείο ή το κέντρο υγείας και στις τέσσερις διαφορετικές περιοχές, ωστόσο σημαντικό είναι ότι το ποσοστό αυτό ξεπερνά το 90% στην Κάρπαθο αφήνοντας ελάχιστα ποσοστά στις άλλες επιλογές. Οι υπηρεσίες πρόνοιας των δήμων συγκεντρώνουν σημαντικά ποσοστά στη Ρόδο και την Κάλυμνο, ενώ τα ΚΑΠΗ συγκεντρώνουν ελάχιστο ποσοστό στην Κω όπου η φροντίδα των ηλικιωμένων στο σπίτι έχει ποσοστό ανώτερο του 4%.

Ένα σημαντικό τμήμα της παροχής κοινωνικών υπηρεσιών είναι και η οργάνωση του τρόπου πρόσβασης του κοινού σε αυτές. Η ευκολία χρήσης των υπηρεσιών πρωτίστως εξυπηρετεί το θεμελιώδη στόχο τους, ενώ ταυτόχρονα αυξάνει την αποδοτικότητά τους. Γι' αυτό καταγράψαμε τα προβλήματα που αντιμετωπίζουν οι χρήστες στον τόπο διαμονής τους. Επιπλέον θα εντοπίσουμε ποια από αυτά είναι δυνατό να αντιμετωπιστούν από την αυτοδιοίκηση ώστε το σύστημα παροχής κοινωνικών υπηρεσιών να γίνει περισσότερο προσιτό στο χρήστη. Η γραφειοκρατία εντοπίζεται ως βασικό πρόβλημα, ενώ ως σημαντικό καταγράφεται το ζήτημα της ενημέρωσης αλλά και της χαμηλής ποιότητας των παρεχόμενων υπηρεσιών. Η απόσταση από τον τόπο διαμονής, που δίνεται με δύο επιλογές (5,6), παρουσιάζεται σημαντική και μπορεί να λειτουργεί αποτρεπτικά για άγνωστο αριθμό πιθανών χρηστών που βρίσκονται αποκλεισμένοι από τις εν λόγω υπηρεσίες.

Στην Κάρπαθο η έλλειψη πληροφόρησης αξιολογείται ως το σημαντικότερο πρόβλημα αλλά το άθροισμα των επιλογών 5 και 6 συγκεντρώνουν ποσοστό ανώτερο του 30%, στοιχείο που οδηγεί στο συμπέρασμα ότι οι κάτοικοι της Καρπάθου βιώνουν ένα σχετικό αποκλεισμό από τις κοινωνικές υπηρεσίες λόγω της γεωγραφικής τους κατανομής. Σε μικρότερο βαθμό το

ΠΙΝΑΚΑΣ 6.5
Απαραίτητες κοινωνικές υπηρεσίες

Υπηρεσίες	Ρόδου	Κω	Καλύμνου	Καρπάθου
Φροντίδας ηλικιωμένων	26,61%	22,52%	10,58%	27,10%
Υποστήριξης ΑΜΕΑ	16,23%	17,99%	11,71%	8,88%
Φροντίδας βρεφών και παιδιών προσχολικής ηλικίας	15,97%	20,50%	7,68%	11,68%
Πληροφόρησης για εργασιακά θέματα	13,25%	14,84%	23,80%	11,68%
Πληροφόρησης για κοινωνικά θέματα	8,28%	7,42%	13,73%	14,02%
Πληροφόρησης για γενικά θέματα	8,69%	6,04%	14,74%	18,69%
Δημοτικές	5,37%	6,67%	11,34%	7,01%
ΔΕ/ΔΑ	2,36%	1,38%	1,64%	0,00%
Άλλη υπηρεσία	3,24%	2,64%	4,79%	0,93%

ίδιο φαινόμενο το απαντάμε και στην Κάλυμνο με αποτέλεσμα να βρίσκουμε μειωμένα ποσοστά στην 3η επιλογή, όπως είναι και αναμενόμενο. Υπηρεσιακά ζητήματα, γραφειοκρατία και αντιμετώπιση από τους υπαλλήλους συναντάμε στις μεγαλύτερες πληθυσμιακά περιοχές της Κω και της Ρόδου, χωρίς να λείπουν και οι υπόλοιπες επιλογές.

Τέλος, πολύ σημαντική είναι η καταγραφή των προτεραιοτήτων που οι ίδιες οι τοπικές κοινωνίες θέτουν για την παροχή κοινωνικών υπηρεσιών. Η φροντίδα των ηλικιωμένων αναδεικνύεται ως βασική επιλογή στη συλλογική εικόνα της περιοχής της έρευνας, ενώ στην επιμέρους κατανομή καταλαμβάνει την πρώτη θέση στις τρεις περιοχές εκτός της Καλύμνου όπου καταγράφεται σημαντικό πρόβλημα ανεργίας και ως απαραίτητη κοινωνική υπηρεσία χαρακτηρίζεται πρώτα η πληροφόρηση για εργασιακά ζητήματα. Η ανάγκη της πληροφόρησης για κοινωνικά και γενικά θέματα εντοπίζεται περισσότερο έντονα στην Κάλυμνο και την Κάρπαθο, αποκαλύπτοντας ένα πιθανό αίσθημα αποκλεισμού των κατοίκων από τις τρέχουσες εξελίξεις στον ευρύτερο κοινωνικό χώρο. Εξίσου σημαντικό και χρήσιμο είναι να υπογραμμίσουμε και την ανάγκη των κατοίκων για παροχή υπηρεσιών στήριξης και φροντίδας ατόμων που αδυνατούν ή δυσκολεύονται να αυτοεξυπηρετηθούν

(βρέφη, ηλικιωμένοι, ΑΜΕΑ), ενώ η συνδρομή οργανωμένων επίσημων φορέων κρίνεται απαραίτητη (Πίνακας 6.5).

6.3 Διερεύνηση του ρόλου της αυτοδιοίκησης ως προς την παροχή του «δικτύου» κοινωνικών υπηρεσιών

Το τμήμα αυτό της έρευνας φιλοδοξεί να δώσει το περίγραμμα του ρόλου της αυτοδιοίκησης στην άσκηση κοινωνικής πολιτικής σε τοπικό επίπεδο. Για το σκοπό αυτό θα χρησιμοποιηθούν πρωτογενή στοιχεία που προκύπτουν από τη συλλογή και επεξεργασία σχετικού ερωτηματολογίου έρευνας που διενεργήθηκε στην περιοχή της Δωδεκανήσου και συγκεκριμένα στο Δήμο Ρόδου και στα Επαρχία Κω, Καλύμνου και Καρπάθου.⁴ Για την ανάλυση θα χρησιμοποιήσουμε τις απαντήσεις από το IV μέρος του ερωτηματολογίου ώστε να σχηματίσουμε την εικόνα του βαθμού χρήσης των κοινωνικών υπηρεσιών από τους κατοίκους των περιοχών της έρευνας, αλλά και να οριοθετήσουμε το πεδίο των υπηρεσιών που ο πολίτης, ο μόνιμος κάτοικος, θεωρεί απαραίτητες στην περιοχή.

Δευτερογενή στοιχεία χρησιμοποιήθηκαν ώστε να σχηματιστεί η εικόνα των ήδη παρεχόμενων κοινωνικών υπηρεσιών από την τοπική αυτοδιοίκηση αλλά και να γίνει γνωστή η διοικητική υποδομή στον τομέα των κοινωνικών υπηρεσιών των εν λόγω αυτοδιοικήσεων. Για το λόγο αυτό μελετήθηκε η διοικητική οργάνωση των δήμων και της νομαρχιακής αυτοδιοίκησης της περιοχής της έρευνας, με έμφαση στις υπηρεσίες (διευθύνσεις, γραφεία κ.λπ.) που είναι επιφορτισμένες με την οργάνωση και την εποπτεία των δημοτικών ή νομαρχιακών κοινωνικών υπηρεσιών.⁵ Στη συνέχεια και με βάση τα στοιχεία που οι ίδιοι οι δήμοι μάς παραχώρησαν, καταγράψαμε τις κοινωνικές υπηρεσίες που παρέχονται από την αυτοδιοίκηση στην περιοχή της έρευνας.

Κρίναμε ότι για την πληρότητα της μελέτης οφείλουμε αρχικά να παραθέσουμε ένα στοιχειώδες κείμενο για τη σχέση της αυτοδιοίκησης με την παρο-

4. Οι δυνατότητες εξαγωγής γενικότερων συμπερασμάτων (ενδεχομένως το σύνολο της ελληνικής επικράτειας) θα πρέπει να σταθμιστεί προσεκτικά, δεδομένης της γεωγραφικής μορφής της περιοχής και της ανάλογης διοικητικής της διάταξης (δήμοι, Επαρχία, νομός).

5. Η ύπαρξη τέτοιων διευθύνσεων δεν επιβεβαιώνει τη λειτουργία μηχανισμών κοινωνικής προστασίας αλλά είναι βασική προϋπόθεση ανάπτυξης σχετικών δράσεων.

χή κοινωνικών υπηρεσιών ευρύτερα αλλά και ειδικά στο πεδίο αποτροπής δημιουργίας συνθηκών κοινωνικού αποκλεισμού και επανένταξης κοινωνικά αποκλεισμένων ατόμων και ομάδων πληθυσμού στον κοινωνικό ιστό. Κατόπιν χρησιμοποιήσαμε τα ποσοτικά δεδομένα της έρευνας, συνολικά αλλά και ανά δήμο και αναζητήσαμε τη σχέση της «ζήτησης» κοινωνικών υπηρεσιών και της «προσφοράς» από την πλευρά της αυτοδιοίκησης.⁶ Η προσπάθεια σε αυτό το σημείο προσανατολίστηκε στην ανάδειξη ενδεχόμενων αναντιστοιχιών μεταξύ προσφοράς και ζήτησης συνολικά αλλά και πιθανών διαφοροποιήσεων μεταξύ των περιοχών (δήμου και Επαρχείων) ώστε να οδηγηθούμε στο τελευταίο μέρος αυτού του τμήματος που αφορά στο ρόλο της αυτοδιοίκησης πρώτου και δεύτερου βαθμού, στην παροχή κοινωνικών υπηρεσιών σήμερα και προοπτικά στο εγγύς μέλλον. Το τρίτο μέρος είναι και το αρχικό ζητούμενο, είναι δηλαδή μια προσπάθεια σκιαγράφησης της θέσης των θεσμών αυτοδιοίκησης στη λειτουργία ενός ολοκληρωμένου και αποτελεσματικού συστήματος κοινωνικών υπηρεσιών, της συμμετοχής των τοπικών αρχών στην άρση της απειλής του κοινωνικού αποκλεισμού σε μεμονωμένα άτομα ή και ομάδες πληθυσμού στο τοπικό επίπεδο. Αξίζει να υπογραμμιστεί ότι η προσέγγιση δεν έχει το χαρακτήρα κανονιστικής οπτικής και σε καμία περίπτωση η ανάλυση που περιλαμβάνεται δεν είναι νομικού περιεχομένου. Πρόκειται για την οριοθέτηση του σύγχρονου ρόλου της πολυβάθμιας αυτοδιοίκησης σε ένα αποτελεσματικό και δυναμικό πρότυπο παροχής κοινωνικών υπηρεσιών, το οποίο μπορεί να ανταποκριθεί στις απαιτήσεις που διαμορφώνονται κάτω από την παρούσα κοινωνικοοικονομική πραγματικότητα σε τοπικό επίπεδο αλλά και τη συμμετοχή αυτής σε ένα ευρύτερο εθνικό ή και υπερεθνικό σύστημα κοινωνικής πολιτικής. Πρόθεσή μας είναι η επισήμανση των κεντρικής σημασίας χαρακτηριστικών ενός μηχανισμού παροχής κοινωνικών υπηρεσιών από την αυτοδιοίκηση, ώστε αυτός να ανταποκρίνεται στις σύγχρονες απαιτήσεις.

6.3.1 Το συγκριτικό πλεονέκτημα άσκησης κοινωνικής πολιτικής στο τοπικό επίπεδο

Η σύγχρονη πραγματικότητα στο χώρο άσκησης κοινωνικής πολιτικής χαρακτηρίζεται από μια σειρά προβληματισμών και αναζητήσεων που έχουν

6. Ο Έλληνας νομοθέτης διαχωρίζει την αυτοδιοίκηση πρώτου και δεύτερου βαθμού σε τοπική και νομαρχιακή αντίστοιχα [πρόσφατα στο Ν.2646/98], περιορίζοντας τον προσδιορισμό «τοπική» για τους δήμους και τις κοινότητες' στο παρόν κείμενο έχει τηρηθεί αυτή η διάκριση.

να κάνουν με τις θεμελιώδεις αρχές λειτουργίας του συστήματος. Η συζήτηση αφορά ολόκληρο το «κοινωνικό κράτος», όπως αναπτύχθηκε στον ευρωπαϊκό χώρο μεταπολεμικά και όπως λειτούργησε μέχρι τα τέλη της δεκαετίας του 1980, στις διάφορες εκδοχές του.⁷ Στο επίκεντρο βρίσκεται το ζήτημα της απασχόλησης και η κοινωνική συνοχή. Ειδικότερα ο προβληματισμός επικεντρώνεται στο εύρος του καλυπτόμενου πληθυσμού, στη χρηματοδότηση και στήριξη του συστήματος, στη διανομή ρόλων και ευθυνών των κοινωνικών εταίρων. Είναι βέβαιο ότι βρισκόμαστε ενώπιον μιας φάσης ανασυγκρότησης που έχει διττό στόχο, τη βελτίωση των παρεχόμενων υπηρεσιών ώστε να καλύπτονται οι ανάγκες όπως αυτές αποτυπώνονται στον κοινωνικό χώρο, με παράλληλη προϋπόθεση την εξασφάλιση της βιωσιμότητας του συστήματος σύμφωνα με τις επικρατούσες οικονομικές, πολιτικές αλλά και δημογραφικές συνθήκες σε ένα νέο κοινωνικό περιβάλλον με διαφορετικής φύσης και υφής απαιτήσεις από αυτές που προσπάθησε ιστορικά να αντιμετωπίσει το μεταπολεμικό «κοινωνικό κράτος».

Στην αναδιανομή ρόλων και προσανατολισμών των συστημάτων παροχής κοινωνικών υπηρεσιών η αυτοδιοίκηση ως νομιμοποιημένη έκφραση των τοπικών κοινωνιών μπορεί και κρίνεται απαραίτητο να διαδραματίσει σημαντικό ρόλο.⁸ Ευρύτερα η «κοινοτική» πρωτοβουλία αποκτά κεντρική σημασία στη χάραξη και την εκτέλεση προγραμμάτων κοινωνικής πολιτικής και στο επίκεντρο αυτής της «κοινοτικής δράσης» η αυτοδιοίκηση μπορεί να λειτουργήσει ως θεμελιώδης παράγοντας σχεδιασμού και υλοποίησης σχετικών προγραμμάτων.

Η τοπική αυτοδιοίκηση διαθέτει εγγενή χαρακτηριστικά που κατοχυρώ-

7. Η κρίση των συστημάτων κοινωνικής πολιτικής αφορά το σύνολο του δυτικού κόσμου, ανεξάρτητα από το πλαίσιο στο οποίο δημιουργήθηκαν και αναπτύχθηκαν μεταπολεμικά καθώς και το ρόλο που κλήθηκαν να επιτελέσουν έως σήμερα. Pacolet J., 1996, *Social protection and the European and Monetary Union*, Avebury, Aldershot, σ. 16-23.

8. Η αναδιανομή αυτή αφορά και την αναγνώριση ρόλων κεντρικής σημασίας στους θεσμούς αυτοδιοίκησης από τα κράτη, στη λογική του επανακαθορισμού της λειτουργίας τους στο σύγχρονο περιβάλλον. Οι οικονομικές συνθήκες που διαμορφώνει η ύπαρξη ουσιαστικά ενιαίας αγοράς σε συνδυασμό με τη λειτουργία υπερεθνικών θεσμών περιορίζουν σαφώς την ευχέρεια κρατικών (αυτόνομων) πολιτικών τόσο στην εξωτερική πολιτική αλλά και σε ζητήματα του εσωτερικού ενδιαφέροντος. Η συμμετοχή του κράτους σε αυτό που ονομάστηκε μεταπολεμικά «κράτος πρόνοιας» μειώνεται και, χωρίς το ίδιο το κράτος να χάνει από την κανονιστική του δύναμη, μεταθέτει μέρος της ευθύνης στην αυτοδιοίκηση. Pierson C., 1996, *The Modern State*, London, Routledge.

νουν σαφές συγκριτικό πλεονέκτημα στο πεδίο άσκησης κοινωνικής πολιτικής από τα συστήματα που προωθούνται από τους κεντρικούς, κρατικούς μηχανισμούς. Ειδικότερα στην προσπάθεια αντιμετώπισης του φαινομένου του κοινωνικού αποκλεισμού η τοπική αυτοδιοίκηση μπορεί και καλείται να διαδραματίσει κεντρικό ρόλο.

Οι σχέσεις που συνδέουν την τοπική αυτοδιοίκηση με τις τοπικές κοινότητες και τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά τους παρέχουν τις προϋποθέσεις για το σχεδιασμό και την υλοποίηση συντονισμένων δράσεων προσαρμοσμένων στις απαιτήσεις του τοπικού πληθυσμού έγκαιρα και αποτελεσματικά. Η πληροφορία για τη διαμόρφωση των συνθηκών εκείνων που είναι ικανές να οδηγήσουν μεμονωμένα άτομα ή ομάδες σε κατάσταση αποκλεισμού διανύει μικρότερη απόσταση από ένα σύστημα που βασίζεται στην κεντρική οργάνωση. Οι τοπικές αρχές έχουν, κατά τεκμήριο, πληρέστερη εικόνα των συνθηκών που επικρατούν στη χωρική μονάδα ευθύνης τους. Όταν έχουν και τη δυνατότητα οργάνωσης δράσεων άρσης των προβλημάτων που μπορούν να οδηγήσουν σε κοινωνικό αποκλεισμό μπορούν να είναι σημαντικά αποτελεσματικές. Αυτό βέβαια απαιτεί τη συστηματική καταγραφή των συνθηκών που επικρατούν στην τοπική κοινωνία ώστε να λειτουργεί εποικοδομητικά η «αλληλεπίδραση» αναγκών της τοπικής κοινωνίας και κοινοτικών πρωτοβουλιών. Κάθε μορφή της αυτοδιοίκησης είναι απαραίτητο να χρησιμοποιεί και θεσμοθετημένους μηχανισμούς πληροφόρησης και καταγραφής των κοινωνικών συνθηκών και αναγκών στη χωρική μονάδα ευθύνης της και βάσει αυτών να σχεδιάζει τις προτεραιότητες δράσης της.⁹

Οι συνθήκες κοινωνικού αποκλεισμού ή καλύτερα η απειλή του αποκλεισμού διαμορφώνονται τοπικά κάτω από τον ιδιαίτερο τρόπο που επηρεάζουν την τοπική κοινωνία οι ευρύτερες οικονομικές και κοινωνικές συνθήκες. Είναι δεδομένο ότι με διαφορετικό τρόπο αντανακλώνται και εκφράζονται κατά τόπους τα στοιχεία εκείνα που συνιστούν τις προϋποθέσεις κοινωνικού αποκλεισμού. Αναδεικνύεται άρα ο κεντρικός ρόλος της τοπικής αυτοδιοίκησης στο σχεδιασμό και τη διαχείριση τοπικών προγραμμάτων αντιμετώπισης του φαινομένου, ιδιαίτερα σήμερα που η τάση της διαμόρ-

9. Η λειτουργία της ροής πληροφοριών προς την αυτοδιοίκηση δεν γίνεται αυτόματα, για να είναι αποτελεσματική η σχέση Αρχής-πολιτών και να ανταποκρίνεται στις ανάγκες τους, προστατεύοντάς τους από τον κίνδυνο του αποκλεισμού είναι απαραίτητο να λειτουργούν με συστηματικό τρόπο διάλογο πληροφόρησης θεσμοθετημένοι και έκτακτοι, βλ. Murrtagh B., 1999, «Listening to communities: Locality research and planning», *Urban Studies*, vol. 36, No 7, σ. 1181-1193.

φωσης ξεχωριστών και ιδιαίτερων αναπτυξιακών συνθηκών ανά περιφέρεια (περιφερειακή ανάπτυξη, τοπικά σύμφωνα απασχόλησης) ενισχύουν τη διαφοροποίηση των τοπικών κοινωνικών συνθηκών. Η τοπική αυτοδιοίκηση αναδεικνύεται σε σημαντικό παράγοντα της τοπικής ανάπτυξης και οφείλει να ανταποκριθεί αποτελεσματικά και στη διατήρηση (τοπικά) της κοινωνικής συνοχής που ενδέχεται να απειληθεί.

Επιπλέον είναι κοινή αντίληψη ότι η αποκέντρωση είναι έννοια κλειδί ως διοικητικός όρος, η σημασία της όμως δεν περιορίζεται στην αποτελεσματικότητα των διοικητικών μηχανισμών άλλα έχει «διασταλτικό» χαρακτήρα και μπορεί να χρησιμοποιηθεί στην επιχειρηματολογία για τη βελτίωση της απόδοσης των συστημάτων παροχής κοινωνικών υπηρεσιών. Οι κεντρικοί μηχανισμοί χαρακτηρίζονται από δυσκαμψία και καθυστέρηση απόφασης και δράσης με αποτέλεσμα η ποιότητα των κοινωνικών υπηρεσιών να είναι χαμηλή, χωρίς αυτό να οφείλεται πάντοτε σε έλλειψη πόρων. Η περιφερειακή οργάνωση είτε πρόκειται για αποκέντρωση ή αποσυγκέντρωση¹⁰ κρίνεται ότι μπορεί να αποδώσει περισσότερο αποτελεσματικά. Η πολυβάθμια αυτοδιοίκηση μπορεί να αναλάβει μέρος αυτής της διαδικασίας με στόχο τη βελτίωση της ποιότητας αλλά και της απόδοσης των κοινωνικών υπηρεσιών.

Η τοπική αυτοδιοίκηση

Στόχος αυτού του κειμένου είναι η κατά το δυνατό οριοθέτηση του ρόλου της αυτοδιοίκησης στην άσκηση κοινωνικής πολιτικής σε τοπικό επίπεδο. Είναι χρήσιμο και σημαντικό να υπογραμμιστεί αρχικά ότι ο ρόλος της αυτοδιοίκησης στο πεδίο άσκησης κοινωνικής πολιτικής τοπικού χαρακτήρα δεν είναι απαραίτητα ενιαίος σε εθνικό ή υπερεθνικό επίπεδο, η αυτοδιοίκηση δεν οργανώνεται ομοιόμορφα και δεν αναλαμβάνει παντού τους ίδιους ρόλους.

10. Υπάρχει μια αρκετά εκτεταμένη συζήτηση στο χώρο του διοικητικού δικαίου για τους όρους «αποκέντρωση» και «αποσυγκέντρωση», βλ. Μπέσιλα-Βήκα Ε., 1995, *Το συνταγματικό πλαίσιο του θεσμού της τοπικής αυτοδιοίκησης*, Αθήνα-Κομοτηνή, εκδ. Σάκκουλα. Η οργάνωση μηχανισμών κοινωνικής πολιτικής και ειδικότερα κοινωνικών υπηρεσιών στην αυτοδιοίκηση αλλά και γενικότερα η αναδιάρθρωση των μηχανισμών κοινωνικής προστασίας τόσο στις χώρες της ΕΕ αλλά και ειδικά στην Ελλάδα εντάσσεται στη συζήτηση της «αποκέντρωσης» και της «αποσυγκέντρωσης» όπως θα δούμε και στη συνέχεια του παρόντος κειμένου με την κατανομή αρμοδιοτήτων στην αυτοδιοίκηση και σε κρατικούς φορείς της περιφέρειας από το νόμο για το σύστημα κοινωνικής φροντίδας [Ν. 2646/98].

Η πολυμορφία της δράσης των θεσμών αυτοδιοίκησης οφείλεται σε μια σειρά παραγόντων των οποίων η συμμετοχή στο τελικό αποτέλεσμα διαφέρει ανά περίπτωση. Πρόσωπα και συγκυρίες συντείνουν στην αδυναμία εντοπισμού του βαθμού συμμετοχής κάθε παράγοντα, με λίγα λόγια η δράση της αυτοδιοίκησης στη φάση που σήμερα διανύει στην Ελλάδα, δεν είναι εύκολο να αναλυθεί συνολικά και απαραίτητο είναι η κάθε περίπτωση να προσεγγίζεται ως μοναδική τη στιγμή μάλιστα που το πλαίσιο αρμοδιοτήτων δεν είναι σαφώς οριοθετημένο.¹¹ Με βάση τα παραπάνω θα προσεγγίσουμε τις «δυνάμεις» που καθορίζουν το χώρο εντός του οποίου η αυτοδιοίκηση οργανώνει τη δράση της κυρίως στο πεδίο άσκησης κοινωνικής πολιτικής.

Φιλοδοξία μας δεν είναι να καλύψουμε το σύνολο των νομοθετημάτων που αφορούν το χώρο της αυτοδιοίκησης, αφού άλλωστε έχουμε ήδη σημειώσει ότι η μελέτη μας δεν έχει νομικό προσανατολισμό. Στόχος είναι η κατά το δυνατό σκιαγράφηση του ρόλου της αυτοδιοίκησης στο χώρο άσκησης κοινωνικής πολιτικής, όπως αυτός διαφαίνεται από τη συνολική στάση του κεντρικού κράτους και των κυβερνήσεων. Το σημαντικό είναι να γνωρίζουμε το πλαίσιο εντός του οποίου η αυτοδιοίκηση κατοχυρώνει την εξουσία και τη δυνατότητα να σχεδιάζει και να εφαρμόζει δράσεις κοινωνικής πολιτικής και πιο ειδικά δράσεις αντιμετώπισης του κοινωνικού αποκλεισμού αλλά και της απειλής αυτού.

Η σχετική εθνική νομοθεσία,¹² ο καταστατικός χάρτης της χώρας,¹³ όπως

11. Η αυτοδιοίκηση κάθε βαθμίδας, σε διαφορετικές χωρικές μονάδες, είναι ένα πολυπαραγοντικό σύστημα που κινείται σε ένα γενικό θεσμικό πλαίσιο αρμοδιοτήτων, το οποίο είναι δυνατό να εξειδικεύεται κατά τόπους με κριτήριο μια ευάλωτη σε κρίσεις και ερμηνείες αρχή αποτελεσματικότητας, μια «αρχή οργανωτικής οικονομίας», όπως αναφέρει ο Α. Μακρυδημήτρης σχολιάζοντας τη διάκριση αρμοδιοτήτων μεταξύ των βαθμίδων αυτοδιοίκησης. Η διάκριση αρμοδιοτήτων μεταξύ των δύο βαθμίδων αυτοδιοίκησης αλλά και της αποκεντρωμένης διοίκησης δεν είναι απόλυτα σαφής, γεγονός που δυσχεραίνει την προσπάθεια οριοθέτησης της περιοχής της ευθύνης της αυτοδιοίκησης, βλ. Μακρυδημήτρης Α., 1999, *Διοίκηση και κοινωνία, η δημόσια διοίκηση στην Ελλάδα*, εκδ. Θεμέλιο, Αθήνα.

12. Τα νομοθετήματα για την αυτοδιοίκηση πρώτου και δεύτερου βαθμού αλλά και οι σχετικές με την αυτοδιοίκηση και τις αρμοδιότητές της ρυθμίσεις σε σχετικούς νόμους εξειδικεύουν το ρόλο της και οριοθετούν το πεδίο δράσης της σε ειδικά ζητήματα, όπως ο Ν. 2646/98 για την κοινωνική φροντίδα που αναγνωρίζει στην αυτοδιοίκηση σημαντικές αρμοδιότητες στην οργάνωση και παροχή κοινωνικών υπηρεσιών.

13. Το Σύνταγμα στο άρθρο 102 αναθέτει τη διαχείριση των «τοπικών υποθέσεων» στην αυτοδιοίκηση δίνοντας ταυτόχρονα τη δυνατότητα στον κοινό νομοθέτη να ορίζει το περιεχόμενο της έννοιας, μεταθέτοντας την ουσία της αποκέντρωσης στη βούληση των κυβερνήσεων.

και οι διεθνείς συμφωνίες¹⁴ στις οποίες η χώρα συμμετέχει αναγνωρίζουν στις βαθμίδες αυτοδιοίκησης σημαντικό ρόλο στο εν λόγω πεδίο δράσης. Έτσι η κατοχυρωμένη από το Σύνταγμα αρμοδιότητα για την αντιμετώπιση των τοπικών υποθέσεων, η θεσμοθέτηση δευτέρου βαθμού αυτοδιοίκησης στο επίπεδο του νομού και η σταδιακή αποσαφήνιση των ορίων αρμοδιότητας μεταξύ των βαθμίδων αυτοδιοίκησης από τον νομοθέτη διαμορφώνουν το πεδίο δράσης της αυτοδιοίκησης σε ζητήματα τοπικού ενδιαφέροντος. Μεταξύ αυτών και η αντιμετώπιση του φαινομένου του κοινωνικού αποκλεισμού και της άρσης της απειλής του. Στο πλαίσιο αυτό κινείται και ο νόμος για την οργάνωση του «Εθνικού Συστήματος Κοινωνικής Φροντίδας» [Ν. 2646], όπου αναγνωρίζονται οι αρμοδιότητες της αυτοδιοίκησης στην παροχή φροντίδας και ταυτόχρονα οριοθετείται το εύρος αρμοδιότητας κάθε βαθμίδας αυτοδιοίκησης και της αποκεντρωμένης διοίκησης.

Καθώς το ελληνικό σύστημα αυτοδιοίκησης και διοίκησης βρίσκεται σαφώς σε φάση αλλαγής, οι μεταβολές που συντελέστηκαν τα τελευταία χρόνια σε καμία περίπτωση δεν θα πρέπει να οδηγούν στην αντίληψη μιας παγιωμένης και αμετάβλητης κατάστασης. Ο στόχος της αποκέντρωσης και της αποσυγκέντρωσης απαιτεί αλλαγές που δεν πραγματοποιούνται αυτόματα αλλά συνιστούν μέρος μιας διαδικασίας ανάπτυξης της αυτοδιοίκησης (και της τοπικής-περιφερειακής διοίκησης) και ανάληψης από μέρους της σημαντικού τμήματος των λειτουργιών που παραδοσιακά ασκούσαν οι κεντρικοί κρατικοί μηχανισμοί. Συγκριτικά με τις χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης η ελληνική αυτοδιοίκηση υστερεί σε αρμοδιότητες και ουσιαστικές εξουσίες, η αναγνώριση του ρόλου της αυτοδιοίκησης στις χώρες αυτές αποτελεί πολλές φορές οδηγό για την ελληνική περίπτωση τηρουμένων πάντα των αναλογιών (μεγέθους φορέων, μορφολογίας εδάφους κ.λπ.). Στο παραπάνω συνηγορεί η συμμετοχή των ελληνικών αυτοδιοικητικών θεσμών σε ευρωπαϊκά προγράμματα από κοινού με αυτοδιοικήσεις άλλων χωρών μελών της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

Στο σημείο αυτό εντοπίζεται και ένα εξαιρετικά σημαντικό ζήτημα για το ρόλο των Ευρωπαϊκών χρηματοδοτήσεων σχετικά με τις εθνικές, περιφερει-

14. Σταθμό στην προοπτική των τοπικών εξουσιών στη χώρα μας αποτελεί η κύρωση του Ευρωπαϊκού Χάρτη Τοπικής Αυτονομίας το 1989 με στόχο την εξασφάλιση ελαχίστου αυτονομίας των οργανισμών αυτοδιοίκησης των χωρών μελών του Συμβουλίου της Ευρώπης. Στο κείμενο του Χάρτη αναγνωρίζεται η αυτοδιοίκηση «κίτταρο δημοκρατίας» αφού, όπως σημειώνεται στο κείμενο, σε αυτό το επίπεδο διασφαλίζεται η συμμετοχή των πολιτών στη ρύθμιση των υποθέσεων που τους αφορούν.

ακές και τοπικές πολιτικές. Η Επιτροπή των Περιφερειών (COR) στο πλαίσιο της ΕΕ αποτελεί χώρο έκφρασης και επικοινωνίας των τοπικών αρχών, έχει χαρακτήρα συμβουλευτικό και η λειτουργία της αποσκοπεί στην κατοχύρωση της αυτοδιοίκησης ως μίας εκ των παραμέτρων της κοινοτικής πολιτικής. Στο πλαίσιο της λειτουργίας της Επιτροπής των Περιφερειών αναπτύσσονται μεταξύ των αυτοδιοικήσεων οριζόντιες διασυνδέσεις, ενώ, ταυτόχρονα, αναπτύσσεται μια κάθετη σχέση μεταξύ Ένωσης και τοπικών αρχών η οποία θα μπορούσε να ερμηνευθεί και ως εξέλιξη εις βάρος των εθνικών κρατών [Παπαδημητρίου Γ., 1993, *Η τοπική αυτοδιοίκηση στη σύγχρονη δημοκρατία*, Αθήνα, εκδ. Α. Σάκκουλα, σ. 30]. Η λειτουργία της Επιτροπής των Περιφερειών ενισχύει διαύλους παράκαμψης των παραδοσιακών (εθνικών) πόλων εξουσίας αναγνωρίζοντας ένα πόλο εξουσίας σε τοπικό επίπεδο που εκτείνεται σε ολόκληρο το χώρο της Ένωσης με ένα ευρύ φάσμα αρμοδιοτήτων, ορίζοντας τις τοπικές αυτοδιοικήσεις ως τον «τρίτο εταίρο της Ευρωπαϊκής Ένωσης» [Παπαγιάννη Π., 1988, «Περιφέρεια: Ο τρίτος εταίρος της ΕΟΚ και η ελληνική τοπική αυτοδιοίκηση», *ΤοπΑ*, τεύχ. 5-6, σ. 34. επ. Παπαδημητρίου Γ., 1993, «Αυτοδιοίκηση και ΕΟΚ. Η τοπική αυτοδιοίκηση πρέπει να κατακτήσει τη θέση που της ανήκει στο θεσμικό οικοδόμημα της ΕΕ», εφ. *ΤΑ ΝΕΑ*, 20 Μαρτίου].

Είναι γεγονός ότι η πρόσφατη μεταρρύθμιση στην αυτοδιοίκηση με την εφαρμογή του σχεδίου «Καποδίστριας» αλλά και τη θεσμοθέτηση του δεύτερου βαθμού αυτοδιοίκησης έδωσαν στο χώρο σημαντική δυναμική ανάπτυξης. Η καλύτερη οργάνωση μηχανισμών τοπικής δημοκρατίας, η προώθηση της αποκέντρωσης αποκτούν έδαφος για να αναπτυχθούν με την νομαρχιακή αυτοδιοίκηση και τη συνένωση των κοινοτήτων σε δήμους (Χριστοφιλοπούλου Ε., 1998, «Κατανομή λειτουργιών μεταξύ κεντρικής εξουσίας και τοπικής αυτοδιοίκησης», στο *Προοπτικές της τοπικής δημοκρατίας. Ένας ελληνογερμανικός διάλογος για την τοπική αυτοδιοίκηση*, Αθήνα-Κομοτηνή, εκδ. Αντ. Σάκκουλα, σ. 160-162.) Το ζήτημα των αρμοδιοτήτων και των ορίων μεταξύ του πεδίου δράσης των νομαρχιακών αυτοδιοικήσεων και των δήμων δεν είναι σαφές. Ο διαχωρισμός των υποθέσεων σε «νομαρχιακές» και «τοπικές» υποθέσεις δεν φαίνεται να είναι αρκετός, όπως εξίσου ανεπαρκής φαίνεται η εφαρμογή της αρχής της «επικουρικότη-

15. Η αναγνώριση αρμοδιότητας υπέρ της πλησιέστερης στον πολίτη αρχής (επικουρικότητας) νοθεύεται από την επίκληση της «αποτελεσματικότητας» και την αμφισβήτηση των δυνατοτήτων των χαμηλότερων βαθμίδων αυτοδιοίκησης στην επιτέλεση ορισμένων λειτουργιών. Το γεγονός

τας»¹⁵ ώστε να διευκρινιστεί το πεδίο ευθύνης και αρμοδιότητας κάθε βαθμίδας αυτοδιοίκησης. Ο νομοθέτης οφείλει κάθε φορά να εξειδικεύει τους ρόλους και τις αρμοδιότητες ώστε τα όρια να είναι κατά το δυνατό σαφή και να αποφεύγονται εντάσεις και πιθανοί ανταγωνισμοί. Η εξουσία κατανομής ρόλων, όπως άλλωστε και το Σύνταγμα ορίζει, παραμένει στη διακριτική ευχέρεια του κοινού νομοθέτη αφαιρώντας, ή τουλάχιστον δυσκολεύοντας, την αυτοδιοίκηση στη δυνατότητα ελεύθερης ανάπτυξης της δράσης της.

Όπως ήδη αναφέραμε, παρότι οι αρμοδιότητες της αυτοδιοίκησης κατοχυρώνονται τόσο από το Σύνταγμα αλλά και από τη σχετική νομοθεσία, η αποσαφήνιση των αρμοδιοτήτων και των ορίων των διαφορετικών βαθμίδων, πρακτικά, απαιτεί εξειδίκευση σε κάθε πεδίο πολιτικής. Στο χώρο άσκησης κοινωνικής πολιτικής και ειδικά στην παροχή κοινωνικής φροντίδας ο ρόλος και η συμμετοχή της αυτοδιοίκησης αποσαφηνίζεται από το νόμο 2646/98 που αφορά την ανάπτυξη του Εθνικού Συστήματος Κοινωνικής Φροντίδας. Χρήσιμο είναι να επισημάνουμε τα σημεία εκείνα όπου η αυτοδιοίκηση πρώτου και δευτέρου βαθμού αναλαμβάνει ρόλο κεντρικής σημασίας στη συνολική προσπάθεια προστασίας ατόμων και ομάδων από τον αποκλεισμό και δημιουργία των συνθηκών εκείνων για «ισότιμη συμμετοχή στην οικονομική και κοινωνική ζωή με παράλληλη εξασφάλιση αξιοπρεπούς επιπέδου διαβίωσης» [αρ.1, Ν. 2646/98].

Ο νόμος 2646/98 οργανώνει ένα σύστημα κοινωνικής φροντίδας προσαρμοσμένο στις σύγχρονες επικρατούσες αντιλήψεις στον ευρωπαϊκό χώρο για την κοινωνική πολιτική, η δε συμμετοχή της αυτοδιοίκησης εντάσσεται στη συμβολή του ευρύτερου δημόσιου τομέα. Σημαντική θεωρείται η συμβολή του ιδιωτικού-μη κερδοσκοπικού τομέα όπως και αυτή του εθελοντικού κινήματος και των μη-κυβερνητικών οργανώσεων (ΜΚΟ).

Έτσι, πιο συγκεκριμένα, ο ρόλος της πρωτοβάθμιας αυτοδιοίκησης εντοπίζεται στην παροχή ανοιχτής φροντίδας και στη λειτουργία μηχανισμών πρόληψης καθώς και στον έγκαιρο εντοπισμό των κοινωνικών και οικονομικών χαρακτηριστικών που απειλούν την κοινωνική συνοχή της τοπικής κοινωνίας. Η νομαρχιακή αυτοδιοίκηση αναλαμβάνει πέρα από την εκπόνη-

αυτό επιβεβαιώνει ότι το πεδίο δράσης της αυτοδιοίκησης είναι σε μεγάλο βαθμό αποτέλεσμα της πολιτικής διαδικασίας που ανάλογα με τη συγκυρία οδηγεί τους κεντρικούς μηχανισμούς εξουσίας να της αναγνωρίζουν σημαντικές αρμοδιότητες ή να την περιορίζουν. Η ουσία είναι ότι παραμένει στην ευχέρεια του κράτους ο καθορισμός του ρόλου της αυτοδιοίκησης και μάλιστα προς όφελος της πραγματικής του ισχύος. Mann M., 1993, *Nation-States in Europe and other continents: Diversifying, Developing, Not Dying*, Daedalus.

ση προγραμμάτων πρόληψης την ευθύνη λειτουργίας μηχανισμών αποκατάστασης και επανένταξης ατόμων και ομάδων που έχουν υποστεί τις συνέπειες του αποκλεισμού, η ευθύνη όμως αυτή αναλαμβάνεται από κοινού με την περιφέρεια, δηλαδή την αποκεντρωμένη κρατική διοίκηση Ν. 2646/98, αρ. 3, §2. Σημαντικός κρίνεται και ο ρόλος της νομαρχιακής αυτοδιοίκησης στη συμμετοχή των εθελοντικών οργανώσεων στο σύστημα κοινωνικής φροντίδας με την παροχή από μέρος της ειδικής πιστοποίησης-αναγνώρισης (Ν. 2646/98, αρ.4, §3). Ακόμα αναγνωρίζεται η συμμετοχή των φορέων αυτοδιοίκησης στο γνωμοδοτικό όργανο, στο Εθνικό Συμβούλιο Κοινωνικής Φροντίδας, ενισχύοντας τυπικά τουλάχιστον τη συμμετοχή της αυτοδιοίκησης στο δημόσιο διάλογο για την κοινωνική φροντίδα.

Διαπιστώνουμε ότι η αυτοδιοίκηση αποκτά συγκεκριμένο ρόλο στο σύστημα κοινωνικής φροντίδας και οι τοπικές δυνάμεις αποκτούν έδαφος να αναπτυχθούν και να ανταποκριθούν στο ρόλο τους. Βέβαια η συμμετοχή αυτή εντάσσεται σε ένα ευρύτερο εθνικό σχέδιο αφαιρώντας ενδεχομένως μέρος του αυθορμητισμού της δράσης της αυτοδιοίκησης, ωστόσο η κινητοποίηση των τοπικών δυνάμεων που βρίσκεται στο στόχο του Εθνικού Σχεδίου είναι πεδίο πρόκλησης για την τοπική αυτοδιοίκηση στο οποίο έχει τις αρχικές προϋποθέσεις να ανταποκριθεί.

6.4 Συμπεράσματα

Από την προηγούμενη περιγραφή της προσφοράς και ζήτησης υπηρεσιών σε τοπικό επίπεδο προκύπτουν οι ακόλουθες διαπιστώσεις :

- Το νοσοκομείο και το κέντρο υγείας είναι οι πλέον συχνά χρησιμοποιούμενες κοινωνικές υπηρεσίες από τα νοικοκυριά όλων των Επαρχείων του νομού.
- Όσον αφορά τα σημαντικότερα προβλήματα τα οποία αποτρέπουν τη χρήση των κοινωνικών υπηρεσιών στον τόπο διαμονής η γραφειοκρατία φαίνεται να κατέχει την πρώτη θέση στις απαντήσεις όλων των νοικοκυριών. Το ίδιο συμβαίνει στο θέμα της έλλειψης κοινωνικών υπηρεσιών στον τόπο διαμονής αλλά μόνο στην Κάρπαθο και στην Κάλυμνο. Η χαμηλή ποιότητα των προσφερομένων υπηρεσιών αντίθετα δεν φαίνεται να αποτελεί σημαντικό ανασταλτικό παράγοντα στη χρήση των κοινωνικών υπηρεσιών.
- Ως προς τις απαραίτητες κοινωνικές υπηρεσίες στον τόπο διαμονής πρώτη επισημαίνεται η φροντίδα των ηλικιωμένων. Ακολουθούν σε κά-

ποια απόσταση η υποστήριξη των ΑΜΕΑ, η πληροφόρηση για εργασιακά θέματα, η φροντίδα βρεφών και παιδιών προσχολικής ηλικίας, και η πληροφόρηση για γενικά θέματα.

- Η βασική διαπίστωση από την ανάλυση των στοιχείων των σχέσεων του νοικοκυριού με την κοινότητα είναι ότι υπάρχουν σοβαρές ανικανοποίητες ανάγκες σε τοπικό επίπεδο αλλά και σε επίπεδο νομού, οι οποίες δυσχεραίνουν το οικογενειακό και κοινωνικό περιβάλλον. Το κράτος (κεντρική διοίκηση, νομαρχιακή και τοπική αυτοδιοίκηση) πρέπει να στραφεί στην αναδιοργάνωση των νοσοκομείων, των κέντρων υγείας και των υπηρεσιών κοινωνικής πρόνοιας, καθώς και στην ανάπτυξη νέων υπηρεσιών που να καλύπτουν τις ανάγκες πληροφόρησης για εργασιακά και κοινωνικά θέματα. Η εξυγίανση του κοινωνικού περιβάλλοντος δημιουργεί πολιτισμένη διαβίωση.

Από τα αποτελέσματα της έρευνας προκύπτει ότι οι κοινωνικές υπηρεσίες που χαρακτηρίζονται ως σημαντικές στον τόπο διαμονής ανήκουν στο πεδίο αρμοδιότητας της αυτοδιοίκησης, χωρίς αυτό να συνεπάγεται ότι η αυτοδιοίκηση θα μπορούσε αυτόματα να αναλάβει τη σχετική δράση. Η κατοχύρωση αρμοδιότητας θα πρέπει να συνοδεύεται από την ουσιαστική χρηματοδότηση των σχετικών δράσεων. Η ασάφεια εξασφάλισης πόρων ουσιαστικά παροπλίζει τις αρμοδιότητες και το μόνο που επιτυγχάνεται είναι η μετάθεση της ευθύνης από τους κρατικούς φορείς, από το κεντρικό κράτος προς την αυτοδιοίκηση. Το σημείο αυτό αποκτά εξαιρετική σημασία σήμερα που το κοινωνικό κράτος περιορίζεται και η μετάθεση ευθυνών κρύβει τον κίνδυνο ουσιαστικής μείωσης των παροχών. Χαρακτηριστικό είναι το παράδειγμα της εφαρμογής της δευτεροβάθμιας αυτοδιοίκησης που με τον ιδρυτικό νόμο Ν. 2218/94 οριζόταν το πεδίο αρμοδιότητας, χωρίς ταυτόχρονα να ορίζεται σαφώς η χρηματοδότηση του συστήματος, περιορίζοντας ουσιαστικά την ουσιαστική παρέμβαση της νομαρχιακής αυτοδιοίκησης. Έτσι η αυτοδιοίκηση θα πρέπει να εξασφαλίζει τους απαραίτητους πόρους που θα την καθιστούν ισότιμο συμμετόχο στο σύστημα κοινωνικής φροντίδας τοπικά, χωρίς βέβαια κανείς να αγνοεί τον κεντρικό ρόλο που καλείται να διαδραματίζει το κράτος και οι κεντρικοί μηχανισμοί στο συντονισμό, τις κεντρικές επιλογές και τις κατευθύνσεις των προγραμμάτων.

Ήδη, στο παρόν κείμενο, έχουμε υπογραμμίσει τη σημασία που έχει η πληροφορία που προέρχεται από την τοπική κοινωνία. Η αυτοδιοίκηση οφείλει να χρησιμοποιεί μηχανισμούς ενημέρωσης για τις κοινωνικές συνθήκες που επικρατούν στη χωρική μονάδα ευθύνης της. Η πληροφορία αυτή καθορίζει τις επιλογές και τις προτεραιότητες της αυτοδιοίκησης και είναι

το σημείο που εντοπίζεται το συγκριτικό πλεονέκτημα των τοπικών αρχών που βρίσκονται σε άμεση επικοινωνία με τους πολίτες. Βέβαια η αυτοδιοίκηση θα πρέπει να φροντίζει για τη συγκεκριμένη λειτουργία οργανώνοντας μηχανισμούς αποτελεσματικής επικοινωνίας με τον πολίτη. Η λειτουργία διαύλων επικοινωνίας με το συνολικό πληθυσμό αλλά και με ειδικές κατηγορίες του, η εξασφάλιση περιοδικών επιστημονικών μετρήσεων για τις συνθήκες διαβίωσης των κατοίκων της περιοχής ευθύνης είναι απαραίτητα μέτρα για την αποτελεσματική οργάνωση και λειτουργία τοπικών συστημάτων παροχής κοινωνικών υπηρεσιών.

Η συνεργασία της τοπικής εξουσίας με την τοπική κοινότητα είναι απαραίτητη για ένα σύστημα κοινωνικής φροντίδας και προστασίας από τον αποκλεισμό όπου η αυτοδιοίκηση διαδραματίζει κεντρικό ρόλο, μια σημαντική παράμετρος αυτής της συνεργασίας είναι η επαφή των επίσημων φορέων με τις οργανώσεις πολιτών που δραστηριοποιούνται στο ίδιο πεδίο και θα μπορούσαν να προσφέρουν συντονισμένα τις υπηρεσίες τους δρώντας συνολικά αποτελεσματικότερα. Οι εθελοντικές οργανώσεις έχουν τη δυνατότητα να συνεισφέρουν αποτελεσματικά σε συνεργασία με τους επίσημους φορείς. Η τοπική κοινότητα οφείλει να ενεργοποιείται για την αντιμετώπιση των συνθηκών που οδηγούν σε αποκλεισμό μέλη της κοινότητας ή και ολόκληρες ομάδες και η αυτοδιοίκηση οφείλει να συντονίζει διακριτικά αυτή τη δράση αλλά και να προσφέρει κίνητρα για την ενεργότερη συμμετοχή των πολιτών στην κοινή προσπάθεια.

Η ανάληψη ρόλων από την αυτοδιοίκηση, πρώτου και δευτέρου βαθμού, είναι απαραίτητο να συνοδεύεται και από την αντίστοιχη ανάπτυξη της διοικητικής της υποδομής. Ο αναβαθμισμένος ρόλος της αυτοδιοίκησης στο πεδίο άσκησης κοινωνικής πολιτικής θα πρέπει να ενισχύεται από εξειδικευμένα στελέχη κατάλληλα να υποστηρίξουν επιστημονικά αλλά και διοικητικά τις νέες αρμοδιότητες. Είναι πρακτικά ανέφικτο οι μηχανισμοί της αυτοδιοίκησης να ανταποκριθούν στο διευρυμένο ρόλο με το ίδιο, ήδη ελλιπές, προσωπικό. Τα ειδικά-τοπικά προγράμματα είναι απαραίτητο να παράγονται από έμπειρο στελεχιακό δυναμικό. Η οργάνωση ειδικών επιστημονικών επιτροπών ανά νομαρχιακή αυτοδιοίκηση ή δήμο μπορεί να αντιμετωπίσει το υπαρκτό πρόβλημα και ταυτόχρονα να ενισχύσει το ρόλο της αυτοδιοίκησης.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 7

ΔΙΑΝΟΜΗ ΕΙΣΟΔΗΜΑΤΟΣ ΚΑΙ ΦΤΩΧΕΙΑ ΣΤΟ ΝΟΜΟ ΔΩΔΕΚΑΝΗΣΟΥ

7.1 Εισαγωγή

Τις δεκαετίες 1950 και 1960, λόγω της έντονης οικονομικής ανάπτυξης και των υψηλών ρυθμών απασχόλησης, υπήρχε η πεποίθηση πως τα προβλήματα της ανισότητας, της ανεργίας, του πληθωρισμού και της φτώχειας θα εξαλειφθούν. Οι πετρελαϊκές κρίσεις της επόμενης δεκαετίας δεν δικαιώσαν τις προσδοκίες αυτές, με συνέπεια να αμφισβητηθεί θεμελιακά η νεο-Κεϊνσιανή πολιτική συναίνεσης και η δυναμική της κρατικής παρέμβασης.

Ένας μεγάλος αριθμός θεωριών δημιουργείται με στόχο την ερμηνεία της οικονομικής ανισότητας και κυρίως της ανισότητας των *εισοδημάτων από εργασία*, τα οποία διαπιστώθηκε ότι αποτελούν συνήθως τα 2/3 έως τα 3/4 του εθνικού εισοδήματος (Lydal H.F, 1968, Lydal H.F, 1976, Lydal H.F, 1979).

Προς την κατεύθυνση αυτή καθοριστικά ήταν τα ερωτήματα:

- Πώς μπορεί να ερμηνευτεί η διαφορά στις αμοιβές από απασχόληση (μισθωτή ή/και αυτοαπασχόληση);
- Ποιες επεξηγήσεις μπορούν να δοθούν στο γεγονός ότι ορισμένα άτομα απολαμβάνουν πολύ υψηλότερες αμοιβές σε σχέση με άλλα άτομα;

Σε περιφερειακό επίπεδο από εμπειρικές έρευνες διαπιστώθηκε ότι η οικονομική ανισότητα είναι έντονη κατά τα αρχικά στάδια της ανάπτυξης και κατόπιν ελαττώνεται, αφού πρώτα έχει φτάσει σε ένα μέγιστο σημείο¹⁶, ενώ ταυτόχρονα εμφανίζεται περισσότερο άνιση σε οικονομικά υστερημένες περιφέρειες (Kuznets, 1989, Tsakloglou, 1988, Μπαλούρδος και Υφαντόπουλος, 2001). Πιο πρόσφατες ενδοπεριφερειακές και διαπεριφερειακές συ-

16. Αφού έχει ακολουθήσει πορεία σιγμοειδούς ή καμπύλης τύπου αντεστραμμένου U.

γκρίσεις, πραγματοποιούνται με κατάλληλες τροποποιήσεις κυρίως στη νεοκλασική θεωρία του ανθρώπινου κεφαλαίου (Chiswick, 1973).

7.1.1 Έννοιες και ορισμοί του εισοδήματος

Σύμφωνα με τον A.B. Atkinson (1974), όταν διερευνάται η ανισότητα του εισοδήματος και η φτώχεια είναι απαραίτητο και πρέπει να διευκρινίζεται κατ' αρχάς η χρονική περίοδος ορισμού του εισοδήματος. Διότι, όταν αντί του εβδομαδιαίου ή του μηνιαίου χρησιμοποιείται το συνολικό ή το εισόδημα κύκλου ζωής τα οποία ορίζονται για μεγαλύτερη χρονική περίοδο, τότε οι βραχυχρόνιες (περιοδικές) διακυμάνσεις τείνουν να εξαφανιστούν. Γι' αυτό σε περίπτωση που μας ενδιαφέρει η εκτίμηση του αριθμού των φτωχών, το ημερομίσθιο, το εβδομαδιαίο ή το μηνιαίο εισόδημα δείχνει αν κανείς βρίσκεται κάτω από ένα συγκεκριμένο επίπεδο αγνοώντας ποια ήταν η κατάσταση του λίγο χρόνο πριν. Όταν όμως προσεγγίζεται η οικονομική ανισότητα, τότε είναι προτιμότερο να χρησιμοποιείται το συνολικό ετήσιο εισόδημα ή το εισόδημα κύκλου ζωής κ.ο.κ., διότι η σχετική θέση ορισμένων ατόμων ίσως έχει βελτιωθεί ή επιδεινωθεί αντίστοιχα σε σχέση με κάποια μεγαλύτερη χρονική περίοδο αναφοράς.

Επιπλέον, πρέπει να επιλέγεται η μονάδα ανάλυσης ή αναφοράς η οποία κατά περίπτωση μπορεί να είναι το άτομο ή το νοικοκυριό, η εκτεταμένη ή η πυρηνική οικογένεια. Άλλωστε, η μετάβαση από το ατομικό στο ευρύτερο οικογενειακό ή το περιβάλλον του νοικοκυριού δεν είναι εύκολη, εφ' όσον είναι αναγκαία η υιοθέτηση υποθέσεων εργασίας, οι οποίες δεν συνεισφέρουν πάντα στην επίλυση του προβλήματος αλλά μάλλον το περιπλέκουν.

Αν εκληφθεί η οικογένεια ως μονάδα ανάλυσης, τότε ως γνωστό, δύσκολα μπορεί να εκτιμηθεί η χρονική και χρηματική προσφορά κάθε μέλους. Άλλωστε τα παιδιά και άλλα μέλη της οικογένειας πιθανά να μην έχουν κάποια απολαβή εισοδήματος, οπότε η συνεισφορά τους στη σύνθεση του οικογενειακού εισοδήματος είναι μηδενική. Ωστόσο, το οικογενειακό εισόδημα διανέμεται με κάποια εσωτερική διαδικασία μέσα στην οικογένεια/νοικοκυριό, είτε ισομερώς, οπότε παρακάμπτεται το πρόβλημα, είτε σύμφωνα με τις ανάγκες του κάθε μέλους, οπότε δημιουργούνται πρόσθετα προβλήματα, εφόσον πρακτικά πολύ δύσκολα υπολογίζονται ή αποτιμώνται αντικειμενικά οι εν λόγω ανάγκες.

Επισημαίνεται ότι στη διεθνή βιβλιογραφία, και σύμφωνα με τους παραπάνω προβληματισμούς, έχουν προταθεί διάφοροι ορισμοί, οι οποίοι διαφοροποιούνται ανάλογα με το θεωρητικό πλαίσιο αναφοράς (κύκλος ζωής, ανθρώπινο κεφάλαιο κ.λπ.).

Παρά τις διαφορετικές απόψεις υπάρχουν κάποια βασικά χαρακτηριστικά τα οποία βρίσκονται σε κάθε ορισμό της έννοιας του εισοδήματος. Τα χαρακτηριστικά αυτά είναι:

- I. Η οικονομική μονάδα αναφοράς του εισοδήματος (άτομο, οικογένεια-νοικοκυριό, ευρύτερη κοινωνική ομάδα).
- II. Ο χρόνος αναφοράς στον οποίο αποκτάται το εισόδημα.
- III. Η ανάλυση της συμμετοχής των διάφορων παραγόντων που συνθέτουν το εισόδημα (decomposition), ανάλογα με τον ορισμό που έχει υιοθετηθεί.

Υπό τις προϋποθέσεις αυτές η έννοια του εισοδήματος είναι σύνθετη λόγω του ότι έχει πολλές πηγές προέλευσης. Αν ως μονάδα αναφοράς εκλαμβάνεται το άτομο, τότε το άθροισμα όλων των ατομικών μισθών-ημερομισθίων σε μια οικογένεια δημιουργεί το συνολικό *οικογενειακό εισόδημα από απασχόληση*.

Αν το ενδιαφέρον στρέφεται γύρω από αναδιανεμητικές επιπτώσεις του ασφαλιστικού συστήματος, τότε ο μισθός πριν τη φορολογία και τις ασφαλιστικές εισφορές (ακαθάριστος μισθός) συγκρίνεται με τον αντίστοιχο μισθό μετά τη φορολογία και τις ασφαλιστικές εισφορές (καθαρός ή διαθέσιμος μισθός).

Η επιλογή και ο ορισμός του εισοδήματος που χρησιμοποιείται στην παρούσα εργασία είναι περισσότερο σύνθετος και έχει ως βάση τις οδηγίες από το Δεύτερο Πρόγραμμα Δράσης της Ευρωπαϊκής Ένωσης για την Καταπολέμηση της Φτώχειας (Deleck et al., 1991). Αναλυτικότερα, για τον προσδιορισμό της φτώχειας και τη διανομή του εισοδήματος χρησιμοποιείται το *Διαθέσιμο Χρηματικό Εισόδημα του νοικοκυριού* με την ευρύτερη έννοια του όρου, το οποίο αναλύεται σε *εισόδημα από απασχόληση και περιουσία, συν το εισόδημα από τις χρηματικές μεταβιβάσεις της κοινωνικής ασφάλισης μείον τη φορολογία εισοδήματος* (Deleck et al., 1991, σ. 6, Μπαλούρδος-Υφαντόπουλος, 2001). Ο ορισμός αυτός, εκλαμβάνεται ως ο πιο σχετικός για την ανάδειξη της καταναλωτικής δύναμης και του επιπέδου διαβίωσης ενός νοικοκυριού, σε μια δεδομένη χρονική στιγμή (Deleck et al., 1991). Η χρονική διάρκεια που καλύπτει το εισόδημα είναι ένα φορολογήσιμο έτος (1998), ενώ υπάρχει η δυνατότητα εκτίμησης των μηνιαίων αποδοχών. Κυρίως, στον ορισμό περιλαμβάνεται το χρηματικό εισόδημα όλων των μελών του νοικοκυριού, συμπεριλαμβανομένου και του τεκμαρτού ενοικίου και βασικές μορφές αυτοκατανάλωσης τμήματος της παραγωγής των νοικοκυριών.

Στη συνέχεια, τα συστατικά στοιχεία ή οι πηγές προέλευσης του εισοδήματος αναλύονται ειδικότερα σε εισόδημα από απασχόληση, στο οποίο περιλαμβάνονται οι μισθοί- ημερομίσθια (εξαρτημένη απασχόληση), δηλαδή

ολόκληρο το εισόδημα που εισπράττουν τα εργαζόμενα με εξαρτημένη σχέση εργασίας μέλη του νοικοκυριού, ενώ συμπεριλαμβάνονται σε αυτό τα κέρδη των ελεύθερων επαγγελματιών και η (τεκμαρτή) αμοιβή προσωπικής εργασίας ή αυτοαπασχόλησης.

Αντίστοιχα το εισόδημα από περιουσία αναλύεται επίσης σε επιμέρους πηγές (τόκοι, μερίσματα, ενοίκια), ενώ το εισόδημα που δημιουργείται από τις παροχές κοινωνικής ασφάλισης περιλαμβάνει δύο επί μέρους πηγές το εισόδημα αναπλήρωσης και τα διάφορα οικογενειακά επιδόματα. Ειδικότερα το εισόδημα αναπλήρωσης αναλύεται σε εισόδημα το οποίο προέρχεται από συντάξεις, επιδόματα ανεργίας, επιδόματα ασθένειας και αναπηρίας και επιδόματα κοινωνικής βοήθειας (Πίνακας 7.1).

Αν από τα εισοδήματα από την κάθε πηγή που συνθέτουν το συνολικό εισόδημα του νοικοκυριού έχουν αφαιρεθεί οι φόροι (Φ), τότε έχουμε το συνολικό καθαρό εισόδημα του νοικοκυριού (ΣΚ). Το αντίστοιχο συνολικό διαθέσιμο εισόδημα του νοικοκυριού (ΣΔ) ορίζεται¹⁷ ως:

$$\Sigma\Delta = \text{Συνολικό ακαθάριστο εισόδημα του νοικοκυριού} = \Sigma\text{Κ} + \Phi$$

Για την ανάλυση της διανομής του εισοδήματος δεν επαρκεί ένας απλός ή ένας περισσότερο σύνθετος προσδιορισμός του μεγέθους και της σύνθεσης ή της ανάλυσης της μεταβλητής του εισοδήματος κατά πηγές προέλευσης. Πρέπει να διενεργούνται περαιτέρω αναλύσεις οι οποίες θα συμπληρώνουν την εικόνα και τις εκτιμήσεις που παρέχονται από τα σχετικά μέτρα ανισοκατανομής (π.χ. Gini, Theil).

Προς την κατεύθυνση αυτή, η μεθοδολογία η οποία ακολουθείται επικεντρώνεται τόσο στην ανάλυση του εισοδήματος κατά πηγή προέλευσης, όσο και στον προσδιορισμό διάφορων άλλων χαρακτηριστικών (Expert Group on Household Income Statistics, The Canberra Group, 2001, Final Report and Recommendations, Ottawa), όπως αυτά προσδιορίζονται από τις ακόλουθες μεθοδολογικές προσεγγίσεις:

Ι. Λειτουργική ανάλυση επιλεγμένων χαρακτηριστικών που αφορούν τη μονάδα πρόσκτησης του εισοδήματος -άτομα, οικογένεια ή νοικοκυριό, ευρύτερη κοινωνική ομάδα.

Τα χαρακτηριστικά αυτά προσδιορίζονται ως αντιπροσωπευτικά των διάφορων υπο-ομάδων ή υπό-κατηγοριών του πληθυσμού ανάλογα με το ύψος του εισοδήματος που λαμβάνουν (ενδο- και δια-ομαδική ανισότητα).

17. Εναλλακτικά αν από κάθε πηγή το εισόδημα υπολογίζεται μαζί με τους φόρους και τις ασφαλιστικές εισφορές, τότε ισχύει : $\Sigma\text{Κ} = \Sigma\Delta - \Phi\text{ΑΣ}$.

ΠΙΝΑΚΑΣ 7.1
Πηγές συνολικού εισοδήματος

I	Εισόδημα από απασχόληση
	α. Μισθοί ημερομίσθια ¹⁸
	β. Κέρδη ελεύθερων επαγγελματιών ή επιχειρηματιών ¹⁹
II	Εισόδημα από περιουσία
	α. Ενοίκια
	β. Τόκοι
	γ. Μερίσματα
	δ. Τεκμαρτό ενοίκιο- από ιδιοκατοίκηση
III	Εισόδημα κοινωνικής ασφάλισης
	1. Εισόδημα αναπλήρωσης
	α. Συντάξεις ²⁰
	β. Επιδόματα ανεργίας ²¹
	γ. Επιδόματα ασθένειας και αναπηρίας ²²
	δ. Επιδόματα κοινωνικής βοήθειας ²³
	2. Οικογενειακά επιδόματα ²⁴
IV	Εισόδημα από άλλες πηγές
	(μεταβιβαστικές πληρωμές, εμβάσματα εξωτερικού, δαπάνες διατροφής για παιδιά κ.ο.κ)
V	Συνολικό εισόδημα νοικοκυριού (I+II+III+IV)
VI	Άμεσοι φόροι
VII	Συνολικό διαθέσιμο εισόδημα του νοικοκυριού (V+VI)

Πηγή: EC Poverty Research Project. Report of the Second General Meeting on 25-26 May, 1987. Deleck et al. Μπαλούρδος και Υφαντόπουλος 2001.

18. Πρόκειται για το εισόδημα που εισπράττουν τα εργαζόμενα μέλη του νοικοκυριού (εξαρτημένη απασχόληση). Συνήθως η σύνθεση του εισοδήματος αυτού είναι: ο βασικός μισθός, τα επιδόματα (οικογενειακά, ανθυγιεινής εργασίας, σπουδών κ.ά.), ΑΤΑ και τυχόν άλλες επιχορηγήσεις, υπερωρίες και δώρα. Δεν περιλαμβάνονται οι αμοιβές σε είδος.

19. Εκτιμάται ως η διαφορά μεταξύ καθαρών εσόδων και δαπανών. Στην κατηγορία αυτή περιλαμβάνονται η αμοιβή προσωπικής εργασίας (η οποία ενσωματώνεται στη μεταβλητή εισόδημα από απασχόληση), το τεκμαρτό ενοίκιο και οι τόκοι ιδίων κεφαλαίων.

20. Πρόκειται για το σύνολο των εισοδημάτων των μελών του νοικοκυριού από παροχές κύριας και επικουρικής ασφάλισης, αφού πρώτα έχουν γίνει κάποιες πιθανές παρακρατήσεις.

Με τον τρόπο αυτό, η ανάλυση εστιάζεται στα ατομικά χαρακτηριστικά (ηλικία, μορφωτικό επίπεδο, επαγγελματική εμπειρία κ.ά) που συνήθως αφορούν τον υπεύθυνο του νοικοκυριού, στα χαρακτηριστικά που αφορούν το μέγεθος και τη σύνθεση των νοικοκυριών καθώς και σε άλλους παράγοντες που αφορούν την κατάσταση και τις λειτουργίες της αγοράς εργασίας, τις υφιστάμενες ανισότητες στις αμοιβές, τις τάσεις μείωσης των ανισοτήτων αυτών κ.λπ.

Τα ατομικά χαρακτηριστικά, στη πρώτη περίπτωση, μπορούν να εκληφθούν είτε ως «παράμετροι» δηλαδή χαρακτηριστικά που είναι μόνιμα στο άτομο ή το νοικοκυριό (φύλο, φυλή, κοινωνικό υπόβαθρο κ.ά.), είτε ως μεταβλητές (ηλικία, εκπαίδευση, επαγγελματική εμπειρία, τόπος απασχόλησης, είδος απασχόλησης κ.ά).

Ως τέτοια χαρακτηριστικά, τα οποία πρόκειται να εξεταστούν εκτενέστερα στο τμήμα της παρούσας εργασίας που αναφέρεται στα εμπειρικά ευρήματα της ανάλυσης μας αναφέρονται:

α) Χαρακτηριστικά που αφορούν τον υπεύθυνο:

- Ηλικία
- Επαγγελματική εμπειρία
- Επίπεδο εκπαίδευσης.

β) Χαρακτηριστικά νοικοκυριού

- Μέγεθος νοικοκυριού
- Σύνθεση νοικοκυριού
- Αριθμός απασχολούμενων μελών νοικοκυριού
- Αριθμός μελών νοικοκυριού με εισόδημα
- Αριθμός συνταξιούχων ή ηλικιωμένων μελών νοικοκυριού
- Αριθμός προστατευόμενων παιδιών νοικοκυριού.

II. Λειτουργική ανάλυση του εισοδήματος κατά πηγές προέλευσης (*decomposition*)

Η ανάλυση στη συγκεκριμένη περίπτωση αποτελεί μία ένδειξη όσον αφορά την κατάσταση και τη λειτουργία της αγοράς εργασίας καθώς και τη

21. Περιλαμβάνεται οποιαδήποτε πληρωμή που σχετίζεται με την ανεργία.

22. Οι αναπηρίες μπορεί να έχουν προκληθεί ύστερα από κάποιο εργατικό ατύχημα ή με κάποιο άλλο τρόπο.

23. Η πηγή αυτή αφορά τις απολαβές από τα εθνικά προγράμματα, με βάση τα οποία εξασφαλίζεται κάποιο ελάχιστο επίπεδο εισοδήματος, κάτι το οποίο δεν ισχύει για τη χώρα μας.

24. Περιλαμβάνονται κυρίως τα επιδόματα μητρότητας και πολυτέκνων.

πολιτική ισχύ των διάφορων κοινωνικών ομάδων (μισθωτοί, συνταξιούχοι κ.λπ.), με βάση την οποία επηρεάζεται η διανομή του εισοδήματος.

7.2 Μέσο εισόδημα νοικοκυριών και κατά κεφαλή εισόδημα στο Νομό Δωδεκανήσου

Η περιφέρεια Νότιου Αιγαίου – τμήμα της οποίας αποτελεί ο Ν. Δωδεκανήσου – έχει να επιδείξει έντονη πληθυσμιακή αύξηση κατά το χρονικό διάστημα 1971-1998, ενώ ταυτόχρονα διατηρεί την πρώτη θέση στην κατάταξη των περιφερειών ανάλογα με το ύψος του κατά κεφαλήν Ακαθάριστου Εθνικού Προϊόντος (ΑΕΠ) καθ' όλη τη διάρκεια της δεκαετίας το 1990. Το κατά κεφαλή ΑΕΠ της περιφέρειας Νοτίου Αιγαίου το 1999 ανήλθε σε 4,83 εκατ. δραχμές και ήταν κατά 24,4% υψηλότερο του μέσου κατά κεφαλή ΑΕΠ της χώρας. (ALL MEDIA PUBLICATIONS – ALPHA ΤΡΑΠΕΖΑ ΠΙΣΤΕΩΣ – 2000 – «Οι Νομοί της Ελλάδος»). Ταυτόχρονα, ο Ν. Δωδεκανήσου χαρακτηρίζεται ως δυναμικός με κύρια οικονομική δραστηριότητα τον τουρισμό σε συνάρτηση με τις συναφείς δραστηριότητες των εστιατορίων, των ενοικιάσεων κ.λπ. Η εν λόγω διαπίστωση υπονοεί ότι ο Ν. Δωδεκανήσου παρουσιάζει ισχυρή προοπτική για τη διατήρηση του αυξανόμενου ρυθμού ανάπτυξης.

Η σχετικά υψηλή οικονομική υπόσταση του Ν. Δωδεκανήσου λογικά θα πρέπει να αντανακλάται στα εισοδήματα των νοικοκυριών, τα οποία είναι επίσης λογικό να κατανέμονται ανισομερώς και γι' αυτό αντικείμενο της παρούσας ενότητας αποτελεί η διερεύνηση των διαφοροποιήσεων:

- α) στη κατανομή του καθαρού εισοδήματος των νοικοκυριών των Επαρχείων του νομού, και
- β) στη συμβολή της κάθε πηγής εισοδήματος στη διαμόρφωση του ακαθάριστου εισοδήματος των νοικοκυριών των Επαρχείων του νομού.

Ως ακαθάριστο ετήσιο εισόδημα του νοικοκυριού θεωρείται το σύνολο των απολαβών όλων των μελών που απέκτησαν εισόδημα από οποιαδήποτε πηγή το 1998, ενώ η πρόσθεση / αφαίρεση του συνολικού φόρου εισοδήματος διαμορφώνει το καθαρό ετήσιο εισόδημα του νοικοκυριού.

Η μελέτη των διαφορών στην κατανομή του καθαρού εισοδήματος των νοικοκυριών στα τέσσερα Επαρχεία αποσαφηνίζει κατά ένα μεγάλο μέρος τις διαφορές στα επίπεδα διαβίωσης που απολαμβάνουν τα νοικοκυριά ανά Επαρχείο. Από την άλλη, η μελέτη των διαφορών της συμβολής της κάθε πηγής εισοδήματος στο σχηματισμό του ακαθάριστου εισοδήματος του νοικο-

κυριού αναμένεται να προσεγγίσει σε γενικές γραμμές, αφενός, τη συμβολή των επιμέρους κλάδων οικονομικής δραστηριότητας στα εισοδήματα των νοικοκυριών και, αφετέρου, τις προοπτικές εξέλιξής τους.

Σημειωτέον ότι τις σχετικές ερωτήσεις απάντησε το 93% περίπου του συνόλου των νοικοκυριών και κατά συνέπεια η προσέγγιση του εισοδήματος κρίνεται ως αποδεκτή. Παραμένει εκτός ελέγχου το πρόβλημα της πιθανής ακούσιας ή εκούσιας υποεκτίμησης / υπερεκτίμησης του δηλούμενου εισοδήματος, αλλά δεδομένου ότι ο αριθμός αυτών των περιπτώσεων είναι περίπου ισόποσος εκτιμάται ότι δεν διαστρεβλώνεται η πραγματική εισοδηματική κατάσταση των νοικοκυριών τουλάχιστον σε σχετικούς όρους. Ταυτόχρονα, παραμένουν τα πιθανά λάθη της καταγραφής των εισοδημάτων, όπως συμβαίνει σε όλες τις σχετικές έρευνες.

7.2.1 Μέσο εισόδημα νοικοκυριών και κατά κεφαλή εισόδημα: ανάλυση κατά Επαρχείο

Σύμφωνα με τα στοιχεία του Πίνακα 7.2 όπου παρουσιάζεται η κατανομή του μέσου ετήσιου εισοδήματος ανά νοικοκυριό καθώς και του κατά κεφαλήν εισοδήματος σε όλα τα Επαρχεία, που παρουσιάζεται στον Πίνακα 7.3, φαίνεται ότι οι κάτοικοι του Επαρχείου της Κω έχουν τα υψηλότερα εισοδήματα σε σύγκριση με τους κατοίκους των άλλων Επαρχείων, ενώ στον αντίποδα βρίσκονται οι κάτοικοι του Επαρχείου της Καλύμνου οι οποίοι απολαμβάνουν τα χαμηλότερα εισοδήματα. Σε συνολικούς όρους, η εικόνα της κατανομής εισοδήματος, τόσο σε όρους μέσου όσο και σε όρους κατά κεφαλήν εισοδήματος δείχνει ότι υπάρχει μία διχοτόμηση στις οικονομικές

ΠΙΝΑΚΑΣ 7.2

Κατανομή του μέσου και κατά κεφαλήν εισοδήματος (1998) κατά Επαρχείο

Επαρχείο	Μέσο εισόδημα		Κατά κεφαλήν εισόδημα	
	Ποσόν (χιλ. δρχ.)	Δείκτης	Ποσόν (χιλ. δρχ.)	Δείκτης
Ρόδου	5533,00	102,67	1870,97	103,83
Κω	6021,19	111,73	1983,09	110,06
Καλύμνου	4272,72	79,29	1354,27	75,16
Καρπάθου	5069,26	94,07	1798,80	99,83
Σύνολο Δωδεκανήσου	5388,65	100,00	1801,82	100,00

απολαβές των κατοίκων του νομού. Οι κάτοικοι των Επαρχιών της Ρόδου και Κω αποκομίζουν εισοδήματα υψηλότερα των μέσων εισοδημάτων του νομού, ενώ οι κάτοικοι των Επαρχιών της Καλύμνου και Καρπάθου απολαμβάνουν εισοδήματα χαμηλότερα των μέσων εισοδημάτων του νομού.

Ιδιαίτερη αναφορά θα πρέπει να γίνει στο Επαρχείο της Καλύμνου, όπου τα εισοδήματα των κατοίκων του εμφανίζουν την μεγαλύτερη υστέρηση έναντι των μέσων εισοδημάτων του νομού (20 ποσοστιαίες μονάδες στην περίπτωση του μέσου εισοδήματος του νοικοκυριού και 25 ποσοστιαίες μονάδες στην περίπτωση του κατά κεφαλήν εισοδήματος). Αντίστοιχα, τα εισοδήματα των κατοίκων του Επαρχείου της Καρπάθου υστερούν μόλις κατά 6 ποσοστιαίες μονάδες σε όρους μέσου εισοδήματος νοικοκυριού. Οι διαπιστώσεις αυτές υπονοούν ότι το Επαρχείο της Καλύμνου είναι το πλέον φτωχό του νομού και θα ήταν σκόπιμο να αποτελέσει στόχο πρώτης προτεραιότητας των πολιτικών οικονομικής και κοινωνικής ανάπτυξης, έτσι ώστε να κλείσει η ψαλίδα στα εισοδήματα των νοικοκυριών και κατ' επέκταση να βελτιωθεί το βιοτικό επίπεδο των κατοίκων του Επαρχείου και να συγκλίνει προς το μέσο βιοτικό επίπεδο του νομού.

Σύμφωνα με τα στοιχεία του Πίνακα 7.3 όπου παρουσιάζεται η συγκριτική εισοδηματική κατάσταση των μελών ανά μέγεθος νοικοκυριού, προκύπτει ότι σε γενικές γραμμές τα μέλη των μεσαίου μεγέθους (2-4 άτομα) νοικοκυριών του Επαρχείου της Καρπάθου και τα μέλη των πολυπληθών νοικοκυριών (4-6+ άτομα) του Επαρχείου της Καλύμνου αποκτούν εισοδήματα

ΠΙΝΑΚΑΣ 7.3

Κατανομή του κατά κεφαλήν εισοδήματος ανα μέγεθος νοικοκυριού

Μέλη νοικοκυριών	Ρόδου		Επαρχία						Σύνολο Δωδεκανήσου	
	Κω	Καλύμνου	Καρπάθου	Κω	Καλύμνου	Καρπάθου	Κω	Καλύμνου	Καρπάθου	Κω
	Ποσόν (χιλ-δρχ)	Δείκτης	Ποσόν (χιλ-δρχ)	Δείκτης	Ποσόν (χιλ-δρχ)	Δείκτης	Ποσόν (χιλ-δρχ)	Δείκτης	Ποσόν (χιλ-δρχ)	Δείκτης
1	2639,5	93,40	2919,4	103,31	2777,9	98,30	4172,6	147,6	2825,7	100
2	2297,5	100,77	2672,5	117,19	1906,6	83,60	2037,0	89,33	2280,3	100
3	2392,5	111,37	1904,2	88,64	1596,2	74,30	1560,5	72,64	2148,2	100
4	1612,7	102,86	1802,3	114,96	1096,7	69,95	1446,7	92,28	1567,7	100
5	1378,1	103,42	1301,2	97,65	1089,0	81,73	1575,0	118,2	1332,4	100
6+	1026,6	86,07	2500,5	209,64	806,61	67,62	1143,1	104,3	1192,7	100
Σύν.	1870,	103,83	1983,1	110,06	1354,3	75,16	1789,8	99,83	1801,8	100

που είναι χαμηλότερα από τα εισοδήματα που αποκτούν τα μέλη των αντίστοιχων νοικοκυριών του νομού. Είναι εμφανές ότι τα ίδιου μεγέθους νοικοκυριά δεν αποκτούν κατ' ανάγκη ισόποσα εισοδήματα, και αυτό φυσικά συμβαίνει τόσο γιατί διαφέρουν τα δημογραφικά / εργασιακά χαρακτηριστικά τους όσο και γιατί τα εργαζόμενα μέλη των νοικοκυριών δραστηριοποιούνται σε οικονομικές ενασχολήσεις με διαφορετικές παραγωγικότητες που αποφέρουν σε γενικές γραμμές ανόμοια εισοδήματα.

Συνοπτικά, σε όρους στοχοθεσίας της πολιτικής οι προηγούμενες παρατηρήσεις δείχνουν ότι υπάρχει η αναγκαιότητα προσδιορισμού των ομάδων στόχου σε συνάρτηση όχι μόνο των τοπικών συνθηκών αλλά και των ιδιαίτερων καταστάσεων που αντιμετωπίζουν οι πλέον ευάλωτες πληθυσμιακές ομάδες.

7.2.2 Μέσο ετήσιο ακαθάριστο εισόδημα κατά πηγή προέλευσης

Στην παρούσα ενότητα θα χρησιμοποιηθεί το ετήσιο ακαθάριστο ετήσιο εισόδημα και όχι το καθαρό για το λόγο ότι δεν είναι εφικτός ο καταμερισμός του φόρου εισοδήματος κατά πηγή προέλευσης. Μέσα σε αυτό το πλαίσιο, είναι πιθανό να παρουσιαστούν ορισμένες διαφοροποιήσεις σε σχέση με το καθαρό εισόδημα οι οποίες είναι ισόποσες με το φόρο εισοδήματος που έχει καταβληθεί/εισπραχθεί από το κάθε νοικοκυριό, αλλά αυτή η κατάσταση δεν επηρεάζει την ανάλυση που ακολουθεί γιατί διενεργείται σε ποσοστιαίους όρους.

Σύμφωνα με τα στοιχεία του Πίνακα 7.4 όπου παρουσιάζεται η ποσοστιαία σύνθεση του ετήσιου ακαθάριστου εισοδήματος κατά πηγή προέλευσης προκύπτει κατ' αρχάς ότι οι κάτοικοι του νομού προσπορίζονται το εισόδημά τους από δύο κυρίως πηγές: τις μισθωτές υπηρεσίες και τα ελευθέρια επαγγέλματα. Κατά μέσον όρο, το 64% περίπου του εισοδήματος του συνόλου των νοικοκυριών του νομού προέρχεται από τις προαναφερθείσες πηγές, ενώ υπάρχουν έντονες διακυμάνσεις ανάμεσα στα Επαρχεία. Πιο συγκεκριμένα, οι κάτοικοι του Επαρχείου της Καρπάθου δηλώνουν ότι το 80% του εισοδήματός τους προέρχεται από τις δύο αυτές πηγές και ακολουθούν με μειούμενα ποσοστά το Επαρχείο της Κω με 72%, το Επαρχείο της Καλύμνου με 65% και τελευταίο το Επαρχείο της Ρόδου με 59%.

Επισημαίνεται ότι : πρώτον, τα δύο Επαρχεία που εμφανίζουν την υψηλότερη συμβολή των μισθωτών υπηρεσιών και των ελευθέρων επαγγελμάτων στο σχηματισμό του εισοδήματος των κατοίκων τους (Κάρπαθος και Κω) παρουσιάζουν αξιοσημείωτη διαφοροποίηση στη συμβολή της καθεμίας πηγής. Έτσι, στην περίπτωση του Επαρχείου της Καρπάθου φαίνεται ότι οι κάτοικοι του δραστηριοποιούνται έντονα σε ελευθέρια επαγγέλματα τα οποία

ΠΙΝΑΚΑΣ 7.4

Ποσοστιαία σύνθεση του ετήσιου ακαθάριστου εισοδήματος κατά πηγές εισοδήματος

Πηγές εισοδήματος	Επαρχείο				
	Ρόδου	Κω	Καλύμνου	Καρπάθου	Σύνολο Δωδεκανήσου
Μισθοί	33,28	49,46	41,00	34,25	37,45
Ημερομίσθια	3,47	1,85	6,44	0,00	3,39
Ελεύθ. Επαγγ.	25,69	27,67	25,65	46,07	26,86
Γεωργ. Εκμετ.	3,92	0,80	0,65	1,37	2,77
Ενοίκια	3,98	2,64	2,63	3,53	3,52
Τεκμαρτά ενοίκια	9,57	7,35	8,02	3,97	8,67
Αυτοκατανάλωση	0,79	0,12	1,03	2,17	0,66
Εμβάσματα	0,28	0,05	1,66	0,28	0,49
Άλλη πηγή	3,26	1,37	0,45	0,00	2,38
Επίδομα ανεργίας	1,88	1,87	0,09	0,02	1,56
Επίδομα ασθένειας	0,09	0,00	0,20	0,00	0,08
Επίδομα μητρότητας	0,10	0,22	0,81	0,01	0,21
Άλλο επίδομα	1,27	0,13	0,92	0,69	0,98
Συντάξεις	12,42	6,49	11,49	8,23	10,98
Σύνολο	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00

αποφέρουν ποσοστιαία το μεγαλύτερο τμήμα του εισοδήματός τους (46 % περίπου), ενώ οι κάτοικοι του Επαρχείου της Κω αποκτούν το ήμισυ σχεδόν του εισοδήματός τους παρέχοντας μισθωτές υπηρεσίες. Σε όρους σταθερότητας στην απόκτηση εισοδήματος, εκτιμάται ότι τα εισοδήματα που προέρχονται από την άσκηση ελευθερίων επαγγελματιών εξαρτώνται σε μεγαλύτερη έκταση από τις διακυμάνσεις της ζήτησης σε σύγκριση με τα εισοδήματα των μισθωτών. Κατά συνέπεια τα εισοδήματα των κατοίκων του Επαρχείου της Καρπάθου ενδέχεται να παρουσιάσουν τις μεγαλύτερες αναλογικά αυξομειώσεις σε σχέση με τα εισοδήματα των κατοίκων των άλλων Επαρχείων.

Δεύτερον, προκύπτει ότι όσο μεγαλύτερο είναι το τμήμα του συνολικού εισοδήματος που προέρχεται από μισθωτές υπηρεσίες και ελευθέρια επαγγέλματα τόσο μικρότερη είναι η συμβολή των άλλων πηγών στο σχηματισμό του εισοδήματος.

Από τα στοιχεία του ίδιου Πίνακα, προκύπτει ότι οι πηγές προέλευσης του εισοδήματος κατά σειρά σπουδαιότητας στο σχηματισμό του εισοδήματος των νοικοκυριών του νομού και των Επαρχιών –εκτός των μισθωτών υπηρεσιών και των ελευθερίων επαγγελμάτων– έχουν ως εξής :

- Συντάξεις που αποτελούν το 11% του εισοδήματος των νοικοκυριών του νομού και κυμαίνονται από 6,5% στην περίπτωση του Επαρχείου της Κω έως 12,4% στο Επαρχείο της Ρόδου.
- Τεκμαρτό ενοίκιο, δηλαδή το υπολογιζόμενο ενοίκιο που θα πλήρωναν οι ιδιοκτήτες κατοικιών, το οποίο κυμαίνεται από 4% στο Επαρχείο της Καρπάθου έως 10% περίπου στο Επαρχείο της Ρόδου και με μέση τιμή 8,7% στο σύνολο του νομού.
- Ενοίκια από κατοικίες και εξοπλισμό τα οποία αντιπροσωπεύουν το 3,5% του εισοδήματος του συνόλου των νοικοκυριών του νομού χωρίς ιδιαίτερες αποκλίσεις στο επίπεδο των Επαρχιών.
- Εισοδήματα από γεωργικές εκμεταλλεύσεις –γενικά εκμεταλλεύσεις του πρωτογενούς τομέα της οικονομίας– τα οποία, αν και παρουσιάζουν μεγάλη διακύμανση ανάμεσα στα Επαρχεία (από 0,65% στο Επαρχείο της Καλύμνου μέχρι 4% περίπου στο Επαρχείο της Ρόδου), αποτελούν μόλις το 2,8% του εισοδήματος του νομού. Είναι φανερό ότι τα εισοδήματα των νοικοκυριών του νομού πολύ λίγο επηρεάζονται από τις θετικές ή αρνητικές εξελίξεις του πρωτογενούς τομέα στη χώρα μας, καθώς και από τις σχετικές πολιτικές που εφαρμόζονται για την ανάπτυξη του συγκεκριμένου τομέα της οικονομίας.
- Εισοδήματα από ημερομίσθια, τα οποία συμβάλλουν κατά 3,4% στη διαμόρφωση του εισοδήματος του συνόλου των νοικοκυριών του νομού, κυμαινόμενα από 0,0% στο Επαρχείο της Καρπάθου μέχρι 6,4% στο Επαρχείο της Καλύμνου.
- Επιδόματα (ανεργίας, ασθένειας, μητρότητας και άλλα) τα οποία συμβάλλουν κατά 2,8% στο σύνολο του νομού και κυμαίνονται από μόλις 0,7% στο Επαρχείο της Καρπάθου έως 3,3% στο Επαρχείο της Ρόδου. Το μέγεθος των απολαβών των νοικοκυριών μέσω των επιδομάτων προσεγγίζουν, αφενός, την ποσοτική έκφραση του κράτους πρόνοιας και, αφετέρου, το μέγεθος των κοινωνικών αναγκών σε τοπικό επίπεδο. Στην προκειμένη περίπτωση φαίνεται να υπάρχει σημαντική διάσταση ανάμεσα στις κοινωνικές ανάγκες και την εξυπηρέτησή τους μέσω των επιδομάτων κυρίως λόγω του ότι ενώ τα δύο Επαρχεία (Καλύμνου και Καρπάθου) εμφανίζουν τα υψηλότερα ποσοστά ανεργίας αποκομίζουν επιδόματα ανεργίας (0,09% και 0,02% αντίστοιχα), τα οποία υπολείπο-

νται κατά πολύ του 1,6% που είναι το ποσοστό του εισοδήματος που προέρχεται από επιδόματα ανεργίας για το σύνολο των νοικοκυριών του νομού. Η συμβολή των επιδομάτων ανεργίας στο σχηματισμό του εισοδήματος των νοικοκυριών των Επαρχιών της Ρόδου και της Κω εμφανίζει την υψηλότερη τιμή και ανέρχεται σε 1,9%.

Η ανακολουθία ανάμεσα στα υψηλά ποσοστά ανεργίας και στη χαμηλή συμμετοχή των επιδομάτων ανεργίας στα εισοδήματα των νοικοκυριών των Επαρχιών Καλύμνου και Καρπάθου μπορεί να οφείλεται στο ότι οι άνεργοι αυτών των περιοχών δεν καλύπτουν τις προϋποθέσεις λήψης του επιδόματος, αλλά μπορεί να οφείλεται στην έλλειψη σχετικής πληροφόρησης. Ο λόγος αυτός φαίνεται ο πλέον βάσιμος δεδομένου ότι οι κάτοικοι των συγκεκριμένων Επαρχιών δηλώνουν τη δημιουργία δομών πληροφόρησης για εργασιακά θέματα ως πρώτης προτεραιότητας ενέργεια που θα πρέπει να αναληφθεί σε τοπικό επίπεδο, όπως έχει ήδη αναλυθεί σε προηγούμενη ενότητα της έκθεσης. Μέσα σε αυτό το πλαίσιο, η σχετικά υψηλότερη συμβολή των επιδομάτων –και κυρίως των επιδομάτων ανεργίας– στο σχηματισμό του εισοδήματος των νοικοκυριών των Επαρχιών Ρόδου και Κω πιθανόν να οφείλεται εν μέρει στην καλύτερη πληροφόρηση για τα σχετικά θέματα και στην ευκολότερη πρόσβαση στις αρμόδιες κρατικές υπηρεσίες.

- Τα εισοδήματα των νοικοκυριών συμπληρώνονται κατά 3,5% από τις υπόλοιπες πηγές: αυτοκατανάλωση, δηλαδή από την αξία του τμήματος της παραγωγής του νοικοκυριού που καταναλώνεται από το ίδιο. Αφορά κυρίως νοικοκυριά που δραστηριοποιούνται σε ελευθέρια επαγγέλματα και στον πρωτογενή τομέα. Η συμβολή της είναι κάπως αξιοπρόσεκτη στα Επαρχεία Καρπάθου (2,2%) και Καλύμνου (1,0%), ενώ για το σύνολο του νομού η συμβολή της περιορίζεται στο 0,7%. Εξίσου αμελητέα είναι η συμμετοχή της αξίας των εμβασμάτων (0,5%) στο σύνολο των νοικοκυριών του νομού και μόνο στο Επαρχείο της Καλύμνου αποτελούν το 1,6% του εισοδήματος των κατοίκων του. Τέλος, η συνεισφορά των άλλων πηγών εισοδήματος (διατροφή) είναι περίπου 2,4% για το σύνολο του νομού, με μεγαλύτερη έκταση στο Επαρχείο της Ρόδου όπου το 3,3% του εισοδήματος των νοικοκυριών προέρχεται από τις εν λόγω πηγές.

7.3 Μεθοδολογίες υπολογισμού του ορίου φτώχειας

Συνήθως η φτώχεια θεωρείται ότι καταλαμβάνει το κατώτατο άκρο της διανομής του εισοδήματος (Μπαλούρδος, 1995, Μπαλούρδος, 1997, Κα-

νελλόπουλος, 1986). Με βάση την υπόθεση αυτή η φτώχεια συσχετίζεται με την (οικονομική) ανισότητα. Ως εκ τούτου, η εκτίμηση των φτωχών μπορεί να πραγματοποιηθεί με αμιγή εισοδηματικά κριτήρια. Πέραν της εκτίμησης των (εισοδηματικών) ορίων φτώχειας και της αναλογίας των φτωχών, πρέπει να μπορούν να προσδιορίζονται επιπλέον τα κοινωνικά και οικονομικά χαρακτηριστικά τους. Διότι έτσι μπορούν να προσδιοριστούν ο κίνδυνος του να περιέλθει κανείς κάτω από το όριο της φτώχειας καθώς και οι συνθήκες που συνεισφέρουν προς την κατεύθυνση αυτή. Επίσης με την εκτίμηση του χάσματος της φτώχειας μπορεί να υπολογιστεί το χρηματικό ποσό που απαιτείται για να περάσει κανείς το όριο της φτώχειας και να ενταχθεί, υπό αυτή την έννοια, στην κατηγορία των μη φτωχών (Sen, 1976). Με τον τρόπο αυτό μπορεί να προσδιοριστεί και ο βαθμός κινητικότητας εντός και εκτός των ορίων της φτώχειας. Επιπλέον, με βάση τα γνωστά θεωρητικά υποδείγματα της αγοράς εργασίας, ενδιαφέρον παρουσιάζει η ανάλυση του εισοδήματος των φτωχών κατά πηγές προέλευσης.

Επισημαίνεται ωστόσο ότι η εκτίμηση του αριθμού των φτωχών αποτελεί τον πιο εύχρηστο και σημαντικό μας δείκτη έκτασης της φτώχειας. Εμφανίζει το πλεονέκτημα ότι ερμηνεύεται εύκολα, ενώ τα συμπεράσματα που προκύπτουν είναι αξιόπιστα και συγκρίσιμα και επηρεάζονται από την μεθοδολογία που επιλέγεται κατά περίπτωση. Αντίστοιχα ο *κίνδυνος της φτώχειας* προσεγγίζεται με:

- 1) την εκτίμηση του ποσοστού όλων των ατόμων ή των νοικοκυριών με κάποιο συγκεκριμένο χαρακτηριστικό που αντιμετωπίζουν κίνδυνο φτώχειας (π.χ. μονογονεϊκές οικογένειες, νοικοκυριά με υπεύθυνο ηλικιωμένο κ.λπ.),
- 2) την εκτίμηση του σχετικού κινδύνου φτώχειας, δηλαδή του κινδύνου που αφορά μια συγκεκριμένη ομάδα πληθυσμού σε σχέση με τον κίνδυνο που αφορά το συνολικό πληθυσμό ή το συνολικό δειγματοληπτικό πληθυσμό,
- 3) τον προσδιορισμό της σύνθεσης των φτωχών.

Στο επίπεδο της εμπειρικής εφαρμογής, η διαδικασία μέτρησης της φτώχειας διακρίνεται από δύο στάδια. Το πρώτο αναφέρεται ως στάδιο αναγνώρισης (*identification*) και το δεύτερο ως στάδιο σύνθεσης (*aggregation*). Κατά το πρώτο στάδιο προσδιορίζεται ποιοι είναι οι φτωχοί, ενώ κατά το στάδιο της σύνθεσης χρησιμοποιείται κάποιο από τα χαρακτηριστικά των φτωχών (π.χ. εισόδημα ή καταναλωτικές δαπάνες) για να δημιουργηθεί ο κατάλληλος δείκτης φτώχειας.

Με βάση διάφορες μεθοδολογίες που έχουν αναπτυχθεί προσδιορίζονται διαφορετικά εισοδηματικά όρια φτώχειας και στη συνέχεια τα νοικοκυριά ταξινομούνται κατά μήκος της κλίμακας του εισοδήματος και στη συνέ-

χεια προσδιορίζονται ποια εντάσσονται ως φτωκά ή ως μη φτωκά, με βάση τα εκάστοτε χρησιμοποιούμενα όρια φτώχειας.

7.3.1 Μέθοδος της Ευρωπαϊκής Ένωσης

Με βάση τον ορισμό που έχει προταθεί από την Ευρωπαϊκή Ένωση, το όριο φτώχειας υπολογίζεται ως το κατώτατο όριο του συνηθισμένου επιπέδου διαβίωσης του πληθυσμού της χώρας. Ο υπολογισμός βασίζεται σε σχετικά εισοδηματικά κριτήρια και αποτελεί ένα συγκεκριμένο ποσοστό του (μέσου ή διάμεσου διαθέσιμου ή) ισοδύναμου εισοδήματος (EEC, 1981, Deleck et al., 1991). Προς την κατεύθυνση αυτή αρχικά υπολογίζεται το αποκαλούμενο Μέσο Διαθέσιμο Ισοδύναμο Εισόδημα, (ΜΔ) με βάση τη σχέση:

$$M\Delta = \Sigma (N_i/N)(Y_i/F_i) \quad (1)$$

όπου, N_i : Αριθμός των νοικοκυριών δείγματος με μέγεθος i ,

N : Συνολικός αριθμός των νοικοκυριών του δείγματος,

Y_i : Μέσο Διαθέσιμο Εισόδημα των νοικοκυριών του δείγματος με μέγεθος i ,

F_i : Κλίμακα ισοδυναμίας για τα νοικοκυριά του δείγματος i ($i=1,2,3,\dots$)

A_{ij} = Αριθμός ενήλικων ($j=1,2,\dots$) στο νοικοκυριό με μέγεθος i .

C_k = Αριθμός παιδιών²⁵ ($k=0,1,2,\dots$) στο νοικοκυριό με μέγεθος i .

$$F_i = 1 + 0,5(A_{ij}-1) + 0,3C_{ik} \quad (2).$$

Το όριο φτώχειας για τα μονομελή νοικοκυριά του δείγματος ορίζεται ως το 50% του ΜΔ και για τα νοικοκυριά με περισσότερα του ενός μέλη το εισοδηματικό όριο αυτό αυξάνεται με 50% για κάθε επιπλέον ενήλικο μέλος και με 30% για κάθε παιδί. Δηλαδή τα όρια φτώχειας υπολογίζονται βάσει της σχέσης:

$$Y_i^* = 0,50M\Delta [1 + 0,50(A_{ij}-1) + 0,3C_{ik}] \quad (3)$$

(Όπου Y_i^* : το όριο φτώχειας για τα νοικοκυριά με μέγεθος i).

Πρόκειται για την εκδοχή της νεότερης μελέτης της Eurostat, όπου χρησιμοποιείται η έννοια του «ισοδύναμου ενήλικα». Δηλαδή το συνολικό εισόδημα του νοικοκυριού διαιρείται με το «ισοδύναμό του» μέγεθος χρησιμοποιώντας την τροποποιημένη κλίμακα ισοδυναμίας του OECD. Στον πρώτο ενήλικα (14 ετών και άνω), με βάση την εν λόγω κλίμακα δίνεται βαρύτητα 1, στον δεύτερο 0,5, στον τρίτο 0,5, κ.ο.κ. Αντίθετα, για τα παιδιά η βαρύτητα που δίνεται είναι 0,3 (Eurostat, 2003). Με τον τρόπο αυτό το συνολικό ισοδύναμο εισόδημα κατανέμεται σε όλα τα μέλη του νοικοκυριού. Επίσης το όριο φτώχειας τίθεται

25. Ηλικίας μέχρι 14 ετών.

στο 60% του διάμεσου ισοδύναμου εισοδήματος κατά άτομο. Όπως ειδικότερα αναφέρεται στη διάμεσο εντοπίζεται το μέσο σημείο της κατανομής και έτσι εντοπίζεται καλύτερα η απόσταση από το όριο της φτώχειας.²⁶

Στη συνέχεια περιγράφονται ορισμένα χαρακτηριστικά ή διαστάσεις της φτώχειας μέσα από εκτιμήσεις σχετικών δεικτών για τις χώρες της ΕΕ. Ακολουθεί εκτενέστερη περιγραφή με αναφορά τα Δωδεκάνησα συνολικά και κατά Επαρχείο.

7.3.2 Εισαγωγή: Ορισμένα στοιχεία για τη φτώχεια στην Ευρωπαϊκή Ένωση

Τα στοιχεία που παρουσιάζονται εισαγωγικά έχουν ως πηγή τη Eurostat (2003) και την ΕΣΥΕ.²⁷ Ως «κίνδυνος φτώχειας» ορίζεται το ποσοστό του πληθυσμού το οποίο έχει εισόδημα χαμηλότερο του 60% του διαμέσου εισοδήματος όλων των νοικοκυριών και σχετίζεται περισσότερο με τη διανομή του εισοδήματος. Αυτή η έννοια του κινδύνου σχετικής φτώχειας (φτώχος σε σχέση με τους άλλους) διαφοροποιείται από την έννοια του κινδύνου απόλυτης φτώχειας (στερούμενος βασικών μέσων επιβίωσης), η οποία δεν χρησιμοποιείται από τη Eurostat (ΕΣΥΕ, 2003).

Εξετάζοντας ειδικότερα τα στοιχεία του Πίνακα 7.5 προκύπτει ότι το έτος 1999, 15% (56 εκατομμύρια άτομα) του πληθυσμού της Ευρωπαϊκής Ένωσης (EU 15) διαβιούσε σε νοικοκυριά με εισόδημα κάτω από το όριο φτώχειας.²⁸ Μεταξύ των χωρών είναι χαρακτηριστική η περίπτωση της Σουηδίας στο ένα άκρο, με κίνδυνο φτώχειας μόλις 9% και της Πορτογαλίας

26. Ωστόσο πιστεύεται ότι, αν χρησιμοποιηθεί το 50% του μέσου ισοδύναμου εισοδήματος, η διαφοροποίηση δεν θα είναι ουσιώδης.

27. Από τη Γ.Γ. ΕΣΥΕ ανακοινώνονται τα προσωρινά αποτελέσματα της Έρευνας του Ευρωπαϊκού Πάνελ Νοικοκυριών (ECHP) 2002, με έτος αναφοράς των εισοδημάτων το 2001. Η έρευνα αυτή διεξάγεται από το 1994 με διμερείς συμφωνίες μεταξύ της Eurostat και των κρατών-μελών, σύμφωνα με κοινή μεθοδολογία που εκπονήθηκε από τη Eurostat. Η έρευνα του 2002 (9ο Κύμα) είναι η τελευταία που διενεργήθη υπό το συγκεκριμένο πλαίσιο, και λόγω των δυσκολιών και ανεπαρκείων που παρουσίαζε σε ευρωπαϊκό επίπεδο αντικαθίσταται από το 2003 από την Έρευνα Εισοδήματος και Συνθηκών Διαβίωσης των Νοικοκυριών (EU-SILC) στη βάση, πλέον, Κανονισμού του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου και του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου, του οποίου η δημοσίευση αναμένεται.

28. Το μηνιαίο εισόδημα (σε τιμές Μαΐου 2003), το οποίο αποτελεί το κατώφλι για τον ορισμό του πληθυσμού ως «οικονομικώς επισφαλούς», το 2001 ήταν € 403,9 για νοικοκυριό ενός ατόμου και € 847,2 για νοικοκυριό με δύο ενήλικες και δύο παιδιά.

και της Ελλάδας, στο άλλο άκρο, με κίνδυνο φτώχειας 21%, που στην περίοδο αναφοράς είναι μέγιστος μεταξύ των χωρών μελών της ΕΕ. Σύμφωνα με τα αποτελέσματα της έρευνας Πάνελ, το έτος 2001 στην Ελλάδα το 19,6% του πληθυσμού είχε εισόδημα μικρότερο του 60% του διαμέσου εισοδήματος, συνεχίζοντας έτσι μία τάση βελτίωσης (Πίνακας 7.5). Σημειώνεται ότι βελτίωση μίας ποσοστιαίας μονάδας αντιστοιχεί σε περίπου 110.000 άτομα.

Οι κοινωνικές μεταβιβάσεις²⁹ φαίνεται να λειτουργούν καταλυτικά στην Ευρωπαϊκή Ένωση (EU-15) καθώς σε μια υποθετική κατάσταση καθολικής έλλειψής τους το ποσοστό φτώχειας αντί του 15% θα ανερχόταν σε 24%, αν και παρατηρείται μια ανομοιομορφία μεταξύ του Ευρωπαϊκού Βορρά και του Ευρωπαϊκού Νότου. Για την Ελλάδα το ποσοστό κινδύνου φτώχειας, *πριν από όλες* τις κοινωνικές μεταβιβάσεις, το έτος 1999 ανερχόταν σε 22% και κατέρχεται μόλις σε 21% με τις κοινωνικές μεταβιβάσεις. Επισημαίνεται, ωστόσο, ότι στη χώρα μας η κοινωνική πολιτική ασκείται κυρίως μέσω των συντάξεων και λιγότερο μέσω των λοιπών κοινωνικών παροχών (ΕΣΥΕ, 2003), οι οποίες όμως δεν καταγράφονται πλήρως, είτε επειδή είναι σε είδος, είτε επειδή γίνονται εμμέσως (π.χ. επιδοτήσεις στεγαστικών δανείων, φθηνά εισιτήρια μέσων μαζικής μεταφοράς κ.ά.).

Το συμπέρασμα που προκύπτει από τα στοιχεία του Πίνακα 7.5 είναι επομένως σύνθετο:

1. Η Ελλάδα συγκαταλέγεται μεταξύ των χωρών της ΕΕ -15, με τον υψηλότερο κίνδυνο φτώχειας.
2. Η Ελλάδα συγκαταλέγεται μεταξύ των χωρών της ΕΕ-15 όπου η επίπτωση των κοινωνικών μεταβιβάσεων στην αναλογία των φτωχών είναι επουσιώδης ή ασήμαντη.

Με βάση την εικόνα αυτή, η ανάλυση στη συνέχεια επικεντρώνεται στα Δωδεκάνησα. Όπως θα διαφανεί, στο νομό συνολικά καταγράφεται χαμηλότερος κίνδυνος φτώχειας από ότι στο σύνολο της χώρας. Όμως από την κατά Επαρχείο περιγραφή, θα προκύψει ότι η τάση αυτή δεν ισχύει στην περίπτωση των Επαρχιών Καλύμνου και Καρπάθου.

29. Οποιαδήποτε πηγή εισοδήματος από επιδόματα, συντάξεις κ.λπ.

ΠΙΝΑΚΑΣ 7.5
Κίνδυνος φτώχειας στα κράτη-μέλη της ΕΕ, 1995-2002*

Διαχωριστική γραμμή: 60% του διαμέσου ισοδύναμου εισοδήματος									
Χώρα	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	
Κοιν. μεταβιβ.									
(μαζί με συντάξεις)									
Μετά Πριν									
Ελλάδα	21,4	20,8	21,3	20,6	20,6	22,0	19,8	20,4	19,6
Ιταλία	20	20	19	18	18	21
Ισπανία	19	18	20	18	19	23
Πορτογαλία	23	21	22	21	21	27	...		
Ιρλανδία	19	19	19	19	18	30	...		
Βέλγιο	16	15	14	14	13	25
Δανία	10	9	9	12	11	24
Γερμανία	15	14	12	11	11	21
Γαλλία	15	15	15	15	15	24
Λουξεμβούργο	12	11	11	12	13	24
Ολλανδία	11	12	10	10	11	21
Αυστρία	13	14	13	13	12	23
Φινλανδία**	:	8	8	9	11	21
Σουηδία***	:	:	9	10	9	28
Ην. Βασίλειο	20	18	18	19	19	30
ΕΕ-15	17	16	16	15	15	24

*Πηγή EUROSTAT(2003). ΕΣΥΕ, ΔΕΛΤΙΟ ΤΥΠΟΥ 16/7/2003.

Τα στοιχεία των κρατών-μελών για τα έτη 2000 και 2001 δεν έχουν ανακοινωθεί ακόμη από τη Eurostat. Για το 2002 πολλά κράτη-μέλη δεν διενήργησαν την έρευνα. Το αναγραφόμενο έτος αναφέρεται στο έτος της έρευνας. Τα εισοδήματα αφορούν στο προηγούμενο έτος.

**Τα μεγέθη της Φινλανδίας αφορούν στο 1996 και όχι στο 1995.

***Τα μεγέθη της Σουηδίας αφορούν στο 1997 και όχι στο 1995.

*** Για τα έτη 2000-2002 τα στοιχεία είναι προσωρινά. Για τα έτη 2000 και 2001 τα στοιχεία έχουν επεξεργασθεί από τη Eurostat, αλλά δεν έχουν ανακοινωθεί ακόμη. Μη διαθέσιμα στοιχεία.

7.4 Ανάλυση της φτώχειας στο Νομό και τα Επαρχεία Δωδεκανήσου

7.4.1 Ανάλυση της φτώχειας στο Νομό και τα Επαρχεία Δωδεκανήσου

Εξετάζοντας στη συνέχεια τα στοιχεία για τη Δωδεκάνησο φαίνεται ότι στο Επαρχείο Ρόδου μόνον το 13,90% των νοικοκυριών εμφανίζονται ως φτωχά. Η αναλογία αυτή είναι σχετικά πολύ χαμηλή εφόσον υπολείπεται της αντίστοιχης αναλογίας του Νομού Δωδεκανήσου (16,38%), ενώ είναι σημαντικά χαμηλότερη από τα ποσοστά που εμφανίζονται στα Επαρχεία Καρπάθου (25,84%) και Κάλυμνου (25,5%). Στην περίπτωση του Επαρχείου Κω το επίπεδο της φτώχειας ανέρχεται σε 14,12%, δηλαδή λίγο υψηλότερο από το επίπεδο της Ρόδου και σημαντικά χαμηλότερο από αυτό της Νομαρχίας και των υπολοίπων Επαρχείων (Πίνακας 7.6).

Επομένως οι τάσεις που διαγράφονται είναι σύνθετες. Από τη μία πλευρά ο κίνδυνος φτώχειας στο Νομό είναι χαμηλότερος του συνόλου της χώρας. Η τάση αυτή φαίνεται να επηρεάζεται καταλυτικά από τη σχετική οικονομική ευρωστία των νοικοκυριών της Ρόδου και της Κω. Από την άλλη πλευρά, ο κίνδυνος φτώχειας είναι σημαντικά υψηλότερος από αυτόν που καταγράφεται στο σύνολο της χώρας.

Οι διαφορές μεταξύ των Επαρχείων είναι ιδιαίτερα έντονες και διαμορφώνουν δύο ξεχωριστές ομάδες:

Τα Επαρχεία Ρόδου και Κω φαίνεται να συνιστούν έναν ξεχωριστό πόλο με χαρακτηριστικό το χαμηλό κίνδυνο φτώχειας (σημαντικά χαμηλότερο από το επίπεδο για το σύνολο της χώρας).

ΠΙΝΑΚΑΣ 7.6

Κίνδυνος φτώχειας στο Νομό και τα Επαρχεία Δωδεκανήσου

Κίνδυνος φτώχειας (με βάση τα εισοδήματα του 1998)	
Ν. Δωδεκανήσου	16,38
Ρόδος	13,90
Κως	14,12
Κάλυμνος	25,50
Κάρπαθος	25,84
Σύνολο χώρας	20,6

Τα Επαρχεία Καλύμνου και Καρπάθου συνιστούν μία άλλη διακριτή ομάδα με έντονο χαρακτηριστικό τον υψηλό κίνδυνο φτώχειας (σημαντικά υψηλότερο από το επίπεδο για το σύνολο της χώρας).

Στη συνέχεια, με ειδικότερη επεξεργασία των πρωτογενών στοιχείων της έρευνας, αρχικά παρουσιάζονται και αναλύονται τα στοιχεία που αφορούν το σύνολο των νοικοκυριών (πρώτη και δεύτερη στήλη πινάκων)³⁰. Δηλαδή εξετάζεται η κατανομή των νοικοκυριών ανάλογα με το φύλο ή την ηλικία του υπεύθυνου του νοικοκυριού. Στη συνέχεια, συγκριτικά εξετάζεται η αντίστοιχη ποσοστιαία κατανομή των φτωχών νοικοκυριών η οποία δείχνει την έκταση της φτώχειας ή τη συμμετοχή μιας συγκεκριμένης ομάδας στο σύνολο, ενώ η κατανομή που αναφέρεται ως επίπτωση (ή ποσοστό) της φτώχειας³¹ δείχνει την ένταση της φτώχειας (βλέπε Καραγιωργας κ.α., 1990, Deleck et al, 1991, Κανελλόπουλος, 1986, Μπαλούρδος, 1997). Δηλαδή η επίπτωση, ο κίνδυνος ή το ποσοστό φτώχειας εμφανίζεται πάντα στην τελευταία – πέμπτη στήλη κάθε πίνακα και είναι η πιο ουσιαστική κατανομή.

7.4.2 Ποσοστό και επίπτωση της φτώχειας κατά φύλο και ηλικία υπεύθυνου του νοικοκυριού

Ειδικότερα από τα στοιχεία του Πίνακα 7.7 φαίνεται ότι στο σύνολο του Νομού Δωδεκανήσων συγκεντρώθηκαν συνολικά 1.856 ερωτηματολόγια, για τα οποία έχουν συμπληρωθεί όλα τα σχετικά ερωτήματα και ειδικότερα τα ερωτήματα που αφορούν το εισόδημα. Στο σύνολο αυτό το 69,56% αφορά νοικοκυριά με άνδρα υπεύθυνο, ενώ το υπόλοιπο 30,44% αφορά νοικοκυριά με υπεύθυνο γυναίκα. Επίσης η μεγαλύτερη πλειονότητα των υπεύθυνων είναι 31-64 ετών, ενώ οι νέοι (ηλικίας μέχρι 30 ετών) αποτελούν μόλις το 13,47% του συνόλου και οι ηλικιωμένοι το 19,94%.

Το ποσοστό ή η επίπτωση³² της φτώχειας στο Νομό αφορά μόλις 304 (16,38%) νοικοκυριά και πρόκειται για μία αναλογία η οποία δεν μπορεί να θεωρηθεί ως ιδιαίτερα υψηλή, δεδομένου ότι από τα στοιχεία της European Household Panel (1994) έχει καταγραφεί ποσοστό φτώχειας που ανέρχεται σε 21%.

30. Η πρώτη στήλη αφορά τα απόλυτα μεγέθη και η δεύτερη τα ποσοστά.

31. Οι κατανομές αυτές αφορούν την τρίτη και τέταρτη στήλη κάθε Πίνακα.

32. Δηλαδή, ενώ τα ποσοστά στη στήλη «Φτωκά νοικοκυριά» αθροίζουν οριζόντια σε 100, στην περίπτωση της επίπτωσης της φτώχειας σε σύνολο 100, π.χ., ανδρών το 14,56% είναι φτωχοί, ενώ οι γυναίκες ανέρχονται σε 20,53%.

Εξετάζοντας στη συνέχεια τη στήλη του Πίνακα 7.7 με τα φτωχά νοικοκυριά, παρατηρούμε ότι από το σύνολο των 304 φτωχών τα 188 (61,84%) αφορούν νοικοκυριά με υπεύθυνο άνδρα, ενώ το υπόλοιπο 38,16% (116 νοικοκυριά) αφορά νοικοκυριά με υπεύθυνο γυναίκα. Φαίνεται, δηλαδή, ότι οι αναλογίες διαφοροποιούνται σε σχέση με το συνολικό πληθυσμό. Δηλαδή η συμμετοχή των ανδρών εμφανίζεται χαμηλότερη και των γυναικών υψηλότερη.

Επίσης, από τα στοιχεία που αφορούν τη ποσοστιαία κατανομή των φτωχών ανάλογα με την ηλικία του υπεύθυνου φαίνεται ότι οι περισσότεροι (32,24%) κατανέμονται στα νοικοκυριά στα οποία ο υπεύθυνος βρίσκεται στην ηλικιακή ομάδα 46-64 ετών και ακολουθεί η περίπτωση των νοικοκυριών με ηλικία 31-45 ετών (30,26%). Αντίθετα στις υπόλοιπες δύο περιπτώσεις κατανέμεται χαμηλότερη αναλογία περιπτώσεων.

Δηλαδή η αναλογία των περιπτώσεων όπου ο υπεύθυνος έχει μικρή ηλικία (έως 30 ετών) εμφανίζεται ελάχιστη (10,86%), ενώ σε σχετικά χαμηλά επίπεδα κατανέμεται και η αναλογία των νοικοκυριών με υπεύθυνο ηλικίας 65 ετών και άνω (26,64%).

Από τα στοιχεία του ίδιου Πίνακα ιδιαίτερο ενδιαφέρον φαίνεται να έχει η επίπτωση της φτώχειας, δηλαδή το ποσοστό των φτωχών από το σύνολο μιας ξεχωριστής κατηγορίας. Για παράδειγμα από τα στοιχεία του Πίνακα φαίνεται ότι η επίπτωση της φτώχειας για τους άνδρες είναι 14,56% ενώ για

ΠΙΝΑΚΑΣ 7.7

Χαρακτηριστικά κατά φύλο και ηλικία υπεύθυνου του νοικοκυριού

Σύνολο Δωδεκανήσου	Σύνολο νοικοκυριών		Φτωχά νοικοκυριά		Επίπτωση της φτώχειας
Φύλο	1	2	3	4	5
Άντρες	1.291	69,56%	188	61,84%	14,56%
Γυναίκες	565	30,44%	116	38,16%	20,53%
Σύνολο	1.856	100,00%	304	100,00%	16,38%
Ηλικία					
-30	250	13,47%	33	10,86%	13,20%
31-45	634	34,16%	92	30,26%	14,51%
46-64	602	32,44%	98	32,24%	16,28%
65+	370	19,94%	81	26,64%	21,89%
Σύνολο	1.856	100,00%	304	100,00%	16,38%

τις γυναίκες 20,53%. Ως εκ τούτου ο κίνδυνος της φτώχειας στις γυναίκες είναι σαφώς υψηλότερος από ότι στους άνδρες.

Σε όρους συγκέντρωσης της φτώχειας (σύγκριση στηλών 3 και 4) φαίνεται ότι τα νοικοκυριά με υπεύθυνο ηλικιωμένο 65 ετών και άνω εμφανίζουν υπερσυγκέντρωση στο σύνολο των φτωχών νοικοκυριών (26,64%) έναντι του συνόλου των νοικοκυριών (19,94%). Η διαπίστωση αυτή σε όρους πολιτικής υπονοεί ότι αυτή η ομάδα νοικοκυριών αποτελεί πρώτης προτεραιότητας στόχο δεδομένου ότι ταυτόχρονα παρουσιάζουν και τον υψηλότερο κίνδυνο φτώχειας σε σύγκριση με τις υπόλοιπες ηλικιακές ομάδες.

Εξετάζοντας ειδικότερα τα στοιχεία κατά ομάδες ηλικιών παρατηρούμε ότι η εξέλιξη είναι ανοδική. Δηλαδή χαμηλότερη επίπτωση ή κίνδυνο φτώχειας εμφανίζουν οι νεαρότεροι υπεύθυνοι ηλικίας μέχρι 30 ετών (13,20%) και ακολουθεί η περίπτωση των υπεύθυνων με ηλικία 31-45 ετών (14,51%) και των υπεύθυνων με ηλικία 46-64 ετών (16,28%). Οι ηλικιωμένοι εμφανίζουν την υψηλότερη αναλογία ή επίπτωση φτώχειας (21,89%), και φυσικά πρόκειται για περιπτώσεις ατόμων που έχουν αποσυρθεί από την αγορά εργασίας και κυρίως λαμβάνουν εισόδημα από το σύστημα κοινωνικής ασφάλισης.

Από τα μέχρις στιγμής δεδομένα προέκυψε ότι οι υπεύθυνοι νοικοκυριών με μεγάλη ηλικία καθώς και η περίπτωση των γυναικών που είναι υπεύθυνες νοικοκυριών εμφανίζουν υψηλότερη φτώχεια από ό,τι οι υπεύθυνες με μικρότερη ηλικία ή με υπεύθυνο άνδρα.

Επαρχείο Ρόδου

Από τα στοιχεία του Πίνακα 7.8 φαίνεται ότι στο σύνολο των 1.856 νοικοκυριών του δείγματος, για τα οποία έχουν συμπληρωθεί τα ερωτήματα για το εισόδημα, τα 1.152 αφορούν το Επαρχείο Ρόδου (72% περίπου του συνόλου). Στο σύνολο των νοικοκυριών αυτών το 75% έχουν υπεύθυνο άνδρα και το υπόλοιπο 25% έχουν υπεύθυνο γυναίκα.

Εξετάζοντας στη συνέχεια τη φτώχεια, φαίνεται ότι στο Επαρχείο Ρόδου μόνον το 13,98% των νοικοκυριών εμφανίζονται ως φτωχά. Η αναλογία αυτή είναι σχετικά πολύ χαμηλή εφόσον υπολείπεται της αντίστοιχης αναλογίας του Νομού Δωδεκανήσου (16,38%), ενώ είναι σημαντικά χαμηλότερη από τα Επαρχεία Καρπάθου και Καλύμνου και περίπου ίδια με τη φτώχεια του Επαρχείου Κω (βλέπε Πίνακες 7.8-7.10).

Από το σύνολο των 161 φτωχών νοικοκυριών φαίνεται ότι τα περισσότερα (61,90%) αφορούν υπεύθυνο άνδρα και μόνον στα 61 (38,1%) υπεύθυνη

ΠΙΝΑΚΑΣ 7.8

Χαρακτηριστικά κατά φύλο και ηλικία υπεύθυνου του νοικοκυριού, Επαρχείο Ρόδου

Φύλο	Σύνολο νοικοκυριών		Φτωκά νοικοκυριά		Επίπτωση της φτώχειας
Άνδρες	861	74,80%	99	61,90%	11,50%
Γυναίκες	290	25,20%	61	38,10%	21,03%
Σύνολο	1.151	100,00%	160	100,00%	13,90%
Ηλικία					
-30	127	11,00%	16	9,90%	12,60%
31-45	380	33,00%	43	26,70%	11,32%
46-64	374	32,50%	48	29,80%	12,83%
65+	271	23,50%	54	33,50%	19,93%
Σύνολο	1.152	100,00%	161	100,00%	13,98%

είναι η γυναίκα. Όσον αφορά την επίπτωση της φτώχειας από τα στοιχεία του Πίνακα 7.8, προκύπτει ότι περισσότερο πλήττονται οι γυναίκες (21,03%) και πολύ λιγότερο οι άνδρες (11,50%).

Η επίπτωση ή ο κίνδυνος της φτώχειας εμφανίζεται υψηλότερος στα ηλικιωμένα άτομα (19,93%) και χαμηλότερος στην ηλικιακή ομάδα 31- 45 ετών (11,32%).

Στην πράξη οι τάσεις δεν διαφοροποιούνται σημαντικά από τις αντίστοιχες τάσεις για το σύνολο της χώρας όπου οι γυναίκες και οι ηλικιωμένοι διατρέχουν υψηλότερο κίνδυνο φτώχειας από τις υπόλοιπες ομάδες του πληθυσμού.

Επαρχείο Κω

Από τα στοιχεία του Πίνακα 7.9 φαίνεται ότι στο σύνολο των 1.856 νοικοκυριών του δείγματος, για τα οποία έχουν συμπληρωθεί τα ερωτήματα για το εισόδημα, τα 317 αφορούν το Επαρχείο Κω (17% περίπου του συνόλου). Στο σύνολο των νοικοκυριών αυτών, το 53,50% έχουν υπεύθυνο άνδρα και το υπόλοιπο 46,50% έχουν ως υπεύθυνο γυναίκα.

Εξετάζοντας στη συνέχεια τη φτώχεια φαίνεται ότι στο Επαρχείο Κω μόνον το 13,88% των νοικοκυριών εμφανίζονται ως φτωκά. Η αναλογία αυτή είναι η χαμηλότερη στο νομό και ασήμαντα διαφοροποιημένη από τη φτώχεια στο Επαρχείο Ρόδου (13,98%).

Ωστόσο, εξετάζοντας τη σύνθεση της φτώχειας ανάλογα με το φύλο και την ηλικία του υπεύθυνου, τα αποτελέσματα διαφοροποιούνται. Αρχικά φαίνεται ότι τα ποσοστά φτώχειας κατά φύλο διαφοροποιούνται συγκρινόμενα με τα αντίστοιχα ποσοστά για το σύνολο των νοικοκυριών στο Επαρχείο Ρόδου (74,8% άνδρες και 25,2% γυναίκες).

Δηλαδή παρατηρείται η τάση αύξησης της αναλογίας των γυναικών (38,10%) και αντίστοιχη μείωση της αναλογίας των ανδρών (61,9%). Επίσης, ενώ οι άνδρες εμφανίζουν επίπτωση φτώχειας 11,18% (όπως και στο Επαρχείο Ρόδου), αντίθετα η επίπτωση φτώχειας στις γυναίκες (17,57%) εμφανίζεται χαμηλότερη από το σύνολο του νομού και από το Επαρχείο Ρόδου.

Στο Επαρχείο Κω εμφανίζεται επίσης μία άλλη διαφοροποίηση σε σχέση με το σύνολο του νομού και το Επαρχείο Ρόδου. Αφ' ενός, σε νοικοκυριά με υπεύθυνο σε ηλικία μέχρι 30 ετών η επίπτωση της φτώχειας είναι πολύ χαμηλή (9,38%), αφ' ετέρου, οι ηλικιωμένοι εμφανίζονται ιδιαίτερα ευάλωτοι στην επίπτωση της φτώχειας (31,91%).

Ως εκ τούτου φαίνεται ότι στην Κω οι γυναίκες που είναι υπεύθυνες νοικοκυριών διατρέχουν μικρότερο κίνδυνο φτώχειας από ό,τι οι αντίστοιχες γυναίκες στο Επαρχείο Ρόδου, ενώ οι ηλικιωμένοι στην Κω είναι σημαντικά περισσότεροι σε αναλογία φτωχών από ό,τι στο σύνολο του νομού και στη Ρόδο.

ΠΙΝΑΚΑΣ 7.9

Χαρακτηριστικά κατά φύλο και ηλικία υπευθύνου του νοικοκυριού, Επαρχείο Κω

Φύλο	Σύνολο νοικοκυριών		Φτωχά νοικοκυριά		Επίπτωση της φτώχειας
Άντρες	170	53,50%	19	42,20%	11,18%
Γυναίκες	148	46,50%	26	57,80%	17,57%
Σύνολο	318	100,00%	45	100,00%	14,15%
Ηλικία					
-30	64	20,20%	6	13,60%	9,38%
31-45	114	36,00%	14	31,80%	12,28%
46-64	92	29,00%	9	20,50%	9,78%
65+	47	14,80%	15	34,10%	31,91%
Σύνολο	317	100,00%	44	100,00%	13,88%

Επαρχείο Καλύμνου

Στο Επαρχείο Καλύμνου το σύνολο των νοικοκυριών που απάντησε στα ερωτήματα για το εισόδημα ανέρχεται σε 298 (16% του συνολικού δείγματος). Παρατηρούμε κατ' αρχάς ότι τα φτωχά νοικοκυριά ανέρχονται σε 25,5%. Πρόκειται για μία αναλογία η οποία είναι σημαντικά υψηλότερη από το σύνολο της χώρας και φυσικά από την αντίστοιχη αναλογία για τα Επαρχεία Ρόδου και Κω.

Επίσης, φαίνεται ότι οι διαφοροποιήσεις στα ποσοστά νοικοκυριών με υπεύθυνο άνδρα (63,40%) ή γυναίκα (36,6%) που αφορούν το σύνολο των νοικοκυριών του Επαρχείου διαφοροποιούνται στην περίπτωση των φτωχών,³³ αλλά οι διαφοροποιήσεις δεν είναι το ίδιο έντονες σε σχέση με αυτές που σημειώθηκαν για το σύνολο των νοικοκυριών του νομού ή των αντίστοιχων νοικοκυριών των Επαρχείων Ρόδου και Κω (Πίνακας 7.10).

Το ίδιο συμβαίνει και με την επίπτωση της φτώχειας. Δηλαδή, ενώ διατηρείται η τάση να εμφανίζεται υψηλότερη αναλογία φτωχών γυναικών σε σχέση με τους άνδρες, ωστόσο η μεταξύ τους διαφορά (26,46% για τους άνδρες και 23,8% για τις γυναίκες) είναι σημαντικά χαμηλότερη σε σύγκριση με το σύνολο του νομού ή τα Επαρχεία Ρόδου³⁴ και Κω.

Ένα άλλο αξιοσημείωτο χαρακτηριστικό αφορά την επίπτωση της φτώχειας κατά ομάδα ηλικίας του υπεύθυνου του νοικοκυριού. Ειδικότερα στην περίπτωση του Επαρχείου Καλύμνου οι ηλικιωμένοι και τα νοικοκυριά με υπεύθυνο ηλικίας μέχρι 30 ετών εμφανίζουν φτώχεια που κυμαίνεται στο 20-21%. Ωστόσο, αν και τα ποσοστά αυτά είναι υψηλά, εμφανίζονται σημαντικά υψηλότερα στα ηλικιακά κλιμάκια 46-64 ετών (28,30%) και 31-45 ετών (26,42%).

Συνεπώς, στο Επαρχείο Καλύμνου έχουμε μία σημαντική διαφοροποίηση σχετικά με το ποσοστό φτώχειας που εμφανίζεται υψηλότερο από το σύνολο του νομού και από το τα Επαρχεία Ρόδου και Κω. Παράλληλα, η φτώχεια φαίνεται να πλήττει περισσότερο τα ενδιάμεσα ηλικιακά κλιμάκια (31- 45 ετών και 46-64 ετών) σε σύγκριση με τα δύο ακραία. Οι τάσεις αυτές είναι διαφοροποιημένες από τις περιπτώσεις που έχουν αναλυθεί μέχρι στιγμής.

33. Το ποσοστό ανδρών ανέρχεται σε 65,8% και των γυναικών σε 34,2%.

34. Όπου η διαφορά εκεί εμφανίζεται περίπου διπλάσια.

ΠΙΝΑΚΑΣ 7.10

Χαρακτηριστικά κατά φύλο και ηλικία υπεύθυνου νοικοκυριού, Επαρχείο Καλύμνου

Φύλο	Σύνολο νοικοκυριών		Φτωχά νοικοκυριά		Επίπτωση της φτώχειας
Άντρες	189	63,40%	50	65,80%	26,46%
Γυναίκες	109	36,60%	26	34,20%	23,85%
Σύνολο	298	100,00%	76	100,00%	25,50%
Ηλικία					
-30	42	14,10%	9	11,80%	21,43%
31-45	106	35,60%	28	36,80%	26,42%
46-64	106	35,60%	30	39,50%	28,30%
65+	44	14,80%	9	11,80%	20,45%
Σύνολο	298	100,00%	76	100,00%	25,50%

Επαρχείο Καρπάθου

Εξετάζοντας τα στοιχεία για το Επαρχείο Καρπάθου, έχουμε επίσης μία διαφοροποιημένη εικόνα σε σύγκριση με τα υπόλοιπα Επαρχεία και με το σύνολο του νομού. Αρχικά, από τα στοιχεία του Πίνακα 7.11, φαίνεται ότι συνολικά το Επαρχείο αντιπροσωπεύεται μόνον από 89 νοικοκυριά (περίπου 5% του συνολικού δείγματος), εκ των οποίων τα 23 (25,84%) είναι φτωχά.

Επίσης φαίνεται ότι στο σύνολο των 89 νοικοκυριών υπάρχει η υψηλότερη αναλογία ανδρών (79,8%) που είναι υπεύθυνοι νοικοκυριών καθώς και η χαμηλότερη αναλογία υπεύθυνων γυναικών (20,2%). Η τάση αυτή της έντονης παρουσίας νοικοκυριών με άνδρα υπεύθυνο ενισχύεται περισσότερο στην περίπτωση των φτωχών νοικοκυριών (στήλες 3-4). Δηλαδή εμφανίζεται ότι το 87% (δηλαδή τα 20 από τα 23) αφορά νοικοκυριά με υπεύθυνο άνδρα και μόλις το 13% αφορά νοικοκυριά με υπεύθυνο γυναίκα. Ταυτόχρονα μεταβάλλεται και η τάση όταν συγκριθεί κατά ηλικία κατανομή των 89 νοικοκυριών με την αντίστοιχη κατανομή των φτωχών νοικοκυριών. Στην πρώτη περίπτωση φαίνεται ότι τα άτομα με ηλικία μέχρι 30 ετών αποτελούν το 19,1% του δείγματος στο Επαρχείο, ενώ οι ηλικιωμένοι μόλις το 9%.

ΠΙΝΑΚΑΣ 7.11

Χαρακτηριστικά κατά φύλο και ηλικία υπεύθυνου νοικοκυριού, Επαρχείο Καρπάθου

Φύλο	Σύνολο νοικοκυριών		Φτωχά νοικοκυριά		Επίπτωση της φτώχειας
Άντρες	71	79,80%	20	87,00%	28,17%
Γυναίκες	18	20,20%	3	13,00%	16,67%
Σύνολο	89	100,00%	23	100,00%	25,84%
Ηλικία					
-30	17	19,10%	2	8,70%	11,76%
31-45	34	38,20%	7	30,40%	20,59%
46-64	30	33,70%	11	47,80%	36,67%
65+	8	9,00%	3	13,00%	37,50%
Σύνολο	89	100,00%	23	100,00%	25,84%

Στην περίπτωση των φτωχών νοικοκυριών φαίνεται να είναι μικρή η αναλογία των υπεύθυνων στο χαμηλότερο ηλικιακό κλιμάκιο (8,7%) και ιδιαίτερα υψηλή για τους υπεύθυνους με ηλικία 46-64 ετών.

Άλλωστε, φαίνεται ότι υψηλότερο κίνδυνο φτώχειας εμφανίζουν οι ηλικιωμένοι (37,5%) και τα νοικοκυριά με υπεύθυνο σε ηλικία 45-64 ετών (36,67%).

Από την ανάλυση των στοιχείων διαφάνηκε ότι η φτώχεια εμφανίζει γεωγραφική διαφοροποίηση. Τα Επαρχεία Ρόδου και Κω εμφανίζουν χαμηλότερα ποσοστά φτώχειας από ότι τα Επαρχεία Καλύμνου και Καρπάθου.

Τα νοικοκυριά με ηλικιωμένο και γυναίκα υπεύθυνο είναι χαρακτηριστικό της φτώχειας για το σύνολο του νομού καθώς και για τα Επαρχεία Ρόδου, Κω και Καρπάθου. Στην Κάλυμνο, η φτώχεια είναι ιδιαίτερα υψηλή, αν και εμφανίζονται μικρότερες αποκλίσεις στα ποσοστά φτώχειας κατά φύλο και ηλικία του υπεύθυνου.

7.4.3 Ποσοστό και επίπτωση της φτώχειας κατά μέγεθος νοικοκυριού

Ανάλυση για το σύνολο του Ν. Δωδεκανήσου

Ο Πίνακας 7.12 περιλαμβάνει την κατανομή των νοικοκυριών στα Δωδεκάνησα ανάλογα με το μέγεθος ή τον αριθμό των μελών των νοικοκυριών.

Κατ' αρχάς παρατηρούμε ότι στο σύνολο τα περισσότερα νοικοκυριά έχουν τουλάχιστον τέσσερα μέλη, ενώ τα πολυμελή με πέντε ή έξι και άνω μέλη καλύπτουν μόλις το 14,18% του συνόλου. Αντίθετα, η αναλογία των πολυμελών φτωχών νοικοκυριών εμφανίζεται αυξημένη (14,52% για τα νοικοκυριά με πέντε μέλη και 4,16% για τα νοικοκυριά με έξι και άνω μέλη).

Άλλωστε, με βάση τα στοιχεία της τελευταίας στήλης του Πίνακα 7.12, προκύπτει ότι χαμηλότερο κίνδυνο εμφανίζουν τα «τυπικά» τριμελή νοικοκυριά (13,87%) και υψηλότερο τα πολυμελή (38,46%). Επίσης υψηλή επίπτωση φτώχειας εμφανίζεται και στα πενταμελή νοικοκυριά (23,94%), ενώ στα τετραμελή η επίπτωση (15,52%) είναι χαμηλότερη από τη συνολική επίπτωση της φτώχειας στο νομό (16,52%).³⁵

ΠΙΝΑΚΑΣ 7.12
Φτώχεια κατά μέγεθος νοικοκυριού

Σύνολο Δωδεκανήσων	Σύνολο νοικοκυριών	Φτωκά νοικοκυριά	Επίπτωση της φτώχειας
Αριθμός μελών			
1	317 16,90%	46 14,84%	14,51%
2	460 24,52%	66 21,29%	14,35%
3	382 20,36%	53 17,10%	13,87%
4	451 24,04%	70 22,58%	15,52%
5	188 10,02%	45 14,52%	23,94%
6+	78 4,16%	30 9,68%	38,46%
Σύνολο	1.876 100,00%	310 100,00%	16,52%

35. Οι διαφοροποιήσεις σε σχέση με τη συνολική επίπτωση στον προηγούμενο πίνακα που ήταν 16,52% προέρχεται από στρογγυλοποίηση και είναι μη σημαντική.

Επαρχείο Ρόδου

Τα στοιχεία για το Επαρχείο Ρόδου είναι πανομοιότυπα με τα στοιχεία για το σύνολο του Νομού Δωδεκανήσου. Δηλαδή η επίπτωση της φτώχειας φαίνεται να είναι έντονη στα πολυμελή νοικοκυριά (5 και άνω άτομα) και να εμφανίζεται ελάχιστη στα «τυπικά» τριμελή νοικοκυριά (11,62%). Χαρακτηριστική είναι μάλιστα η ταύτιση στην περίπτωση των νοικοκυριών με πέντε άτομα (23,94% για το νομό και 23,21% για το Επαρχείο) και η σαφής χαμηλότερη αναλογία φτωχών στα νοικοκυριά με 6 και άνω άτομα στο Επαρχείο³⁶ (30%).

ΠΙΝΑΚΑΣ 7.13
Φτώχεια κατά μέγεθος νοικοκυριού, Επαρχείο Ρόδου

Αριθμός μελών	Σύνολο νοικοκυριών	Φτωχά νοικοκυριά	Επίπτωση της φτώχειας
1	197 16,94%	29 17,68%	14,72%
2	292 25,11%	34 20,73%	11,64%
3	241 20,72%	28 17,07%	11,62%
4	281 24,16%	35 21,34%	12,46%
5	112 9,63%	26 15,85%	23,21%
6+	40 3,44%	12 7,32%	30,00%
Σύνολο	1.163 100,00%	164 100,00%	14,10%

Επαρχεία Κω, Καλύμνου και Καρπάθου

Η ανάλυση των στοιχείων για τα υπόλοιπα Επαρχεία (Κω, Καλύμνου, Καρπάθου) γίνεται μαζί διότι τα αποτελέσματα που προκύπτουν δεν καθίστανται ιδιαίτερα αξιόπιστα, αφού σε πολλές περιπτώσεις ο αριθμός των παρατηρήσεων είναι ιδιαίτερα χαμηλός.

Χαρακτηριστικό στοιχείο των Πινάκων είναι ότι σε γενικές γραμμές εμφα-

³⁶. Έναντι του αντίστοιχου ποσοστού για το σύνολο του νομού που εμφανίζεται υψηλότερο (38,46%).

ΠΙΝΑΚΑΣ 7.14
Φτώχεια κατά μέγεθος νοικοκυριού, Επαρχείο Κω

Αριθμός μελών	Σύνολο νοικοκυριών		Φτωκά νοικοκυριά		Επίπτωση της φτώχειας
1	55	17,03%	13	28,26%	23,64%
2	72	22,29%	12	26,09%	16,67%
3	66	20,43%	8	17,39%	12,12%
4	87	26,93%	7	15,22%	8,05%
5	32	9,91%	3	6,52%	9,38%
6+	11	3,41%	3	6,52%	27,27%
Σύνολο	323	100,00%	46	100,00%	14,24%

ΠΙΝΑΚΑΣ 7.15
Φτώχεια κατά μέγεθος νοικοκυριού, Επαρχείο Καλύμνου

Αριθμός μελών	Σύνολο νοικοκυριών		Φτωκά νοικοκυριά		Επίπτωση της φτώχειας
1	42	14,00%	4	5,19%	9,52%
2	73	24,33%	14	18,18%	19,18%
3	60	20,00%	10	12,99%	16,67%
4	67	22,33%	23	29,87%	34,33%
5	36	12,00%	13	16,88%	36,11%
6+	22	7,33%	13	16,88%	59,09%
Σύνολο	300	100,00%	77	100,00%	25,67%

νίζεται υψηλή φτώχεια στα πολυμελή νοικοκυριά (με 6+ άτομα). Ιδιαίτερα υψηλή μάλιστα εμφανίζεται στα Επαρχεία Καλύμνου (59%) και Καρπάθου (40%).

Ωστόσο, όπως αναφέρθηκε, οι δυνατότητες αξιόπιστων συμπερασμάτων καθώς και εκτενέστερης ανάλυσης είναι περιορισμένες λόγω του χαμηλού αριθμού των περιπτώσεων σε πολλές κατηγορίες.

Συνεπώς, από την ανάλυση των στοιχείων προκύπτει ότι η φτώχεια αποτελεί ένα χαρακτηριστικό γνώρισμα των πολυμελών νοικοκυριών. Η τάση αυτή, έστω και με τον περιορισμό του χαμηλού αριθμού των παρατηρήσεων, είναι ιδιαίτερα ενισχυμένη και ανησυχητική στα Επαρχεία Καλύμνου και Καρπάθου.

ΠΙΝΑΚΑΣ 7.16

Φτώχεια κατά μέγεθος νοικοκυριού, Επαρχείο Καρπάθου

Αριθμός μελών	Σύνολο νοικοκυριών		Φτωκά νοικοκυριά		Επίπτωση της φτώχειας
1	23	26,14%	0,00%		0,00%
2	22	25,00%	6	27,27%	27,27%
3	14	15,91%	7	31,82%	50,00%
4	16	18,18%	4	18,18%	25,00%
5	8	9,09%	3	13,64%	37,50%
6+	5	5,68%	2	9,09%	40,00%
Σύνολο	88	100,00%	22	100,00%	25,00%

7.4.4 Δείκτες φτώχειας κατά μέγεθος νοικοκυριού

Το μέγεθος του νοικοκυριού είναι μία βασική μεταβλητή η οποία έχει ενδιαφέρον εφόσον, εκτός των άλλων, αποτελεί παράγοντα στάθμισης και αναφοράς για τις κλίμακες ισοδυναμίας. Στους Πίνακες που ακολουθούν η ανάλυση επικεντρώνεται στη διαφοροποίηση της φτώχειας ανάλογα με τα μέλη που έχει το νοικοκυριό. Ειδικότερα, εξετάζεται η επίπτωση ή το ποσοστό φτώχειας,³⁷ η συμμετοχή στα φτωκά νοικοκυριά³⁸ καθώς και το χάσμα της φτώχειας,³⁹ το οποίο δείχνει πόσο φτωκά είναι τα νοικοκυριά. Δηλαδή, όσο μεγαλύτερο είναι το χάσμα φτώχειας τόσο πιο φτωκά είναι τα νοικοκυριά.

Κατ' αρχάς με βάση τα στοιχεία του Πίνακα 7.17 φαίνεται ότι στο σύνολο των νοικοκυριών του δείγματος, η φτώχεια (σε ποσοστό) είναι ελάχιστη στα νοικοκυριά τριών ατόμων και μέγιστη στα πολυμελή νοικοκυριά (6+ άτομα). Το ποσοστιαίο χάσμα φτώχειας εμφανίζεται επίσης διαφοροποιημένο. Υπολείπεται περίπου 29,06% από το μέσο εισόδημα των φτωχών με μέγεθος νοικοκυριού πέντε ατόμων για να περάσουν το όριο της φτώχειας και να ενταχθούν στην κατηγορία των μη φτωχών, ενώ το χάσμα εμφανίζεται μέγιστο στη περίπτωση των νοικοκυριών με 6+ άτομα (-42,94%)⁴⁰ καθώς και στην περίπτωση των μονομελών νοικοκυριών (-36,85).

37. Στους Πίνακες η μεταβλητή αυτή «διαβάζεται» οριζόντια και αναφέρεται ως «% φτωχών νοικοκυριών».

38. Αναφέρεται στους Πίνακες ως «% συμμετοχή στα φτωκά νοικοκυριά».

39. Στους Πίνακες υπάρχει το συνολικό και το μέσο χάσμα, καθώς και το % χάσμα φτώχειας.

40. Πρόκειται για το ποσοστό που υπολείπεται για να ξεπεραστεί το όριο της φτώχειας.

ΠΙΝΑΚΑΣ 7.17
Ποσοστά και χάσμα φτώχειας, Δωδεκάνησα

Σύνολο Δωδεκανήσων	1	2	3	4	5	6+	Σύνολο
Σύνολο νοικοκυριών	317	460	382	451	188	78	1876
Φτωχά νοικοκυριά	46	66	53	70	45	30	310
% φτωχών νοικοκυριών*	14,50%	14,30%	13,90%	15,50%	23,90%	38,50%	16,50%
% συμμετοχή στα φτωχά νοικοκυριά	14,84%	21,29%	17,10%	22,58%	14,52%	9,68%	100,00%
Συνολικό χάσμα φτώχειας	20381,80	47823,91	50571,18	81624,20	54656,93	67244,	322302,65
Μέσο χάσμα φτώχειας	443,08	724,60		1166,06	1214,59	2241,4	1039,68
% χάσμα φτώχειας**	-36,85%	-35,65%	-34,14%	-33,31%	-29,06%	-42,94%	-34,76%

*επίπτωση της φτώχειας.

** Πόσο τοις εκατό επί του Υμίν είναι μικρότερο το πραγματικό εισόδημα των φτωχών νοικοκυριών. Το Υμίν είναι το εισόδημα που αντιστοιχεί στο όριο της φτώχειας. Δηλαδή κάτω από το όριο αυτό είναι κανείς φτωχός.

Η τάση που διαμορφώθηκε για το σύνολο των νοικοκυριών του δείγματος διατηρείται πανομοιότυπη και για την περίπτωση του Επαρχείου Ρόδου.

ΠΙΝΑΚΑΣ 7.18
Ποσοστά και χάσμα φτώχειας, Ρόδος

Ρόδος	1	2	3	4	5	6+	Σύνολο
Σύνολο νοικοκυριών	197	292	241	281	112	40	1163
Φτωχά νοικοκυριά	29	34	28	35	26	12	164
% φτωχών νοικοκυριών	14,70%	11,60%	11,60%	12,50%	23,20%	30,00%	14,10%
% συμμετοχή στα φτωχά νοικοκυριά	17,68%	20,73%	17,07%	21,34%	15,85%	7,32%	100,00%
Συνολικό χάσμα φτώχειας	12865,12	25347,71	25126,33	38877,04	34791,55	30426,14	167433,90
Μέσο χάσμα φτώχειας	443,62	745,52	897,36	1110,77	1338,13	2535,51	1020,93
% χάσμα φτώχειας	-36,97%	-36,96%	-32,46%	-31,77%	-31,98%	-47,80%	-35,21%

Δηλαδή εμφανίζεται υψηλός κίνδυνος στα πολυμελή νοικοκυριά και μία μειωμένη τάση στα ολιγομελή νοικοκυριά ή άτομα.

Επίσης, το χάσμα φτώχειας (Πίνακας 7.18) εμφανίζεται υψηλό στα πολυμελή νοικοκυριά (-47,8%) και μονομελή ή ολιγομελή νοικοκυριά (με δύο άτομα).

Συνεπώς, οι τάσεις που διαμορφώνονται μέχρις στιγμής είναι ενδεικτικές και, κυρίως, φαίνεται να αντιμετωπίζουν υψηλό κίνδυνο φτώχειας τα πολυμελή νοικοκυριά, ενώ με βάση το χάσμα φτώχειας χρειάζεται περισσότερη ενίσχυση το μέσο εισόδημα τόσο των πολυμελών, όσο και των μονομελών νοικοκυριών για να περάσουν το κατώφλι της φτώχειας και να ενταχθούν στην κατηγορία των μη φτωχών.

Εξάλλου και στην περίπτωση της Κω (Πίνακας 7.19) φαίνεται ότι τα πολυμελή νοικοκυριά κινδυνεύουν περισσότερο, ενώ το χάσμα εμφανίζεται υψηλό στις δύο ακραίες περιπτώσεις (μονομελή, πολυμελή νοικοκυριά).

Τα στοιχεία που αφορούν την Κάλυμνο και την Κάρπαθο παρουσιάζουν εμφανή διαφοροποίηση σε σχέση με τα προηγούμενα Επαρχεία (Πίνακας 7.20). Οι διαφοροποιήσεις συνίστανται στο ότι τα ποσοστά φτώχειας είναι υψηλότερα, ενώ, παράλληλα, το χάσμα φτώχειας είναι υψηλό (με εξαίρεση τα πενταμελή νοικοκυριά) για όλες τις περιπτώσεις των νοικοκυριών. Παράλληλα, ο κίνδυνος φτώχειας εμφανίζεται υψηλότερος στα πολυμελή νοικοκυριά, ενώ η ανάλυση για ασφαλή συμπεράσματα περιορίζεται λόγω του χαμηλού αριθμού των παρατηρήσεων.

ΠΙΝΑΚΑΣ 7.19

Ποσοστά και χάσμα φτώχειας, Κως

Κως	1	2	3	4	5	6+	Σύνολο
Σύνολο νοικοκυριών	55	72	66	87	32	11	323
Φτωχά νοικοκυριά	13	12	8	7	3	3	46
% φτωχών νοικοκυριών	23,60%	16,70%	12,10%	8,00%	9,40%	27,30%	14,20%
% συμμετοχή στα φτωχά νοικοκυριά	28,26%	26,09%	17,39%	15,22%	6,52%	6,52%	100,00%
Συνολικό χάσμα φτώχειας	5764,0	6689,3	5943,4	4761,2	4760,5	1239,7	29158,2
Μέσο χάσμα φτώχειας	443,38	557,44	742,92	680,17	1586,8	413,25	633,87
% χάσμα φτώχειας	-37,76%	-27,94%	-28,61%	-19,79%	-49,27%	-9,77%	-27,41%

ΠΙΝΑΚΑΣ 7.20
Ποσοστά και χάσμα φτώχειας, Κάλυμος

Κάλυμος	1	2	3	4	5	6+	Σύνολο
Σύνολο νοικοκυριών	42	73	60	67	36	22	300
Φτωχά νοικοκυριά	4	14	10	23	13	13	77
% φτωχών νοικοκυριών	9,50%	19,20%	16,70%	34,30%	36,10%	59,10%	25,70%
% συμμετοχή στα φτωχά νοικοκυριά	5,19%	18,18%	12,99%	29,87%	16,88%	16,88%	100,00%
Συνολικό χάσμα φτώχειας	1752,6	8984,6	7895,5	33095,8	13183,1	29353,4	94265,2
Μέσο χάσμα φτώχειας	438,16	641,76	789,55	1438,95	1014,08	2257,95	1224,22
% χάσμα φτώχειας	-33,40%	-31,42%	-27,64%	-39,70%	-23,59%	-42,37%	-34,79%

ΠΙΝΑΚΑΣ 7.21
Ποσοστά και χάσμα φτώχειας, Κάρπαθος

Κάρπαθος	1	2	3	4	5	6+	Σύνολο
Σύνολο Νοικοκυριών	23	22	14	16	8	5	88
Φτωχά Νοικοκυριά		6	7	4	3	2	22
% φτωχών νοικοκυριών		27,30%	50,00%	25,00%	37,50%	40,00%	25,00%
% συμμετοχή στα φτωχά νοικοκυριά	0,00%	27,27%	31,82%	18,18%	13,64%	9,09%	100,00%
Συνολικό χάσμα φτώχειας		6802,3	11605,9	4890,0	1921,8	6225,3	31445,4
Μέσο χάσμα φτώχειας		1133	1657,9	1222,5	640,6	3112,7	1429,3
% χάσμα φτώχειας	-52,18%		-54,25%	-32,07%	-13,97%	-56,69%	-42,25%

ΠΙΝΑΚΑΣ 7.22

Σχέση υπεύθυνου με την αγορά εργασίας (εργαζόμενοι-μη εργαζόμενοι)

Σύνολο Δωδεκανήσου	Σύνολο νοικοκυριών			Φτωκά νοικοκυριά			Επίπτωση της φτώχειας
Σειρά	1	2	3	4	5	6	7
1 Εργαζόμενοι*	1181	96,80%	Επί των εργαζομένων	145	87,88%	Επί των εργαζομένων	12,28%
2 Μισθωτοί και ημερομίσθιοι	681	55,82%	57,66%	90	54,55%	62,07%	13,22%
3 Αυτοαπασχολούμενοι	353	28,93%	29,89%	41	24,85%	28,28%	11,61%
4 Βοηθοί σε οικογενειακή επιχείρηση	14	1,15%	1,19%	2	1,21%	1,38%	14,29%
5 Λοιπές ασχολίες	133	10,90%	11,26%	12	7,27%	8,28%	9,02%
6 Άνεργοι*	39	3,20%		20	12,12%		51,28%
7 Σύνολο (εργαζόμενοι + άνεργοι)	1220	100,0%		165			13,52%
8 Μη εργαζόμενοι							
9 Συνταξιούχοι	332	94,59%		79	98,75%		23,80%
10 Λοιπές ασχολίες	19	5,41%		1	1,25%		5,26%
11 Σύνολο μη εργαζομένων	351	100%		80			22,79%

*Εργαζόμενοι 1.181 (96,8%) + Άνεργοι 39 (3,2%) = 1.220 (100%).

Οι 1.181 εργαζόμενοι αναλύονται επίσης ξεχωριστά ως ποσοστά (στη δεύτερη στήλη): Μισθωτοί και ημερομίσθιοι + Αυτοαπασχολούμενοι + Βοηθοί σε οικογενειακή επιχείρηση + Λοιπές ασχολίες + Άνεργοι (στήλη 2, σειρές: 2+3+4+5= 100%)

Στη στήλη 3 το ποσοστό 57,66% υπολογίζεται ως: [(681/1181)*100]. Με παρόμοιο τρόπο υπολογίζονται και οι υπόλοιπες αναλογίες.

7.4.5 Κατάσταση απασχόλησης υπεύθυνου του νοικοκυριού. Νομός Δωδεκανήσων

Η ανάλυση για τη σχέση που έχει ο υπεύθυνος του νοικοκυριού με την αγορά εργασίας⁴¹ είναι ιδιαίτερα σημαντική. Διότι, σύμφωνα με τα στοιχεία του Πίνακα 7.22, φαίνεται ότι στο σύνολο του νομού οι οικονομικά ενεργοί άνερχονται σε 1.220 άτομα- υπεύθυνους νοικοκυριών. Από αυτούς, το 96,8% είναι εργαζόμενοι και το υπόλοιπο 3,2% άνεργοι. Επίσης, από το σύνολο των εργαζομένων διακρίνεται η μεγάλη αναλογία μισθωτών-ημερομίσθιων (57,66%) καθώς και η κατηγορία των αυτοαπασχολούμενων (29,89%). Η κατηγορία των μη απασχολούμενων (συνταξιούχοι κ.λπ.) αφορά μόλις 351 άτομα εκ των οποίων τα 332 είναι συνταξιούχοι. Άλλωστε αναλογικά και στην κατηγορία των φτωχών (13,52%, στο σύνολο του νομού)⁴² οι μισθωτοί-ημερομίσθιοι είναι οι περισσότεροι (62,07%) και ακολουθούν οι αυτοαπασχολούμενοι (28,28%).

Όσον αφορά την επίπτωση της φτώχειας στο σύνολο της μεγάλης κατηγορίας των απασχολούμενων, ξεχωρίζει η περίπτωση των άνεργων οι οποίοι στην πλειονότητά τους (51,28% από τους 39 άνεργους) είναι φτωχοί. Επίσης, υψηλή επίπτωση φτώχειας εμφανίζεται στην κατηγορία των βοηθών σε οικογενειακή επιχείρηση (14,29%).

Αντίθετα, στους μη απασχολούμενους η φτώχεια είναι υψηλή και έχει επίπτωση κυρίως για τους συνταξιούχους.

Επαρχία Ρόδου και Κω

Στο Επαρχείο Ρόδου η κατάσταση, σε σχέση με τα αποτελέσματα για το σύνολο του νομού, δεν μεταβάλλεται ουσιαστικά (Πίνακας 7.23). Η μεγαλύτερη αναλογία των υπεύθυνων ανήκει στην κατηγορία των μισθωτών (57,55%) και των αυτοαπασχολούμενων (26,12%), ενώ οι άνεργοι κυμαίνονται σε πολύ χαμηλά ποσοστά (2,59%). Όταν, ωστόσο, εξετάζεται η αντίστοιχη κατανομή των εργαζομένων στα φτωχά νοικοκυριά (που αντιπροσωπεύουν το 11,16% του συνόλου), η κατηγορία των μισθωτών εμφανίζει αυξημένη βαρύτητα (62,2%), ενώ είναι σημαντική η αύξηση της αναλογίας των φτω-

41. Στη συγκεκριμένη περίπτωση εξετάζεται η περίπτωση των απασχολούμενων ανάλογα με τη «θέση στο επάγγελμα» που ασκούν, των άνεργων καθώς και των ατόμων που είναι οικονομικά μη ενεργοί (συνταξιούχοι κ.λπ.).

42. Εννοείται ότι η διαφοροποίηση προκύπτει διότι παρατηρείται μείωση των περιπτώσεων του δείγματος και η περαιτέρω διάκρισή τους σε εργαζόμενους μη εργαζόμενους.

κών που είναι άνεργοι (8,54%). Η «ανακατάταξη» αυτή στην κατανομή των απασχολούμενων γίνεται με μία αντίστοιχη μείωση της συμμετοχής των αυτοαπασχολούμενων (18,29%).

Εξετάζοντας τα στοιχεία από την τελευταία στήλη του Πίνακα 7.21, φαίνεται ότι η επίπτωση της φτώχειας είναι έντονη στους άνεργους (36,84%). Παράλληλα και η φτώχεια των μισθωτών είναι σχετικά υψηλή (12,06%).

Άλλωστε συνυπολογίζοντας και τα στοιχεία με την περίπτωση των μη απασχολούμενων διαφαίνεται η υψηλή φτώχεια των συνταξιούχων (21,46%).

Τα αποτελέσματα για το Επαρχείο Ρόδου καθώς και οι τάσεις που διαφάνηκαν είναι παρόμοια με τα αντίστοιχα αποτελέσματα που προέκυψαν για το Νομό Δωδεκανήσου. Δηλαδή η φτώχεια φαίνεται να αποτελεί χαρακτηριστικό κυρίως για την ομάδα των ανέργων και των συνταξιούχων.

Για το Επαρχείο Κω, παρατηρούνται παρόμοιες τάσεις. Δηλαδή η κατηγορία των εργαζομένων είναι μισθωτοί-ημερομίσθιοι ή αυτοαπασχολούμενοι. Η επίπτωση της φτώχειας είναι ιδιαίτερα υψηλή στην κατηγορία των ανέργων (50%), αλλά τα αποτελέσματα πρέπει να ερμηνευθούν με προσοχή διότι υπάρχει χαμηλός αριθμός παρατηρήσεων. Επίσης οι συνταξιούχοι είναι αυτοί που κύρια πλήττονται στην κατηγορία των μη απασχολούμενων (Πίνακας 7.24).

ΠΙΝΑΚΑΣ 7.23

Σχέση υπεύθυνου με την αγορά εργασίας

Ρόδος	Σύνολο νοικοκυριών			Φτωχά νοικοκυριά			Επίπτωση της φτώχειας
Εργαζόμενοι	716	97,41%	Επί των εργαζομένων	75	91,46 %	Επί των εργαζομένων	10,47%
Μισθωτοί και ημερομίσθιοι	423	57,55%	59,08%	51	62,20%	68,00%	12,06%
Αυτοαπασχολούμενοι	192	26,12%	26,82%	15	18,29%	20,00%	7,81%
Βοηθοί σε οικογενειακή επιχείρηση	7	0,95%	0,98%	0	0,00%	0,00%	0,00%
Λοιπές ασχολίες	94	12,79%	13,13%	9	10,98%	12,00%	9,57%
Άνεργοι	19	2,59%		7	8,54%		36,84%
Σύνολο	735			82			11,16%
Μη εργαζόμενοι							
Συνταξιούχοι	247	96,48%		53	100,00%		21,46%
Λοιπές ασχολίες	9	3,52%			0,00%		0,00%
Σύνολο	256			53			20,70%

ΠΙΝΑΚΑΣ 7.24
Σχέση υπεύθυνου με την αγορά εργασίας

Κωσ	Σύνολο νοικοκυριών			Φτωχά νοικοκυριά			Επίπτωση της φτώχειας
Εργαζόμενοι	218	97,32%	Επί των εργαζομένων	19	86,36%	Επί των εργαζομένων	8,72%
Μισθωτοί και ημερομίσθιοι	137	61,16%	62,84%	14	63,64%	73,28%	10,22%
Αυτοαπασχολούμενοι	58	25,89%	26,61%	4	18,88%	21,05%	6,90%
Βοηθοί σε οικογενειακή επιχείρηση	6	2,68%	2,75%	1	4,55%	5,26%	16,67%
Λοιπές ασχολίες	17	7,59%	7,80%	0	0,00%	0,00%	0,00%
Άνεργοι	6	2,68%		3	13,64%		50,00%
Σύνολο	224			22			9,82%
Μη εργαζόμενοι							
Συνταξιούχοι	43	93,48%		14	93,33%		32,56%
Λοιπές ασχολίες	3	6,52%		1	6,67%		33,33%
Σύνολο	46			15			32,61%

Επαρχία Καλύμνου και Καρπάθου

Τα στοιχεία για την Κάλυμνο και την Κάρπαθο έχουν ιδιαίτερο ενδιαφέρον διότι διαφοροποιούνται σε σχέση με τα προηγούμενα αποτελέσματα. Αρχικά φαίνεται ότι στην πλειονότητα των εργαζομένων υπάρχει έντονη συμμετοχή της κατηγορίας των αυτοαπασχολούμενων. Χαρακτηριστική είναι μάλιστα η περίπτωση στην Κάρπαθο, διότι είναι το μόνο Επαρχείο όπου οι αυτοαπασχολούμενοι (59,7%) υπερέχουν των μισθωτών-ημερομίσθιων (28,36%). Η αντίστοιχη κατανομή για την Κάλυμνο είναι 52,58% για τους μισθωτούς-ημερομίσθιους και 32,47% για τους αυτοαπασχολούμενους. Ως αποτέλεσμα, τόσο στη Κάλυμνο, όσο και στην περίπτωση της Καρπάθου η επίπτωση της φτώχειας εμφανίζεται υψηλότερη στην περίπτωση των αυτοαπασχολούμενων (42,11% στην Κάρπαθο και 26,98% στην Κάλυμνο).

ΠΙΝΑΚΑΣ 7.25
Σχέση υπεύθυνου με την αγορά εργασίας

Κάλυμνος	Σύνολο νοικοκυριών			Φτωκά νοικοκυριά			Επίπτωση της φτώχειας
Εργαζόμενοι	182	93,81 %	Επί των εργαζομένων	38	80,85 %	Επί των εργαζομένων	20,88 %
Μισθωτοί και ημερομίσθιοι	102	52,58%	56,04%	17	36,17%	44,74%	16,67%
Αυτοαπασχολούμενοι	63	32,47%	34,62%	17	36,17%	44,74%	26,98%
Βοηθοί σε οικογενειακή επιχείρηση	1	0,52%	0,55%	1	2,13%	2,63%	100,00%
Λοιπές ασχολίες	16	8,25%	8,79%	3	6,38%	7,89%	18,75%
Άνεργοι	12	6,19%		9	19,15%		75,00%
Σύνολο	194			47			24,23%
Μη εργαζόμενοι							
Συνταξιούχοι	34	82,93%		9	100,00%		26,47%
Λοιπές ασχολίες	7	17,07%			0,00%		0,00%
Σύνολο	41			9			21,95%

Οι συνταξιούχοι, εξακολουθούν να αποτελούν την «παραδοσιακή» ομάδα που αντιμετωπίζει υψηλό κίνδυνο φτώχειας (37,5% στην Κάρπαθο και 26,47% στην Κάλυμνο), αν και στην περίπτωση των δύο Επαρχείων η επίπτωση είναι χαμηλότερη από ό,τι στην περίπτωση των αυτοαπασχολούμενων (Πίνακες 7.25-7.26).

7.4.6 Συνθήκες κατοίκησης

Η κατοικία είναι ένα κατ' εξοχήν διαρκές καταναλωτικό αγαθό, το οποίο, σύμφωνα με την οικονομική θεωρία, διαθέτει χαρακτηριστικά (ποιότητα) που το καθιστά επιθυμητό, στα πλαίσια ενός περιορισμένου διαθέσιμου εισοδήματος. Είναι ίσως προφανές ότι το ιδιοκτησιακό καθεστώς, το μέγεθος και η ποιότητα ή οι ανέσεις κατοικίας θα αντανakλώνται στο μέγεθος του διαθέσιμου εισοδήματος και κατ' επέκταση με τον κίνδυνο της φτώχειας.

Ωστόσο, σύμφωνα με τον A. Sen (1976) το γεγονός ότι ένα άτομο έχει

ΠΙΝΑΚΑΣ 7.26
Σχέση υπευθύνου με την αγορά εργασίας

Κάρπαθος	Σύνολο νοικοκυριών		Φτωχά νοικοκυριά		Επίπτωση της φτώχειας		
Εργαζόμενοι	65	97,01%	Επί των εργαζομένων	13	92,86%	Επί των εργαζομένων	20,00%
Μισθωτοί και ημερομίσθιοι	19	28,36%	29,23%	8	57,14%	61,54%	42,11%
Αυτοαπασχολούμενοι	40	59,70%	61,54%	5	35,71%	38,46%	12,50%
Βοηθοί σε οικογενειακή επιχείρηση	0	0,00%	0,00%	0	0,00%	0,00%	
Λοιπές ασχολίες	6	8,96%	9,23%	0	0,00%	0,00%	
Άνεργοι	2	2,99%		1	7,14%		
Σύνολο	67			14			
Μη εργαζόμενοι							
Συνταξιούχοι	8	100,00%		3	100,00%		37,50%
Λοιπές ασχολίες	0	0,00%		0	0,00%		0,00%
Σύνολο	8			3			37,50%

χαμηλό εισόδημα και δεν έχει αποκτήσει διαρκή καταναλωτικά αγαθά δεν αποτελεί επαρκή ένδειξη φτώχειας. Υπάρχει η περίπτωση άτομα με ικανότητες πάνω από το μέσο όρο να λειτουργούν και να τα καταφέρνουν καλά έστω και αν το εισόδημά τους είναι χαμηλό. Αντίθετα, άτομα με υψηλότερες ή ειδικές ανάγκες ίσως χρειάζονται υψηλότερο εισόδημα για να επιτύχουν παρόμοια λειτουργικότητα. Ως εκ τούτου, η ανάλυση με μοναδικό κριτήριο το εισόδημα αντικατοπτρίζει μόνον τμήμα της έκτασης του προβλήματος σύμφωνα με το οποίο τα άτομα που χαρακτηρίζονται ως φτωχά παράλληλα διαθέτουν ικανότητες κάτω από τα αποδεκτά επίπεδα σε μία δεδομένη κοινωνία.

Επομένως, δεν είναι ξεκάθαρο αν η κατοχή συγκεκριμένων διαρκών αγαθών συνεπάγεται ταυτόχρονα επιθυμία απόκτησης και κατ' επέκταση αποστέρηση. Πάντα θα υπάρχει μία αναλογία ατόμων τα οποία θα αρνούνται να καταναλώνουν θελκτικά «αγαθά» που παράγει η κοινωνία και η οικονομία.

Παρ' όλα αυτά, η αναλογία των ατόμων που συνειδητά αποκλίνουν από

ένα συνηθισμένο πρότυπο κατανάλωσης, κατά τη δική μας άποψη, είναι ακόμη περιορισμένη. Οι ενδείξεις αποστέρησης μιας σειράς αγαθών μάλλον συμβαδίζουν με καταστάσεις φτώχειας και εξαθλίωσης, παρά με ένα άλλο πρότυπο κατανάλωσης ή μία διαφορετική αντίληψη.

7.4.7 Ιδιοκτησιακό καθεστώς

Οι συνθήκες κατοίκησης των νοικοκυριών του δείγματος που εξετάζονται αφορούν τόσο το ιδιοκτησιακό καθεστώς (ιδιόκτητη κατοικία, ενοικιαζόμενη κ.λπ.), όσο και τις ανέσεις και τον εξοπλισμό που διαθέτουν οι εν λόγω κατοικίες: αριθμός δωματίων, τετραγωνικά μέτρα, διάθεση τρεχούμενου νερού, τζάκι κ.λπ.

Πρόκειται για στοιχεία που θα μπορούσαν να κατηγοριοποιηθούν στην περίπτωση των μη χρηματικών δεικτών ευημερίας του πληθυσμού· ορισμένα από αυτά είναι αναγκαία (π.χ. εσωτερική παροχή τρεχούμενου νερού), ενώ άλλα εντάσσονται στα κανονικά, τα ημιδιαρκή ή τα διαρκή αγαθά (ιδιοκτησία κατοικίας, ιδιοκτησία ΙΧ).

Με άλλα λόγια, το ερώτημα που τίθεται στην παρούσα ενότητα αφορά στο αν και σε ποιο βαθμό τα φτωχά νοικοκυριά, τα οποία ήδη υφίστανται αποστερήσεις σε όρους εισοδήματος, παράλληλα διαβιούν σε συνθήκες κατοίκησης που είναι διαφορετικές από τις αντίστοιχες συνθήκες κατοίκησης του συνόλου των νοικοκυριών. Κατ' αυτό τον τρόπο επιχειρείται η προσέγγιση του κοινωνικού αποκλεισμού, ο οποίος ως έννοια είναι ευρύτερος της έννοιας της φτώχειας και συνυπολογίζει –μεταξύ άλλων– το επίπεδο διαβίωσης/ευημερίας των πληθυσμιακών ομάδων που ταξινομούνται ως φτωχά.

Νομός Δωδεκανήσου

Εξετάζοντας ειδικότερα τα στοιχεία του Πίνακα 7.27, προκύπτει ότι τα περισσότερα νοικοκυριά διαθέτουν ιδιόκτητη κατοικία (66,9%). Υπάρχουν, ωστόσο, αρκετές περιπτώσεις νοικοκυριών που έχουν ενοικιαζόμενη κατοικία (19,7%), ενώ αξιοσημείωτη είναι η αναλογία αυτών που έχουν κατοικία ύστερα από δωρεάν παραχώρηση (13,03%). Επομένως, τα νοικοκυριά με ιδιόκτητη κατοικία υπερέχουν των νοικοκυριών που ζουν σε ενοικιαζόμενες κατοικίες. Άλλωστε, η τάση αυτή που φαίνεται να ισχύει για τα νοικοκυριά ολόκληρης της χώρας έχει ενισχυθεί από τις τάσεις κινητικότητας και αστικοποίησης των τελευταίων ετών.

Η ποσοστιαία αυτή κατανομή διατηρείται σε γενικές γραμμές και για το σύνολο των φτωχών νοικοκυριών. Ωστόσο παρατηρείται μία αντιστροφή όταν διερευνάται η επίπτωση ή ο κίνδυνος της φτώχειας. Δηλαδή, στο σύνολο των νοικοκυριών με δωρεάν παραχώρηση το 18,03% είναι φτωχά, ενώ η αντίστοιχη αναλογία για τα νοικοκυριά με ενοικιαζόμενη κατοικία είναι 16,53%. Χαμηλότερο κίνδυνο φτώχειας εμφανίζουν τα νοικοκυριά με ιδιόκτητη κατοικία (15,88%), όπως ήταν άλλωστε και αναμενόμενο. Με βάση τα αποτελέσματα που προέκυψαν είναι προφανές ότι η δωρεάν παραχώρηση σχετίζεται με την έλλειψη στέγης και την αδυναμία κάλυψης των δαπανών ενοικίασης.

ΠΙΝΑΚΑΣ 7.27

Κατάσταση κατοικίας

Σύνολο Δωδεκανήσου	Σύνολο νοικοκυριών	Φτωχά νοικοκυριά	Επίπτωση της φτώχειας
Ιδιόκτητο	1.253 66,90%	199 64,40%	15,88%
Ενοικιαζόμενο	369 19,70%	61 19,74%	16,53%
Δωρεάν παραχώρηση	244 13,03%	44 14,24%	18,03%
Έχει γίνει κατάληψη	4 0,21%	3 0,97%	75,00%
Εργατική εστία	3 0,16%	2 0,65%	66,67%
Σύνολο	1.873	309	

Επαρχία Ρόδου και Κω

Οι τάσεις που σημειώθηκαν για το σύνολο του νομού Δωδεκανήσου εμφανίζονται διαφοροποιημένες όταν εξετάζεται η περίπτωση της Ρόδου. Κατ' αρχάς φαίνεται ότι η πλειονότητα των νοικοκυριών (68,45%) διαμένει σε ιδιόκτητες κατοικίες, ενώ οι υπόλοιπες περιπτώσεις κυρίως αφορούν νοικοκυριά που ζουν σε ενοικιαζόμενες (19,22%) ή σε κατοικίες με δωρεάν παραχώρηση (11,72%).

Υψηλότερο κίνδυνο φτώχειας αντιμετωπίζουν τα νοικοκυριά με ενοικιαζόμενη κατοικία (16,14%) και ακολουθούν τα νοικοκυριά με δωρεάν παραχώρηση (13,97%). Τα νοικοκυριά που διαθέτουν τη χαμηλότερη αναλογία φτώχειας (12,97%) διαθέτουν ιδιόκτητη κατοικία, ενώ οι υπόλοιπες περιπτώσεις που αφορούν κατοικίες από εργατική εστία ή από κατάληψη είναι ποσοτικά ελάχιστες.

Αντίθετα, η κατανομή της επίπτωσης της φτώχειας στο Επαρχείο Κω φαίνεται να είναι όμοια με την αντίστοιχη κατανομή για το σύνολο των νοικοκυριών στο νομό. Δηλαδή, υψηλότερη φτώχεια προκύπτει στις περιπτώσεις των νοικοκυρών σε κατοικίες με δωρεάν παραχώρηση (20,69%) και ακολουθεί σε μέγεθος η φτώχεια των νοικοκυριών που διαμένουν σε ενοικιαζόμενες κατοικίες (12,86%). Σημειώνεται, ωστόσο, ότι η διαφοροποίηση της αναλογίας των φτωχών με ενοικιαζόμενη κατοικία και των φτωχών με ιδιόκτητη κατοικία (12,31%) προκύπτει στατιστικά μη σημαντική (Πίνακας 7.28).

ΠΙΝΑΚΑΣ 7.28

Κατάσταση κατοικίας

Ρόδος	Σύνολο νοικοκυριών		Φτωχά νοικοκυριά		Επίπτωση της φτώχειας
Ιδιόκτητο	794	68,45%	103	63,19%	12,97%
Ενοικιαζόμενο	223	19,22%	36	22,09%	16,14%
Δωρεάν παραχώρηση	136	11,72%	19	11,66%	13,97%
Έχει γίνει κατάληψη	4	0,34%	3	1,84%	75,00%
Εργατική εστία	3	0,26%	2	1,23%	66,67%
Σύνολο	1160		163		

ΠΙΝΑΚΑΣ 7.29

Κατάσταση κατοικίας

Κως	Σύνολο νοικοκυριών		Φτωχά νοικοκυριά		Επίπτωση της φτώχειας
Ιδιόκτητο	195	60,37%	24	53,33%	12,31%
Ενοικιαζόμενο	70	21,67%	9	20,00%	12,86%
Δωρεάν παραχώρηση	58	17,96%	12	26,67%	20,69%
Σύνολο	323		45		

Επαρχεία Καλύμνου και Καρπάθου

Όπως και σε προηγούμενες περιπτώσεις τα Επαρχεία Καλύμνου και Καρπάθου σε γενικές γραμμές εμφανίζουν διαφοροποιήσεις σε σχέση με το

σύνολο και τα υπόλοιπα Επαρχεία. Η τάση αυτή της διαφοροποίησης είναι εμφανής και στην περίπτωση της κατοικίας. Όπως φαίνεται από τα στοιχεία του Πίνακα 7.30 και του Πίνακα 7.31, υψηλότερο κίνδυνο φτώχειας εμφανίζουν τα νοικοκυριά με ιδιόκτητη κατοικία (26,92% στην Κάλυμνο και 28,57% στην Κάρπαθο). Στην περίπτωση της Καλύμνου τα νοικοκυριά που διαμένουν σε κατοικίες με δωρεάν παραχώρηση εμφανίζουν κίνδυνο φτώχειας 24,49% και ακολουθεί η περίπτωση των νοικοκυριών με ενοικιαζόμενες κατοικίες (23,26%).

Στην Κάρπαθο η περίπτωση των νοικοκυριών που διαμένουν σε ενοικιαζόμενες κατοικίες εμφανίζουν το χαμηλότερο κίνδυνο φτώχειας (18,18%) εφόσον η περίπτωση της κατηγορίας νοικοκυριών με δωρεάν παραχώρηση είναι αμελητέα.

Σε γενικές γραμμές φάνηκε ότι μόνο στην περίπτωση της Ρόδου και εν μέρει στην περίπτωση της Κω η ιδιοκτησία κατοικίας αποτελεί έναν παράγοντα αποφυγής του υψηλού κινδύνου της φτώχειας. Μάλλον οι ενοικιαστές κατοικίας στην περίπτωση των Επαρχείων Καλύμνου και Καρπάθου

ΠΙΝΑΚΑΣ 7.30

Κατάσταση κατοικίας

Κάλυμνος	Σύνολο νοικοκυριών		Φτωχά νοικοκυριά		Επίπτωση της φτώχειας
Ιδιόκτητο	208	69,33%	56	71,79%	26,92%
Ενοικιαζόμενο	43	14,33%	10	12,82%	23,26%
Δωρεάν παραχώρηση	49	16,33%	12	15,38%	24,49%
Σύνολο	300		78		

ΠΙΝΑΚΑΣ 7.31

Κατάσταση κατοικίας

Κάρπαθος	Σύνολο νοικοκυριών		Φτωχά νοικοκυριά		Επίπτωση της φτώχειας
Ιδιόκτητο	56	62,22%	16	69,57%	28,57%
Ενοικιαζόμενο	33	36,67%	6	26,09%	18,18%
Δωρεάν παραχώρηση	1	1,11%	1	4,35%	100,00%
Σύνολο	90		23		

είναι στην πλειονότητά τους προσωρινοί και, όπως προκύπτει, οι ιδιοκτήτες διατρέχουν υψηλότερο κίνδυνο φτώχειας.

7.4.8 Αριθμός δωματίων

Νομός Δωδεκανήσου

Εκτός από καθεστώς ιδιοκτησίας ενδιαφέρον παρουσιάζει και η κατάταξη των εν λόγω κατοικιών ανάλογα με τον αριθμό δωματίων που διαθέτουν. Εννοείται ότι σε μεγάλες κατοικίες (με πολλά δωμάτια) θα διαμένουν νοικοκυριά με σχετική οικονομική άνεση. Αντίθετα, η πλειονότητα των φτωχών νοικοκυριών θα διαμένει σε κατοικίες οι οποίες, μεταξύ άλλων, θα χαρακτηρίζονται από στενότητα χώρου.

Σε γενικές γραμμές με βάση τα στοιχεία του Πίνακα 7.32, η υψηλότερη συχνότητα εντοπίζεται στην περίπτωση των νοικοκυριών που διαμένουν σε κατοικίες με τέσσερα δωμάτια (39,6%), και ακολουθεί η περίπτωση των νοικοκυριών που διαμένουν σε κατοικίες με τρία (30,65%) και πέντε δωμάτια (21,65%). Οι χαμηλότερες αναλογίες των νοικοκυριών συναντώνται στα άκρα δηλαδή σε κατοικίες με ένα δωμάτιο (0,96%) ή με τουλάχιστον έξι δωμάτια (8,21%).

Όσον αφορά τον κίνδυνο ή την επίπτωση της φτώχειας προκύπτει ότι η ένταση είναι μεγαλύτερη στα νοικοκυριά που διαμένουν σε ένα και μοναδικό δωμάτιο (38,89%). Υψηλό κίνδυνο φτώχειας διατρέχουν και τα νοικοκυ-

ΠΙΝΑΚΑΣ 7.32
Αριθμός δωματίων

Σύνολο Δωδεκανήσου	Σύνολο νοικοκυριών	Φτωχά νοικοκυριά	Επίπτωση της φτώχειας
1	18 0,96%	7 2,26%	38,89%
2	141 7,52%	27 8,71%	19,15%
3	418 22,29%	95 30,65%	22,73%
4	738 39,36%	119 38,39%	16,12%
5	406 21,65%	45 14,52%	11,08%
6+	154 8,21%	17 5,48%	11,04%
Σύνολο	1875 100,00%	310 100,00%	

ριά με κατοικία που διαθέτει τρία (22,73%) ή δύο δωμάτια (19,15%). Όπως άλλωστε αναμενόταν χαμηλότερη εμφανίζεται η επίπτωση της φτώχειας για τα νοικοκυριά που διαμένουν σε κατοικίες που διαθέτουν πολλά (έξι και άνω) δωμάτια (11,04%).

Επαρχία Ρόδου, Κω, Κάρπαθου και Κάλυμνου

Οι τάσεις που διαφάνηκαν για το σύνολο των περιπτώσεων φαίνεται να διατηρούνται και στην περίπτωση των Επαρχιών του νομού. Δηλαδή, τα νοικοκυριά που μένουν σε κατοικία-διαμέρισμα ενός δωματίου στη Ρόδο εμφανίζουν την υψηλότερη επίπτωση φτώχειας (43,75%), ενώ στα νοικοκυριά που διαμένουν σε κατοικίες με άνεση χώρου (με έξι και άνω δωμάτια) η φτώχεια είναι ελάχιστη (6,10%). Μπορεί να θεωρηθεί ότι τα ποσοστά φτώχειας και στα τέσσερα Επαρχία ακολουθούν αύξουσα τάση ανάλογα με τον αριθμό των δωματίων της κατοικίας τους. Ωστόσο, η παρατήρηση αυτή δεν είναι ιδιαίτερα ασφαλής εφόσον σε πολλές περιπτώσεις οι παρατηρήσεις εί-

ΠΙΝΑΚΑΣ 7.33

Αριθμός δωματίων

Ρόδος	Σύνολο νοικοκυριών		Φτωχά νοικοκυριά		Επίπτωση της φτώχειας
1	16	1,38%	7	4,29%	43,75%
2	95	8,19%	17	10,43%	17,89%
3	255	21,98%	47	28,83%	18,43%
4	462	39,83%	65	39,88%	14,07%
5	250	21,55%	22	13,50%	8,80%
6+	82	7,07%	5	3,07%	6,10%
Σύνολο	1.160	100,00%	163	100,00%	

ΠΙΝΑΚΑΣ 7.34

Αριθμός δωματίων

Κως	Σύνολο νοικοκυριών		Φτωχά νοικοκυριά		Επίπτωση της φτώχειας
	Αριθμός	Ποσοστό	Αριθμός	Ποσοστό	
1	2	0,62%	0	0,00%	0,00%
2	15	4,66%	4	8,89%	26,67%
3	68	21,12%	21	46,67%	30,88%
4	144	44,72%	14	31,11%	9,72%
5	72	22,36%	4	8,89%	5,56%
6+	21	6,52%	2	4,44%	9,52%
Σύνολο	322	100,00%	45	100,00%	

ΠΙΝΑΚΑΣ 7.35

Αριθμός δωματίων

Κάλυμνος	Σύνολο νοικοκυριών		Φτωχά νοικοκυριά		Επίπτωση της φτώχειας
	Αριθμός	Ποσοστό	Αριθμός	Ποσοστό	
1	0	0,00%	0	0,00%	
2	13	4,32%	2	2,60%	15,38%
3	61	20,27%	20	25,97%	32,79%
4	114	37,87%	32	41,56%	28,07%
5	74	24,58%	17	22,08%	22,97%
6+	39	12,96%	6	7,79%	15,38%
Σύνολο	301	100,00%	77	100,00%	

ΠΙΝΑΚΑΣ 7.36

Αριθμός δωματίων

Κάρπαθος	Σύνολο νοικοκυριών		Φτωχά νοικοκυριά		Επίπτωση της φτώχειας
	Αριθμός	Ποσοστό	Αριθμός	Ποσοστό	
1	0	0,00%	0	0,00%	
2	18	19,57%	4	16,00%	22,22%
3	34	36,96%	7	28,00%	20,59%
4	18	19,57%	8	32,00%	44,44%
5	10	10,87%	2	8,00%	20,00%
6+	12	13,04%	4	16,00%	33,33%
Σύνολο	92	100,00%	25	100,00%	

να ιδιαίτερα χαμηλές (Πίνακες 7.33-7.36).

7.4.9 Τετραγωνικά μέτρα

Νομός Δωδεκανήσου

Όπως και στην περίπτωση του αριθμού των δωματίων έτσι και στην περίπτωση της μεγάλης έκτασης και ευρυχωρίας των κατοικιών δεν αναμένεται να διαμένουν νοικοκυριά που διατρέχουν ιδιαίτερα υψηλό κίνδυνο φτώχειας. Όπως προκύπτει από τα στοιχεία του Πίνακα 7.37, ελάχιστα νοικοκυριά διαμένουν (5,99%) σε πολύ στενές κατοικίες (μέχρι 45 τετραγωνικά μέτρα). Επίσης σε πολύ ευρύχωρες κατοικίες (άνω των 150 τετραγωνικών μέτρων) διαμένει το 2,27% των νοικοκυριών. Η επίπτωση της φτώχειας εξελίσσεται αυξητικά και λαμβάνει τη μέγιστη τιμή στην περίπτωση των νοικοκυριών που διαθέτουν κατοικίες μέχρι 45 τετραγωνικά μέτρα (30,66%) και αντίστοιχα λαμβάνει την ελάχιστη τιμή για την περίπτωση των νοικοκυριών που διαθέτουν κατοικίες που υπερβαίνουν τα 151

ΠΙΝΑΚΑΣ 7.37
Τετραγωνικά μέτρα κατοικίας

Σύνολο Δωδενήσου	Σύνολο νοικοκυριών		Φτωκά νοικοκυριά		Επίπτωση της φτώχειας
-45	111	5,99%	34	11,41%	30,63%
46-60	248	13,38%	56	18,79%	22,58%
61-75	287	15,49%	79	26,51%	27,53%
76-90	493	26,61%	57	19,13%	11,56%
91-120	568	30,65%	55	18,46%	9,68%
121-150	104	5,61%	15	5,03%	14,42%
151+	42	2,27%	2	0,67%	4,76%
Σύνολο	1.853	100,00%	298	100,00%	16,08%

τετραγωνικά μέτρα (4,76%).

Επαρχία Ρόδου, Κω, Καρπάθου και Καλύμνου

Όπως φαίνεται με βάση τα στοιχεία των κάτωθι πινάκων (7.38-7.41), η ένταση ή η επίπτωση της φτώχειας είναι ιδιαίτερα ισχυρή στα νοικοκυριά που διαμένουν σε κατοικίες με πολύ λίγα τετραγωνικά μέτρα (μέχρι 45). Στο άλλο άκρο ο κίνδυνος εμφανίζεται ελάχιστος στα νοικοκυριά που δια-

ΠΙΝΑΚΑΣ 7.38
Τετραγωνικά μέτρα κατοικίας

Ρόδος	Σύνολο νοικοκυριών		Φτωχά νοικοκυριά		Επίπτωση της φτώχειας
-45	64	5,53%	19	11,80%	29,69%
46-60	159	13,73%	28	17,39%	17,61%
61-75	173	14,94%	42	26,09%	24,28%
76-90	321	27,72%	33	20,50%	10,28%
91-120	359	31,00%	31	19,25%	8,64%
121-150	54	4,66%	8	4,97%	14,81%
151+	28	2,42%		0,00%	0,00%
Σύνολο	1.158	100,00%	161	100,00%	13,90%

ΠΙΝΑΚΑΣ 7.39
Τετραγωνικά μέτρα κατοικίας

Κως	Σύνολο νοικοκυριών		Φτωχά νοικοκυριά		Επίπτωση της φτώχειας
-45	18	5,63%	7	15,91%	38,89%
46-60	28	8,75%	10	22,73%	35,71%
61-75	45	14,06%	11	25,00%	24,44%
76-90	75	23,44%	6	13,64%	8,00%
91-120	116	36,25%	6	13,64%	5,17%
121-150	31	9,69%	3	6,82%	9,68%
151+	7	2,19%	1	2,27%	14,29%
Σύνολο	320	100,00%	44	100,00%	13,75%

μένουν σε σχετικά ευρύχωρες κατοικίες (151 και άνω τετραγωνικά μέτρα).

Χαρακτηριστική είναι η περίπτωση της σχετικά ενισχυμένης αναλογίας της επίπτωσης της φτώχειας στα νοικοκυριά που διαμένουν σε κατοικίες 61-75 τετραγωνικών μέτρων.

Τα συμπεράσματα επομένως σχετίζονται με τα αντίστοιχα συμπεράσματα που αφορούσαν τη διαφοροποίηση της φτώχειας ανάλογα με τα δωμάτια που διέθετε η κατοικία. Δηλαδή, όσο μεγαλύτερη είναι η άνεση και η έκταση

ΠΙΝΑΚΑΣ 7.40
Τετραγωνικά μέτρα κατοικίας

Κάλυμνος	Σύνολο νοικοκυριών		Φτωχά νοικοκυριά		Επίπτωση της φτώχειας
-45	13	4,56%	4	5,71%	30,77%
46-60	43	15,09%	16	22,86%	37,21%
61-75	53	18,60%	19	27,14%	35,85%
76-90	81	28,42%	15	21,43%	18,52%
91-120	77	27,02%	14	20,00%	18,18%
121-150	12	4,21%	1	1,43%	8,33%
151+	6	2,11%	1	1,43%	16,67%
Σύνολο	285	100,00%	70	100,00%	24,56%

ΠΙΝΑΚΑΣ 7.41
Τετραγωνικά μέτρα κατοικίας

Κάρπαθος	Σύνολο νοικοκυριών		Φτωχά νοικοκυριά		Επίπτωση της φτώχειας
-45	16	17,78%	4	17,39%	25,00%
46-60	18	20,00%	2	8,70%	11,11%
61-75	16	17,78%	7	30,43%	43,75%
76-90	16	17,78%	3	13,04%	18,75%
91-120	16	17,78%	4	17,39%	25,00%
121-150	7	7,78%	3	13,04%	42,86%
151+	1	1,11%	0	0,00%	0,00%
Σύνολο	90	100,00%	23	100,00%	25,56%

της κατοικίας τόσο χαμηλότερος είναι ο κίνδυνος της φτώχειας.

7.4.10 Ανέσεις και εξοπλισμός κατοικίας

Η ευρυχωρία, η οποία διαπιστώνεται από τον αριθμό των δωματίων και τα τετραγωνικά μέτρα της κατοικίας, αποτελεί έναν παράγοντα ο οποίος διαφοροποιεί τα μη φτωχά νοικοκυριά από τα υπόλοιπα νοικοκυριά του νομού ή του εκάστοτε Επαρχείου. Εκτός από τα «εξωτερικά» αυτά χαρακτηριστικά της κατοικίας ενδιαφέρον εμφανίζει η ανάλυση της φτώχειας ανάλογα με τις ειδι-

κότερες «εσωτερικές» ανέσεις και την ποιότητα που διαθέτει η κατοικία.

Νομός Δωδεκανήσου

Όπως ειδικότερα φαίνεται από τα στοιχεία του Πίνακα 7.40, έχουν επιλεγεί ορισμένα χαρακτηριστικά τα οποία αποτελούν δείκτες των ανέσεων που μπορεί να διαθέτει μία κατοικία. Ορισμένα από τα χαρακτηριστικά αυτά μπορεί να θεωρηθούν σήμερα ως απαραίτητα ή αναγκαία (εσωτερική παροχή τρεχούμενου νερού, τουαλέτα κ.λπ.), ενώ άλλα αφορούν προϊόντα τα οποία αναμένεται να υπάρχουν σε περιπτώσεις νοικοκυριών που δεν εντάσσονται στην κατηγορία των φτωχών (τζάκι, κινητό τηλέφωνο, φούρνος μικροκυμάτων, πλυντήριο ρούχων, πλυντήριο πιάτων κ.λπ.).

Από τα στοιχεία του ίδιου Πίνακα, προκύπτει ότι οι περισσότερες κατοικίες (πάνω από 94% του συνόλου) διαθέτουν εσωτερική παροχή τρεχούμενου νερού, εσωτερικό μπάνιο ή ντους, εσωτερική τουαλέτα, τηλεόραση και ψυγείο. Αντίθετα η συχνότητα των νοικοκυριών εμφανίζεται μειωμένη στα αγαθά που μπορούν να θεωρηθούν ως διαρκή, ημιδιαρκή ή «πολυτελείας»⁴³ (ΙΧ, μοτοσυκλέτα, φούρνος μικροκυμάτων, πλυντήριο πιάτων και πλυντήριο ρούχων). Χαρακτηριστική είναι η περίπτωση με τα νοικοκυριά των οποίων η κατοικία διαθέτει τζάκι (18,76%), Η/Υ (17,75%) ή κλιματιστικό (15,09%), όπου οι συχνότητες είναι ελάχιστες.

Φαίνεται δηλαδή η εντυπωσιακή βελτίωση των συνθηκών διαβίωσης του νομού με βάση τις ανέσεις των νοικοκυριών. Με δεδομένο το γεγονός ότι η παροχή ηλεκτρισμού στη χώρα και στο νομό έχει ολοκληρωθεί, μόνον ελάχιστα πλέον δεν διαθέτουν νερό και λουτρό ή ντους. Πρόκειται κυρίως για ακραίες περιπτώσεις όπου τα ποσοστά φτώχειας εμφανίζονται σημαντικά υψηλότερα (πάνω από 15%) και αυτό παρατηρείται σε νοικοκυριά όπου αγαθά, όπως η παροχή τρεχούμενου νερού, εσωτερικό μπάνιο ή ντους εσωτερική τουαλέτα, δεν είναι απόλυτα εξασφαλισμένα (Πίνακας 7.42).

Επαρχία Ρόδου, Κω, Καρπάθου και Καλύμνου

Στο Επαρχείο Ρόδου, η συχνότητα των φτωχών νοικοκυριών (επίπτωση

43. Επειδή τέτοια αγαθά μπορεί να είναι περισσότερα από ένα σε κάθε νοικοκυριό, η κατανομή μπορεί να ξεπερνά το 100%, όπως είναι για παράδειγμα η περίπτωση με την «ηλεκτρική κουζίνα».

της φτώχειας) με ανέσεις που αφορούν την εσωτερική παροχή τρεχούμενου νερού, την ύπαρξη εσωτερικού μπάνιου ή ντους, την εσωτερική τουαλέτα, την κεντρική θέρμανση ή τη διάθεση σόμπας, την τηλεόραση και το ψυγείο είναι ιδιαίτερα υψηλή σε σύγκριση με τα ποσοστά φτώχειας των νοικοκυριών που διαθέτουν συγκεκριμένα διαρκή αγαθά: ΙΧ (9,45%), πλυντήριο πιάτων (7,72%) κ.λπ.

ΠΙΝΑΚΑΣ 7.42

Ανέσεις κατοικίας

Σύνολο Δωδεκανήσου	Σύνολο νοικοκυριών	Φτωκά νοικοκυριά	Επίπτωση της φτώχειας
Εσωτερική παροχή τρεχούμενου νερού	1849 98,56%	302 97,42%	16,33%
Εσωτερικό μπάνιο ή ντους	1795 95,68%	281 90,65%	15,65%
Εσωτερική τουαλέτα	1782 94,99%	275 88,71%	15,43%
Κεντρική θέρμανση (καλοριφέρ)	505 26,92%	56 18,06%	11,09%
Σόμπα (πετρελαίου, υγραερίου κ.λπ.)	1143 60,93%	205 66,13%	17,94%
Τζάκι	352 18,76%	49 15,81%	13,92%
Τηλεφωνικές γραμμές	1734 92,43%	270 87,10%	15,57%
Κινητό τηλέφωνο	1114 59,38%	134 43,23%	12,03%
Τηλεόραση	1859 99,09%	308 99,35%	16,57%
Video	1105 58,90%	145 46,77%	13,12%
Η/Υ	333 17,75%	24 7,74%	7,21%
Κλιματιστικό	283 15,09%	30 9,68%	10,60%
Πλυντήριο πιάτων	425 22,65%	36 11,61%	8,47%
Πλυντήριο ρούχων	1658 88,38%	254 81,94%	15,32%
Ηλεκτρική κουζίνα	2083 111,03%	290 93,55%	13,92%
Ψυγείο	1856 98,93%	307 99,03%	16,54%
Φούρνος μικροκυμάτων	607 32,36%	75 24,19%	12,36%
Αυτοκίνητο ΙΧ	1188 63,33%	120 38,71%	10,10%
Αυτοκίνητο επαγγελματικό	293 15,62%	45 14,52%	15,36%
Μοτοσυκλέτα	801 42,70%	136 43,87%	16,98%

Παρόμοιες είναι και οι τάσεις για το Επαρχείο Κω (Πίνακας 7.44). Δηλαδή τα ποσοστά φτώχειας εμφανίζονται υψηλότερα ανάμεσα στα νοικοκυριά που οι ανέσεις είναι αναγκαίες. Για παράδειγμα στην κατηγορία των νοικοκυριών που διαθέτουν εσωτερική παροχή τρεχούμενου νερού τα ποσοστά φτώχειας είναι υψηλά (14,06%), ενώ αντίθετα είναι ελάχιστα στην περίπτωση αγαθών όπως είναι το πλυντήριο πιάτων (5%).

ΠΙΝΑΚΑΣ 7.43
Ανέσεις κατοικίας

Ρόδος	Σύνολο νοικοκυριών	Φτωχά νοικοκυριά	Επίπτωση της φτώχειας
Εσωτερική παροχή τρεχούμενου νερού	1144 98,70%	158 96,30%	13,81%
Εσωτερικό μπάνιο ή ντους	1108 95,50%	148 90,20%	13,36%
Εσωτερική τουαλέτα	1104 95,30%	146 89,60%	13,22%
Κεντρική θέρμανση (καλοριφέρ)	286 24,70%	35 21,30%	12,24%
Σόμπα (πετρελαίου, υγραερίου κ.τ.λ.)	706 61,00%	104 64,20%	14,73%
Τζάκι	273 23,60%	34 20,90%	12,45%
Τηλεφωνικές γραμμές	1081 93,20%	148 90,20%	13,69%
Κινητό τηλέφωνο	674 58,30%	71 43,30%	10,53%
Τηλεόραση	1149 98,90%	163 99,40%	14,19%
Video	676 58,50%	69 42,10%	10,21%
Η/Υ	217 18,80%	15 9,10%	6,91%
Κλιματιστικό	183 15,70%	20 12,10%	10,93%
Πλυντήριο πιάτων	298 25,80%	23 14,00%	7,72%
Πλυντήριο ρούχων	1007 86,80%	131 79,90%	13,01%
Ηλεκτρική κουζίνα	1305 112,60%	154 93,90%	11,80%
Ψυγείο	1149 99,10%	163 99,40%	14,19%
Φούρνος μικροκυμάτων	355 30,70%	45 27,40%	12,68%
Αυτοκίνητο ΙΧ	741 64,00%	70 42,40%	9,45%
Αυτοκίνητο επαγγελματικό	178 15,50%	23 14,10%	12,92%
Μοτοσικλέτα	435 37,80%	52 31,70%	11,95%

Οι παραπάνω τάσεις διαφοροποιούνται όταν εξετάζεται η περίπτωση των Επαρχείων Καλύμνου και Καρπάθου. Ειδικότερα, για την Κάλυμνο τα ποσοστά φτώχειας εμφανίζονται μέγιστα όταν εξετάζεται η διάθεση απαραίτητων αγαθών στην κατοικία. Έτσι, στην περίπτωση του ερωτήματος αν η κατοικία διαθέτει εσωτερική παροχή τρεχούμενου νερού, εσωτερικό μπάνιο ή ντους και εσωτερική τουαλέτα, τα ποσοστά φτώχειας κυμαίνονται γύ-

ΠΙΝΑΚΑΣ 7.44
Ανέσεις κατοικίας

Κωσ	Σύνολο νοικοκυριών		Φτωκά νοικοκυριά		Επίπτωση της φτώχειας
Εσωτερική παροχή τρεχούμενου νερού	320	100,00%	45	100,00%	14,06%
Εσωτερικό μπάνιο ή ντους	310	96,60%	39	86,70%	12,58%
Εσωτερική τουαλέτα	308	96,30%	39	86,70%	12,66%
Κεντρική θέρμανση (καλοριφέρ)	149	46,40%	14	31,10%	9,40%
Σόμπα (πετρελαίου, υγραερίου κ.τ.λ.)	149	47,50%	27	61,30%	18,12%
Τζάκι	36	11,40%	2	4,80%	5,56%
Τηλεφωνικές γραμμές	302	94,40%	38	88,40%	12,58%
Κινητό τηλέφωνο	199	65,20%	16	47,10%	8,04%
Τηλεόραση	320	99,40%	43	97,70%	13,44%
Video	192	62,10%	20	54,10%	10,42%
Η/Υ	41	13,60%	2	5,70%	4,88%
Κλιματιστικό	42	14,00%	3	8,80%	7,14%
Πλυντήριο πιάτων	80	26,50%	4	11,40%	5,00%
Πλυντήριο ρούχων	300	93,70%	36	83,70%	12,00%
Ηλεκτρική κουζίνα	380	120,20%	40	95,10%	10,53%
Ψυγείο	319	99,40%	43	97,70%	13,48%
Φούρνος μικροκυμάτων	127	41,60%	11	31,50%	8,66%
Αυτοκίνητο ΙΧ	226	73,10%	20	57,10%	8,85%
Αυτοκίνητο επαγγελματικό	54	18,00%	5	13,90%	9,26%
Μοτοσυκλέτα	142	47,30%	16	0,432	11,27%

ρω από το 25%. Ακόμη υψηλότερα εμφανίζονται στο ερώτημα αν η κατοικία διαθέτει σόμπα (26,64%), τηλεόραση (26,09%) και ψυγείο (25,84%). Χαρακτηριστική είναι μάλιστα η περίπτωση ότι στο ερώτημα αν στο νοικοκυριό υπάρχει επαγγελματικό αυτοκίνητο ή μοτοσικλέτα τα ποσοστά φτώχειας ξεπερνούν κάθε προηγούμενη ένδειξη (32,43% και 30,69%, αντίστοιχα). Φαίνεται επομένως ότι τα μέσα μεταφοράς που αφορούν την ατομική

ΠΙΝΑΚΑΣ 7.45
Ανέσεις κατοικίας

Κάλυμπος	Σύνολο νοικοκυριών	Φτωκά νοικοκυριά	Επίπτωση της φτώχειας
Εσωτερική παροχή τρεχούμενου νερού	295 98,30%	75 96,20%	25,42%
Εσωτερικό μπάνιο ή ντους	289 96,70%	72 93,50%	24,91%
Εσωτερική τουαλέτα	282 95,30%	68 89,50%	24,11%
Κεντρική θέρμανση (καλοριφέρ)	59 19,70%	6 7,70%	10,17%
Σόμπα (πετρελαίου, υγραερίου κ.τ.λ.)	214 71,10%	57 73,10%	26,64%
Τζάκι	33 11,00%	8 10,30%	24,24%
Τηλεφωνικές γραμμές	273 91,00%	64 82,00%	23,44%
Κινητό τηλέφωνο	173 57,60%	32 41,10%	18,50%
Τηλεόραση	299 99,60%	78 100,00%	26,09%
Video	168 55,90%	40 51,20%	23,81%
Η/Υ	50 16,70%	5 6,40%	10,00%
Κλιματιστικό	56 18,70%	6 7,70%	10,71%
Πλυντήριο πιάτων	43 14,30%	6 7,70%	13,95%
Πλυντήριο ρούχων	266 88,40%	67 84,80%	25,19%
Ηλεκτρική κουζίνα	309 102,70%	73 92,50%	23,62%
Ψυγείο	298 99,30%	77 98,70%	25,84%
Φούρνος μικροκυμάτων	97 32,30%	16 20,50%	16,49%
Αυτοκίνητο ΙΧ	155 51,70%	20 25,60%	12,90%
Αυτοκίνητο επαγγελματικό	37 12,40%	12 15,40%	32,43%
Μοτοσικλέτα	189 63,00%	58 74,40%	30,69%

μετακίνηση με μοτοσικλέτα ή τη μετακίνηση για επαγγελματικούς ή άλλους λόγους με επαγγελματικό αυτοκίνητο δημιουργούν έντονη διαφοροποίηση στα ποσοστά φτώχειας, και, συνεπώς, η έλλειψή τους είναι σημαντική για πολλά νοικοκυριά στην Κάλυμνο.

Αντίθετα ελάχιστα ποσοστά φτώχειας σημειώνονται στα ερωτήματα που αφορούν την ύπαρξη ανέσεων στο σπίτι, όπως η κεντρική θέρμανση (10,17%),

ΠΙΝΑΚΑΣ 7.46

Ανέσεις κατοικίας

Κάρπαθος	Σύνολο νοικοκυριών		Φτωκά νοικοκυριά		Επίπτωση της φτώχειας
Εσωτερική παροχή τρεχούμενου νερού	90	100,00%	24	100,00%	26,67%
Εσωτερικό μπάνιο ή ντους	88	96,70%	22	91,70%	25,00%
Εσωτερική τουαλέτα	88	96,70%	22	91,70%	25,00%
Κεντρική θέρμανση (καλοριφέρ)	11	12,40%	1	4,30%	9,09%
Σόμπα (πετρελαίου, υγραερίου κ.τ.λ.)	74	82,20%	17	70,90%	22,97%
Τζάκι	10	11,00%	5	20,80%	50,00%
Τηλεφωνικές γραμμές	78	86,60%	20	83,30%	25,64%
Κινητό Τηλέφωνο	68	75,50%	15	0,625	22,06%
Τηλεόραση	91	100,00%	24	100,00%	26,37%
Video	69	76,70%	16	66,70%	23,19%
Η/Υ	25	27,80%	2	8,30%	8,00%
Κλιματιστικό	2	2,20%	1	4,20%	50,00%
Πλυντήριο πιάτων	4	4,40%	3	12,50%	75,00%
Πλυντήριο ρούχων	85	94,40%	20	87,00%	23,53%
Ηλεκτρική κουζίνα	89	98,80%	23	99,50%	25,84%
Ψυγείο	90	100,00%	24	100,00%	26,67%
Φούρνος μικροκυμάτων	28	31,40%	3	13,00%	10,71%
Αυτοκίνητο ΙΧ	66	73,30%	10	41,70%	15,15%
Αυτοκίνητο επαγγελματικό	24	26,90%	5	21,70%	20,83%
Μοτοσικλέτα	35	39,70%	10	43,40%	28,57%

ο Η/Υ (10%) και το κλιματιστικό (10,71%).

Συνεπώς φαίνεται ότι η αποστέρηση του νοικοκυριού από αναγκαία αγαθά σχετίζεται με τον υψηλό κίνδυνο φτώχειας, ενώ αντίθετα τα ποσοστά φτώχειας εμφανίζονται ελάχιστα σε ανέσεις που σχετίζονται με καλύτερα ή «ανώτερα» αγαθά (κλιματιστικό, κεντρική θέρμανση, Η/Υ).

Η κατάσταση στην Κάρπαθο εμφανίζεται ακόμη δυσμενέστερη διότι τα ποσοστά φτώχειας εμφανίζονται υψηλά στα περισσότερα ερωτήματα που αφορούν τις ανέσεις του σπιτιού. Δηλαδή είναι υψηλά στα πρώτα ερωτήματα που αφορούν την εσωτερική παροχή τρεχούμενου νερού (26,6%), το εσωτερικό μπάνιο ή ντους (25%), εσωτερική τουαλέτα (25%). Ταυτόχρονα, είναι ιδιαίτερα υψηλά στα ερωτήματα που αναφέρονται στην ύπαρξη σόμπας (22,97%), στις τηλεφωνικές γραμμές (25,64%), στο κινητό τηλέφωνο (22,06%), στην τηλεόραση (26,37%), στο video (23,19%), στο πλυντήριο ρούχων (23,53%), στην ηλεκτρική κουζίνα (25,84%), στο ψυγείο (26,67%), στο επαγγελματικό αυτοκίνητο (20,83%) και στη μοτοσυκλέτα (28,57%).

Σε γενικές γραμμές προκύπτει ότι τα ποσοστά φτώχειας στην Κάρπαθο δεν είναι διαφοροποιημένα ανάλογα με το είδος των ανέσεων που διαθέτει η κατοικία. Αντίθετα εμφανίζονται υψηλά (πάνω από το 20%) σε όλα σχεδόν τα ερωτήματα.⁴⁴ Αν θα μπορούσε να αναφερθεί κάποια διαφοροποίηση τότε αυτή εντοπίζεται στο ότι στα ερωτήματα που αφορούν ανέσεις αναγκαίες για την κατοικία (εσωτερική παροχή τρεχούμενου νερού κ.λπ.) τα ποσοστά φτώχειας εμφανίζονται σχετικά χαμηλότερα από τα αντίστοιχα ερωτήματα που αφορούν ανέσεις λιγότερο αναγκαίες ή ανέσεις που ανήκουν στην κατηγορία των διαρκών αγαθών ή των αγαθών που στα οικονομικά αναφέρονται ως ανώτερα (Η/Υ, video, πλυντήριο ρούχων, ΙΧ κ.ά.).

7.5 Συμπεράσματα

Συνοψίζοντας την προηγούμενη ανάλυση της κατανομής του εισοδήματος σε επίπεδο νομού και Επαρχείων προκύπτει ότι οι κάτοικοι του Επαρχείου της Καλύμνου έχουν το χαμηλότερο βιοτικό επίπεδο –σε όρους εισοδήματος– σε σύγκριση τόσο με το μέσο βιοτικό επίπεδο του νομού όσο και με το αντίστοιχο των άλλων Επαρχείων. Στο ανώτερο άκρο της εισοδηματικής κλίμακας βρίσκονται οι κάτοικοι του Επαρχείου της Κω οι οποίοι

44. Δεν έχουν σχολιαστεί οι περιπτώσεις με χαμηλό αριθμό παρατηρήσεων.

απολαμβάνουν και το υψηλότερο βιοτικό επίπεδο. Ακολουθούν με μικρή διαφορά οι κάτοικοι του Επαρχείου της Ρόδου, ενώ η εισοδηματική κατάσταση των κατοίκων του Επαρχείου της Καρπάθου και, κατά συνέπεια το βιοτικό τους επίπεδο, βρίσκονται ελαφρώς κάτω του μέσου βιοτικού επιπέδου του νομού.

Η σύγκριση των κατά κεφαλήν εισοδημάτων ανά μέγεθος νοικοκυριού έδειξε ότι τα μέλη των μεσαίου μεγέθους νοικοκυριών του Επαρχείου της Καρπάθου και των πολυπληθών νοικοκυριών του Επαρχείου της Καλύμνου παρουσιάζουν τη μεγαλύτερη υστέρηση στην απόκτηση εισοδήματος.

Τα εισοδήματα από την παροχή μισθωτών υπηρεσιών αποτελούν το μεγαλύτερο τμήμα του εισοδήματος όλων των νοικοκυριών του νομού με εξαίρεση το Επαρχείο της Καρπάθου όπου το μεγαλύτερο τμήμα (46%) του εισοδήματος των νοικοκυριών προέρχεται από την άσκηση ελευθερίων επαγγελματιών με συνέπεια να παρουσιάζει πιθανή αστάθεια λόγω των διακυμάνσεων της ζήτησης.

Η εισοδηματική υποστήριξη που δέχονται τα νοικοκυριά από τις δημόσιες μεταβιβαστικές πληρωμές (επιδόματα εξαιρουμένων των συντάξεων) παρουσιάζει ιδιαίτερη ανισοκατανομή ανάμεσα στα Επαρχεία, ενώ ταυτόχρονα φαίνεται να είναι απύσχα στην περίπτωση των επιδομάτων ανεργίας στα Επαρχεία Καλύμνου και Καρπάθου όπου τα ποσοστά ανεργίας είναι υψηλότερα από ό,τι στα δύο άλλα Επαρχεία.

Η ανάλυση των στοιχείων για τη φτώχεια στο Νομό και τα Επαρχεία Δωδεκανήσου επικεντρώθηκε στον προσδιορισμό της ποσοστιαίας κατανομής των φτωχών νοικοκυριών, η οποία δείχνει την έκταση της φτώχειας ή τη συμμετοχή μιας συγκεκριμένης ομάδας στο σύνολο, ενώ η κατανομή που αναφερόταν ως επίπτωση (ή ποσοστό) της φτώχειας δείχνει την ένταση του φαινομένου.

Όπως διαπιστώθηκε η ανάλυση για το Νομό Δωδεκανήσου αφορούσε συνολικά 1.856 ερωτηματολόγια, για τα οποία έχουν συμπληρωθεί όλα τα σχετικά ερωτήματα και ειδικότερα τα ερωτήματα που αφορούν το εισόδημα. Από το σύνολο αυτό ποσοστό 69,56% αφορά νοικοκυριά με άνδρα υπεύθυνο ενώ το υπόλοιπο 30,44% αφορά νοικοκυριά με υπεύθυνο γυναίκα. Επίσης η μεγαλύτερη πλειονότητα των υπεύθυνων έχει ηλικία 31-64 ετών, ενώ οι νέοι (ηλικία μέχρι 30 ετών) αποτελούν μόλις το 13,47% του συνόλου και οι ηλικιωμένοι το 19,94%.

Όσον αφορά το φαινόμενο της φτώχειας, από τα συμπεράσματα που προέκυψαν διαπιστώθηκε κατ' αρχάς μια γενική τάση, δηλαδή μια σαφής γεωγραφική διαφοροποίηση της φτώχειας, η οποία εμφανίζεται συντηρητι-

κή στο σύνολο του νομού Δωδεκανήσων και στα Επαρχεία Ρόδου και Κω, ενώ είναι πολύ υψηλότερη και ιδιαίτερα ενισχυμένη στα Επαρχεία Καλύμνου και Καρπάθου.

Η διαφοροποίηση αυτή είναι ιδιαίτερα ισχυρή και λειτουργεί ως διαχωριστική γραμμή όταν αναλύονται χαρακτηριστικά που αφορούν τον υπεύθυνο του νοικοκυριού (φύλο, ηλικία κ.λπ.) ή το μέγεθος και τη σύνθεση του νοικοκυριού.

Πράγματι, ενώ σύμφωνα με τα στοιχεία στο σύνολο της χώρας η φτώχεια ανέρχεται σε 21% του συνόλου των νοικοκυριών, σύμφωνα με τα στοιχεία της έρευνας μόλις το 16,38% των νοικοκυριών καταγράφηκαν ως φτωχά. Εξετάζοντας στη συνέχεια τη φτώχεια, φαίνεται ότι στο Επαρχείο Κω μόνον το 13,88% των νοικοκυριών εμφανίζονται ως φτωχά, ενώ η αναλογία αυτή είναι η χαμηλότερη στο Νομό και ασήμαντα διαφοροποιημένη από τη φτώχεια στο Επαρχείο Ρόδου (13,98%).

Εξετάζοντας τα στοιχεία για το Επαρχείο Καρπάθου προέκυψε ότι το 25,84% των νοικοκυριών είναι φτωχά. Στο Επαρχείο Καλύμνου τα φτωχά νοικοκυριά ανέρχονται σε 25,5%. Πρόκειται για μία αναλογία η οποία είναι σημαντικά υψηλότερη από το σύνολο της χώρας και φυσικά από την αντίστοιχη αναλογία για τα Επαρχεία Ρόδου και Κω.

Ειδικότερα από τα στοιχεία που αναφέρονται στην επίπτωση της φτώχειας, ανάλογα με το φύλο του υπεύθυνου του νοικοκυριού, προέκυψε ότι τα νοικοκυριά με γυναίκα υπεύθυνο κινδυνεύουν περισσότερο (εμφάνισαν ποσοστό φτώχειας 20,53%), ενώ τα νοικοκυριά με υπεύθυνο άνδρα βρίσκονται σε πολύ καλύτερη κατάσταση (εμφάνισαν ποσοστό φτώχειας 14,56%).

Επίσης, σε σχέση με την ηλικία του υπεύθυνου, προέκυψε η δυσμενέστερη κατάσταση των νοικοκυριών με υπεύθυνο ηλικιωμένο 65 ετών και άνω. Αντίθετα σε νοικοκυριά όπου ο υπεύθυνος ήταν νεότερος, ο κίνδυνος της φτώχειας μειώνεται σημαντικά.

Συνεπώς, σε όρους πολιτικής θα πρέπει κατ' αρχάς η έμφαση να δοθεί στα φτωχότερα Επαρχεία (Καρπάθου και Καλύμνου). Ταυτόχρονα προέκυψε ότι η ομάδα των νοικοκυριών με γυναίκα ή ηλικιωμένο υπεύθυνο αποτελούν πρώτης προτεραιότητας στόχο δεδομένου ότι ταυτόχρονα παρουσιάζουν και τον υψηλότερο κίνδυνο φτώχειας σε σύγκριση με τις υπόλοιπες κατά φύλο και ηλικία ομάδες. Αναφέρεται, ωστόσο, ότι μεταξύ των Επαρχείων, περισσότερο κίνδυνο διατρέχουν τα νοικοκυριά με γυναίκα ή ηλικιωμένο υπεύθυνο στα Επαρχεία Καλύμνου και Καρπάθου.

Ταυτόχρονα η φτώχεια εμφανίζεται εντονότερη και αποτελεί χαρακτηριστικό γνώρισμα των πολυμελών νοικοκυριών, αν και η τάση αυτή εξακολου-

θεί να είναι ιδιαίτερα έντονη στα Επαρχία Καλύμνου και Καρπάθου. Αντίστοιχες διαφοροποιήσεις εμφανίζονται και στο χάσμα της φτώχειας το οποίο είναι ανοδικό για όλες τις κατηγορίες των νοικοκυριών. Συνεπώς ως προτεραιότητα πολιτικής εκτός από τα νοικοκυριά με υπεύθυνο γυναίκα και ηλικιωμένο, τα πολυμελή νοικοκυριά εντάσσονται σε ομάδα στόχο άμεσης προτεραιότητας και κυρίως στα Επαρχία Καλύμνου και Καρπάθου.

Σε σχέση με την εργασιακή κατάσταση του υπεύθυνου του νοικοκυριού, διαπιστώθηκε η δυσμενής κατάσταση των ανέργων, ενώ υψηλό κίνδυνο φτώχειας εμφανίζουν και οι απασχολούμενοι ως βοηθοί σε οικογενειακή επιχείρηση.

Στην περίπτωση των μη απασχολούμενων η φτώχεια εμφανίζει υψηλή επίπτωση κυρίως για τους συνταξιούχους. Τα αποτελέσματα για το Επαρχείο Ρόδου καθώς και οι τάσεις που διαφάνηκαν είναι παρόμοια με τα αντίστοιχα αποτελέσματα που προέκυψαν για το Νομό Δωδεκανήσου. Δηλαδή η φτώχεια φαίνεται να αποτελεί χαρακτηριστικό κυρίως για την ομάδα των ανέργων και των συνταξιούχων.

Επεκτείνοντας και διευρύνοντας συνεπώς τον προσδιορισμό των ομάδων στόχου, υπό την έννοια ότι πρόκειται για ομάδες που αντιμετωπίζουν ιδιαίτερα υψηλό κίνδυνο φτώχειας, τότε στις παραπάνω κατηγορίες (νοικοκυριά με υπεύθυνο γυναίκα ή ηλικιωμένο, πολυμελή νοικοκυριά) θα πρέπει να προστεθεί και η περίπτωση των ανέργων καθώς και των συνταξιούχων, αν και οι περισσότεροι από αυτούς θα επικαλύπτονται από την ομάδα των ηλικιωμένων –υπεύθυνων νοικοκυριού.

Ιδιαίτερα για τα Επαρχία Ρόδου και Κω, η πλειονότητα των εργαζομένων είναι μισθωτοί-ημερομίσθιοι ή αυτοαπασχολούμενοι, ενώ η επίπτωση της φτώχειας είναι ιδιαίτερα υψηλή στην κατηγορία των ανέργων και των συνταξιούχων. Αντίθετα, στην Κάλυμνο και στην Κάρπαθο η επίπτωση της φτώχειας εμφανίζεται υψηλότερη στην περίπτωση των αυτοαπασχολούμενων, ενώ οι συνταξιούχοι αποτελούν ξανά την ομάδα που παραδοσιακά αντιμετωπίζει υψηλό κίνδυνο φτώχειας.

Ως εκ τούτου, ο σχεδιασμός πολιτικής καταπολέμησης της φτώχειας και κατ' επέκταση του κοινωνικού αποκλεισμού θα πρέπει να λάβει υπόψη ότι στην Κάλυμνο και την Κάρπαθο εκτός από τις «παραδοσιακές» ομάδες φτώχειας (άνεργοι συνταξιούχοι) θα πρέπει να επικεντρωθεί και σε προγραμματισμό που να αφορά τους αυτοαπασχολούμενους.

Επίσης φάνηκε ότι τα νοικοκυριά με ενοικιαζόμενη κατοικία αντιμετωπίζουν εντονότερο το πρόβλημα της φτώχειας και ακολουθούν τα νοικοκυριά με δωρεάν παραχώρηση. Αντίθετα, τα νοικοκυριά με ιδιόκτητη κατοικία εμφανί-

ζουν τη χαμηλότερη αναλογία φτώχειας. Σημειώνεται ότι οι διαφοροποιήσεις που αναφέρονται διατηρούνται και κατά Επαρχείο, αν και στην περίπτωση του Επαρχείου Κω υψηλότερη φτώχεια προκύπτει στις περιπτώσεις των νοικοκυρών σε κατοικίες με δωρεάν παραχώρηση και ακολουθεί σε μέγεθος η φτώχεια των νοικοκυριών που διαμένουν σε ενοικιαζόμενες κατοικίες. Σε γενικές γραμμές, από τα αποτελέσματα που έχουν προκύψει φάνηκε ότι μόνο στην περίπτωση της Ρόδου και εν μέρει στην περίπτωση της Κω η ιδιοκτησία κατοικίας αποτελεί έναν παράγοντα αποφυγής του υψηλού κινδύνου της φτώχειας. Μάλλον οι ενοικιαστές κατοικίας στην περίπτωση των Επαρχείων Καλύμνου και Καρπάθου είναι στην πλειονότητά τους προσωρινοί και όπως προκύπτει οι ιδιοκτήτες διατρέχουν υψηλότερο κίνδυνο φτώχειας.

Εξάλλου φάνηκαν παρόμοιες τάσεις όσον αφορά τα νοικοκυριά που μένουν σε κατοικία-διαμέρισμα ενός δωματίου. Όπως διαπιστώθηκε, τα ποσοστά φτώχειας και στα τέσσερα Επαρχεία ακολουθούν αύξουσα τάση ανάλογα με τον αριθμό των δωματίων της κατοικίας τους ενώ παρόμοια είναι τα αποτελέσματα όταν εξετάζονται τα τετραγωνικά μέτρα των Επαρχείων.

Συνεπώς, εκτός από τα δημογραφικά χαρακτηριστικά του υπεύθυνου όπου διαφάνηκε η δυσμενέστερη κατάσταση των γυναικών και των ηλικιωμένων υπεύθυνων του νοικοκυριού, καθώς επίσης και των άνεργων και των αυτοαπασχολούμενων (στην Κάρπαθο), φαίνεται ότι η κατοικία αποτελεί ένα αγαθό που είναι δύσκολο να αποκτηθεί από τα φτωχά νοικοκυριά. Συνεπώς η πολιτική διευκόλυνσης απόκτησης κατοικίας ή/και ενίσχυσης των φτωχών με επιδότηση ενοικίου μπορεί να ενταχθεί ως μία από τις προτεραιότητες των δημοτικών καθώς και άλλων σχετικών αρχών της Δωδεκανήσου.

Εκτός από τις συνθήκες κατοίκησης των νοικοκυριών που αφορούν τόσο το ιδιοκτησιακό καθεστώς (ιδιόκτητη κατοικία, ενοικιαζόμενη), οι ανέσεις και ο εξοπλισμός των κατοικιών (αριθμός δωματίων, τετραγωνικά μέτρα, διάθεση τρεχούμενου νερού, τζάκι κ.λπ.), μπορούν να εκληφθούν ως μη χρηματικοί δείκτες ευημερίας. Συνεπώς το ερώτημα που εξετάζεται είναι αν και σε ποιο βαθμό τα φτωχά νοικοκυριά, τα οποία ήδη υφίστανται αποστερήσεις σε όρους εισοδήματος, παράλληλα διαβιώνουν σε συνθήκες κατοίκησης που είναι διαφορετικές από τις αντίστοιχες συνθήκες κατοίκησης του συνόλου των νοικοκυριών. Ως εκ τούτου προσεγγίζεται ο κοινωνικός αποκλεισμός εφ' όσον συνυπολογίζεται και το επίπεδο διαβίωσης/ευημερίας των ευπαθών-φτωχών πληθυσμιακών ομάδων.

Όταν εξετάζονται τα ερωτήματα που αφορούν τις ανέσεις του νοικοκυριού η διαφοροποίηση ανάμεσα στα Επαρχεία Ρόδου και Κω από τη μία πλευρά καθώς και των Επαρχείων Καλύμνου και Καρπάθου από την άλλη πλευρά

φαίνεται να διατηρείται. Βέβαια η κατάσταση στην Κάρπαθο εμφανίζεται ακόμη δυσμενέστερη, εφ' όσον τα ποσοστά φτώχειας εμφανίζονται υψηλά στα περισσότερα ερωτήματα που αφορούν τις ανέσεις του σπιτιού (εσωτερική παροχή τρεχούμενου νερού 26,6%, εσωτερικό μπάνιο ή ντους 25%, εσωτερική τουαλέτα 25%, ύπαρξη σόμπας 22,97%, τηλεφωνικές γραμμές 25,64%, κινητό τηλέφωνο 22,06%, τηλεόραση 26,37%, video 23,19%, πλυντήριο ρούχων 23,53%, ηλεκτρική κουζίνα 25,84%, ψυγείο 26,67%, επαγγελματικό αυτοκίνητο 20,83% και μοτοσικλέτα 28,57%). Σε γενικές γραμμές φάνηκε ότι τα ποσοστά φτώχειας στην Κάρπαθο δεν είναι διαφοροποιημένα ανάλογα με το είδος των ανέσεων που διαθέτει η κατοικία και εμφανίζονται υψηλά (πάνω από το 20%) σε όλα σχεδόν τα ερωτήματα.

Από ό,τι φάνηκε η οικονομική φτώχεια συνδέεται έντονα με τις συνθήκες κατοικίας του νοικοκυριού. Τα φτωχά νοικοκυριά δεν αντιμετωπίζουν μόνο εισοδηματική ανεπάρκεια αλλά και αποστερήσεις σε πολλά βασικά αγαθά και ανέσεις κατοικίας.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 8

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ – ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ

Κατά τη διάρκεια της τελευταίας τουλάχιστον εικοσαετίας ο Νομός Δωδεκανήσου παρουσιάζει αύξηση του πληθυσμού, ενώ ταυτόχρονα οι συνθήκες διαβίωσης των κατοίκων βελτιώνονται σταδιακά. Πιο συγκεκριμένα, η οικονομική υπόσταση των κατοίκων –όπως αυτή προσεγγίζεται από την εξέλιξη του κατά κεφαλήν εισοδήματος – είναι υψηλότερη από τον εθνικό μέσο όρο. Με άλλα λόγια, οι ενασχολήσεις τις οποίες μετέρχονται οι κάτοικοι του Νομού τους επιτρέπουν να αποκτούν εισοδήματα που είναι υψηλότερα από το εισόδημα του μέσου Έλληνα. Ταυτόχρονα, όμως, οι ενδονομαρχιακές ανισότητες του επιπέδου διαβίωσης των κατοίκων του Νομού παρουσιάζουν έντονες διαφοροποιήσεις, εξέλιξη η οποία σηματοδοτεί το γεγονός ότι η οικονομική ανάπτυξη της τελευταίας δεκαετίας δεν είναι ισορροπη σε επίπεδο Επαρχείου, με αποτέλεσμα οι κάτοικοι ορισμένων Επαρχείων να αντιμετωπίζουν εντονότερα κοινωνικά-οικονομικά προβλήματα σε σύγκριση με τους κατοίκους άλλων Επαρχείων.

Από την ανάλυση των στοιχείων της δειγματοληπτικής έρευνας που αφορούν τα χαρακτηριστικά του πληθυσμού αναφοράς και τις υφιστάμενες διαφοροποιήσεις φαίνεται να συγκροτούνται δύο διακριτές ομάδες Επαρχείων:

- Μία ομάδα φαίνεται να συνιστούν τα Επαρχεία της Ρόδου και Κω των οποίων οι κάτοικοι απολαμβάνουν ένα υψηλότερο βιοτικό επίπεδο (υψηλότερο από το μέσο όρο του Νομού).
- Μία άλλη ξεχωριστή ομάδα φαίνεται επίσης να συγκροτούν τα Επαρχεία της Καλύμνου και της Καρπάθου, των οποίων οι κάτοικοι αντιμετωπίζουν ένα σχετικά χαμηλότερο του μέσου όρου βιοτικό επίπεδο.

Τα στοιχεία και οι δείκτες που εκτιμήθηκαν φαίνεται να επιβεβαιώνουν καταλυτικά τη διάκριση αυτή, καθώς τα νοικοκυριά στο Επαρχείο του Δ. Ροδίων εμφανίζουν μία διαφορετική εικόνα, συγκριτικά με τα νοικοκυριά στα

υπόλοιπα Επαρχεία και κυρίως με τα Επαρχεία Καλύμνου και Καρπάθου. Επιπλέον, οι σχετικοί δείκτες οικονομικής ανισότητας και φτώχειας εμφανίζουν ως καλύτερη την κατάσταση των νοικοκυριών του Επαρχείου Ρόδου, σε σύγκριση με τα δεδομένα για τα νοικοκυριά της χώρας. Φαίνεται επίσης ότι πλησιέστερα στο Δήμο Ροδίων βρίσκεται ο Δήμος της Κω.

Ειδικότερα, όσον αφορά τα δημογραφικά χαρακτηριστικά, οι διαφοροποιήσεις που εμφανίζονται αντανακλούν κατά προέκταση και διαφοροποιήσεις στα υπόλοιπα χαρακτηριστικά και κυρίως στους δείκτες εισοδηματικής ανισότητας, στα ποσοστά φτώχειας και σε πολλές άλλες συνιστώσες του κοινωνικού αποκλεισμού. Παραδοσιακά τα εκτεταμένα νοικοκυριά/οικογένειες σχετίζονται με υψηλότερο κίνδυνο φτώχειας και χαμηλότερα μέσα εισοδήματα από ό,τι τα νοικοκυριά-οικογένειες πυρήνα.

Αναλυτικότερα, από τα στοιχεία που αφορούν τη *σύνθεση των νοικοκυριών*, φάνηκε ότι στα Επαρχεία Καρπάθου και Καλύμνου υπάρχουν υψηλές αναλογίες διευρυμένων νοικοκυριών, όπου εκτός από το/τη σύζυγο και τα παιδιά υπάρχουν και ο γονιός ή ο πεθερός. Η τάση αυτή σηματοδοτεί μία διαφοροποίηση από τα Επαρχεία Ρόδου και Κω όπου τα νοικοκυριά είναι κατά βάση πυρηνικά. Επίσης, ο πληθυσμός του Επαρχείου της Καρπάθου και κατόπιν της Καλύμνου είναι περισσότερο γερασμένος σε σύγκριση με τον αντίστοιχο πληθυσμό των Επαρχείων της Ρόδου και της Κω. Ένα ακόμη άλλο χαρακτηριστικό διαφοροποίησης εμφανίζεται στη μεταβλητή για τον (σχετικό) αριθμό παιδιών. Όπως διαπιστώθηκε, υπάρχει σχετικά υψηλή συγκέντρωση παιδιών κυρίως στο Επαρχείο της Καλύμνου, αλλά και στο Επαρχείο Ρόδου.

Σε σχέση με την *αναλογία των φύλων* φαίνεται ότι η υπεροχή των ανδρών είναι ιδιαίτερα έντονη στο Επαρχείο Κω (54,9%) και Ρόδου (51,6%). Αντίθετα η τάση αυτή εξισώνεται στο Επαρχείο Καλύμνου (50% άνδρες και 50% γυναίκες) και αντιστρέφεται στο Επαρχείο Καρπάθου, όπου οι άνδρες αποτελούν το 49,4% και οι γυναίκες το υπόλοιπο 50,6% του πληθυσμού.

Σχετικά με την *πολιτισμική και θρησκευτική ταυτότητα* στην περίπτωση των Επαρχείων Ρόδου και Κω φαίνεται ότι υπάρχουν περιπτώσεις ατόμων που είναι Μουσουλμάνοι ως προς το θρήσκευμα.

Αντίθετα στην Κάλυμνο υπήρχε ένας αξιόλογος αριθμός παλιννοστούτων, ενώ στην Κάρπαθο οι περιπτώσεις που προέκυψαν είναι ελάχιστες.

Οι τάσεις που εμφανίζονται, όσον αφορά το *επίπεδο εκπαίδευσης* των ατόμων άνω των 15 ετών, είναι πανομοιότυπες για το σύνολο του δείγματος και δεν διαφοροποιούνται σημαντικά κατά Επαρχείο. Δηλαδή τα περισσότερα άτομα έχουν τελειώσει το Δημοτικό, ενώ η αμέσως μεγαλύτερη σε

μέγεθος αναλογία εντοπίζεται στην κατηγορία των ατόμων που έχουν απολυτήριο γενικού Λυκείου ή εξεταζίου Γυμνασίου. Οι περιπτώσεις ατόμων με πτυχίο ΑΕΙ ή μεταπτυχιακό τίτλο σπουδών είναι σημαντικά περιορισμένες. Ακόμη, διαπιστώθηκε ότι η μεγαλύτερη διαρροή από τις υποχρεωτικές βαθμίδες εκπαίδευσης παρατηρείται στο Δημοτικό και από το Δημοτικό στο Γυμνάσιο. Σε γενικές γραμμές η ίδια τάση σημειώνεται για όλα τα Επαρχεία.

Ο αριθμός των ατόμων που έχουν *παρακολουθήσει κάποιο πρόγραμμα κατάρτισης* είναι μικρός, ενώ η χρονική διάρκεια των προγραμμάτων συνήθως δεν υπερβαίνει τους 6 μήνες. Συνεπώς φαίνεται να υπάρχει ένα πεδίο παρέμβασης από την πλευρά των δημοτικών αρχών, στον τομέα αυτό.

Οι διαφοροποιήσεις στην περίπτωση της *δραστηριότητας των μελών του νοικοκυριού* είναι ιδιαίτερα έντονες και χαρακτηριστικές. Στην περίπτωση της Ρόδου και της Κω οι αναλογίες απασχολούμενων και φοιτητών/σπουδαστών στο συνολικό πληθυσμό εμφανίζονται υψηλές με αποτέλεσμα οι αντίστοιχες αναλογίες συνταξιούχων καθώς και της περίπτωσης των ατόμων που δηλώνουν ως δραστηριότητα τα οικιακά είναι σχετικά μειωμένες. Αντίθετα, στην περίπτωση των Επαρχείων Καρπάθου και Καλύμνου υπάρχει χαμηλότερη αναλογία απασχολούμενων, σημαντικά υψηλότερες αναλογίες συνταξιούχων, καθώς και ατόμων που ζητούν εργασία ή έχουν ως κύρια δραστηριότητα τα οικιακά.

Συγκρίνοντας τα στοιχεία ως προς τη *διάρθρωση των κατηγοριών επαγγελματός* στα τέσσερα Επαρχεία, καταλήγουμε στα εξής συμπεράσματα:

Εξάιρεση από την τάση να επικρατούν οι κατηγορίες των επαγγελματιών του τριτογενή τομέα αποτελεί το Επαρχείο Καλύμνου, που με μικρό ποσοστό προηγούνται οι τεχνίτες ανέγερσης και αποπεράτωσης κτιρίων και οι αλιείς. Στο Επαρχείο Καρπάθου με μεγάλη διαφορά προηγούνται οι διευθυντές, επιχειρηματίες και προϊστάμενοι, λόγω της επιστροφής των μεταναστών και της ενασχόλησής τους με δικές τους επιχειρήσεις. Μεγαλύτερη αναλογία γεωργών παρατηρήθηκε στα Επαρχεία Ρόδου και Καρπάθου. Αλιείς υπάρχουν στο Επαρχείο Καλύμνου, ενώ στα άλλα Επαρχεία η παρουσία τους είναι πολύ μικρή. Οι κτηνοτρόφοι αντιπροσωπεύουν ένα μικρό ποσοστό (περίπου 1% του συνόλου) των εργαζομένων σε όλο το Νομό. Στο δευτερογενή τομέα έχουν αναπτυχθεί κυρίως οι κατασκευές, οι οποίες εξυπηρετούνται από τεχνίτες κτιρίων και χειριστές μηχανημάτων σε όλο το Νομό, ενώ υπάρχει μικρή ανάπτυξη στο μεταποιητικό και βιοτεχνικό τομέα (ξυλουργία, υφαντουργία, κεραμική κ.τ.λ.)

Όσον αφορά τη *θέση στο κύριο επάγγελμα* παρατηρήθηκε ότι το μεγαλύτερο ποσοστό εξαρτημένης εργασίας (65,7%) συναντάται στο Επαρχείο Κω,

ακολουθεί το Επαρχείο Ρόδου (64,1%) και το Επαρχείο Καλύμνου (57,2%), ενώ στο Επαρχείο Καρπάθου είναι μόλις 50%. Σε όλα τα Επαρχεία το μεγαλύτερο ποσοστό εργαζομένων είναι μισθωτοί.

Οι περισσότεροι από τους εργαζόμενους είναι μόνιμοι. Όμως στο Επαρχείο Κω παρατηρήθηκε μεγάλη αναλογία εργαζομένων με σύμβαση ορισμένου χρόνου, καθώς και εργαζομένων με το κομμάτι (11,3%). Αξιοσημείωτη είναι και η αναλογία εργαζομένων (14,6%) με την ημέρα στο Επαρχείο Καλύμνου.

Επίσης παρατηρείται ότι η πλειονότητα των εργαζομένων του Νομού απασχολείται στον κλάδο των ξενοδοχείων και εστιατορίων στα τρία Επαρχεία (Ρόδου, Κω και Καρπάθου). Σε αντίθεση, στο Επαρχείο της Καλύμνου η πλειονότητα των εργαζομένων είναι συγκεντρωμένη στους κλάδους υγείας και κοινωνικής μέριμνας, λιανικού εμπορίου και κατασκευών.

Ως προς τους *κλάδους οικονομικής δραστηριότητας* του δεύτερου επαγγελματός υπερισχύει στο Νομό η γεωργία, η κτηνοτροφία και η θήρα με 36,2%. Ακολουθεί ο κλάδος των ξενοδοχείων και εστιατορίων με 19,8% και τέλος οι κατασκευές στις οποίες απασχολείται το 9,2% των ατόμων που εργάζονται σε δεύτερη δουλειά. Πάνω από το ήμισυ των εχόντων δεύτερο επάγγελμα εργάζεται καθόλη τη διάρκεια του χρόνου.

Όσον αφορά την *εποχικότητα της κύριας εργασίας* η πλειονότητα των εργαζομένων απασχολείται όλο το χρόνο, ενώ το ένα τρίτο εποχικά. Από τους εποχικούς το 9,80% εργάζεται από τον Απρίλιο μέχρι τον Οκτώβριο, το 7,40% από τον Μάιο μέχρι τον Οκτώβριο, το 3,90% από τον Απρίλιο μέχρι τον Νοέμβριο και το 3,20% από τον Ιανουάριο μέχρι τον Ιούνιο. Κατά μέσο όρο εργάζονται έξι με επτά μήνες κυρίως τη θερινή περίοδο.

Η *ικανοποίηση από την κύρια εργασία* είναι μέτρια για τους περισσότερους εργαζόμενους στα Επαρχεία Ρόδου, Κω και Καλύμνου. Μόνο στο Επαρχείο Καρπάθου, πάνω από τους μισούς εργαζόμενους (53,3%) δήλωσε μεγάλη ικανοποίηση από την εργασία που ασκεί. Η ικανοποίηση από τη δεύτερη εργασία είναι και πάλι για τους περισσότερους εργαζόμενους μέτρια.

Όσον αφορά την *κατάσταση ανεργίας*, το μεγαλύτερο ποσοστό είναι νεοεισερχόμενοι. Γενικά φάνηκε ότι το μεγαλύτερο πρόβλημα των ανέργων είναι η δυσκολία ένταξής τους για πρώτη φορά στην αγορά εργασίας έτσι ώστε να αποκτήσουν κάποια εμπειρία. Το μεγαλύτερο ποσοστό ανέργων στα Επαρχεία Κω, Καλύμνου, Καρπάθου δηλώνουν ότι απευθύνονται άμεσα σε εργοδότες για εξεύρεση εργασίας. Στο Επαρχείο Ρόδου οι πιο πολλοί άνεργοι αναζήτησαν εργασία μέσω του κύκλου των γνωστών (φίλων, γειτόνων, συγγενών κ.τ.λ.). Το μεγαλύτερο ποσοστό ανέργων που ζήτησαν στήρι-

ξη από τον ΟΑΕΔ βρίσκονται στο Επαρχείο Κω (18,92%) και το μικρότερο στην Κάλυμνο (8,48%).

Σημαντικό ποσοστό αναζήτησε εργασία από πολιτικά πρόσωπα και δημόσιες αρχές/οργανισμούς σε όλο το Νομό. Γενικά μπορεί να θεωρηθεί ότι οι ενέργειες ανεύρεσης εργασίας είναι «παραδοσιακές» και κατά ένα ποσοστό στηρίζονται στις σχέσεις με γνωστούς και πολιτικά πρόσωπα. Παρ' όλα αυτά, είναι κοινή διαπίστωση ότι οι άνεργοι ζητούν τη δημιουργία νέων θέσεων εργασίας, την ανάπτυξη δικτύων πληροφόρησης, την παροχή προγραμμάτων κατάρτισης και την αναβάθμιση των παρεχόμενων υπηρεσιών του ΟΑΕΔ. Ένα μέρος αυτών των «αιτημάτων» προσδιορίζει κατά ένα βαθμό και τις κατευθύνσεις της πολιτικής, η οποία μπορεί να εκπονηθεί και να υλοποιηθεί από τις Τοπικές Αυτοδιοικήσεις που κατά κανόνα είναι ενήμερες σε μεγαλύτερο βαθμό από άλλες αρχές για τα προβλήματα του τόπου τους.

Είναι, άλλωστε, προφανές ότι ο σχεδιασμός και η άσκηση πολιτικής αντιμετώπισης των προβλημάτων πρέπει να είναι πολλαπλός και σύνθετος.

Οι *συνθήκες και ανέσεις κατοικίας* των κατοίκων των τεσσάρων Επαρχιών του Νομού φαίνεται να είναι σε υψηλό επίπεδο δεδομένου ότι η συντριπτική τους πλειονότητα έχει δική της μόνιμη κατοικία με πολλά δωμάτια και αρκετά τετραγωνικά μέτρα, ενώ ένα ικανοποιητικό ποσοστό διαθέτει δεύτερη/εξοχική κατοικία. Το 85%-100% των κατοικιών διαθέτει εσωτερική παροχή τρεχούμενου νερού, εσωτερικό μπάνιο ή ντους, εσωτερική τουαλέτα, τηλεόραση, ηλεκτρική κουζίνα, ψυγείο, πλυντήριο πιάτων και τηλεφωνικές γραμμές. Επίσης περισσότερες από τις μισές κατοικίες έχουν στη διάθεσή τους αυτοκίνητο ιδιωτικής χρήσης, *video* και κινητό τηλέφωνο. Πολύ σημαντικά είναι επίσης τα ποσοστά των κατοικιών που χρησιμοποιούν σόμπα (πετρελαίου, υγραερίου κ.λπ.), μοτοσικλέτα, φούρνο μικροκυμάτων, κεντρική θέρμανση και επαγγελματικό αυτοκίνητο.

Ως προς τις διαφορές *των ανέσεων* των νοικοκυριών των τεσσάρων περιοχών προκύπτουν τα ακόλουθα:

Σχεδόν στις περισσότερες ανέσεις έχουν το προβάδισμα οι κατοικίες της Καρπάθου. Ιδιαίτερα, στο *video*, τον Η/Υ, το επαγγελματικό αυτοκίνητο και τη σόμπα (πετρελαίου, υγραερίου κ.λπ.) τα ποσοστά υπερβαίνουν το 91%. Υπάρχουν όμως και αρκετές άλλες περιπτώσεις που οι κατοικίες της ίδιας περιοχής παρουσιάζουν τα χαμηλότερα ποσοστά. Όσο αστικοποιημένες είναι οι περιοχές τόσο και περισσότερο χρησιμοποιείται στις κατοικίες η σόμπα (πετρελαίου ή υγραερίου κ.λπ.). Ακόμη, διαπιστώθηκε ότι δεύτερη/εξοχική κατοικία διαθέτουν σε υψηλότερα ποσοστά τα νοικοκυριά των ολιγότερο αστικοποιημένων περιοχών.

Από την περιγραφή της προσφοράς και ζήτησης κοινωνικών υπηρεσιών σε τοπικό επίπεδο προκύπτουν οι ακόλουθες διαπιστώσεις:

- Το νοσοκομείο και το κέντρο υγείας είναι οι πλέον συχνά χρησιμοποιούμενες κοινωνικές υπηρεσίες από τα νοικοκυριά όλων των Επαρχείων του νομού.
- Όσον αφορά τα σημαντικότερα προβλήματα τα οποία αποτρέπουν τη χρήση των κοινωνικών υπηρεσιών στον τόπο διαμονής, η γραφειοκρατία φαίνεται να κατέχει την πρώτη θέση στις απαντήσεις όλων των νοικοκυριών.
- Το ίδιο συμβαίνει στο θέμα της έλλειψης κοινωνικών υπηρεσιών στον τόπο διαμονής, αλλά μόνο στην Κάρπαθο και στην Κάλυμνο. Η χαμηλή ποιότητα των προσφερόμενων υπηρεσιών, αντίθετα, δεν φαίνεται να αποτελεί σημαντικό ανασταλτικό παράγοντα στη χρήση των κοινωνικών υπηρεσιών.
- Ως προς τις απαραίτητες κοινωνικές υπηρεσίες στον τόπο διαμονής πρώτη επισημαίνεται η φροντίδα των ηλικιωμένων. Ακολουθούν σε κάποια απόσταση η υποστήριξη των ΑΜΕΑ, η πληροφόρηση για εργασιακά θέματα, η φροντίδα βρεφών και παιδιών προσχολικής ηλικίας, και η πληροφόρηση για γενικά θέματα.
- Η βασική διαπίστωση από την ανάλυση των στοιχείων των σχέσεων του νοικοκυριού με την κοινότητα είναι ότι υπάρχουν σοβαρές ανικανοποίητες ανάγκες σε τοπικό επίπεδο αλλά και σε επίπεδο νομού, οι οποίες δυσχεραίνουν το οικογενειακό και κοινωνικό περιβάλλον. Το κράτος (κεντρική διοίκηση, νομαρχιακή και τοπική αυτοδιοίκηση) πρέπει να στραφεί στην αναδιοργάνωση των νοσοκομείων, των κέντρων υγείας και των υπηρεσιών κοινωνικής πρόνοιας, καθώς και στην ανάπτυξη νέων υπηρεσιών που να καλύπτουν τις ανάγκες πληροφόρησης για εργασιακά και κοινωνικά θέματα.

Εκτιμάται ότι η αυτοδιοίκηση αποκτά συγκεκριμένο ρόλο στο σύστημα κοινωνικής φροντίδας και οι τοπικές δυνάμεις αποκτούν έδαφος να αναπτυχθούν και να ανταποκριθούν στο ρόλο τους. Βέβαια η συμμετοχή αυτή εντάσσεται σε ένα ευρύτερο εθνικό σχέδιο αφαιρώντας ενδεχομένως μέρος του αυθορμητισμού της δράσης της αυτοδιοίκησης, ωστόσο η κινητοποίηση των τοπικών δυνάμεων που βρίσκεται στο στόχο του Εθνικού Σχεδίου είναι πεδίο πρόκλησης για την τοπική αυτοδιοίκηση στο οποίο έχει τις αρχικές προϋποθέσεις να ανταποκριθεί.

Όπως αποκαλύπτεται από την έρευνα, η βοήθεια που λαμβάνει ο πολίτης από το οικογενειακό, συγγενικό, φιλικό περιβάλλον του είναι σημαντική. Η ανάγκη είτε είναι οικονομική, είτε κοινωνική αντιμετωπίζεται ουσιαστικά από τους ίδιους με τη συνδρομή του περιβάλλοντός τους, δηλαδή χωρίς την

καθοριστική ανάμειξη επίσημων και εξειδικευμένων φορέων και χωρίς τη χρήση των ειδικών υπηρεσιών. Αυτό θα μπορούσε να θεωρηθεί ως ένα βαθμό αναμενόμενο για την κάλυψη της οικονομικής ανάγκης, ωστόσο παρόμοια ποσοστά συναντάμε και στην περίπτωση των κοινωνικών αναγκών.

Από τα παραπάνω, δύο είναι τα βασικά συμπεράσματα. Το πρώτο αφορά στη λειτουργία συγγενικών δικτύων και κοινοτικών δεσμών και τη δυνατότητά τους να καλύπτουν έκτακτες ανάγκες των μελών τους. Το δεύτερο αφορά στις δυνατότητες των παρεχόμενων κοινωνικών υπηρεσιών στην περιοχή της έρευνας, στο βαθμό δηλαδή που ανταποκρίνονται στις ανάγκες του τοπικού πληθυσμού. Είναι πιθανό η αποτελεσματική λειτουργία των δικτύων να εμποδίζει την ανάπτυξη της χρήσης υπηρεσιών που παρέχονται από τους επίσημους φορείς, αλλά ταυτόχρονα μπορεί να δοθεί και η ερμηνεία της αδυναμίας των επίσημων φορέων παροχής υπηρεσιών και η εξάνγκης στροφή στο οικογενειακό και φιλικό περιβάλλον. Βλέπουμε ότι η κοινότητα προσπαθεί να καλύψει τις ανάγκες της χωρίς ωστόσο να έχουμε την πληροφoρία για το βαθμό ικανοποίησης και αντιμετώπισης των αναγκών. Η σημαντική πληροφoρία είναι η λειτουργία των δικτύων και δευτερευόντως ο περιορισμένος ρόλος της επίσημης φροντίδας.

Από τα αποτελέσματα της έρευνας προκύπτει ότι οι κοινωνικές υπηρεσίες που χαρακτηρίζονται ως σημαντικές στον τόπο διαμονής ανήκουν στο πεδίο αρμοδιότητας της αυτοδιοίκησης χωρίς αυτό να συνεπάγεται ότι η αυτοδιοίκηση θα μπορούσε αυτόματα να αναλάβει τη σχετική δράση. Η κατοχύρωση αρμοδιότητας θα πρέπει να συνοδεύεται από την ουσιαστική χρηματοδότηση των σχετικών δράσεων. Η ασάφεια εξασφάλισης πόρων ουσιαστικά παροπλίζει τις αρμοδιότητες και το μόνο που επιτυγχάνεται είναι η μετάθεση της ευθύνης από τους κρατικούς φορείς, από το κεντρικό κράτος προς την αυτοδιοίκηση. Το σημείο αυτό αποκτά εξαιρετική σημασία σήμερα που το κοινωνικό κράτος περιορίζεται και η μετάθεση ευθυνών κρύβει τον κίνδυνο ουσιαστικής μείωσης των παροχών. Χαρακτηριστικό είναι το παράδειγμα της εφαρμογής της δευτεροβάθμιας αυτοδιοίκησης που με τον ιδρυτικό νόμο Ν. 2218/94 οριζόταν το πεδίο αρμοδιότητας χωρίς ταυτόχρονα να ορίζεται σαφώς η χρηματοδότηση του συστήματος, περιορίζοντας ουσιαστικά την ουσιαστική παρέμβαση της Νομαρχιακής Αυτοδιοίκησης.

Έτσι η αυτοδιοίκηση θα πρέπει να εξασφαλίζει τους απαραίτητους πόρους που θα την καθιστούν ισότιμο συμμετέχο στο σύστημα κοινωνικής φροντίδας τοπικά, χωρίς βέβαια κανείς να αγνοεί τον κεντρικό ρόλο που καλείται να διαδραματίζει το κράτος και οι κεντρικοί μηχανισμοί στο συντονισμό, τις κεντρικές επιλογές και τις κατευθύνσεις των προγραμμάτων.

Η λειτουργία διαύλων επικοινωνίας με το συνολικό πληθυσμό αλλά και με ειδικές κατηγορίες του, η εξασφάλιση περιοδικών επιστημονικών μετρήσεων για τις συνθήκες διαβίωσης των κατοίκων της περιοχής ευθύνης είναι απαραίτητα μέτρα για την αποτελεσματική οργάνωση και λειτουργία τοπικών συστημάτων παροχής κοινωνικών υπηρεσιών.

Η συνεργασία της τοπικής εξουσίας με την τοπική κοινότητα είναι απαραίτητη για ένα σύστημα κοινωνικής φροντίδας και προστασίας από τον αποκλεισμό όπου η αυτοδιοίκηση διαδραματίζει κεντρικό ρόλο· μια σημαντική παράμετρος αυτής της συνεργασίας είναι η επαφή των επίσημων φορέων με τις οργανώσεις πολιτών που δραστηριοποιούνται στο ίδιο πεδίο και θα μπορούσαν να προσφέρουν συντονισμένα τις υπηρεσίες τους δρώντας συνολικά αποτελεσματικότερα. Οι εθελοντικές οργανώσεις έχουν τη δυνατότητα να συνεισφέρουν αποτελεσματικά σε συνεργασία με τους επίσημους φορείς. Η τοπική κοινότητα οφείλει να ενεργοποιείται για την αντιμετώπιση των συνθηκών που οδηγούν σε αποκλεισμό μέλη της κοινότητας ή και ολόκληρες ομάδες και η αυτοδιοίκηση οφείλει να συντονίζει διακριτικά αυτή τη δράση, αλλά και να προσφέρει κίνητρα για την ενεργότερη συμμετοχή των πολιτών στην κοινή προσπάθεια.

Η ανάληψη ρόλων από την αυτοδιοίκηση, πρώτου και δευτέρου βαθμού είναι απαραίτητο να συνοδεύεται και από την αντίστοιχη ανάπτυξη της διοικητικής της υποδομής. Ο αναβαθμισμένος ρόλος της αυτοδιοίκησης στο πεδίο άσκησης κοινωνικής πολιτικής θα πρέπει να ενισχύεται από εξειδικευμένα στελέχη κατάλληλα να υποστηρίξουν επιστημονικά αλλά και διοικητικά τις νέες αρμοδιότητες. Είναι πρακτικά ανέφικτο οι μηχανισμοί της αυτοδιοίκησης να ανταποκριθούν στο διευρυμένο ρόλο με το ίδιο, ήδη ελλείψεις, προσωπικό. Τα ειδικά-τοπικά προγράμματα είναι απαραίτητο να παράγονται από έμπειρο στελεχιακό δυναμικό. Η οργάνωση ειδικών επιστημονικών επιτροπών ανά Νομαρχιακή Αυτοδιοίκηση ή Δήμο μπορεί να αντιμετωπίσει το υπαρκτό πρόβλημα και ταυτόχρονα να ενισχύσει το ρόλο της αυτοδιοίκησης.

Συνοψίζοντας την ανάλυση της κατανομής του εισοδήματος σε επίπεδο Νομού και Επαρχείων προκύπτει ότι οι κάτοικοι του Επαρχείου της Καλύμνου απολαμβάνουν το χαμηλότερο βιοτικό επίπεδο –σε όρους εισοδήματος– σε σύγκριση τόσο με το μέσο βιοτικό επίπεδο του νομού όσο και με το αντίστοιχο των άλλων Επαρχείων. Στο άλλο άκρο, οι κάτοικοι του Επαρχείου της Κω απολαμβάνουν το υψηλότερο μέσο εισόδημα και επομένως το υψηλότερο βιοτικό επίπεδο του Νομού. Ακολουθούν με μικρή διαφορά οι κάτοικοι του Επαρχείου της Ρόδου, ενώ η εισοδηματική κατάσταση των κα-

τοίκων του Επαρχείου της Καρπάθου και κατά συνέπεια το βιοτικό τους επίπεδο βρίσκονται ελαφρώς κάτω του μέσου βιοτικού επιπέδου του Νομού.

Τα *εισοδήματα από την παροχή μισθωτών υπηρεσιών* αποτελούν το μεγαλύτερο τμήμα του εισοδήματος όλων των νοικοκυριών του Νομού με εξαίρεση το Επαρχείο της Καρπάθου όπου το μεγαλύτερο τμήμα (46%) του εισοδήματος των νοικοκυριών προέρχεται από την άσκηση ελευθερίων επαγγελματιών με συνέπεια να παρουσιάζει πιθανή αστάθεια λόγω των διακυμάνσεων της ζήτησης. Η εισοδηματική υποστήριξη που δέχονται τα νοικοκυριά από τις δημόσιες μεταβιβαστικές πληρωμές (επιδόματα εξαιρουμένων των συντάξεων) παρουσιάζει ιδιαίτερη ανισοκατανομή ανάμεσα στα Επαρχεία, ενώ ταυτόχρονα φαίνεται να είναι απούσα στην περίπτωση των επιδομάτων ανεργίας στα Επαρχεία Καλύμνου και Καρπάθου όπου τα ποσοστά ανεργίας είναι υψηλότερα από ό,τι στα δύο άλλα Επαρχεία.

Όσον αφορά τη *φτώχεια* από τα συμπεράσματα που προέκυψαν διαπιστώθηκε κατ' αρχάς μία σαφής γεωγραφική διαφοροποίηση. Είναι μέγιστη στα Επαρχεία Καρπάθου (25,84%) και Καλύμνου (25,5%) και ελάχιστη στα Επαρχεία Ρόδου (13,90%) και Κω (14,12%). Η διαφοροποίηση αυτή είναι ιδιαίτερα ισχυρή και λειτουργεί ως διαχωριστική γραμμή όταν αναλύονται χαρακτηριστικά που αφορούν τον υπεύθυνο του νοικοκυριού (φύλο, ηλικία κ.λπ.) ή το μέγεθος και τη σύνθεση του νοικοκυριού. Ακόμη φάνηκε ότι η φτώχεια στο νομό (16,38%) είναι σημαντικά χαμηλότερη της φτώχειας που καταγράφεται σε επίπεδο χώρας (21%).

Ειδικότερα, από τα στοιχεία που αναφέρονται στην επίπτωση της φτώχειας ανάλογα με το *φύλο του υπεύθυνου* του νοικοκυριού, προέκυψε ότι τα νοικοκυριά με γυναίκα υπεύθυνο κινδυνεύουν περισσότερο (εμφάνισαν ποσοστό φτώχειας 20,53%), ενώ τα νοικοκυριά με υπεύθυνο άνδρα βρίσκονται σε πολύ καλύτερη κατάσταση (εμφάνισαν ποσοστό φτώχειας 14,56%).

Επίσης, σε σχέση με την *ηλικία του υπεύθυνου*, προέκυψε η δυσμενέστερη κατάσταση των νοικοκυριών με υπεύθυνο ηλικιωμένο 65 ετών και άνω. Αντίθετα, σε νοικοκυριά όπου ο υπεύθυνος ήταν νεότερος, ο κίνδυνος της φτώχειας μειώνεται σημαντικά.

Ταυτόχρονα η φτώχεια εμφανίζεται εντονότερη και αποτελεί χαρακτηριστικό γνώρισμα των *πολυμελών νοικοκυριών* αν και η τάση αυτή εξακολουθεί να είναι ιδιαίτερα έντονη στα Επαρχεία Καλύμνου και Καρπάθου.

Συνεπώς, σε όρους πολιτικής θα πρέπει κατ' αρχάς η έμφαση να δοθεί στα φτωχότερα Επαρχεία (Καρπάθου και Καλύμνου). Ταυτόχρονα προέκυψε ότι η ομάδα των νοικοκυριών με γυναίκα ή ηλικιωμένο υπεύθυνο αποτελούν πρώτης προτεραιότητας στόχο, δεδομένου ότι ταυτόχρονα παρουσιάζουν και τον

υψηλότερο κίνδυνο φτώχειας σε σύγκριση με τις υπόλοιπες κατά φύλο και ηλικία ομάδες. Αναφέρεται ωστόσο ότι μεταξύ των Επαρχείων, περισσότερο κίνδυνο διατρέχουν τα νοικοκυριά με γυναίκα ή ηλικιωμένο υπεύθυνο στα Επαρχεία Καλύμνου και Καρπάθου.

Αντίστοιχες διαφοροποιήσεις εμφανίζονται και *στο χάσμα της φτώχειας* το οποίο είναι ανοδικό για όλες τις κατηγορίες των νοικοκυριών. Συνεπώς ως προτεραιότητα πολιτικής εκτός από τα νοικοκυριά με υπεύθυνο γυναίκα και ηλικιωμένο, τα πολυμελή νοικοκυριά εντάσσονται σε ομάδα στόχο άμεσης προτεραιότητας και κυρίως στα Επαρχεία Καλύμνου και Καρπάθου.

Σε σχέση με την *εργασιακή κατάσταση του υπεύθυνου* του νοικοκυριού, διαπιστώθηκε η δυσμενής κατάσταση των ανέργων, ενώ υψηλό κίνδυνο φτώχειας εμφανίζουν και οι απασχολούμενοι ως βοηθοί σε οικογενειακή επιχείρηση.

Στην περίπτωση των *μη απασχολούμενων* η φτώχεια εμφανίζει υψηλή επίπτωση κυρίως για τους συνταξιούχους. Τα αποτελέσματα για το Επαρχείο Ρόδου καθώς και οι τάσεις που διαφάνηκαν είναι παρόμοια με τα αντίστοιχα αποτελέσματα που προέκυψαν για το Νομό Δωδεκανήσου. Δηλαδή η φτώχεια φαίνεται να αποτελεί χαρακτηριστικό κυρίως για την ομάδα των ανέργων και των συνταξιούχων.

Επεκτείνοντας και διευρύνοντας, συνεπώς, τον *προσδιορισμό των ομάδων στόχου*, υπό την έννοια ότι πρόκειται για ομάδες που αντιμετωπίζουν ιδιαίτερα υψηλό κίνδυνο φτώχειας, τότε στις παραπάνω κατηγορίες (νοικοκυριά με υπεύθυνο γυναίκα ή ηλικιωμένο, πολυμελή νοικοκυριά) θα πρέπει να προστεθεί και η περίπτωση των ανέργων καθώς και των συνταξιούχων, αν και οι περισσότεροι από αυτούς θα επικαλύπτονται από την ομάδα των ηλικιωμένων – υπεύθυνων νοικοκυριού.

Ιδιαίτερα για το Επαρχείο Ρόδου και Κω, η πλειονότητα των εργαζομένων είναι μισθωτοί-ημερομίσθιοι ή αυτοαπασχολούμενοι, ενώ η επίπτωση της φτώχειας είναι ιδιαίτερα υψηλή στην κατηγορία των ανέργων και των συνταξιούχων. Αντίθετα στην Κάλυμνο και στην Κάρπαθο η επίπτωση της φτώχειας εμφανίζεται υψηλότερη στην περίπτωση των αυτοαπασχολούμενων, ενώ οι συνταξιούχοι αποτελούν ξανά την ομάδα που παραδοσιακά αντιμετωπίζει υψηλό κίνδυνο φτώχειας.

Ως εκ τούτου, ο σχεδιασμός πολιτικής καταπολέμησης της φτώχειας και κατ' επέκταση του κοινωνικού αποκλεισμού θα πρέπει να λάβει υπόψη ότι στην Κάλυμνο και την Κάρπαθο, εκτός από τις «παραδοσιακές» ομάδες φτώχειας (άνεργοι, συνταξιούχοι) θα πρέπει να επικεντρωθεί και σε προγραμματισμό που να αφορά τους αυτοαπασχολούμενους.

Επίσης φάνηκε ότι στα νοικοκυριά με ενοικιαζόμενη κατοικία είναι εντονότερο το πρόβλημα της φτώχειας και ακολουθούν τα νοικοκυριά με δωρεάν παραχώρηση. Αντίθετα, τα νοικοκυριά με ιδιόκτητη κατοικία εμφανίζουν τη χαμηλότερη αναλογία φτώχειας. Σημειώνεται ότι οι διαφοροποιήσεις διατηρούνται και κατά Επαρχείο, αν και στην περίπτωση του Επαρχείου Κω υψηλότερη φτώχεια προκύπτει στις περιπτώσεις των νοικοκυριών σε κατοικίες με δωρεάν παραχώρηση και ακολουθεί σε μέγεθος η φτώχεια των νοικοκυριών που διαμένουν σε ενοικιαζόμενες κατοικίες. Σε γενικές γραμμές, φάνηκε ότι μόνον στην περίπτωση του Επαρχείου της Ρόδου και εν μέρει στην περίπτωση του Επαρχείου της Κω η ιδιοκτησία της κατοικίας αποτελεί έναν παράγοντα αποφυγής του υψηλού κινδύνου της φτώχειας. Μάλλον οι ενοικιαστές κατοικίας στην περίπτωση των Επαρχείων Καλύμνου και Καρπάθου είναι στην πλειονότητά τους προσωρινοί και, όπως προκύπτει, διατρέχουν υψηλότερο κίνδυνο φτώχειας. Εξάλλου φάνηκαν παρόμοιες τάσεις όσον αφορά τα νοικοκυριά που μένουν σε κατοικία-διαμέρισμα ενός δωματίου. Επίσης, διαπιστώθηκε ότι τα ποσοστά φτώχειας και στα τέσσερα Επαρχεία ακολουθούν αντίστροφη τάση ανάλογα με το μέγεθος της κατοικίας, είτε σε όρους αριθμού δωματίων, είτε σε όρους τετραγωνικών μέτρων.

Συνεπώς, εκτός από τα δημογραφικά χαρακτηριστικά του υπεύθυνου, όπου διαφάνηκε η δυσμενέστερη κατάσταση των γυναικών και των ηλικιωμένων υπεύθυνων του νοικοκυριού, καθώς επίσης και των άνεργων και των αυτοαπασχολούμενων (στο Επαρχείο της Καρπάθου), φαίνεται ότι η κατοικία αποτελεί ένα αγαθό που είναι δύσκολο να αποκτηθεί από τα φτωχά νοικοκυριά. Συνεπώς η πολιτική διευκόλυνσης απόκτησης κατοικίας ή/και ενίσχυσης των φτωχών με επιδότηση ενοικίου μπορεί να ενταχθεί ως μία από τις προτεραιότητες των δημοτικών καθώς και άλλων αρμοδίων αρχών της Δωδεκανήσου.

Εκτός από τις συνθήκες κατοίκησης των νοικοκυριών που αφορούν το ιδιοκτησιακό καθεστώς (*ιδιόκτητη κατοικία, ενοικιαζόμενη*), οι ανέσεις και ο εξοπλισμός των κατοικιών: αριθμός δωματίων, τετραγωνικά μέτρα, διάθεση τρεχούμενου νερού, τζάκι κ.λπ., μπορούν να εκληφθούν ως μη χρηματικοί δείκτες ευημερίας ή ως *δείκτες αποστέρησης* του νοικοκυριού. Συνεπώς το ερώτημα που εξετάζεται είναι αν και σε ποιο βαθμό τα φτωχά νοικοκυριά, τα οποία ήδη υφίστανται αποστερήσεις σε όρους εισοδήματος, παράλληλα διαβιούν σε συνθήκες κατοίκησης που είναι διαφορετικές από τις αντίστοιχες συνθήκες κατοίκησης του συνόλου των νοικοκυριών. Ως εκ τούτου, προσεγγίζεται ο κοινωνικός αποκλεισμός εφόσον συνυπολογίζεται και το επίπεδο διαβίωσης/ευημερίας των ευπαθών-φτωχών πληθυσμιακών ομάδων.

Όταν εξετάζονται τα ερωτήματα που αφορούν τις *ανέσεις του νοικοκυριού* η διαφοροποίηση ανάμεσα στα Επαρχεία Ρόδου και Κω από τη μία πλευρά καθώς και των Επαρχείων Καλύμνου και Καρπάθου από την άλλη πλευρά φαίνεται να διατηρείται. Η κατάσταση στην Κάρπαθο εμφανίζεται ως η πλέον δυσμενής, εφ' όσον τα υψηλά ποσοστά φτώχειας συνδυάζονται με χαμηλότερα ποσοστά ανέσεων της κατοικίας. Σε γενικές γραμμές φάνηκε ότι τα ποσοστά φτώχειας στην Κάρπαθο δεν είναι διαφοροποιημένα ανάλογα με το είδος των ανέσεων που διαθέτει η κατοικία και εμφανίζονται υψηλά (πάνω από το 20%) για όλες σχεδόν τις ανέσεις της κατοικίας.

Συνεπώς, η οικονομική φτώχεια συνδέεται έντονα με τις συνθήκες κατοικίας του νοικοκυριού. Τα φτωχά νοικοκυριά δεν αντιμετωπίζουν μόνο εισοδηματική ανεπάρκεια αλλά και αποστερήσεις σε πολλά βασικά αγαθά και ανέσεις κατοικίας. Οι διαπιστώσεις αυτές οδηγούν στην άποψη ότι ενώ η καταπολέμηση της εισοδηματικής φτώχειας μπορεί να επιτευχθεί –έστω προσωρινά– με τη μεταβίβαση εισοδήματος προς τα φτωχά νοικοκυριά, η καταπολέμηση του κοινωνικού αποκλεισμού και κυρίως του αποκλεισμού από την αγορά εργασίας απαιτούν ολοκληρωμένες παρεμβάσεις και μέτρα πολιτικής που να απαντούν στα πολυδιάστατα προβλήματα των ευρισκομένων στη κατηγορία των αποκλεισμένων. Εκτιμάται ότι η εμπλοκή των τοπικών αυτοδιοικητικών αρχών στην εκπόνηση και υλοποίηση σχετικών ολοκληρωμένων παρεμβάσεων εκτός του ότι προσδίδει ισχυρή συνάφεια ανάμεσα στη στοχοθεσία των παρεμβάσεων και τις πραγματικές τοπικές συνθήκες θεωρείται πλέον ο ισχυρός παράγοντας στην ανάπτυξη/βελτίωση του «Κράτους Πρόνοιας» σε όλες τις χώρες της ΕΕ.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Ι
(ΓΙΑ ΤΟ ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1)

ΠΙΝΑΚΑΣ Α
Ποσοστό ανεργίας ανά Δήμο - 1991

Επαρχείο Καλύμνου	
ΑΣΤΥΠΑΛΛΑΙΑΣ	11,2%
ΚΑΛΥΜΝΙΩΝ	10,3%
ΛΕΙΨΩΝ	6,8%
ΛΕΡΟΥ	4,9%
ΠΑΤΜΟΥ	4,7%
ΑΓΑΘΟΝΗΣΙΟΥ	0,0%
Επαρχείο Κω	
ΚΩ	4,6%
ΑΝΤΙΜΑΧΕΙΑΣ	4,0%
ΑΣΦΕΝΔΙΟΥ	3,8%
ΕΜΠΟΡΕΙΟΥ	0,0%
ΚΑΡΔΑΜΑΙΝΑΣ	2,3%
ΚΕΦΑΛΟΥ	3,5%
ΝΙΚΙΩΝ	11,1%
ΠΥΛΙΟΥ	3,8%
Επαρχείο Καρπάθου	
ΚΑΡΠΑΘΟΥ	6,4%
ΚΑΣΟΥ	17,0%
ΑΠΕΡΙΟΥ	8,3%
ΑΡΚΑΣΑ	7,7%
ΒΩΛΑΔΑΣ	15,1%
ΜΕΝΕΤΩΝ	4,9%
ΜΕΣΟΧΩΡΙΟΥ	7,4%
ΟΘΟΥΣ	8,2%
ΟΛΥΜΠΟΥ	9,5%
ΠΥΛΩΝ	10,3%
ΣΠΟΩΝ	8,9%

(συνεχίζεται)

(συνέχεια Πίνακα Α)

Επαρχείο Ρόδου	
ΑΓΙΟΥ ΙΣΙΔΩΡΟΥ	6,6%
ΑΠΟΛΛΑΚΙΑΣ	1,7%
ΑΠΟΛΛΩΝΩΝ	3,0%
ΑΡΝΙΘΑΣ	0,0%
ΑΡΧΙΠΟΛΗΣ	4,7%
ΑΣΚΛΗΠΕΙΟΥ	6,1%
ΒΑΠΙΟΥ	3,9%
ΓΕΝΝΑΔΙΟΥ	3,9%
ΔΑΜΑΤΡΙΑΣ	2,3%
ΔΙΜΥΛΙΑΣ	3,2%
ΕΜΠΩΝΑΣ	2,8%
ΘΕΟΛΟΓΟΥ	3,0%
ΙΣΤΡΙΟΥ	6,5%
ΚΑΛΑΒΑΡΔΩΝ	7,0%
ΚΑΛΑΘΟΥ	0,6%
ΚΑΛΥΘΙΩΝ	4,4%
ΚΑΤΤΑΒΙΑΣ	1,0%
ΚΟΣΚΙΝΟΥ	1,7%
ΚΡΕΜΑΣΤΗΣ	6,1%
ΚΡΗΤΗΝΙΑΣ	3,0%
ΛΑΕΡΜΩΝ	2,2%
ΛΑΡΔΟΥ	4,0%
ΛΑΧΑΝΙΑΣ	0,6%
ΛΙΒΑΔΙΩΝ	6,1%
ΛΙΝΔΟΥ	2,6%

(συνεχίζεται)

(συνέχεια Πίνακα Α)

Επαρχείο Ρόδου	
ΜΑΛΩΝΑΣ	2,5%
ΜΑΡΙΤΣΩΝ	1,7%
ΜΑΣΑΡΩΝ	3,0%
ΜΕΣΑΝΑΓΡΟΥ	2,0%
ΜΟΝΟΛΙΘΟΥ	1,2%
ΠΑΡΑΔΕΙΣΙΟΥ	5,9%
ΠΑΣΤΙΔΑΣ	5,6%
ΠΛΑΤΑΝΙΩΝ	3,8%
ΠΡΟΦΙΛΙΑΣ	1,5%
ΠΥΛΩΝΟΣ	9,0%
ΣΑΛΑΚΟΥ	0,9%
ΣΙΑΝΩΝ	10,4%
ΣΟΡΩΝΗΣ	4,4%
ΦΑΝΩΝ	5,5%
ΨΙΝΘΟΥ	4,2%
ΜΑΝΔΡΑΚΙΟΥ	4,4%
ΑΡΧΑΓΓΕΛΟΥ	2,9%
ΑΦΑΝΤΟΥ	5,9%
ΙΑΛΥΣΟΥ	4,1%
ΜΕΓ. ΧΩΡΙΟΥ	8,1%
ΜΕΓΙΣΤΗΣ	0,8%
ΡΟΔΙΩΝ	5,4%
ΣΥΜΗΣ	8,8%
ΧΑΛΚΗΣ	9,7%
<i>Πηγή: Έρευνα της Αγοράς Εργασίας στο Ν. Δωδεκανήσου, 1998</i>	

ΠΙΝΑΚΑΣ Β

Ηλικιακή σύνθεση του εργατικού δυναμικού Επαρχείου Καλύμνου, 1991

ΕΠΑΡΧΕΙΟ ΚΑΛΥΜΝΟΥ						
Ηλικιακές ομάδες	Σύνολο	Ποσοστό %	Απασχολούμενοι	Ποσοστό %	Άνεργοι	Ποσοστό %
10-14	116	1,36	95	1,21	21	3,06
15-19	637	7,46	490	6,24	147	21,40
20-24	1.087	12,74	889	11,33	198	28,82
25-29	1.113	13,04	1.014	12,92	99	14,41
30-34	1.130	13,24	1.069	13,62	61	8,88
35-39	1.153	13,51	1.093	13,93	60	8,73
40-44	1.199	14,05	1.152	14,68	47	6,84
45-49	702	8,23	676	8,61	26	3,78
50-54	588	6,89	571	7,28	17	2,47
55-59	391	4,58	384	4,89	7	1,02
60-64	263	3,08	259	3,30	4	0,58
65-69	103	1,21	103	1,31	0	0,00
70-74	29	0,34	29	0,37	0	0,00
75 και άνω	23	0,27	23	0,29	0	0,00
ΣΥΝΟΛΟ	8.534	100,00	7.847	100,00	687	100,00

ΠΙΝΑΚΑΣ Γ

Ηλικιακή σύνθεση του εργατικού δυναμικού Επαρχείου Καρπάθου, 1991

ΕΠΑΡΧΕΙΟ ΚΑΡΠΑΘΟΥ						
Ηλικιακές ομάδες	Σύνολο	Ποσοστό %	Απασχολούμενοι	Ποσοστό %	Άνεργοι	Ποσοστό %
10-14	9	0,46	7	0,40	2	1,14
15-19	86	4,44	54	3,06	32	18,29
20-24	246	12,70	198	11,24	48	27,43
25-29	293	15,13	275	15,61	18	10,29
30-34	275	14,20	258	14,64	17	9,71
35-39	226	11,67	210	11,92	16	9,14
40-44	265	13,68	250	14,19	15	8,57
45-49	161	8,31	152	8,63	9	5,14
50-54	130	6,71	120	6,81	10	5,71
55-59	125	6,45	122	6,92	3	1,71
60-64	71	3,67	66	3,75	5	2,86
65-69	29	1,50	29	1,65	0	0,00
70-74	12	0,62	12	0,68	0	0,00
75 και άνω	9	0,46	9	0,51	0	0,00
ΣΥΝΟΛΟ	1.937	100,00	1.762	100,00	175	100,00

ΠΙΝΑΚΑΣ Δ

Ηλικιακή σύνθεση του εργατικού δυναμικού Επαρχείου Κω, 1991

ΕΠΑΡΧΕΙΟ ΚΑΡΠΑΘΟΥ						
Ηλικιακές ομάδες	Σύνολο	Ποσοστό %	Απασχολούμενοι	Ποσοστό %	Άνεργοι	Ποσοστό %
10-14	78	0,74	69	0,68	9	2,04
15-19	636	6,00	532	5,24	104	23,58
20-24	1.511	14,26	1.363	13,42	148	33,56
25-29	1.504	14,20	1.449	14,27	55	12,47
30-34	1.573	14,85	1.536	15,13	37	8,39
35-39	1.493	14,09	1.463	14,41	30	6,80
40-44	1.351	12,75	1.333	13,13	18	4,08
45-49	852	8,04	836	8,23	16	3,63
50-54	667	6,30	652	6,42	15	3,40
55-59	478	4,51	474	4,67	4	0,91
60-64	318	3,00	314	3,09	4	0,91
65-69	85	0,80	84	0,83	1	0,23
70-74	34	0,32	34	0,33	0	0,00
75 και άνω	15	0,14	15	0,15	0	0,00
ΣΥΝΟΛΟ	10.595	100,00	10.154	100,00	441	100,00

ΠΙΝΑΚΑΣ Ε

Ηλικιακή σύνθεση του εργατικού δυναμικού Επαρχείου Ρόδου, 1991

ΕΠΑΡΧΕΙΟ ΡΟΔΟΥ						
Ηλικιακές ομάδες	Σύνολο	Ποσοστό %	Απασχολούμενοι	Ποσοστό %	Άνεργοι	Ποσοστό %
10-14	149	0,37	121	0,32	28	1,45
15-19	1.997	4,99	1.592	4,18	405	21,04
20-24	5.090	12,71	4.534	11,89	556	28,88
25-29	5.373	13,42	5.059	13,27	314	16,31
30-34	5.404	13,49	5.230	13,72	174	9,04
35-39	5.284	13,20	5.149	13,51	135	7,01
40-44	5.881	14,69	5.746	15,07	135	7,01
45-49	3.879	9,69	3.808	9,99	71	3,69
50-54	3.193	7,97	3.135	8,22	58	3,01
55-59	2.130	5,32	2.091	5,49	39	2,03
60-64	1.090	2,72	1.081	2,84	9	0,47
65-69	378	0,94	377	0,99	1	0,05
70-74	140	0,35	140	0,37	0	0,00
75 και άνω	57	0,14	57	0,15	0	0,00
ΣΥΝΟΛΟ	40.045	100,00	38.120	100,00	1.925	100,00

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ ΙΙ
(ΓΙΑ ΤΟ ΚΕΦΑΛΑΙΟ 7)

ΠΙΝΑΚΑΣ 1 α
Σύνολο Δωδεκανήσου Ακαθάριστο Εισόδημα

Ακαθάριστο εισόδημα									
Μέλη	Αριθμός νοικοκυριών	Ποσοστιαία κατανομή αριθμού νοικοκυριών	Αριθμός ατόμων	Ποσοστιαία κατανομή αριθμού ατόμων	Σύνολο	Μέσο κεφαλήν	Κατά κεφαλήν	Ποσοστό συνολικού εισοδήματος που αντιστοιχεί στα διαφορετικού μεγέθους νοικοκυριά	
1	318	16,97%	318	5,67%	914.009	2.873,16	2.874,24	8,75%	
2	457	24,39%	914	16,30%	2.158.130	4.721,76	2.361,19	20,66%	
3	382	20,38%	1.146	20,44%	2.556.695	6.693,62	2.230,97	24,48%	
4	452	24,12%	1.808	32,24%	2.920.327	6.460,47	1.615,23	27,96%	
5	187	9,98%	935	16,67%	1.293.512	6.930,89	1.383,44	12,38%	
6+	78	4,16%	487	8,68%	602.007	7.707,17	1.236,15	5,76%	
Σύνολο	1.874	100,00%	5.608	100,00%	10.444.680	5.573,74	1.862,46	100,00%	

ΠΙΝΑΚΑΣ 1β
 Σύνολο Δωδεκανήσου Καθαρό Εισόδημα

Μέλη	Καθαρό Εισόδημα						Ποσοστό συνολικού εισοδήματος που αντιστοιχεί στα διαφορετικού μεγέθους νοικοκυριά	
	Αριθμός νοικοκυριών	Ποσοστιαία κατανομή αριθμού νοικοκυριών	Αριθμός ατόμων	Ποσοστιαία κατανομή αριθμού ατόμων	Σύνολο Μέσο	Κατά κεφαλήν		
1	321	16,97%	321	5,67%	907.061	2.823,45	2.825,74	8,89%
2	462	24,42%	924	16,32%	2.107.058	4.557,77	2.280,37	20,65%
3	385	20,35%	1155	20,40%	2.481.150	6.445,72	2.148,18	24,32%
4	456	24,10%	1824	32,21%	2.859.446	6.265,08	1.567,68	28,03%
5	189	9,99%	945	16,69%	1.259.175	6.646,48	1.332,46	12,34%
6+	79	4,18%	493	8,71%	588.000	7.455,30	1.192,70	5,76%
Σύνολο	1892	100,00%	5662	100,00%	10.201.891	5.388,65	1.801,82	100,00%

ΠΙΝΑΚΑΣ 2 α
Ρόδος Ακαθάριστο Εισόδημα

Ακαθάριστο Εισόδημα								
Μέλη	Αριθμός νοικοκυριών	Ποσοστιαία κατανομή αριθμού νοικοκυριών	Αριθμός ατόμων	Ποσοστιαία κατανομή αριθμού ατόμων	Σύνολο	Μέσο κεφάλην	Κατά Κεφάλην Ποσοστό συνολικού εισοδήματος που αντιστοιχεί στα διαφορετικού μεγέθους νοικοκυριά	
1	195	16,87%	195	5,71%	522.859	2.676,385	2.681,33	7,93%
2	289	25,00%	578	16,91%	1.379.844	4.768,277	2.387,27	20,92%
3	241	20,85%	723	21,15%	1.775.846	7.372,631	2.456,22	26,92%
4	281	24,31%	1.124	32,88%	1.858.336	6.622,721	1.653,32	28,17%
5	110	9,52%	550	16,09%	802.988	7.301,222	1.459,98	12,17%
6+	40	3,46%	248	7,26%	256.088	6.383,056	1.032,61	3,88%
Σύνολο	1.156	100,00%	3.418	100,00%	6.595.960	5.704,318	1.929,77	100,00%

ΠΙΝΑΚΑΣ 2β
Ρόδος, Καθαρό Εισόδημα

Καθαρό Εισόδημα								
Μέλη	Αριθμός νοικοκυριών	Ποσοστιαία κατανομή αριθμού νοικοκυριών	Αριθμός ατόμων	Ποσοστιαία κατανομή αριθμού ατόμων	Σύνολο	Μέσο κεφαλήν	Ποσοστό συνολικού εισοδήματος που αντιστοιχεί στα διαφορετικού μεγέθους νοικοκυριά	
1	197	16,87%	197	5,70%	519.981	2.643,792	2.639,50	8,05%
2	293	25,09%	586	16,97%	1.346.590	4.595,556	2.297,93	20,84%
3	242	20,72%	726	21,02%	1.736.991	7.178,243	2.392,55	26,88%
4	283	24,23%	1132	32,77%	1.825.529	6.442,438	1.612,66	28,25%
5	113	9,67%	565	16,36%	778.628	6.902,733	1.378,10	12,05%
6+	40	3,42%	248	7,18%	254.605	6.346,086	1.026,63	3,94%
Σύνολο	1168	100,00%	3454	100,00%	6.462.325	5.533,002	1.870,97	100,00%

ΠΙΝΑΚΑΣ 3 α
Κως Ακαθάριστο Εισόδημα

Ακαθάριστο Εισόδημα								
Μέλη	Αριθμός νοικοκυριών	Ποσοστία κατανομή αριθμού νοικοκυριών	Αριθμός ατόμων	Ποσοστία κατανομή αριθμού ατόμων	Σύνολο	Μέσο κεφαλήν	Ποσοστό συνολικού εισοδήματος που αντιστοιχεί στα διαφορετικού μεγέθους νοικοκυριά	
1	53	16,36%	53	5,38%	164.608	3.118,76	3.105,81	8,18%
2	72	22,22%	144	14,62%	394.532	5.452,34	2.739,80	19,61%
3	66	20,37%	198	20,10%	392.724	5.923,44	1.983,45	19,52%
4	89	27,47%	356	36,14%	654.972	7.375,81	1.839,81	32,55%
5	32	9,88%	160	16,24%	212.250	6.738,08	1.326,56	10,55%
6+	12	3,70%	74	7,51%	192.810	16.751,56	2.605,55	9,58%
Σύνολο	324	100,00%	985	100,00%	2.011.895	6.223,96	2.042,53	100,00%

ΠΙΝΑΚΑΣ 3β
Κως Καθαρό Εισόδημα

Καθαρό Εισόδημα									
Μέλη	Αριθμός νοικοκυριών	Ποσοστία κατανομή αριθμού νοικοκυριών	Αριθμός ατόμων	Ποσοστία κατανομή αριθμού ατόμων	Σύνολο	Μέσο κεφαλήν	Κατά κεφαλήν	Ποσοστό συνολικού εισοδήματος που αντιστοιχεί στα διαφορετικά μεγέθους νοικοκυριά	
1	55	16,87%	55	5,57%	160.570	2.940,83	2.919,45	8,20%	
2	72	22,09%	144	14,59%	384.844	5.318,46	2.672,53	19,66%	
3	66	20,25%	198	20,06%	377.041	5.686,90	1.904,25	19,26%	
4	89	27,30%	356	36,07%	641.620	7.225,45	1.802,30	32,78%	
5	32	9,82%	160	16,21%	208.200	6.609,52	1.301,25	10,64%	
6+	12	3,68%	74	7,50%	185.034	16.075,95	2.500,46	9,45%	
Σύνολο	326	100,00%	987	100,00%	1.957.309	6.021,19	1.983,09	100,00%	

ΠΙΝΑΚΑΣ 4 α
Κάλυμνος Ακαθάριστο Εισόδημα

Ακαθάριστο Εισόδημα								
Μέλη	Αριθμός νοικοκυριών	Ποσοστιαία κατανομή αριθμού νοικοκυριών	Αριθμός ατόμων	Ποσοστιαία κατανομή αριθμού ατόμων	Σύνολο	Μέσο κεφαλήν	Ποσοστό συνολικού εισοδήματος που αντιστοιχεί στα διαφορετικού μεγέθους νοικοκυριά	
1	47	15,16%	47	4,84%	130.013	2.782,81	2.766,23	9,55%
2	75	24,19%	150	15,43%	293.121	3.933,45	1.954,14	21,53%
3	62	20,00%	186	19,14%	311.996	5.050,93	1.677,40	22,91%
4	66	21,29%	264	27,16%	305.192	4.651,60	1.156,03	22,41%
5	37	11,94%	185	19,03%	205.021	5.606,26	1.108,22	15,06%
6+	23	7,42%	140	14,40%	116.401	5.164,19	831,43	8,55%
Σύνολο	47	15,16%	47	4,84%	130.013	2.782,81	2.766,23	9,55%

ΠΙΝΑΚΑΣ 4β
Κάλυμνος Καθαρό Εισόδημα

Καθαρό Εισόδημα									
Μέλη	Αριθμός νοικοκυριών	Ποσοπαία κατανομή αριθμού νοικοκυριών	Αριθμός ατόμων	Ποσοπαία κατανομή αριθμού ατόμων	Σύνολο	Μέσο	Κατά κεφαλήν	Ποσοστό συνολικού εισοδήματος που αντιστοιχεί στα διαφορετικού μεγέθους νοικοκυριά	
1	47	15,11%	47	4,82%	130.563	2.794,59	2.777,95	9,88%	
2	75	24,12%	150	15,37%	285.993	3.857,80	1.906,62	21,64%	
3	62	19,94%	186	19,06%	296.896	4.806,48	1.596,22	22,46%	
4	67	21,54%	268	27,46%	293.919	4.371,84	1.096,71	22,24%	
5	37	11,90%	185	18,95%	201.470	5.509,15	1.089,03	15,24%	
6+	23	7,40%	140	14,34%	112.925	5.009,98	806,61	8,54%	
Σύνολο	311	100,00%	976	100,00%	1.321.766	4.272,72	1.354,27	100,00%	

ΠΙΝΑΚΑΣ 5 α
Κάρπαιθος Ακαθάριστο Εισόδημα

Ακαθάριστο Εισόδημα								
Μέλη	Αριθμός νοικοκυριών	Ποσοστιαία κατανομή αριθμού νοικοκυριών	Αριθμός ατόμων	Ποσοστιαία κατανομή αριθμού ατόμων	Σύνολο	Μέσο κεφαλήν	Κατά κεφαλήν	Ποσοτό συνολικό εισοδήματος που αντιστοιχεί στα διαφορετικού μεγέθους νοικοκυριά
1	23	26,44%	23	9,50%	96.529	4.150,00	4.196,91	20,32%
2	21	24,14%	42	17,36%	90.634	4.357,38	2.157,94	19,08%
3	13	14,94%	39	16,12%	76.130	5.847,14	1.952,05	16,02%
4	17	19,54%	68	28,10%	101.828	5.982,83	1.497,47	21,43%
5	9	10,34%	45	18,60%	73.253	8.537,69	1.627,85	15,42%
6+	4	4,60%	25	10,33%	36.708	9.316,68	1.468,31	7,73%
Σύνολο	23	26,44%	23	9,50%	96.529	4.150,00	4.196,91	20,32%

ΠΙΝΑΚΑΣ 5β
Κάρπας Καθαρό Εισόδημα

Καθαρό Εισόδημα									
Μέλη	Αριθμός νοικοκυριών	Ποσοπία κατανομή αριθμού νοικοκυριών	Αριθμός ατόμων	Ποσοπία κατανομή αριθμού ατόμων	Σύνολο	Μέσο	Κατά κεφαλήν	Ποσοτό συνολικού εισοδήματος που αντιστοιχεί στα διαφορετικού μεγέθους νοικοκυριά	
1	23	25,27%	23	8,98%	95.948	4.125,00	4.171,63	20,84%	
2	22	24,18%	44	17,19%	89.632	4.001,43	2.037,09	19,46%	
3	15	16,48%	45	17,58%	70.222	4.719,19	1.560,48	15,25%	
4	17	18,68%	68	26,56%	98.378	5.780,13	1.446,73	21,36%	
5	9	9,89%	45	17,58%	70.877	8.260,77	1.575,05	15,39%	
6+	5	5,49%	31	12,11%	35.436	7.539,48	1.143,08	7,70%	
Σύνολο	91	100,00%	256	100,00%	460.492	5.069,26	1.798,80	100,00%	

ΠΙΝΑΚΑΣ 6
Ετήσιο Ακαθάριστο Εισόδημα κατά πηγή προέλευσης. Σύνολο Νομού

Σύνολο Δωδεκανήσων	Αριθμός νοικοκυριών	Minimum	Maximum	Σύνολο	Μέσο	% επί του ακαθάριστου	επί των επιμέρους συνόλων
Μισθός	939	560	12.0000	3.911.434	4.167,262	37,45%	43,44%
Ημερομίσθια	132	180	18.000	354.021	2.674,074	3,39%	3,93%
Ελεύθερα επαγγέλματα	552	84	140.000	2.805.882	5.087,082	26,86%	31,16%
Γεωργικές εκμεταλλεύσεις	119	15	9.900	289.463	2.434,918	2,77%	3,22%
Ενοίκια	229	160	36.000	367.866	1.603,6	3,52%	4,09%
Τεκμαρτά ενοίκια	1.064	20	6.000	905.631	851,3251	8,67%	10,06%
Αυτοκατανάλωση	137	30	1.800	68.815	502,6263	0,66%	0,76%
Εμβάσματα	32	20	6.000	51.627	1.638,956	0,49%	0,57%
Άλλη πηγή	94	140	60.000	248.723	2.645,703	2,38%	2,76%
Σύνολο 1	1.751	20	143.600	9.003.460	5.141,661		
Επίδομα ανεργίας	265	86	4.000	162.855	614,3373	1,56%	55,04%
Επίδομα ασθενείας	15	45	1.800	8.561	589,991	0,08%	2,89%
Επίδομα μητρότητας	47	11	1.000	22.024	472,4093	0,21%	7,44%
Άλλο επίδομα	68	24	8.000	102.428	1.516,097	0,98%	34,62%
Σύνολο 2	381	24	8.000	295.880	777,2821		
Συντάξεις	528	85	12.300	1.145.340	2.168,465		
Ακαθάριστο	1.874	85	143.600	10.444.680	5.573,736		
Επιπροσθή φόρου	632	1	3.000	40.231	63,6702		
Πληρωμή φόρου	820	3	10.000	283.020	345,1005		
Καθαρό	1.893	1	138.600	10.201.891	5.388,645		

ΠΙΝΑΚΑΣ 7
Ετήσιο Ακαθάριστο Εισόδημα κατά πηγή προέλευσης. Επαρχείο Ρόδου

Ρόδος	Αριθμός νοικοκυριών	Minimum	Maximum	Σύνολο	Μέσο	% επί του ακαθάριστου	επί των επιμέρους συνόλων
Μισθός	552	560	15.000	2.195.141	3.977,21	33,28%	39,51%
Ημερομίσθια	78	300	18.000	229.128	2.954,204	3,47%	4,12%
Ελεύθερα επαγγέλματα	311	84	140.000	1.694.330	5.441,707	25,69%	30,49%
Γεωργικές εκμεταλλεύσεις	100	15	9.900	258.371	2.592,006	3,92%	4,65%
Ενοίκια	153	180	36.000	262.213	1.716,28	3,98%	4,72%
Τεκμαρτά ενοίκια	707	30	6.000	631.425	892,8148	9,57%	11,36%
Αυτοκατανάλωση	102	30	1.560	52.403	515,8797	0,79%	0,94%
Εμβάσματα	11	30	3.600	18.734	1.713,952	0,28%	0,34%
Άλλη πηγή	77	140	60.000	214.767	2.803,745	3,26%	3,87%
Σύνολο 1	1.072	50	143.600	5.556.513	5.182,927		
Επίδομα ανεργίας	200	198	4.000	124.066	619,4914	1,88%	56,30%
Επίδομα ασθενείας	8	425	1.800	5.801	707,4037	0,09%	2,63%
Επίδομα μητρότητας	16	80	900	6.419	411,221	0,10%	2,91%
Άλλο επίδομα	41	66	8.000	84.079	2.066,835	1,27%	38,15%
Σύνολο 2	258	70	8.000	220.364	854,3224		
Συντάξεις	371	85	11.500	8.190.83	2.207,832	12,42%	
Ακαθάριστο	1.156	85	143.600	6.595.960	5.704,318		
Επιτροφή φόρου	412	2	1.000	22.794	55,3343		
Πληρωμή φόρου	462	3	7.500	156.430	338,3445		
Καθαρό	1.168	20	138.600	6.462.325	5.533,002		

ΠΙΝΑΚΑΣ 8
Ετήσιο Ακαθάριστο Εισόδημα κατά πηγή προέλευσης, Επαρχείο Κω

Κωός	Αριθμός νοικοκυριών	Minimum	Maximum	Σύνολο	Μέσο	% επί του ακαθάριστου	επί των επιμέρους συνόλων
Μισθός	210	600	120.000	995.056	4.741,2	49,46%	54,18%
Ημερομίσθια	13	882	9.000	37.236	2.969,386	1,85%	2,03%
Ελεύθερα επαγγέλματα	98	300	37.000	556.645	5.684,108	27,67%	30,31%
Γεωργικές εκμεταλλεύσεις	8	100	5.000	16.063	2.067,31	0,80%	0,87%
Ενοίκια	37	360	6.000	53.077	1.450,582	2,64%	2,89%
Τεκμηριά ενοίκια	169	20	2.800	147.811	876,0215	7,55%	8,05%
Αυτοκατανάλωση	4	60	840	2.338	553,9336	0,12%	0,13%
Εμβάσματα	4	20	1.000	923	249,4054	0,05%	0,05%
Άλλη πηγή	11	540	7.200	27.538	2.583,302	1,37%	1,50%
Σύνολο 1	309	20	120.300	1.836.666	5.948,715		
Επίδομα ανεργίας	62	160	1.480	37.534	610,107	1,87%	84,16%
Επίδομα ασθενείας	0					0,00%	0,00%
Επίδομα μητρότητας	7	11	1.000	4.491	605,31	0,22%	10,07%
Άλλο επίδομα	6	24	1.440	2.571	451	0,13%	5,76%
Σύνολο 2	71	24	1.790	44.596	632,207		
Συντάξεις	62	350	12.300	1.306.34	2.102,249	6,49%	
Ακαθάριστο	323	600	120.300	2.011.895	6.223,961		
Επιστροφή φόρου	96	1	3.000	8.514	88,4482		
Πληρωμή φόρου	162	5	10.000	63.101	388,9573		
Καθαρό	325	1	115.300	1.957.309	6.021,192		

ΠΙΝΑΚΑΣ 9
Ετήσιο Ακαθάριστο Εισόδημα κατά πηγή προέλευσης, Επαρχείο Καλύμνου

Κάλυμνος	Αριθμός νοικοκυριών	Minimum	Maximum	Σύνολο	Μέσο	% επί του ακαθάριστου	επί των επιμέρους συνόλων
Μισθός	145	720	16.800	558.248	3.853,177	41,00%	47,40%
Ημερομίσθια	42	180	7.920	87.657	2.072,748	6,44%	7,44%
Ελεύθερα επαγγέλματα	96	360	9.000	335.614	3.481,474	24,65%	28,50%
Γεωργικές εκμεταλλεύσεις	8	200	2.400	8.519	1.071,547	0,63%	0,72%
Ενοίκια	30	160	5.040	35.793	1.202,313	2,63%	3,04%
Τεκμαρτά ενοίκια	168	30	1.200	109.199	648,8746	8,02%	9,27%
Αυτοκατανάλωση	31	40	1.800	14.074	452,3915	1,03%	1,19%
Εμβάσματα	14	120	6.000	22.558	1.573,054	1,66%	1,92%
Άλλη πηγή	6	240	4.560	6.106	940,7704	0,45%	0,52%
Σύνολο 1	292	240	16.800	1.177.767	4.036,351		
Επίδομα ανεργίας	3	460	480	1.190	468,5039	0,09%	4,32%
Επίδομα ασθενείας	6	45	600	2.760	437,4105	0,20%	10,03%
Επίδομα μητρότητας	23	180	996	11.084	485,4805	0,81%	40,26%
Άλλο επίδομα	18	25	2.400	12.496	689,6209	0,92%	45,39%
Σύνολο 2	48	25	2.400	27.543	568,8354		
Συντάξεις	80	170	6.000	156.434	1.944,481	11,49%	
Ακαθάριστο	308	360	16.800	1.361.743	4.425,124		
Επιτροπή φόρου	97	1	440	5.913	60,8308		
Πληρωμή φόρου	157	5	3.500	45.891	292,6518		
Καθαρό	309	35	14.230	1.321.766	4.272,72		

ΠΙΝΑΚΑΣ 10
Ετήσιο Ακαθάριστο Εισόδημα κατά πηγή προέλευσης, Επαρχείο Κερπιάθου

Κάριπθος	Αριθμός νοικοκυριών	Minimum	Maximum	Σύνολο	Μέσο	% επί του ακαθάριστου	επί των επιμέρους συνόλων
Μισθός	32	1.000	20.000	163.008	5.105,181	34,25%	37,61%
Ημερομίσθια	0						
Ελεύθερα επαγγέλματα	46	800	30.000	219.293	4.779,715	46,07%	50,60%
Γεωργικές εκμεταλλεύσεις	3	200	4.000	6.510	1.870,69	1,37%	1,50%
Ενοίκια	10	756	4.000	16.783	1.635,751	3,53%	3,87%
Τεκμαρά ενοίκια	20	100	2.000	17.196	880,0154	3,61%	3,97%
Αυτοκατανάλωση	0						
Εμβάσματα	3	3.240	4.000	9.413	3.720,632	1,98%	2,17%
Άλλη πηγή	0					0,25%	0,28%
Σύνολο 1	78	500	30.000	432.515	5.512,557		
Επίδομα ανεργίας	1	86	86	86,		0,02%	2,52%
Επίδομα ασθενείας	0						
Επίδομα μητρότητας	1	39	39	39,		0,01%	1,14%
Άλλο επίδομα	3	101	2.200	3.282	1.072,569	0,69%	96,53%
Σύνολο 2	4	101	2.200	3.377	884,0471		
Συντάξεις	15	97	8.400	39.189	2.684,173	8,23%	
Ακαθάριστο	87	97	30.000	475.081	5.484,659		
Επιπροσφύ φόρου	26	9	400	3.009	1.13,7366		
Πληρωμή φόρου	39	10	5.500	17.599	454,3997		
Καθαρό	91	15	28.900	460.492	5.069,262		

ΕΝΔΕΙΚΤΙΚΗ ΕΛΛΗΝΟΓΛΩΣΣΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Αιχμή, 1991, *Πρόταση ζωής για τα νησιά του Αρχιπελάγους*.
ALPHA Τράπεζα Πίστωσης & All Media Publications, 2000, *Οι Νομοί της Ελλάδας*, Αθήνα.
- ΑΝ.ΔΩ. Α.Ε., 1994, *Μελέτη ολοκληρωμένων σχεδίων ανάπτυξης του Ν. Δωδεκανήσου*.
- ΑΝ.ΔΩ. Α.Ε./SPEED Ε.Π.Ε, 1995, *Τοπικό Αναπτυξιακό Πρόγραμμα (Τ.Α.Π.) νήσου Κάσου*.
- ΑΝ.ΔΩ. /ΟΜΙΚΡΟΝ Ε.Π.Ε., 1995, Τ.Α.Π. 6ης Γεωργ/κής ενότητας Ν. Ρόδου.
- ΑΝ.ΔΩ. / SPEED Ε.Π.Ε., 1995, Τ.Α.Π. 2ης Γεωργ/κής ενότητας Ν. Ρόδου.
- ΑΝ.ΔΩ. Α.Ε., 1995, *Προδιαγραφές τοπικών αναπτυξιακών προγραμμάτων*.
- ΑΝ.ΔΩ. Α.Ε., 1995, Τ.Α.Π. 4ης Γεωργ/κής ενότητας Ν. Ρόδου.
- ΑΝ.ΔΩ. Α.Ε., 1996, *Διαχείριση αστικών λυμάτων Ν. Ρόδου και Κω*.
- ΑΝ.ΔΩ. Α.Ε., 1999, Τ.Α.Π. Ν. Καρπάθου.
- ΑΝ.ΔΩ. Α.Ε., 1997 Τ.Α.Π. Ν. Σύμης.
- ΑΝ.ΔΩ. / ΑΝ.ΚΩ. Ε.Π.Ε., 1995 Τ.Α.Π. 2ης Γεωργ/κής ενότητας Ν. Κω.
- Ασημακόπουλος Ι., 1997, *Ειδική χωροταξική μελέτη νήσου Ρόδου*.
- Γερωνυμάκης Σ., 1970, «Η αναδιανομή του εισοδήματος στην Ελλάδα την Μεταπολεμική Περίοδο (1948-1967)», *Ο Στατιστικός* 7, σ. 3-23.
- Γλυτσός Ν., 1988, *Περιφερειακές ανισότητες στην Ελλάδα: Δημογραφικά και οικονομικά χαρακτηριστικά*, Αθήνα, ΚΕΠΕ.
- Δήμος Καλυμνίων, 1998, *Αναπτυξιακή μελέτη Καλύμνου*.
- Δήμος Μεγίστης, 1997, *Ειδικό πρόγραμμα ανάπτυξης και αναβάθμισης ποιότητας ζωής στο Δήμο Μεγίστης*.
- Εθνική Στατιστική Υπηρεσία της Ελλάδος, Απογραφές 1951, '61, '71, '81 και '91, Αθήνα.
- Ε.Ο.Τ., 1995, *Τουριστική κίνηση νομού Δωδεκανήσου έτους 1995*, Υπουργείο Εσωτερικών, Αθήνα.

- Ε.Ο.Τ. Δωδεκανήσου, 1999, *Τουριστική κίνηση του Ν. Δωδεκανήσου 1999*.
- Επιτροπή Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων, 2000, *Έκθεση για την κοινωνική προστασία στην Ευρώπη το 1999*, Βρυξέλες, COM (2000) 163, τελικό.
- ΕΣΥΕ, 2003, *Έρευνα εισοδήματος και συνθηκών διαβίωσης των νοικοκυριών 2003*, Δελτίου τύπου 16/7/2003.
- Εταιρεία Τεχν. Διαχ. Ε.Π.Ε., 1995, *Μελέτη ολοκληρωμένων σχεδίων ανάπτυξης μειον/κών νησιών*.
- Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 1999, *Forum ειδικό: Πέντε έτη κοινωνικής πολιτικής*.
- Expert Group on Household Income Statistics, The Canberra Group, 2001, *Final Report and Recommendations*, Ottawa, ISBN 0-9688524-0-8.
- Καβουνίδου Τ., 1996, «Κοινωνικός αποκλεισμός: έννοια, κοινοτικές πρωτοβουλίες, ελληνική εμπειρία και διλήμματα πολιτικής», στο *Διαστάσεις του κοινωνικού αποκλεισμού στην Ελλάδα*, ΕΚΚΕ.
- Κανελλόπουλος Κ., 1986, *Εισοδήματα και φτώχεια στην Ελλάδα: Προσδιοριστικοί παράγοντες*, Αθήνα, ΚΕΠΕ.
- Καράγιωργας Σ. και συνεργάτες, 1990, *Διαστάσεις της φτώχειας στην Ελλάδα*, Αθήνα, ΕΚΚΕ.
- Καραντινός Δ., 1990, «Διανομή εισοδήματος και οικονομική ανισότητα: Εννοιολογικά και εμπειρικά προβλήματα», *Επιθεώρηση Κοινωνικών Ερευνών*, τχ. 73Α, σ. 106-139.
- Μούργος Σ., 1989, «Οικονομική ανάπτυξη και ανισοκατανομή εισοδήματος στην μεταπολεμική Ελλάδα», *Επιθεώρηση Κοινωνικών Ερευνών*, τχ. 72, σ. 92-122.
- Μπαλούρδος Δ., 1997, *Δημογραφικές διαστάσεις της διανομής του εισοδήματος*, Αθήνα, ΕΚΚΕ.
- Μπαλούρδος Δ., 1995, *Διαστάσεις της φτώχειας στην Ελλάδα. Εκλογή θεμάτων κοινωνικής πρόνοιας*.
- Μπαλούρδος Δ., Τζωρτζοπούλου Μ., 1996, «Ηλικιωμένοι, φτώχεια και κοινωνικός αποκλεισμός», Πρακτικά Πανελληνίου Συνεδρίου ΕΚΚΕ *Γήρανση και Κοινωνία*, Αθήνα, ΕΚΚΕ, σ. 229-238.
- Μπαλούρδος Δ. και Υφαντόπουλος Γ., 2001, «Περιφερειακές διαστάσεις της διανομής του εισοδήματος και της φτώχειας στην Ελλάδα», Αθήνα, *Επιθεώρηση Κοινωνικών Ερευνών*, τχ. 104-105.
- Μπαλούρδος Δ., Χρυσάκης Μ., 2005, *Ανισότητα, φτώχεια και κοινωνικός αποκλεισμός: Μεθοδολογικές διερευνήσεις*, Αδημοσίευτη εργασία.
- Νομαρχία Δωδεκανήσου, 1994, *Η Δωδεκάνησος σε μια δυναμική και σύγχρονη πορεία ανάπτυξης*.

- Οι Νομοί της Ελλάδας*, 2000, All media publications - Alpha Τράπεζα Πίστηως.
- Πανεπιστήμιο Αθηνών, 1993, *Περιφερειακή αγορά εργασίας της περιφέρειας Νοτίου Αιγαίου*, Αθήνα.
- Παπαδημητρίου Γ., 1993, *Η τοπική αυτοδιοίκηση στη σύγχρονη δημοκρατία*, Αθήνα, εκδ. Α. Σάκκουλα.
- Περιφέρεια Νοτίου Αιγαίου, 1994, *Μελέτη για τουριστική προβολή των νησιών Β και Γ ταχύτητας της περιφέρειας Νοτίου Αιγαίου*.
- Σακέλλης Γ., 1994, «Δημογραφικά χαρακτηριστικά της αγοράς εργασίας στην Ελλάδα κατά τη δεκαετία του 1980», Ανακοίνωση στο Δημογραφικό Συνέδριο (1992), *Οι δημογραφικές εξελίξεις στη μεταπολεμική Ελλάδα*, Αθήνα, Εκδόσεις Λιβάνη.
- Τσακλόγλου Π., 1991, «Φτώχεια στην Ελλάδα. Μεθοδολογικά Προβλήματα, Επισκοπήση μελετών, τάσεις, προοπτικές», Ανακοίνωση στο 3ο Συνέδριο του Ιδρύματος Σ. Καραγιώργα, Αθήνα, Νοέμβρης.
- ΥΠΕΧΩΔΕ, 1993, *Ειδική χωροταξική μελέτη νήσων Κω, Νισύρου, Γαλιού, Σύμης, Καλύμνου και Αστυπάλαιας*, Αθήνα.
- Υπουργείο Αιγαίου, 1995, *Πρόγραμμα ειδικών μέτρων νήσων Αιγαίου Πελάγους*.

ΕΝΔΕΙΚΤΙΚΗ ΞΕΝΟΓΛΩΣΣΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Ahluwalia M., 1974, «Income Inequality, Some Dimensions of the Problem», Chenery H. et al. (ed.), *Redistribution with Growth*, N.Y., Oxford University Press.
- Ahluwalia M., 1976, *Income Distribution and Development: Some Stylized Facts*, A.E.R. May, σ. 128-135.
- Atkinson A. B., 1974, «Poverty and Income Inequality in Britain», Wedderburn D. (ed.), *Poverty Inequality and Class Structure*, London, Cambridge University Press.
- Atkinson A. B., 1985, «On the Measurement of Poverty», Economic and Social Research Council Programme, Discussion Paper No 90.
- Atkinson A. B., 1992, «Measuring Poverty Differences in Family Composition», *Economica*, vol. 59, σ. 1-16.
- Burniaux J. M. et al., 1998, «Income Distribution and Poverty in Selected OECD Countries», Economic Department Working Papers No 189, France, OECD.
- Chiswick B., 1973, *Income Inequality: Regional Analysis within a Human Capital Framework*, New York, N.B.E.R., Columbia University Press.
- Commission of the European Communities, 2000, Communication from the Commission to the Council, the European Parliament, the Economic and Social Committee and the Committee of the Regions, Social Policy Agenda, Brussels, COM (2000) 379, Final.
- Deleck H. et al., 1991, «Indicators of Poverty and Adequacy of Social Security: Methodological Considerations and Comparative Results for Seven Countries, Belgium, The Netherlands, Luxemburg, Ireland, Lorraine, Catalonia and Greece», Center for Social Policy, University of Antwerp, September.
- De Vos K., Zaidi M.A., 1994, «Trend Analysis of Poverty in the European Community: Synthesis of Country Reports for the United Kingdom, Spain,

- France, Portugal, Belgium and Greece», Report submitted to Eurostat, Erasmus University Rotterdam and Economics Institute Tilburg.
- Eames E., Goode J.C., 1981, *Urban Poverty in a Cross Cultural Context*, New York, The Free Press.
- Edwards R., Reich M., Gordon D.M., 1975, *Labor Market Segmentation*, Lexington Mass, Heath.
- EC Poverty Research Project, 1987, Report of the Second General Meeting on 25-26 May, 1987.
- E.E.C., 1981, Final Report from the Commission to the Council on the First Programme of Pilot Schemes and Studies to Combat Poverty. Document COM (81) 769, Brussels.
- European Commission, 1999, MISSOC: Social Protection in the Member States of the European Union, Situation on 1 January 1999 and evolution, European Commission.
- European Commission, 1998, Social Action Programme 1998-2000. European Commission, Directorate –General for Employment, Industrial relations and Social Affairs Unit V/1.
- Eurostat, News release, 2000, Social Exclusion in EU Members: Single- parent households and unemployed people particularly exposed, No 14/2000.
- Eurostat, 2003, Statistics in Focus, Poverty and social exclusion in the EU after Laeken-part 1, THEME 3-8/2003.
- Germidis D., Negrepointi-Delivani M., 1975, *Industrialization, Employment and Income Distribution in Greece: A Case Study*, OECD, Employment Series No 12, Paris.
- Goedehart T., Halerstadt V. et al., 1977, «The Poverty Line: Concept and Measurement», *The Journal of Human Resources* 12(4), σ. 503-520.
- Gordon D., 1972, *Theories of Poverty and Unemployment*, Lexington Mass, D.C. Heath.
- Hagenaars A.J.M., 1986, *The Perception of Poverty*, New York-Oxford, Amsterdam North Holland.
- Hagenaars A.J.M., 1987, «A Class of Poverty Indices», *International Economic Review*, 28, σ. 583-607.
- Hagenaars A.J.M., De Vos K., Zaidi M.A., 1992, Poverty Statistics Based on Micro-data, Results for Nine Member States of the European Community, Report Submitted to Eurostat, Department of Economic Sociology and Psychology, Rotterdam, Erasmus University.
- Kapteyen A., Van Praag B., 1980, «Family Composition and family Welfare», *Research in Population Economics*, 2, σ. 77-97.

- Kapteyen A., Kooreman P. et al., 1987, *Some Methodological Issues in the Implementation of Subjective Poverty Definitions*, Tilburg University, Department of Economic Research Memorandum.
- Karantinos D., Cavounidis J., Ioannou C., 1993, *Agencies, Institutions and Programmes: Their Interrelationships and Coordination in the Administration and Social Exclusion*, Greece, EC Observatory on National Policies to Combat Social Exclusion, Institute of Education and Vocational Guidance, Commission of the European Communities, Directorate-General for Employment, Industrial Relations and Social Affairs.
- Karageorgas D., 1977, «The Distribution of Tax Burden by Income Groups in Greece», *Spoudai*, vol. 27(2), σ. 390-402.
- Kuznets S., 1989, *Economic Development, the Family, and Income Distribution*, Cambridge University Press.
- Lianos Th., Prodromidis K., 1974, *Aspects of Income Distribution in Greece*, Athens, KEPE.
- Lydal H.F., 1968, *The Structure of Earnings*, Oxford, Clarendon Press.
- Lydall H.F., 1976, «Theories of the Distribution of Earnings», Atkinson A. (ed.), *Personal Distribution of Earnings*, Allend and Unwin.
- Lydall H. F., 1979, *A Theory of Income Distribution*, Oxford, Clarendon Press.
- Mincer J., 1970, «The Distribution of Labor Incomes: A Survey», *Journal of Economic Literature*, 8, σ.1-26.
- Mincer J., 1974, *Schooling, Experience and Earnings*, Columbia University Press for the National Bureau of Economic Research.
- Piore M., 1979, *Unemployment and Inflation. Institutional and Structural Views*, New York, White Plains.
- Piore P.B., Doeringer M.S., 1971, *Internal Labor market and Manpower Analysis*, Lexington Mass, Lexington Books.
- Ringen S., 1988, «Direct and Indirect Measures of Poverty», *Journal of Social Policy*, 17(3), σ. 351-365.
- Room G. (ed.), 1995, *Beyond the threshold: the measurement and analysis of social exclusion*, Bristol, Policy Press.
- Sahota G.S., 1978, «Theories of Personal Income Distribution: A Survey», *Journal of Economic Literature*, March, σ. 1-55.
- Sen A., 1973, *On Economic Inequality*, Oxford, Clarendon Press.
- Sen A., 1976, «Poverty: An Ordinal Approach to Measurement», *Econometrica*, 14(2), σ. 219-231.
- Sen A., 1983, *Poor Relative Speaking* Oxford Economic Papers 35, σ. 153-169.

- Taubman P., 1975, *Sources of Inequality in Earnings*, North Holland, American Elsevier.
- Teekens R., Van Praag B.M.S. (ed.), 1990, *Analyzing Poverty in the European Community, Policy Issues, Research Options and Data Sources*, Eurostat News Special Edition, Luxembourg.
- Tsakloglou P., 1988, *Aspects of Inequality and Poverty in Greece 1974, 1982*, PHD Thesis, University of Warwick.
- Tsakloglou P., 1988, «Development and Equality Revisited», *Applied Economics*, 20, σ. 659-531.
- Tsakloglou P., 1989, «Aspects of Poverty in Greece», *Review of Income and Wealth*, 36(4), σ. 381-402.
- Van Praag B., Goehart T., Kapteyen A., 1980, «The Poverty Line: A Pilot Survey in Europe», *Review of Economics and Statistics*, 62, σ. 461-465.
- Verma V., 1993, *Family Budget Surveys in the EC: Methodology and Recommendations for Harmonization*, Luxembourg, Study Carried out for Eurostat.
- Yfantopoulos J., Balourdos D. et al., 1989, *Poverty Indicators in Greece. Maquette, A Presentation of Main Results*, Athens, EKKE.

**ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ
ΓΕΝΙΚΗ ΓΡΑΜΜΑΤΕΙΑ ΕΡΕΥΝΑΣ
ΚΑΙ ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΑΣ
ΕΘΝΙΚΟ ΚΕΝΤΡΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΕΡΕΥΝΩΝ
ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ
Μεσογείων 14 – 18, 11527 Αθήνα
Τηλ.: 01-7489126**

ΔΗΜΟΣ ΡΟΔΙΩΝ
Πλ. Ελευθερίας 1
85100 Ρόδος

ΕΜΠΙΣΤΕΥΤΙΚΟ

ΕΡΕΥΝΑ
«ΑΠΟΤΥΠΩΣΗ ΤΗΣ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΤΑΥΤΟΤΗΤΑΣ ΚΑΙ ΕΝΤΟΠΙΣΜΟΣ
ΤΩΝ ΟΜΑΔΩΝ ΣΕ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΑΠΟΚΛΕΙΣΜΟ ΤΟΥ ΝΟΜΟΥ ΔΩΔΕΚΑ-
ΝΗΣΟΥ»

ΕΡΩΤΗΜΑΤΟΛΟΓΙΟ ΝΟΙΚΟΚΥΡΙΟΥ
**ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΑΝΑΓΝΩΡΙΣΗΣ: [1= ΡΟΔΟΣ, 2=ΚΩΣ, 3=ΚΑΛΥΜΝΟΣ,
4=ΚΑΡΠΑΘΟΣ]**

1. ΕΠΑΡΧΕΙΟ _____

2. ΠΟΛΗ Ή ΧΩΡΙΟ _____

3. ΔΗΜΟΣ Ή ΚΟΙΝΟΤΗΤΑ _____

Α/Α _____

Σ/Α _____

Συνεντευκτής/τρια

Ημερομηνία

II. Α) ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΑΠΑΣΧΟΛΗΣΗΣ ΓΙΑ ΤΑ ΜΕΛΗ ΤΟΥ ΝΟΙΚΟΚΥΡΙΟΥ 15 ΕΤΩΝ ΚΑΙ ΑΝΩ

(Κ = Κύρια απασχόληση, Δ = Δευτερεύουσα απασχόληση)

A/A Μέλους	9. Επάγγελμα (Τι είδους δουλειά ακριβώς κάνετε ή κάνατε;)	10. Θέση στο επάγγελμα	11. Εργασιακή σχέση	12. Κλάδος οικονομικής δραστηριότητας (Σε τι είδος, επιχείρηση, κατάστημα, υπηρεσία εργάζεται;)	13. Εποχικότητα (Ποιους μήνες απασχόλησης στο χρόνο)	14. Ικανοποίηση από εργασία
☐		1. Εργοδότης	1. Μόνιμος			1. Μεγάλη
☐		2. Αυτοαπασχο- λούμενος	2. Με σύμβαση ορισμένου χρόνου			2. Μέτρια
☐		3. Μισθωτός	3. Με σύμβαση έργου			3. Λίγη
☐		4. Ημερομίσθιος	4. Με το κομμάτι			4. Καθόλου
☐		5. Χωρίς αμοιβή	5. Με την ημέρα			5. ΔΞ/ΔΑ
☐		6. Αγρότης	6. Με την ώρα			
☐		7. ΔΞ/ΔΑ	7. ΔΞ/ΔΑ			
☐	9.1. Κ: _____	10.1. Κ: _____	11.1. Κ: _____	12.1. Κ: _____	13.1. Κ: _____	14.1. Κ: _____
☐	9.2. Δ: _____	10.2. Δ: _____	11.2. Δ: _____	12.2. Δ: _____	13.2. Δ: _____	14.2. Δ: _____
☐	9.3. Κ: _____	10.3. Κ: _____	11.3. Κ: _____	12.3. Κ: _____	13.3. Κ: _____	14.3. Κ: _____
☐	9.4. Δ: _____	10.4. Δ: _____	11.4. Δ: _____	12.4. Δ: _____	13.4. Δ: _____	14.4. Δ: _____
☐	9.5. Κ: _____	10.5. Κ: _____	11.5. Κ: _____	12.5. Κ: _____	13.5. Κ: _____	14.5. Κ: _____
☐	9.6. Δ: _____	10.6. Δ: _____	11.6. Δ: _____	12.6. Δ: _____	13.6. Δ: _____	14.6. Δ: _____
☐	9.7. Κ: _____	10.7. Κ: _____	11.7. Κ: _____	12.7. Κ: _____	13.7. Κ: _____	14.7. Κ: _____
☐	9.8. Δ: _____	10.8. Δ: _____	11.8. Δ: _____	12.8. Δ: _____	13.8. Δ: _____	14.8. Δ: _____

II. Β) ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΑΝΕΡΓΙΑΣ ΓΙΑ ΤΑ ΜΕΛΗ ΤΟΥ ΝΟΙΚΟΚΥΡΙΟΥ 15 ΕΤΩΝ ΚΑΙ ΑΝΩ

Α/Α Μέλους	15. Για ποιο λόγο είναι άνεργος/η;	16. Πόσο χρόνο είναι άνεργος/η;	17. Ποια κύρια ενέργεια έχει κάνει για ανεύρεση εργασίας	18. Ποια κύρια ενέργεια/μέτρο θεωρεί ότι πρέπει να ληφθούν για να βρει εργασία
☐	1. Ψάχνει αλλά δεν βρίσκει εργασία 2. Περιμένει να αναλάβει εργασία 3. Δεν ψάχνει αλλά θα ήθελε εργασία 4. Δεν ψάχνει και δεν θέλει εργασία 5. ΔΞ/ΔΑ	1. < 1 μήνα 2. 1-2 μήνες 3. 3-5 μήνες 4. 6-11 μήνες 5. 12-23 μήνες 6. 24 μήνες και άνω 7. ΔΞ/ΔΑ	1. Γράφτηκε σε δημόσιο γραφείο ευρ. εργασίας (ΟΑΕΔ) 2. Γράφτηκε σε ιδιωτικό γραφείο ευρ. εργασίας 3. Έγραψε ή απάντησε σε αγγελίες εφημερίδων κ.λπ. 4. Απευθύνθηκε σε εργοδότες 5. Απευθύνθηκε σε φίλους, συγγενείς, γειτονες κ.λπ. 6. Απευθύνθηκε σε πολιτικούς 7. Καμία 8. ΔΞ/ΔΑ	1. Ανάπτυξη δικτύων πληροφόρησης 2. Λειτουργία τοπικού ΟΑΕΔ 3. Λειτουργία ιδιωτ. γραφείων εύρεσης εργασίας 4. Παροχή προγραμμάτων κατάρτισης 5. Επιχορήγηση για την έναρξη ίδιας επιχείρησης 6. Καμία 7. ΔΞ/ΔΑ
☐	☐	☐	☐	☐
☐	☐	☐	☐	☐
☐	☐	☐	☐	☐

III. ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΓΙΑ ΤΗΝ ΚΑΤΟΙΚΙΑ ΤΟΥ ΝΟΙΚΟΚΥΡΙΟΥ

19. Το σπίτι που μένετε μόνιμα είναι :

- 1. Ιδιόκτητο
- 2. Ενοικιαζόμενο
- 3. Δωρεάν παραχώρηση
- 4. ΔΞ/ ΔΑ

20. Πόσα δωμάτια έχει το σπίτι που μένετε μόνιμα; (μαζί με την κουζίνα, χωρίς το λουτρό)

Αριθμός δωματίων

21. Πόσα τετραγωνικά μέτρα είναι το σπίτι που μένετε;

Αριθμός τ.μ.

22. Διαθέτετε δεύτερη /εξοχική κατοικία;

[ΝΑΙ=1, ΟΧΙ=2]

23. Ποιες από τις παρακάτω ανέσεις διαθέτει το σπίτι που μένετε;

	ΑΡΙΘΜΟΣ
1. Εσωτερική παροχή τρεχούμενου νερού	☐
2. Εσωτερικό μπάνιο ή ντους	☐
3. Εσωτερική τουαλέτα	☐
4. Κεντρική θέρμανση (καλοριφέρ)	☐
5. Σόμπα (πετρελαίου, υγραερίου κ.τ.λ.)	☐
6. Τζάκι	☐
8. Τηλέφωνο	☐
7. Κινητό τηλέφωνο	☐
8. Τηλεόραση	☐
9. Video	☐
10. Η/Υ	☐
11. Κλιματιστικό	☐
12. Πλυντήριο πάτων	☐
13. Πλυντήριο ρούχων	☐
14. Ηλεκτρική κουζίνα	☐
15. Ψυγείο	☐
16. Φούρνο μικροκυμάτων	☐
17. Ιδ. Αυτοκίνητο	☐

IV. ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΣΧΕΣΕΩΝ ΤΟΥ ΝΟΙΚΟΚΥΡΙΟΥ ΜΕ ΤΗΝ ΚΟΙΝΟΤΗΤΑ

24. Με ποιες από τις παρακάτω δραστηριότητες ασχολούνται τα μέλη του νοικοκυριού σας;

A/A	Αθλητικές	Μέλος σε αθλητικό σύλλογο	Μέλος σε συνδικαλιστικό σωματείο	Μέλος σε πολιτιστικό σύλλογο
☐	☐	☐	☐	☐
☐	☐	☐	☐	☐
☐	☐	☐	☐	☐

25. Σε περίπτωση οικονομικής ή κοινωνικής ανάγκης, πού απευθυνθήκατε;

	Κοινωνική	Οικονομική
1. Μέλος νοικοκυριού	☐	☐
2. Συγγενείς (εκτός νοικοκυριού)	☐	☐
3. Φίλους	☐	☐
4. Γείτονες	☐	☐
5. Κοινωνική λειτουργό	☐	☐
6. Κοινωνική υπηρεσία	☐	☐
7. Υπηρεσία υγείας	☐	☐
8. Δήμο ή Κοινότητα	☐	☐
9. Πολιτικό πρόσωπο	☐	☐
10. Μέσα μαζικής ενημέρωσης	☐	☐

26. Ποιες από τις παρακάτω κοινωνικές υπηρεσίες έχει χρησιμοποιήσει κάποιος από τα μέλη του νοικοκυριού;

1. Υπηρεσίες Πρόνοιας του Δήμου ή Κοινότητας	☐
2. Βρεφονηπατικούς ή παιδικούς σταθμούς	☐
3. Κέντρα Ανοικτής Προστασίας Ηλικιωμένων (ΚΑΠΗ)	☐
4. Βοήθεια στο σπίτι για ηλικιωμένους	☐

27. Ποιο θεωρείτε ότι είναι το σημαντικότερο πρόβλημα στη χρήση των κοινωνικών υπηρεσιών στον τόπο διαμονής σας;

1. Έλλειψη πληροφόρησης
2. Υπερβολική γραφειοκρατία
3. Τρόπος αντιμετώπισης από τους υπαλλήλους
4. Χαμηλή ποιότητα των υπηρεσιών
5. Συγκέντρωση στα αστικά κέντρα

V. ΧΡΗΣΗ ΥΠΗΡΕΣΙΩΝ ΥΓΕΙΑΣ ΑΠΟ ΤΟΝ ΕΡΩΤΩΜΕΝΟ

V. Α): Στοιχεία ασφαλιστικής κάλυψης

29. Τι ασφάλιση υγείας έχετε; (Μπορείτε να επιλέξετε περισσότερες από μία απαντήσεις)

	ΙΑΤΡΟΦΑΡΜΑΚΕΥΤΙΚΗ	ΣΥΝΤΑΞΙΟΔΟΤΙΚΗ
1. ΙΚΑ	☐	☐
2. ΟΓΑ	☐	☐
3. ΤΕΒΕ		
4. Ταμείο Δημοσίου	☐	☐
5. Ταμείο Τραπεζών	☐	☐
6. Ταμ. Δημ. Επιχ. (ΔΕΗ, ΟΤΕ, ΟΣΕ κ.λπ.)	☐	☐
7. Ιδιωτική ασφάλιση	☐	☐
8. Άλλο	☐	☐
9. Δεν είμαι ασφαλισμένος	☐	☐
10. ΔΞ / ΔΑ	☐	☐

30. Για ποιο λόγο δεν έχετε ασφαλιστική κάλυψη;

	☐
1. Δεν έχω αρχίσει να εργάζομαι	1
2. Εργαζόμουν αλλά τώρα είμαι άνεργος	2
3. Εργάζομαι, αλλά δεν έχω συμπληρώσει τις απαιτούμενες ενέργειες	3
4. Δεν έχω κάνει τις αναγκαίες ενέργειες	4

31. Τους τελευταίους τρεις μήνες, κάνατε χρήση κάποιας υπηρεσίας υγείας, επισκεφθήκατε ή καλέσατε κάποιο ιατρό στο σπίτι; Αν ναι, πόσες φορές;

- Ναι 1
 Όχι 2
 ΔΞ / ΔΑ 3

Φορές:

32. Ποιος ήταν ο λόγος της επίσκεψης;
(πολλαπλή απάντηση)

	□□□□□
Εργαστηριακές εξετάσεις	1
Νοσήματα κυκλοφορικού	2
Εγγραφή φαρμάκων	3
Νοσήματα μυοσκελετικού	4
Άλλη αιτία	5

V. Β) ΠΡΟΛΗΠΤΙΚΕΣ ΔΡΑΣΕΙΣ ΥΓΕΙΑΣ

33. Κάνετε τουλάχιστον μία φορά το χρόνο κάποιο προληπτικό έλεγχο υγείας; (check-up, pap-test, οδοντιατρικός έλεγχος) (πολλαπλή απάντηση)

	□□□□
Check-up	1
Pap-test	2
Οδοντιατρικός έλεγχος	3
ΔΞ / ΔΑ	4

34. Ποια, κατά τη γνώμη σας, είναι η κυριότερη υπηρεσία υγείας που απαιτείται για να καλυφθούν οι ανάγκες υγείας της περιοχής του Δήμου σας;

	□
Νοσοκομεία	1
Κέντρα Υγείας	2
Γιατροί	3
Φαρμακεία	4
Κέντρο Ψυχικής Υγιεινής	5
ΔΞ / ΔΑ	6

35. Σε γενικές γραμμές πιστεύετε ότι η ποιότητα των υπηρεσιών υγείας που σας παρέχονται στην περιοχή του Δήμου σας είναι καλή;

	☐
Ναι	1
Όχι	2
ΔΞ/ ΔΑ	3

B. ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΥΓΕΙΑΣ – ΣΥΝΗΘΕΙΕΣ – ΤΡΟΠΟΣ ΖΩΗΣ

36. Ποιο είναι το ύψος και ποιο το βάρος σας;

Ύψος	☐ ☐ ☐
Βάρος	☐ ☐ ☐

37. Υποφέρετε από μία ή περισσότερες από τις παρακάτω χρόνιες ασθένειες; [Ναι = 1, Όχι = 2, ΔΞ / ΔΑ = 3]

1. Αλλεργίες κάθε είδους	☐
2. Άσθμα, χρόνια βρογχίτιδα ή άλλη αναπνευστική ασθένεια	☐
3. Καρδιοπάθεια ή έμφραγμα	☐
4. Υπέρταση	☐
5. Εγκεφαλικό επεισόδιο ή επιπτώσεις του	☐
6. Ασθένεια ή πέτρες στα νεφρά	☐
7. Μεσογειακή αναιμία	☐
8. Έλκος στομάχου ή δωδεκαδακτύλου	☐
9. Κολίτιδα (ενοχλήσεις στο παχύ έντερο για περισσότερους από 3 μήνες)	☐
10. Ασθένεια στο συκώτι	☐
11. Διαβήτη	☐
12. Πρόβλημα θυρεοειδούς	☐
13. Δισκοπάθεια (πρόβλημα στη σπονδυλική στήλη)	☐
14. Αρθροπάθεια (Αρθρίτιδα ή ρευματισμοί κάθε είδους)	☐
15. Ψυχική ασθένεια κάθε είδους	☐
16. Ημικρανία (πονοκέφαλοι)	☐
17. Φυσική αναπηρία κάθε είδους	☐
18. Διανοητική αναπηρία κάθε είδους	☐
19. Κακοήθη νεοπλάσματα ή καρκίνο	☐
20. Ηπατίτιδα	☐
21. Άλλη ασθένεια που σας απασχολεί πάνω από 6 μήνες	☐

38. Τους τελευταίους 3 μήνες κάνετε συστηματική χρήση φαρμάκων;

	☐
Ναι	1
Όχι	2
ΔΕ / ΔΑ	3

39. Αν ναι, από ποια κατηγορία φαρμάκων:

1. Παισιπόνα ή φάρμακα για τον πόνο, όπως ασπιρίνη	☐
2. Φάρμακα για το βήχα ή το κρυολόγημα	☐
3. Φάρμακα για την καρδιά ή την πίεση	☐
4. Φάρμακα για τα νεύρα, ηρεμιστικά ή υπνωτικά	☐
5. Φάρμακα για την πέψη, το στομάχι ή τη διάρροια	☐
6. Φάρμακα ή αλοιφές για δερματικές παθήσεις	☐
7. Φάρμακα για ρευματικές παθήσεις	☐
8. Φάρμακα για το άσθμα	☐
9. Φάρμακα για το διαβήτη	☐
10. Φάρμακα για το θυρεοειδή	☐
11. Αντιβιοτικά	☐
12. Αντιαλλεργικά	☐
13. Διουρητικά	☐
14. Τονωτικά, όπως βιταμίνες	☐
15. Κολλύρια για τα μάτια	☐
16. ΔΕ / ΔΑ	☐

40. Τον τελευταίο χρόνο είχατε κάποιο ατύχημα εσείς ή κάποιο μέλος της οικογένειάς σας που σας έκανε να επισκεφτείτε γιατρό ή να μείνετε σπίτι;

	☐
Ναι	1
Όχι	2

41. Αν ναι, πού;

	☐
Στο σπίτι	1
Στον εργασιακό χώρο	2
Τροχαίο	3
Στον ελεύθερο χρόνο	4

42. Τι επιπτώσεις στην υγεία σας προκάλεσε το ατύχημα αυτό;

	☐
Ολική αναπηρία	1
Μερική αναπηρία	2

43. Σε γενικές γραμμές θα λέγατε ότι η κατάσταση της υγείας σας είναι:

	☐
Πολύ καλή	1
Καλή	2
Όχι τόσο καλή	3
Κακή	4

44. Πού συχνάζετε συνήθως τον ελεύθερο χρόνο σας;

	☐
1. Αθλητικοί χώροι	☐
2. Πάρκα – Πλατείες - Παραλία	☐
3. Καφενεία – Καφετερία	☐
4. Ταβέρνες – Εστιατόρια - Τοπικουράδικα	☐
5. Μπαρ – Κέντρα διασκέδασης	☐
6. Κοινωνικές δραστηριότητες	☐
7. Σπίτι	☐

V. Δ) ΔΙΑΤΡΟΦΗ

45. Πόσα γεύματα κάνετε συνήθως καθημερινά;

	☐
Ένα γεύμα	1
Δύο γεύματα	2
Τρία γεύματα	3
Περισσότερα από τρία	4

46. Πόσες φορές την εβδομάδα τρώτε πρωινό;

	☐
Σχεδόν κάθε μέρα	1
3-5 φορές την εβδομάδα	2
1-2 φορές την εβδομάδα	3
Σχεδόν ποτέ	4

V.E) ΣΩΜΑΤΙΚΗ ΑΣΚΗΣΗ – ΚΑΠΝΙΣΜΑ – ΑΛΚΟΟΛ

47. Κατά μέσο όρο, πόσο συχνά περπατάτε μια απόσταση ενός χιλιόμετρου; (περίπου 2 στάσεις λεωφορείου)

	☐
Σχεδόν κάθε μέρα	1
3-5 φορές την εβδομάδα	2
1-2 φορές την εβδομάδα	3
1-2 φορές τον μήνα	4
Σχεδόν ποτέ	5

48. Πόσο συχνά ασκείστε σε γυμναστήριο ή γήπεδο;

	☐
Σχεδόν κάθε μέρα	1
3-5 φορές την ημέρα	2
1-2 φορές την εβδομάδα	3
1-2 φορές τον μήνα	4
Σχεδόν ποτέ	5

49. Στη δουλειά σας ή την καθημερινή σας απασχόληση, τον περισσότερο χρόνο είσαστε:

	☐
Όρθιος /α χωρίς να κινείσθε πολύ	1
Καθισμένος /η	2
Σχεδόν σε διαρκή κίνηση	3

50. Πόσα τσιγάρα την ημέρα καπνίζετε;

Αριθμός:	☐ ☐
----------	---

51. Πόσο συχνά καταναλώνετε πάνω από 4 ποτήρια αλκοόλ σε μια μέρα;

	☐
Ποτέ	1
Σπάνια	2
1-2 φορές το μήνα	3
1-2 φορές την εβδομάδα	4
3-4 φορές την εβδομάδα	5
Σχεδόν κάθε μέρα	6

V. ΣΤ) ΨΥΧΙΚΗ ΕΥΕΞΙΑ

52. Τον τελευταίο καιρό νιώθετε:

[Ποτέ=1, Συχνά =2, Πολύ =3]

- Μοναξιά ή εγκατάλειψη
- Μελαγχολία
- Άγχος ή στρες

VI. ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΔΑΠΑΝΩΝ ΚΑΙ ΕΙΣΟΔΗΜΑΤΩΝ ΤΟΥ ΝΟΙΚΟΚΥΡΙΟΥ

53. Ποιες είναι κατά μέσο όρο οι μηνιαίες δαπάνες σας (σε χιλιάδες δρχ.)

Ενοίκιο:	☐ ☐ ☐
Τρόφιμα:	☐ ☐ ☐
Ένδυση – Υπόδηση	☐ ☐ ☐
Εκπαίδευση:	☐ ☐ ☐
Ψυχαγωγία:	☐ ☐ ☐
Αποταμίευση:	☐ ☐ ☐
ΣΥΝΟΛΟ	☐ ☐ ☐ ☐

55. Πόσο ήταν το ποσό του φόρου που πληρώσατε (ή σας επιστράφηκε) το 1998 (σε χιλιάδες δρχ.);

Α/Α ΜΕΛΟΥΣ	ΕΠΙΣΤΡΟΦΗ ΦΟΡΟΥ	ΠΛΗΡΩΜΗ ΦΟΡΟΥ
☐	□□□□	□□□□
☐	□□□□	□□□□
☐	□□□□	□□□□